

Univerzitet u Novom Sadu
Filozofski fakultet
Odsek za psihologiju

NAUČNO-STRUČNI SKUP
SAVREMENI TRENDovi
U PSIHOLOGIJI

FILOZOFSKI FAKULTET, NOVI SAD
11-13. OKTOBAR 2013.

KNJIGA SAŽETAKA

University of Novi Sad
Faculty of Philosophy
Department of Psychology

SCIENTIFIC-PROFESSIONAL CONFERENCE

CURRENT TRENDS IN PSYCHOLOGY

FACULTY OF PHILOSOPHY, NOVI SAD
OCTOBER 11-13th, 2013

BOOK OF ABSTRACTS

PLENARNA PREDAVANJA

Terence J. G. Tracey

Arizona State University

Email: Terence.Tracey@asu.edu

Issues in interest assessment: The world is not flat

Interests serve as a key motivator with respect to selecting and entering different environments and approaching tasks. People seek out situations that they find interesting and they devote their time to these situations and find these situations more satisfying. Hence it is important to understand interests and be able to assess them validly. The structure of interests will be reviewed along with a presentation of a general model, the Personal Globe which is a spherical structure. This structure provides an easy to understand and valid representation of interests. Further the model has been applied to self-efficacy, which is the personal assessment of one's capabilities. Self-efficacy and interests have been found to share a common structure and can thus be measured conjointly. The Personal Globe Inventory which was developed to measure this model will be explained as it relates to issues of measurement as well as issues of optimal presentation of information to clients. Finally the validity of this model to applications internationally will be summarized.

Oliver Tošković

Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Email: otoskovi@gmail.com

Iskrivljeni prostori krivog uma - nejednakost opažene daljine

Opažanje daljine se obično opisuje preko znakova dubine, tj uglavnom vizuelnih informacija koje nastaju kao posledica projekcije 3D sveta na 2D mrežnjaču. Međutim, naši eksperimenti pokazuju da postoji promena opažene daljine i u uslovima u kojima nema promene znakova dubine. Tako, ako ispitanici procenjuju daljinu stimulusa na različitim pravcima posmatranja (horizontalnom i vertikalnom), ali u potpunom mraku (redukovani znakovi dubine podjednako na svim pravcima) pokazuje se da je opažena daljina veća na vertikalnom pravcu. Ova nejednakost opažene daljine na različitim pravcima se naziva anizotropija, a navedeni nalazi pokazuju da na opažaj daljine, pored vizuelnih utiču i informacije o položaju glave i tela u prostoru. Sa druge strane, prema hipotezi o invarijantnosti opažene veličine i daljine, opažaji ove dve karakteristike bi trebalo da budu međusobno povezani. Naši nalazi pokazuju da na istim pravcima posmatranja na kojima postoji promena opažene daljine nema promene opažene veličine, što direktno pritivreči hipotezi o invarijantnosti. Pitanje je naravno zbog čega dolazi do anizotropije, zbog čega ona postoji kod opažene daljine ali ne i kod opažene veličine. Jedan od odgovora bi mogao da leži u njenoj funkciji u koordinaciji percepcije i akcije, odnosno u težini izvođenja akcije na pravcima različito orijentisanim prema pravcu delovanja gravitacione sile.

Adam M. Perkins

Institute of Psychiatry, King's College, University of London

Email: adam.perkins@kcl.ac.uk

Looking for Threat: Explaining Human Anxiety as a Defensive Adaptation

Anxiety is important in human life, both in clinical and non-clinical contexts, but its causes and nature are yet to be clearly defined.

Anti-anxiety drugs systematically alter the innate defensive behaviour of rodents in a way that suggests these drugs reduce the perceived intensity of threat. Translated to humans, these rodent data suggest that anxiety is an evolved reaction to threat and that people who are particularly prone to anxiety are like that because they are particularly sensitive to threat. For the last 10 years I have been conducting research aimed at exploring these hypotheses. The results of my research strongly support the defensive explanation for anxiety. First I have found that scores on clinically relevant questionnaire measures of anxiety-proneness are associated with responses to written threat scenarios. Second, a facial expression recognised by naive participants as representing anxiety was preferentially associated with ambiguously threatening scenarios, whereas a facial expression recognised by naive participants as representing fear was preferentially associated with clearly threatening scenarios. Third, scores on clinically relevant questionnaire measures of anxiety-proneness are also associated with the intensity of threat avoidance behaviour, as measured by my human defence paradigm, known as the Joystick Operated Runway Task (JORT). Fourth, the intensity of threat avoidance behaviour as measured by the JORT is also influenced by the anti-anxiety drug lorazepam and a candidate genetic risk factor for Panic disorder. Finally, in an attempt to begin exploring the abstract aspects of anxiety, I have found that interpersonal moral-judgment is hardened by lorazepam.

Alessandra Pokrajac-Bulian

Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet, Sveučilište u Rijeci

Email: pokrajac@ffri.hr

Epidemija poremećaja hranjenja: Mit ili stvarnost?

Poremećaji hranjenja vrlo su ozbiljni psihijatrijski poremećaji čija se stopa smrtnosti kreće od 4-20%. Iako je od prvoga opisa anoreksije nervoze, 1689. godine, prošlo nekoliko stoljeća, ideal je vitkosti danas toliko raširen da ga prihvaćaju žene različite dobi. Ovi poremećaji pobuđuju velik interes javnosti, potiču brojna istraživačka pitanja te predstavljaju ogroman izazov. Pitanja na koja se nastoji odgovoriti u istraživačkom i kliničkom radu odnose se na biološke, psihološke i sociokulturalne čimbenike rizika u nastanku poremećaja hranjenja. Biološka sklonost uključuje širok raspon čimbenika od specifičnoga genetskog profila do visokog indeksa tjelesne mase. Psihološka sklonost očituje se u osobinama ličnosti, obiteljskim obilježjima kao i nepovoljnim životnim događajima. Okolina generira pritisak na žene koje pod svaku cijenu moraju postići vitak tjelesni izgled. Internalizacija ideala vitkosti kroz čitav životni vijek žene rezultira "normativnim nezadovoljstvom" tijelom. Kako bi se umanjilo nezadovoljstvo tijelom, dijeta postaje logično i prihvatljivo rješenje. Iako su biološka objašnjenja nastanka poremećaja hranjenja nezaobilazna, socio-kulturalna okolina koja potiče na dijetu zajedno s internalizacijom ideala vitkosti, zamke su s kojima se danas treba suočiti u promoviranju zdravih navika hranjenja i prihvaćanja vlastitoga tijela.

OKRUGLI STOLOVI

Quo vadis psihologija? Gde je pravi put kroz bolonjsku šumu?

Voditelj: Vladimir Mihić, *Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu*

Učesnici: predstavnici državnih i privatnih fakulteta
predstavnici Društva psihologa Srbije
predstavnici Nacionalne službe za zapošljavanje

U proteklih desetak godina, ime grada Bolonje je gotovo svakodnevno u ustima svakog onoga ko je na bilo koji način povezan sa visokim obrazovanjem u Srbiji. Ni studije psihologije, kao ni nastavnici i saradnici koji rade na različitim studijama psihologije u zemlji, nisu od ovoga zaštićeni. Proteklih šest godina rada po novim i, donekle, reformisanim studijama ukazale su na sve prednosti i mane „bolonjskog“ procesa obrazovanja. Pored očitih problema sa prepoznavanjem novih studija i kašnjenjem državne administracije da modernizuje službe za zapošljavanje i uskladi ih sa novim nazivima i novim ishodima studija, sve je jasnije da se mora naći zajednički jezik između različitih odseka, departmana i odeljenja za psihologiju kako bismo kao struka zauzeli dobre startne pozicije u narednom petogodišnjem ciklusu reformi.

Ovaj okrugli sto će pokušati da započne diskusije na veliki broj pitanja pred nama: da li studije psihologije treba da budu stepenove ili integrisane? Da li je sistem 3+2 ili 4+1 bolji za uslove u kojima školujemo studente danas? Kakva je budućnost psihologije na državnima a kakva na privatnim fakultetima? Da li Srbiji treba preko 400 novih studenata psihologije godišnje koliko se danas školuje na pet državnih i dva privatna fakulteta? Kakva je uloga Društva psihologa Srbije i buduće Psihološke komore u obezbeđivanju ravnopravnih početnih uslova za sve psihologe kao i u zaštiti struke od onih koji pokušavaju da preuzmu poslove psihologa sa malo ili nimalo psihološke edukacije?

I na kraju, a u stvari na početku, da li je srpska psihologija spremna da se uhvati u koštac sa svim izazovima koje sa sobom nosi globalizacija visokog obrazovanja i da li možemo spremiti naše studente za „vrli novi svet“ u koji ulaze nakon završetka školovanja?

Wechslerov test inteligencije za djecu, četvrto izdanje (WISC-IV), hrvatska adaptacija i iskustva u primjeni

Voditelj: Valentina Ružić, *Naklada Slap, Zagreb*

Učesnici: Slavka Galić, *Opća županijska bolnica Požega, Požega*

Mikloš Biro, *Odsek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Novom Sadu, Novi Sad*

Nataša Barišić-Ciganović, *Sinapsa edicije, Beograd*

Wechslerov test inteligencije za djecu – četvrto izdanje (WISC-IV) odražava suvremena dostignuća u teoriji i praksi mjerenja kognitivnih sposobnosti i jedan je od najpoznatijih i najčešće upotrebljivanih testova inteligencije za djecu. Široko se primjenjuje u školskom okruženju i omogućava identifikaciju nadarene djece već od dobi od 6 godina. Nezamjenjiv je u psihodijagnostici jer omogućuje identifikaciju djece s poteškoćama u čitanju i učenju, hiperaktivne djece, djece s poremećajem pažnje, emocionalnim poremećajima, poremećajima u ponašanju, oštećenjima sluha, problemima u produkciji i razumijevanju govora, te procjenu mentalne retardacije.

WISC-IV sadrži 15 subtestova (10 temeljnih i 5 dopunskih) koji omogućavaju dobivanje informacija o ukupnom IQ-u te rezultata na 4 indeksa koji omogućuju procjenu specifičnih kognitivnih sposobnosti (verbalno shvaćanje, perceptivno rasuđivanje, radno pamćenje, brzina obrade informacija). Uz te osnovne indekse, moguće je napraviti procesnu analizu postignuća djeteta, odrediti njegove jake i slabe strane te usporediti postignuća na pojedinim vrstama kognitivnih zadataka.

Hrvatska adaptacija i standardizacija WISC-a-IV provedena je na stratificiranom uzorku od 1200 djece u dobi od 6 godina i 0 mjeseci do 16 godina i 11 mjeseci.

Cilj okruglog stola je predstaviti četvrto izdanje WISC-a, njegove subtestove, te indekse koji se mogu dobiti. Bit će opisani koraci koji su potrebni u adaptaciji i standardizaciji ovakvog instrumenta, te novosti koje WISC-IV donosi u usporedbi sa starijim oblicima. Poseban naglasak bit će na iskustvima primjene i interpretacije ovog psihodijagnostičkog sredstva, te obilju informacija koje on može pružiti.

SIMPOZIJUMI

BLISKE VEZE MLADIH NA PRELASKU U ODRASLO DOBA

Voditelji: *Željka Kamenov i Ivana Mihić*

Željka Kamenov^a, Ivana Mihić^b

^a Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu

^b Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

Email: razvojna@gmail.com

Bliske veze mladih na prelasku u odraslo doba: uvodno izlaganje

Kao jedan od osnovnih razvojnih zadataka tranzicija u odraslo doba sa sobom nosi zahtev za reorganizacijom već postojećih bliskih veza (poput one sa roditeljima) i stvaranje novih, stabilnih intimnih relacija (poput trajnih prijateljstava i naročito partnerskih relacija). Radovi okupljeni u ovom simpozijumu predstavljaju rezultate nekoliko velikih projekata sprovedenih sa zajedničkom poveznicom procesa u bliskim vezama upravo u ovom razvojnom periodu. Ideja simpozijuma je da bliske veze na prelasku u odraslo doba prikaže kroz promene u već postojećem repertoaru bliskih veza unutar porodice porekla, a zatim kroz činioce razvoja intimnih partnerskih veza, određene procese unutar partnerske relacije (poput načina pokazivanja ljubavi, samootkrivanja, ljubomore, poimanja prevare), te efekte partnerskih veza na sliku o sebi i činioce prekida partnerske veze. Tema će se zaokružiti emotivnim iskustvima parova koji su stupili u brak zavisno od njihovog roditeljskog iskustva.

.....

Jelica Petrović, Marija Zotović

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

Young adults: Perceptions of the Personal Relationships in Their Social Networks

Only few investigators have compared and contrasted the characteristics of different kinds of relationships in social networks in young adults. At this point of development, changes within social networks include: changes in quality of parent-child relationships, gradual replacement of peers as an important source of influence, and development of romantic relationships.

The main goal of this study was to explore these changes at young adults' age, i.e. their perceptions of quality of relationships with a mother, a father, a best friend and a romantic partner. In present study, 200 young adults (mean age 21 years) completed Network of Relationship Inventory (NRI: Furman, Buhrmester, 1992) assessing their perceptions of the quality of relationships with mothers, fathers, partners and friends. The full measure includes 9 subscales (Companionship, Conflict, Instrumental Aid, Antagonism, Intimacy, Nurturance, Affection, Admiration, and Reliable Alliance). Two factors were also derived for each relationship: social support and negative interchanges. Consistent with previous results, youngsters reported seeking different provision from different individuals. Both parents were turned to most often for affection and enhancement of worth. Mothers were perceived to be supportive (specially instrumental aid) as same sex friends.

In comparison with adolescent relationship with parents (Petrovic et al, 2012), it can be seen that parents received lower scores for social support, as for negative interchanges. Romantic partners received the highest ratings for support, but were also perceived as source of negative interchanges. These results are in accordance with expectations that development of romantic interests is inherently linked to the task of separation and individuation from the family (Gray and Steinberg, 1999), and also that, unlike the adolescent romantic relationships, romantic relationships in young adulthood are not trivial and transitory. It seems to be that young adults are in the process of transferring attachment-related functions from parents to peers (best friends and romantic partners), which causes the narrowing of social network. Actually, ability to enter and sustain an intimate heterosexual relationship with another person is a major criterion of adult adjustment (Furman, Brown, & Feiring, 1999).

Discussion centers on the base for differentiations of their relationships and the implication for understanding social networks in young adulthood.

Keywords: young adults, social network, parents, peers, romantic partners

.....

Matija Svetina, Luka Komidar, Melita Puklek Levpušček, Nuša Šedivy, Maja Zupančič

University of Ljubljana

Parent-child relationships in emerging adulthood

Emerging adulthood refers to the developmental period from late teens through late twenties. It includes a great variety of changes on personal and social level such as finishing education, starting a career, becoming financially independent, moving out of parental home, establishing a long-term intimate relationship, and becoming a parent. Research suggests that finishing education and gaining financial independence does not necessarily result in independent living arrangements nor in taking over other adult social roles. One of the processes partially explaining these inconsistencies is the complexity of changes in family relationships. In addition, patterns of

---

family transitions were shown to partially depend on culture; differences, for example, were found between northern and southern European countries. The current study had two aims. The first aim was to extend our knowledge about the family processes that lead emerging adults to become independent of parents; the second aim was to compare family transitions in one northern and one southern country and thus, identify patterns of the transitions that are likely to be culturally dependent. The study included a sample of 300 emerging adults from Norway and a comparable sample from Slovenia. We used the Individuation Test for Emerging Adults (ITEA) which captures five dimensions of family relationships: support seeking, connectedness, self-reliance, parental intrusiveness, and fear of disappointing a parent. In addition, we collected a variety of living-arrangement-related data such as residential and job status, financial independence, significant life events, and data on current intimate relationships. Both descriptive and inferential statistics were used to address patterns in family transitions. As expected, comparison of living arrangement patterns showed that the Norwegians tended to move out of parental home earlier than the Slovenes. In addition, moving out was positively related to psychological independence in terms of taking on responsibility for one's own actions and negatively associated with fear of disappointing parents; the quality of parent-emerging adult relationship was not related to living arrangements, suggesting that connectedness between emerging adults and parents remain stable despite living separately. The findings have both practical and theoretical implications in terms of psychological intervention and promotion of strengths and health in the families with emerging adults.

Keywords: parent-child relationship, individuation, emerging adults

.....

Tina Krznarić, Aleksandra Huić, Željka Kamenov

Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu

Odrednice razvoja intimnih veza na prijelazu u odraslu dob

Osobe na prelasku u odraslu dob, kada uđu u ozbiljnu vezu, suočavaju se s normativnim očekivanjima kako se veza treba razvijati. To kako će regulirati svoje ponašanje odnosno kojom dinamikom će poduzimati određene korake za unapređenje veze ovisi o karakteristikama veze (njezinoj kvaliteti i stabilnosti), ali i o individualnim karakteristikama osoba u vezi. Individualne razlike u vremenskim perspektivama, odnosno orijentacija na prošlost, sadašnjost i budućnost, u dosadašnjim istraživanjima su se pokazale važnima za regulaciju ponašanja i donošenje odluka u različitim životnim područjima. Cilj ovog istraživanja bio je provjeriti doprinosi li vremenska orijentacija, uz objektivne karakteristike veze objašnjenju samoregulacije ponašanja usmjerene na razvoj intimne veze. Dodatno smo željeli ispitati normativnu dinamiku razvoja veze na prelasku u odraslu dob te rodne razlike u broju koraka koje partneri iniciraju.

U istraživanju je sudjelovalo 372 sudionika, od čega 44% muškaraca i 56% žena koji smatraju da se nalaze u ozbiljnoj romantičnoj vezi (duljina veze od 1 mjeseca do 13 godina), no nisu u braku.

Sudionici su bili u dobi od 18 do 35 godina. Prikupljeni su podaci o kvaliteti i stabilnosti veze, te je primijenjen i Zimbardov inventar vremenske perspektive. Kriterijska varijabla operacionalizirana je kroz 10 čestica koje opisuju poduzete korake u vezi te je li korak poduzeo ispitanik ili njegov partner (primjer čestice je „Upoznao/la sam majku svog partnera - Ako da, tko je potaknuo upoznavanje?“).

Rezultati pokazuju da žene u prosjeku poduzimaju više koraka od muškaraca. Očekivano, što su sudionici u duljoj vezi to su poduzeli više koraka. Kada se kontroliraju rod sudionika i duljina veze, procjene kvalitete i stabilnosti ne pridonose značajno objašnjavanju broja koraka poduzetih u vezi. Međutim, individualne kognitivne orijentacije vremenske perspektive objašnjavaju dodatnih 4.4% varijance kriterija. Pojedinci usmjereni na budućnost očekivano poduzimaju više koraka u vezi. Također oni usmjereni na pozitivna iskustva u prošlosti isto poduzimaju više koraka. Ovakav nalaz je očekivan s obzirom da je orijentacija na pozitivnu prošlost općenito povezana s funkcionalnim i adaptivnim ponašanjem. Dobiveni nalazi raspravljeni su u kontekstu odrednica samoregulacije u intimnim vezama i kulturalnih normi i običaja, te su predložene ideje za buduća istraživanja.

Ključne reči: intimne veze, samoregulacija ponašanja, vremenske perspektive, prijelaz u odraslu dob

Determinants of intimate relationship development in emerging adulthood

The aim of this research was to examine the role time perspective orientations and objective relationship characteristics play in self-regulation of behaviour that promotes a relationship. The sample consisted of 372 participants, 44% male and 56% female, who consider themselves to be in a serious romantic relationship but are not married. Questions regarding the quality and stability of the relationship and the Zimbardo Time Perspective Inventory were administered. The criterion was defined through 10 items describing steps undertaken in the relationship and asking was the step taken by the participant or by his or her partner. When controlling for gender and length of relationship, the assessment of quality and stability do not contribute to the explanation of the number of steps taken in a relationship. However, individual cognitive orientations of time perspective account for an additional 4.4% of the criterion variance. Future and past positive oriented individuals undertake more steps.

Keywords: intimate relationships, self-regulation of behaviour, time perspective, emerging adulthood

.....

Nina Vukelić, Tamara Maksimović, Ivana Mihić

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

Struktura i razlike u načinu pokazivanja ljubavi u vezama: značaj partnerske afektivne vezanosti

Rezultati aktuelnih istraživanja i rastući korpus teorijskih znanja o partnerskoj afektivnoj vezanosti ukazuju na pravilnost da se ponašanje u partnerskim vezama ne razlikuje samo u kontekstu individualnih karakteristika afektivne vezanosti, već se i ona i dinamika partnerske veze menjaju u kontekstu kombinacije ranih iskustava i afektivne vezanosti oba partnera. Cilj ovog istraživanja stoga je da se utvrdi da li postoje razlike u načinu pokazivanja ljubavi, odnosno percipiranju partnerovog pokazivanja ljubavi, u zavisnosti od kvaliteta partnerske afektivne vezanosti unutar para. U istraživanju je učestvovalo 120 heteroseksualnih parova, studenata Univerziteta u Novom Sadu. Uslov za učešće u istraživanju bilo je da vezu partneri percipiraju kao stabilnu, te da ona traje duže od 6 meseci. Za utvrđivanje karakterističnih načina izražavanja ljubavi korišćena je Skala načina izražavanja ljubavi sa 6 merenih dimenzija: Orijentacija ka partneru/Žrtvovanje, Emocionalna otvorenost i podrška, Fizička bliskost, Verbalno izražavanje bliskosti, Instrumentalnost u ulogama u kući i Instrumentalnost u drugim ulogama, dok je za procenu partnerske afektivne vezanosti korišćen Modifikovan inventar iskustava u bliskim partnerskim vezama.

Rezultati pokazuju da je 58.3 % parova u kojima su oba partnera sigurno vezana, 30 % parova gde je jedan partner sigurno, dok je drugi nesigurno afektivno vezan i 11.7% parova u kojima su oba partnera nesigurno afektivno vezana. U cilju ujednačavanja grupa, stilove afektivne vezanosti sveli smo na: sigurne (58.3% oba partnera sigurno afektivno vezana) i nesigurne, kod kojih bar jedan od partnera ima nesigurnu afektivnu vezanost (41.7%). Rezultati ukazuju da se devojke bez obzira da li pripadaju paru u kom su oba partnera sigurno afektivno vezana ili je jedan od njih nesigurno afektivno vezan ponašaju jednako da bi pokazale ljubav svom partneru. Mladići u vezama u kojima su oba partnera sigurno afektivno vezani češće ljubav pokazuju emocionalnom otvorenošću i verbalnom afektivnošću. Ova pravilnost je vidljiva i kada su u pitanju percipirani načini pokazivanja ljubavi- devojke iz parova u kojima su oba partnera sigurno afektivno vezana izveštavaju o tome da njihovi mladići više ljubav pokazuju emotivnom otvorenošću. U strukturi razlika između parova u kojima su oba partnera sigurno afektivno vezana i u kojima je neko od partnera nesigurno afektivno vezan, ovi načini pokazivanja ljubavi mušaraca čine okosnicu, mada je za parove oba sigurna partnera osim njih karakteristično i generalno izraženije pokazivanje ljubavi devojaka na većini merenih dimenzija. Za parove u kojima je jedan od partnera nesigurno afektivno vezan karakteristično je izraženije pokazivanje ljubavi orijentacijom ka partneru/žrtvovanjem od strane devojaka. U parovima u kojima su oba partnera sigurno afektivno vezana mladići izveštavaju o tome da im njihove devojke ljubav češće pokazuju emotivnom otvorenošću i verbalnom afektivnošću.

Ključne reči: načini pokazivanja ljubavi, partnerska afektivna vezanost, tranzicija u odraslo doba

---

Structure and differences in ways of showing love in a relationship-romantic attachment perspective

The main aim of the research was to describe how ways of showing love in relationships of the young adults are dependent on the partners` romantic attachment. The research sample consisted of 120 heterosexual couples, all students of the University of Novi Sad. All of the couples described their relationship as stable and all relationships have lasted for at least six months. The results show that attachment does make a difference in ways of showing love among partners. The greatest differences are in the emotional openness and verbal affection of partners, especially men.

Keywords: ways of showing love, romantic attachment, transition into adulthood.

.....

Isidora Morokvašić, Ivana Mihić

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

Potreba za emocijama i samootkrivanje kod muškaraca na prelazu u mlade odraslo doba: značaj partnerske afektivne vezanosti

Najšire definisan pojam samootkrivanja odnosi se na spremnost osobe da deli lične informacije sa drugim ljudima. Na osnovu velikog broja definicija u ovom istraživanju pojam samootkrivanja posmatran je kao verbalno otkrivanje ličnih relevantnih informacija, razmišljanja, kao i osećanja kako generalno tako i prema partneru. Dosadašnje teorije i istraživanja samootkrivanje smatraju osnovnim faktorom neophodnim za razvijanje intimnosti između dve osobe. Ono utiče na kvalitet bliskih veza i na njihovo započinjanje, ali je i bitan element u njihovom održavanju, doprinosi negovanju ljubavi, stvaranju poverenja i razumevanja, u partnerskim odnosima. Najčešći rezultati ukazuju na to da su muškarci generalno manje skloni i spremni na samootkrivanje. Osim rodne pripadnosti, spremnost na samootkrivanje je uslovljena još mnoštvom faktora od kojih su neki recipročnost, responsivnost, pa i sam pol primaoca informacija. Takođe i socijalni kontekst, neke lične odlike u koje spada i razvijeni obrazac afektivne vezanosti kod osobe. Rezultati istraživanja uglavnom ukazuju na veću spremnost na samootkrivanje onih koji imaju razvijen preokupirani i sigurni obrazac afektivne vezanosti u odnosu na izbegavajući obrazac afektivne vezanosti.

Ciljevi sprovedenog istraživanja bili su da se utvrdi da li postoji povezanost spremnosti na samootkrivanje kod muškaraca i potrebe za emocijama. Takođe istraživanjem je proveravana uloga afektivne vezanosti kao potencijalnog moderatora odnosa između dimenzija samootkrivanja i potrebe za emocijama. Uzorak ispitanika činila su 102 muškarca sa teritorije Republike Srbije, uzrasta od 16 do 35 godina. Prema uzrastu ispitanici su grupisani u kategorije: kasna adolescencija (16-19 godina 21.6% ispitanika), prelaz u odraslo doba (20-25 godina 32.4% ispitanika) i mlade odraslo doba (26-35 godina 46.1% ispitanika).

Od instrumenata u ovom istraživanju korišćeni su: Modifikovani inventar iskustava u bliskim partnerskim odnosima, Revidirana skala samootkrivanja Skala potrebe za emocijama.

Rezultati istraživanja ukazali su da postoji generalna stabilnost u spremnosti na samootkrivanje muškaraca u tri uzrasne kategorije. Kada je u pitanju odnos dimenzija samootkrivanja (iskrenost, količina, kontrola, namera i pozitivno-negativno samootkrivanje) i dve dimenzije potrebe za emocijama (prilazak emocijama i izbegavanje emocija) rezultati ukazuju na pravilnost da oni koji teže iskrenosti u samootkrivanju imaju i izraženiju potrebu za emocijama, te im spremnije i prilaze, dok one osobe koje su sklone izbegavanju emocija i emotivnih iskustava ređe i kratkotrajnije će se otkrivati, manje količinski, više će kontrolisati svoje samootkrivanje. U odnosima ovih dimenzija uzrast se nije pokazao kao značajan faktor. Sigurno afektivno vezani ispitanici pokazali su najveći nivo spremnosti na samootkrivanje, dok ispitanici nesigurnih obrazaca afektivne vezanosti pokazuju specifičnosti u načinu i spremnosti na samootkrivanje u vezi. Iz rezultata koji se odnose na ulogu dimenzija afektivne vezanosti (anksioznost i izbegavanje) kao moderatora odnosa između potrebe za emocijama i samootkrivanja, možemo videti da izbegavanje vezano za bliske veze značajno menja odnos izbegavanje emocija i tri dimenzije samootkrivanja koje se odnose na količinu u samootkrivanju, kontrolu i nameru.

Ključne reči: samootkrivanje, potreba za emocijama, afektivna vezanost

Need for affect and self-disclosure of men in emerging adulthood: importance of romantic attachment

Main aim of the research was to determine relations between need for affect and self-disclosure of men in transition to adulthood, as well as importance of romantic attachment for this relation. The research sample consisted of 102 men age 16 to 35. According to their age, subjects were divided into three groups: late adolescents, men in transition to adulthood and young adults. The results show that men in these three categories do not differ in tendency for self-disclosure, as well as that there is a significant correlation between need for affect and self-disclosure. Respondents of different attachment styles show different tendencies for self-disclosure, and attachment avoidance proves to be a significant moderator of the need for affect and self-disclosure relation.

Keywords: self-disclosure, need for affect, attachment

.....

Meri Tadinac^a, Marta Fajfarić^b, Ivana Hromatko^b

^a Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu

^b Prva gimnazija i Druga gimnazija, Varaždin

Spolne i dobne razlike u ljubomori

Iz perspektive evolucijske psihologije, ljubomora je adaptivni psihološki mehanizam koji se razvio jer je u evolucijskoj prošlosti ljudske vrste rešavao važan problem u postizanju reproduktivnog

---

uspjeha - nevjeru partnera. Ljubomora se aktivira kada pojedinac percipira prijetnju, tj. mogućnost da druga osoba zauzme njegovo mjesto u romantičnoj/seksualnoj vezi te dovodi do niza akcija usmjerenih ka uklanjanju te prijetnje. Partnerova ili partneričina nevjera ima različite negativne posljedice po uspješnu reprodukciju pripadnika muškog i ženskog spola, zbog čega evolucijska teorija pretpostavlja postojanje spolnih razlika u psihološkom mehanizmu ljubomore. Glavni problem s kojim se susreću pripadnici muškog spola jest problem sigurnosti u očinstvo. Budući da se oplodnja odvija u tijelu žene, ona uvijek može biti sigurna u genetsku povezanost sa svojim potomstvom, dok muškarac to ne može. Partneričina seksualna nevjera može reducirati reproduktivni uspjeh muškarca kroz gubitak prilike za oplodnju (ako je partnericu već oplodio drugi muškarac) te kroz dugogodišnje ulaganje resursa u tuđe potomke s kojima nije genetski povezan. S druge strane, reproduktivni uspjeh žene je ugrožen partnerovom emocionalnom nevjerom jer ona može dovesti do prestanka ulaganja partnerovih resursa u podizanje potomstva, pošto ih on preusmjerava na drugu ženu, a možda i njezine potomke. Ove razlike u rizicima koje partnerska nevjera nosi za muškarce i žene su temelj pretpostavci o razvoju spolno specifičnih obrazaca ljubomore. Tako bi, u usporedbi sa ženama, muškarci trebali biti osjetljiviji na znakove partneričine seksualne nevjere i iskazivati viši stupanj ljubomore u slučaju da ona nastupi. Žene bi pak, u usporedbi s muškarcima, trebale iskazivati viši stupanj ljubomore u slučaju partnerove emocionalne nevjere, te biti osjetljivije na znakove koji upućuju na nju. Pretpostavka o spolnim razlikama u ljubomori potvrđena je u nizu istraživanja u različitim kulturama. Međutim, istraživanjima u kojima je ispitivana evolucijska hipoteza o spolnim razlikama u ljubomori je svojstveno da su većinom provođena na prigodnim uzorcima studenata.

Stoga smo u veliko internetsko istraživanje o izboru partnera u kojem je sudjelovalo 2636 sudionika u dobi od 14 do 62 godine uključili i česticu koja se odnosila na emocionalnu i seksualnu ljubomoru. Rezultati su bili u skladu s pretpostavkom da će više muškaraca nego žena iskazivati seksualnu ljubomoru, no na razini cijelog uzorka, neovisno o spolu, većina naših sudionika izjavila je da bi ih više smetala partnerova emocionalna ljubomora. No kako su istraživanja ljubomore uglavnom bila usmjerena na spolne razlike, a uloga dobi je gotovo posve zanemarena, kao cilj sljedećeg istraživanja postavili smo pitanje odnosa dobi, spola, tipa nevjere i ljubomore izazvane nevjerom. U istraživanju je sudjelovalo 104 sudionika reproduktivne dobi i 95 sudionika post-reproduktivne dobi koji su ispunili Upitnik o ljubomori u romantičnim vezama. Utvrđena je značajna interakcija spola i tipa nevjere u smjeru razlika očekivanih pod vidom evolucijskog shvaćanja ljubomore, značajan glavni efekt dobi (stariji sudionici su manje ljubomorni) te značajna interakciju dobi, spola i tipa nevjere (očekivane spolne razlike u ljubomori nisu utvrđene u starijem uzorku, već samo u mlađem).

Ključne reči: emocionalna ljubomora, seksualna ljubomora, spolne razlike, dobne razlike

Sex and age differences in jealousy

From the evolutionary psychology perspective, due to different adaptive problems men and women have faced, sex differences are expected in jealousy elicited by emotional and sexual infidelity. This was confirmed in numerous studies in various cultures. However, one of the problems in jealousy research is that most studies have been carried out on students, and the role of age in functioning of jealousy mechanism was neglected. Therefore, the aim of this study was to examine the relationship between age, sex, and jealousy elicited by either sexual or emotional

---

infidelity. The results showed a significant sex x type of infidelity interaction confirming the predictions based on the evolutionary hypothesis on jealousy, a significant main effect of age (the older participants being less jealous), and a significant sex x age x type of infidelity interaction (the expected sex differences in jealousy were found only in the younger sample).

Keywords: emotional jealousy, sexual jealousy, sex differences, age differences

.....

Ivana Hromatko, Meri Tadinac

Department of Psychology, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb

The role of sexual orientation in perception of emotional vs. sexual infidelity

Evolutionary psychology provided a fruitful theoretical framework in the field of jealousy research, resulting in an abundance of evidence in support of an evolved sex difference in what causes jealousy. One of the variables yielding a lot of interest in this line of research is sexual orientation: analysis of patterns of sex differences as a function of sexual orientation offers clues for answering various questions about the nature of human mating dynamics. The neurodevelopmental theory suggests that the etiogenesis of sexual orientation is closely connected to the sexual differentiation of the brain. Indeed, it seems that homosexual women are exposed to a greater degree of masculinisation than heterosexual women, but homosexual men turn out to be either over- or under-masculinised, depending on the trait being studied. Thus, the aim of this study was to address some of these issues and explore whether previously well documented sex differences also existed in homosexual and bisexual populations.

An online questionnaire was used to collect socio-demographic data, as well as data on sexual orientation, preference for a long- vs. short-term relationship, and a well-known item used in previous research with a hypothetical situation which could provoke either emotional or sexual jealousy. More than 3000 participants (from a wide range of educational, socio-economical and age groups) completed the questionnaire.

Women of different sexual orientations showed very subtle differentiation when it comes to the type of infidelity that they find more upsetting, with heterosexual women having the highest rate of emotional jealousy responses (93.5%), followed by bisexual (86.8%) and homosexual (76.8%) women. Contrary to some previous reports, we found no statistically significant differences between males of different sexual orientations in the type of infidelity they found more upsetting (80% of homosexual and 72% of bisexual and heterosexual men reported the emotional infidelity as being more upsetting).

What differentiated the participants who reported being more upset by different infidelity scenarios? Heterosexual participants who reported being more upset by the emotional infidelity were older, more educated and had higher income compared to those who reported sexual infidelity as more upsetting, while none of these differences reached statistical significance in

homosexuals and bisexuals. The percentage of heterosexual and homosexual (but not bisexual) men who reported being interested in a long-term relationship was higher among those who would be more upset by the emotional infidelity, while in women this preference was not related to the type of infidelity they reported as more upsetting. Therefore, a complex pattern emerged, with the perception of infidelity being related to several socio-demographic variables, but differently among groups of various sexual orientations.

Keywords: jealousy, sex differences, sexual orientation, evolutionary psychology

.....

Sanda Budimir, Marko Damir Paj, Arina Veseli, Aleksandra Huić

Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu

Socioseksualnost, slika o sebi i status veze

Socio-seksualnost se odnosi na individualne razlike u sklonosti stupanja u seksualne odnose bez prethodnog emocionalnog vezivanja i namjere za dugoročnu vezu. Osobe sklonije upuštati se u seksualne veze s drugima smatraju se nerestriktivnima, dok one kojima je potrebno više vremena, vezanosti i bliskosti da bi se upustili u takve odnose smatraju restriktivnima. Dosadašnja istraživanja koja su se bavila odnosom slike o sebi (npr. samopoštovanje i vrijednost kao partnera) i socio-seksualnosti pokazala su nejednoznačne nalaze. U ovom istraživanju željeli smo dodatno produbiti spoznaje o odnosu slike o sebi i socio-seksualnosti. Naime, naš pojam o sebi, naše samopoštovanje i naša vrijednost kao partnera temelji se na osobinama i kvalitetama koje su visoko socijalno poželjne (dobar i zdrav izgled, društvenost, dobre socijalne vještine) i koje se mogu relativno brzo vidjeti i procijeniti, ali i na osobinama i kvalitetama koje karakterizira zajedništvo i briga za druge za koje treba više vremena da se procjene a bitne su za intimne odnose (brižnost, odanost, prilagodljivost). U skladu s postavkama evolucijske teorije, očekivali smo da će pojedinci koji se procjenjuju višima na socijalno poželjnim osobinama biti i manje seksualno restriktivni, odnosno da će oni s izraženijim osobinama koje karakterizira zajedništvo i briga za druge biti više restriktivni. Osim toga, s obzirom da socijalni kontekst može oblikovati odnos naše slike o sebi i ponašanja, zanimalo nas je hoće li status veze moderirati ovaj odnos.

U on-line istraživanju sudjelovalo je 888 sudionika/ca heteroseksualne orijentacije, od čega 25% muškaraca i 75% žena, dobnog raspona od 18 do 30 godina. Primijenjeni su Revidirani inventar socioseksualne orijentacije, koji ispituje seksualnu restriktivnost, i Inventar socijalnih atributa i vještina, na kojem sudionici/e procjenjuju sebe na osobinama koje odražavaju socijalno privlačne kvalitete (npr. privlačnog izgleda, šarmantan) i na osobinama koje odražavaju sklonost zajedništvu i brizi za druge (npr. odan, pun razumijevanja, prilagodljiv). S obzirom na status veze sudionici/e su podijeljeni u tri kategorije: (1) slobodni, (2) u neobaveznoj vezi i (3) u ozbiljnoj vezi. Očekivano, seksualno najrestriktivniji su pojedinci u ozbiljnoj vezi, dok su najmanje restriktivni oni u neobaveznoj vezi. Nadalje, više samoprocjene na socijalno privlačnim kvalitetama pokazale su se povezane s manjom seksualnom restriktivnošću. Istovremeno, pojedinci koji više vrednuju svoje osobine usmjerene na zajedništvo i brigu za druge su i seksualno restriktivniji. Status veze

---

pokazao se značajnim moderatorom odnosa socio-seksualnosti i slike o sebi povezane samo sa socijalno privlačnim osobinama. Kod pojedinaca koji su u neobaveznoj vezi, iako su im i dalje osobine zajedništva i brige za druge pozitivno povezane s restriktivnošću, nema povezanosti između socijalno privlačnih osobina i socio-seksualnosti.

Ključne reči: socio-seksualnost, slika o sebi, socijalno poželjne osobine, osobine zajedništva, status veze

Sociosexuality, self-concept and relationship status

Studies of sociosexuality and the self focused mainly on its relationship to self-esteem. In this study we were interested in the relationship of sociosexuality and self-concept. Since our self-concept and self-esteem can be rooted in social commodities (“popular“, “attractive“) and in communal qualities (“loyal“, “kind“), we hypothesized that a higher level of social commodities (SC) will be associated with a less restrictive sociosexuality, and that a higher level of communal qualities (CQ) will be associated with a more restrictive sociosexuality. Also we wanted to examine whether context such as relationship status would moderate this relationship. 888 emerging adults participated in an on-line survey. Results confirmed our hypothesis about the relationship of sociosexuality and SC and CQ. Also, relationship status moderated the link between SC and sociosexuality. Although the hypothesized correlation was found for single persons and those in committed relationships, there were no significant correlations for people in casual relationships.

Keywords: sociosexuality, self-concept, social commodities, communal qualities, relationship status

.....

Marija Čorić, Katarina Babić, Nikolina Krešić, Željka Kamenov

Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu

Odrednice reakcija na prekid ljubavne veze na prelasku u odraslu dob

Prekid ljubavne veze, posebno na prelasku u odraslu dob kada je uspostavljanje i održavanje bliskih odnosa s drugima izuzetno važno, često je dramatičan događaj koji ostavlja trag u životu pojedinca. Reakcije na prekid vrlo su raznolike i nisu uvijek samo negativne kako većina ljudi misli. Osim poteškoća koje se javljaju nakon prekida, pokazalo se da ljudi mogu doživjeti i osobni rast kao posljedicu psihološke borbe sa stresnom situacijom u kojoj su se našli. Cilj ovog istraživanja bio je ispitati ulogu roda i inicijatora prekida, različitih karakteristika veze, strategija koje ljudi koriste za prekid ljubavne veze, uvjerenja o ljubavnim vezama te privrženosti u objašnjenju reakcija na prekid.

U istraživanju je sudjelovalo 445 sudionika (197 muškaraca i 228 žena) u dobi između 18 i 30 godina. Primijenjeni su Upitnik osobnog rasta nakon prekida, Skala teškoća nakon prekida, Upitnik

strategija prekida, Skala uvjerenja o bliskim vezama, Modificirani Inventar iskustava u bliskim vezama, te su prikupljeni opći podaci o sudionicima, njihovoj vezi i prekidu.

Rezultati pokazuju kako će više poteškoća nakon prekida vjerojatnije doživjeti osobe koje su bile ostavljene, za razliku od onih koji su inicirali prekid ili zajednički s partnerom odlučili prekinuti. Očekivano, više poteškoća se doživljava što je prošlo manje vremena od prekida, te što je emocionalna angažiranost u prekinutoj vezi bila veća. Također u skladu s očekivanjima, sudionici čija je veza prekinuta neizravnim strategijama eskalacije i manipulacije, koje uključuju manje brige prema partneru, imaju više poteškoća nakon prekida. Kognitivna uvjerenja o vezama nisu se pokazala značajnim prediktorom, međutim više izražena anksioznost kao dimenzija privrženosti značajno povećava razinu doživljenih poteškoća nakon prekida.

Za doživljaj osobnog rasta nakon prekida nije se pokazalo značajnim tko je inicirao prekid, ali mu značajno doprinosi rod sudionika. Žene izvještavaju o većem osobnom rastu nakon prekida. Što je dulji vremenski odmak od prekida, te što je emocionalna angažiranost u vezi bila veća, osobe će doživjeti i više osobnog rasta po prekidu. Zanimljivo je kako manipulativne strategije prekida osim do više poteškoća dovode i do većeg osobnog rasta nakon prekida. Osobe će doživjeti i veći osobni rast ukoliko je veza prekinuta strategijama izbjegavanja. U slučaju ovog kriterija kognitivna uvjerenja o vezama pokazala su se značajnim prediktorima. Osobe koje vrednuju bliski, intimni aspekt veze, poput ljubavi, poštovanja i vjernosti, doživljavaju veći osobni rast nakon prekida. Anksiozna privrženost pokazala se značajnim prediktorom i ovog kriterija. Čini se da visoko anksiozne osobe prekid veze najviše uznemiri, ali i potakne na pribjegavanje različitim strategijama u svrhu osobnog rasta nakon prekida.

Ključne reči: prekid ljubavne veze, strategije prekida, poteškoće nakon prekida, osobni rast nakon prekida, prijelaz u odraslu dob

Determinants of reactions to relationship breakup in emerging adulthood

Consequences of close relationship breakup can range from distress to personal growth following the breakup. Our aim was to determine how gender, initiator of breakup, different relationship characteristics, strategies that people use to break up relationship, beliefs about romantic relationships and attachment dimensions predict reactions to relationship breakup. 445 participants (197 men and 228 women) aged 18-30 years participated in the study. Greater distress after relationship breakup was associated with persons that were broken up with, less time after the breakup, higher emotional intensity of the relationship, breakup strategies that include manipulation and escalation, and higher attachment anxiety. Greater personal growth after relationship breakup was associated with women, more time after the breakup, higher emotional intensity of the relationship, breakup strategies that include avoidance and manipulation, higher attachment anxiety and beliefs about romantic relationships associated with intimacy.

Keywords: relationship breakup, breakup strategies, distress after breakup, personal growth after breakup, emerging adulthood

.....

Margareta Jelić^a, Željka Kamenov^a, Vladimir Mihić^b

^aOdsjek za psihologiju, Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu

^bOdsjek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

Kako se razlikuje socioemocionalna klima u mladim brakovima sa i bez djece?

Dosadašnja istraživanja provedena na bračnim parovima pokazuju smanjenje zadovoljstva brakom tijekom prvih par godina braka. Također se pokazuje da rođenje djeteta ima najveći efekt na zadovoljstvo brakom u usporedbi s parovima bez djece. Nije, međutim, sasvim jasno opada li zadovoljstvo brakom zbog rođenja djeteta ili kao posljedica trajanja veze.

Cilj istraživanja bio je utvrditi ulogu duljine braka i rođenja djeteta na zadovoljstvo brakom, bračnu klimu, percepciju partnerovog ponašanja te zadovoljstvo seksualnim odnosima kod mladih bračnih partnera.

Istraživanje je provedeno na 84 para iz Hrvatske i 85 parova iz Srbije, dakle ukupno 338 sudionika, prosječne dobi 28 godina (raspon dobi od 20 do 35 godina), a koji su u braku u prosjeku 3 godine (raspon trajanja braka iznosi od mjesec dana do 7 godina). Oko polovice parova ima djecu. Kako bismo prikupili podatke o relevantnim varijablama, oba partnera su zasebno ispunjavala mjere samoiskaza i iskaza o partneru.

Usporedili smo parove koji su braku do dvije godine te parove koji su u braku od dvije do sedam godina, sa i bez djece, kako bismo odvojili efekt trajanja braka i imanja djece. Rezultati pokazuju da parovi koji nemaju djece osjećaju veću ljubav od parova s djecom bez obzira na trajanje braka, a među parovima s djecom veću ljubav osjećaju oni koji su kraće u braku (do 2 god.). Parovi koji nemaju djece na jednak način percipiraju partnerovo pokazivanje ljubavi neovisno o trajanju braka, dok je kod parova s djecom uočljiva razlika ovisno o duljini braka - parovi koji su kraće u braku percipiraju više partnerovog pokazivanja ljubavi. Bračni partneri koji imaju djecu iskazuju manje zadovoljstva seksualnim odnosima. Nadalje, parovi koji su kratko u braku pokazuju jednaku razinu naklonosti bez obzira imaju li djecu, ali ako su duže u braku manje naklonosti partneru pokazuju parovi koji imaju djecu. Antagonizam prema partneru je veći kod parova koji imaju djecu i koji su kraće u braku. Međutim, nije nađen efekt trajanja braka ni djece na zadovoljstvo brakom iako je uočljiv trend smanjenog zadovoljstva brakom kod parova s djecom. Ukupno gledano, dobiveni rezultati upućuju na interakcijski efekt duljine braka i djece na socioemocionalnu klimu u braku.

Ključne reči: zadovoljstvo brakom, djeca, duljina braka, bračna klima, ljubav

Differences in marital climate of young couples with and without children

In the current study, we investigated the role of marriage duration and having children on marital satisfaction, socioemotional marital climate, perception of partner's behaviour as well as sexual satisfaction in spouses. Research was conducted on 84 Croatian couples and 85 Serbian couples, average age of 28 years. According to duration of marriage, couples were divided in two categories: those married up to two years, and married from two to seven years. About half of the couples have children. Overall, our findings indicate interaction effect of having children and marriage duration on marital climate.

Keywords: marital satisfaction, children, marriage duration, marital climate, love

---

FAMILY AND WORK RELATIONS IN SERBIA

Voditelj: *Vladimir Hedrih*

Vladimir Hedrih

Faculty of Philosophy, University of Niš

Email: vhedrih@hm.co.rs

Family and work relations in Serbia: Introduction

In the second half of 2011, the research team of the project 179002 of the Ministry of Education, Science and Technological Development of the Republic of Serbia conducted the Study of Diversity of Work and Family Relations in Serbia. The study was conducted on a geographical cluster sample of residents of Serbia of working age. The sample consisted of 2282 participants (2023 in the main study + 259 in the pilot study) from 36 settlements in Serbia, distributed across administrative regions, roughly proportional to the contribution of the population of that administrative region to total population of Serbia. The ratio of urban and rural settlements among locations chosen for data collection was balanced in order to roughly approximate the ratio of rural and urban population participation in the total population of Serbia. Of the total number of participants 43% were male, and 57% were female, average age of 39 years. The participants were asked to complete the PORPOS battery, an instrument constructed for the purposes of this study consisting of 389 items and questions, grouped in sets of short scales for assessing a number of constructs in the areas of: 1) Conative psychological dispositions, 2) Family and partnership relations and roles, 3) functioning at work and in relation to work; 4) relations between work and family roles (conflict and spillover). The instrument also included a number of separate questions for assessing an array of sociodemographic variables and properties of work and work environment of the participant. The data collection was conducted by teams consisting of one researcher and 3-5 interviewers who visited chosen settlements and administered the battery to people found living or working there. The general goal of the study was to obtain data on models of relations in work and in family that currently exist in Serbia, about their frequency, and also to obtain data on factors that could be related to these relations and may define the character of work-family relations. Papers presented in the course of this symposium will focus on some of the results obtained in this study.

Keywords: work, family, Serbia, work-family relations

•••••

Ivana Simić, Vladimir Hedrih

Faculty of Philosophy, University of Niš

Job related predictors of work to family conflict in Serbia

The goal of the current paper was to examine the relations between work family conflict and an array of job related variables. The sample used in this study was a subsample of employed participants taken from the geographical cluster sample collected in the course of the study „Family and work relations in Serbia 2011“. This subsample consisted of 1477 participants and included entrepreneurs, participants working in government sector organizations, participants working in private sector organizations and participants employed full time in grey economy operations. Participants completed the PORPOS battery - instrument consisting of questions and short scales for assessing an array of socioeconomical, psychological variables and variables in the area of work and family relations. Variables examined in this study were the measure of work-to-family conflict, job satisfaction, burnout symptoms, self assessment of coworker relations, relations with superiors and self assessment of harassment at work. We also considered gender of the participants and the type of employment as factors possibly influencing these relations. Results of hierarchical regression analysis showed that all the examined job related variables are statistically significant predictors of work to family conflict (for the final model: $R = .589$, $p < .001$), except coworker relations, the partial correlation of which drops to nonsignificance after burnout and job satisfaction measures are included in the model (zero order $r = -.308$, partial r in the final step = $-.023$, $p = .284$). Mediation analyses conducted by using the bootstrap procedure proposed by Preacher and Hayes revealed statistically significant indirect relations between coworker relations and work to family conflict mediated by burnout symptoms assessment (bootstrap confidence interval boundaries: -0.267 and -0.191). Further analyses conducted by using structural equation modeling yielded a model proposing that the relationship between coworker relations and work-to-family conflict is mediated by burnout symptoms, while all three of these variables contribute to job satisfaction (latent model GFI = 0.995 , AGFI = 0.947 , NFI = 0.987 , RMSEA = 0.074 , CFI = 0.994 , $\chi^2 = 8.695$, $p < .003$). The model holds with almost identical fit indices when male and female subsamples are considered separately, although fit indices are negligibly higher with the male subsample. Relative to model fit for various types of employment the model yields best fit indices on subsamples of participants employed by state organizations and participants employed by private organizations. On the subsample of entrepreneurs, fit indices are negligibly lower, yet still indicating high levels of fit. On the subsample of participants employed in grey economy operations, the model shows poor levels of comparative fit. This indicates a possible qualitative difference in work environment dynamics between people whose employment is legally regulated and people working in grey economy environments, when work-family relations are considered.

Keywords: work-family relations, job satisfaction, burnout, coworker relations

.....

Gorana Rakić-Bajić^a, Vladimir Hedrih^b, Ivana Simić^b

^aState University of Novi Pazar

^bFaculty of Philosophy, University of Niš

Acceptance of traditional women roles, socioeconomic status and personality traits

Life in modern societies typically require of women to play several roles simultaneously (for example roles of employee, spouse, parent, housewife, causing occasional troubles in synchronizing requirements of various roles. This synchronization is further made more difficult by expectations stemming from still present traditional concepts of female gender roles. The goal of the current paper was to examine how the level of acceptance of the traditional view of women roles changes relative to personality traits, socioeconomic status, gender and education level. The research was conducted on a geographical cluster sample of 2283 residents of Serbia, questioned in the framework of the Study of diversity of relations at work and in the family in Serbia 2011. Attitude towards traditional women roles was assessed by using a six-item Likert type scale included in the PORPOS battery, and personality traits were assessed by using a set of short scales included in the same battery. Socioeconomic status was approximated by using a measure of income per member of household that was obtained by dividing the report on total household income obtained from the participants with the reported number of members of the participant's household. Result showed low, but statistically significant relations between the examined variables, except between consciousness and the acceptance of traditional women roles. Neuroticism and agreeableness were positively, while extraversion and openness to experience were negatively related with this variable (correlation ranging from .043 to .188, $p < .05$). Education level correlated negatively with acceptance of traditional women roles ($r = -.170$, $p < .001$), while comparison by gender showed that traditional women roles are somewhat more accepted by men than by women ($r = .150$, $p < .001$). Subsequently, a hierarchical covariance analysis was conducted in order to assess the independent contributions of the examined variables to explaining obtained individual differences in the level of acceptance of traditional women roles. The analysis was conducted in four steps. The first step included in the model income per household member only, education was included in the second step, third introduced personality traits, and participants' gender was included in the model in the final step. Results showed that the last examined model accounts for 10.2% of traditional women roles acceptance variance ($R = .319$, $p < .001$), and that all the variables included in the model save extraversion are statistically significant predictors. Introduction of additional variables in the model did not notably alter predictive contribution of variables included in earlier steps. Extraversion turned out to be a statistically insignificant predictor. Although its zero order correlation with acceptance of traditional female roles is statistically significant, its partial correlation, when all the other variables are included in the model, is not. On the other hand Consciousness, after including all other variables in the model becomes a statistically significant predictor (partial $r = .092$, $p < .001$). From the obtained results we can conclude that, although the level of acceptance of traditional female roles can to an extent be accounted for by personality traits and socioeconomic status, acceptance of these attitudes largely depends on other factors.

Keywords: traditional female roles, personality traits, socioeconomic status, education

.....

Vladimir Hedrih^a, Ivana Simić^a, Gorana Rakić-Bajić^b

^a Filozofski fakultet, Univerzitet u Nišu

^b Državni Univerzitet u Novom Pazaru

Economic wealth of the area moderates the relationship between coworker relations and burnout

The goal of the current study was to explore the possible moderating effect of economic wealth of the area someone lives in on the relationship between coworker relations and burnout. The study was conducted on a subsample of 1444 employed (entrepreneurs, state and private employees, and full time employed in grey economy operations) participants taken from the wider geographical cluster sample of participants of the Study of diversity of work and family relations in Serbia 2011. The participants completed the PORPOS battery, a collection of short scales and questions for assessing a number of psychological and demographic variables. The scales analyzed in this study were work-to-family conflict assessment, burnout symptoms self-assessment and self-assessments of relations with coworkers and with superiors. Also, an approximation of the economic wealth of the administrative district was created as a level two variable. Average of total family monthly income reports of all participants from a district was treated as a measure of the district's economic wealth. This way an approximation of economic wealth for each district was obtained. Data was further analyzed by using the procedure of hierarchical linear modeling (HLM). Burnout symptoms self-assessment was used as the outcome variable, coworker and superior relations and work-to-family conflict were used as level one predictors, and average family income for each district was used as a level two predictor. Testing the unconditional model yielded an intraclass correlation coefficient of 0,109, indicating that 89,1% percent of the model variance was due to intradistrict variability, while 10,9% of variance was due to interdistrict variability. Testing the complete model has shown that both coworker relations and relations with superiors are statistically significant predictors of burnout symptoms ($p < 0,001$ in both cases), both being negatively related with the outcome variable. Work-to-family conflict self assessment was also a statistically significant predictor, positively related to the outcome variable. Results showed that average family income in a district is a statistically significant predictor of both coworker relations and relations with superiors coefficient value ($p < .001$ in both cases), influencing the value of these coefficients negatively. The results indicate that in districts where average family income is lower, coworker relations and relations with superiors tend to be less important predictor of burnout symptoms, while the importance of work-to-family conflict increases.

Keywords: work-to-family conflict, burnout, coworker relations

.....

Dragana Jovanović^a, Milena Belić^b, Gorana Rakić-Bajić^b

^a *Departman za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Nišu*

^b *Državni Univerzitet u Novom Pazaru*

Sociodemografski korelati prihvaćenosti tradicionalne uloge žene i partnerske podrške

Iako teme o konfliktu porodičnih i poslovnih uloga u vreme globalizacijskih i tranzicijskih kretanja zauzimaju sve više prostora u radovima stranih istraživača, veoma je malo istraživanja na prostoru Srbije koja se na sveobuhvatan način bave teškoćama u ostvarivanju balansa između porodičnih i poslovnih uloga, indikatorima i modelima njihovog usklađivanja, tj. velikih studija koje temeljno i detaljno prikazuju realnu sliku porodičnog i poslovnog funkcionisanja u našoj zemlji. Jedno takvo istraživanje započeto je u okviru studije diverziteta odnosa na poslu i porodici tokom 2011. godine. U ovom radu prikazuju se rezultati dela ove studije koji se odnose na istraživanje izraženosti stava o tradicionalnoj ulozi žene i percepciji partnerske podrške.

Činjenica je da u svakom društvu kategorije pola i roda utiču na svakodnevne interakcije i na doživljaje i iskustva identiteta. Veruje se da žene i muškarci imaju različite urođene i stečene karakteristike, te da zahvaljujući tim razlikama treba da ponašaju na različite načine, a u skladu sa očekivanjima socijalne sredine. Rodne razlike su važan oblik društvene podele koja često može uključivati i neki oblik diskriminacije. Podela uloga može u toj meri biti razgraničena između muškaraca i žena da se veruje da određeni pol prirodno ima veće ili razvijenije sposobnosti za obavljanje određenog posla. Tako se veruje da majke bolje neguju decu, a muškarcu se pripisuje veća težnja za napredovanjem na poslu.

Cilj ovog istraživanja predstavlja ispitivanje stavova o prihvaćenosti tradicionalne uloge žene i percepcije partnerske podrške u odnosu na sociodemografska obeležja ispitanika. Istraživanje je realizovano na geografskom klsterskom uzorku od 2283 stanovnika Srbije. Kao instrumenti istraživanja korišćene su subskele iz PORPOS baterije konstruisane za potrebe studije sa ciljem da se utvrde relevantni faktori za usklađivanje porodičnih i poslovnih uloga. Prihvaćenost tradicionalne uloge žene merena je aitemima subskele za ispitivanje stava o tradicionalnoj ulozi žene a percepcija partnerske podrške merena je aitemima subskele za merenje podrške od strane porodice.

Rezultati ukazuju na međupolne razlike kada je u pitanju prihvatanje tradicionalne uloge žene, odnosno, muškarci u većoj meri prihvataju tradicionalnu ulogu žene ($t = 6.62, p < .005$) i češće u odnosu na žene izjavljuju da im partnerka pomaže u kući i u podizanju dece ($t = 5.037, p < .005$). Ovaj rezultat u skladu je sa rezultatima ranijih istraživanja. Međutim, veza između stava o tradicionalnoj ulozi žene i percepciji partnerske podrške izostaje. Suprotno istraživanjima novijeg datuma koja ističu u prvi plan sklonosti ispitanika iz manjih sredina (seoskih) ka tradicionalnim stavovima i načinu života, prevashodno u pogledu uloge žene i ispitanicima iz gradova koji su manje tradicionalno nastrojani, rezultati našeg istraživanja ne idu u prilog ovim podacima jer ukazuju na to da bez obzira na mesto življenja ispitanika (selo ili grad) ne postoje statistički značajne razlike u pogledu prihvatanja tradicionalne uloge žene i percepcije partnerske podrške.

Nadalje, rezultati pokazuju nisku, ali statistički značajnu vezu između obrazovanja i stava o tradicionalnoj ulozi žene, odnosno obrazovaniji ispitanici manje prihvataju tradicionalni stav o ulozi žene ($r = -.159$, $p < .005$) dok veza između nivoa obrazovanja i percepcije partnerske podrške izostaje.

Ključne reči: tradicionalna uloga žene, partnerska podrška

Socio-demographic Correlates of Acceptance of the Traditional Women Role and Supporting of Partners

While the themes about conflict between family and work roles at the time of globalization and the transition movement occupy more space in the papers of foreign researchers, there is little research in the area of Serbia, which in a comprehensive and holistic way examine the difficulties in achieving a balance between family and work roles, indicators and models of their harmonization, ie. large studies that shows in depth and detail a realistic picture of the family and work functioning in our country.

The fact is that in every society the categories of sex and gender influence the everyday interaction and affair and the experiences of identity. It is believed that women and men have different innate and acquired characteristics, and that, thanks to these differences should behave in different ways in line with the expectations of the social environment. Gender differences are an important form of social division, which can often take up as some form of discrimination. The division of roles may to that extent be delimited between men and women to believe that a certain sex naturally have larger or developed a greater ability to perform a particular job. So it is believed that mothers better caring for children while for fathers is attributed an increased tendency for progress on the job.

The aim of this study was to examine attitudes about the acceptance of the traditional women role and perceptions of supporting of partner in relation to socio-demographic characteristics of the respondents. Research was realized on a geographical cluster sample of 2283 Serbian residents. As a research instruments it was used a subscales from PORPOS battery designed for purposes of the study with the aim to determine the relevant factors for the reconciliation of family and work roles (subscale: Acceptance of the traditional women role and subscale: Measures of support from family and work).

Results of our research point to the differences between sexes when, the accepting traditional role of women, are in question, so the men accepting the traditional role of women in larger extent ($t = 6.62$, $p < .005$) and more often than women reporting that their partner helps them at home, in upbringing and raise children ($t = 5.037$, $p < .005$). This result is in accordance with the results of previous studies. However, the correlation between the attitude about the traditional women role and perceptions of supporting of partner is missing. Contrary to the recent studies that highlight the preferences of respondents from smaller communities (rural) to traditional attitudes and lifestyles, especially in terms of the women role and respondents from cities that are less traditionally inclined, the results of our study do not support this data because they suggests that regardless to the respondents place of living (village or town) there are no statistically significant differences in terms of accepting the traditional women role women and

---

perceptions of supporting of partner. Furthermore, the results shows a low but statistically significant correlation between educational level of respondents and the attitude of the traditional women role, accordingly, less educated respondents accepting the traditional view of the role of women ($r = -.159, p < .005$) while the correlation between the level of education and perceptions of supporting of partner is missing.

Keywords: the traditional role of women, partner support

•••••

Vesna Anđelković, Ivana Zubić

Filozofski fakultet, Univerzitet u Nišu

Predikcija generativnog delovanja na osnovu osobina ličnosti

Jedno od osnovnih pitanja u određenju generativnosti, širokog konstrukta o razvoju ličnosti u odraslom dobu, je da li su različiti izrazi generativnosti pre izraz motivacije za delovanjem (tj. za dominacijom, moći, postignućem) ili za zajedništvom (tj. za intimnošću, afilijativnošću, negovanjem) na šta ukazuju i istraživanja. Imajući to u vidu, za osnovni cilj istraživanja postavili smo ispitivanje predikcije stepena izraženosti generativnog delovanja na osnovu izraženosti osobina ličnosti- neuroticizma, otvorenosti za iskustvo, ekstraverzije, saradljivosti i savesnosti. Istraživanje je obavljeno na geografskom klsterskom uzorku od 2023 stanovnika Srbije, starosti od 13 do 85 godina, u okviru projekta "Indikatori i modeli usklađivanja profesionalnih i porodičnih uloga" Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja R. Srbije. Istraživanje je sprovedeno u 33 lokacije (gradovi i sela u Srbiji). Poduzorak istraživanja čije rezultate predstavljamo u ovom radu činilo je 1862 ispitanika, 58% žena i 42% muškaraca, svih obrazovnih nivoa. Korišćena je PORPOS baterija, namenski konstruisan instrument od 389 stavki i pitanja, koja, između ostalog, sadrži i skraćene verzije skale generativnog delovanja (Ćubela-Adorić, Proroković, Penezić i Tucak, 2006) i upitnika NEO PI-R (Knežević, Radović i Opačić, 1997). Rezultati pokazuju da je su korelacije stepena izraženosti generativnog delovanja i izraženosti neuroticizma $r = -.089$, otvorenosti za iskustvo $r = .455$, saradljivosti $r = .234$, ekstravertnosti $r = -.079$ i savesnosti $r = .359$ na statistički značajnom nivou. Alturistične, saosećajne osobe, koje žele pomoći drugima, koje pokazuju intelektualnu radoznalost, nezavisnost mišljenja pokazuju i brigu za stvaranje i vođenje sledećih generacija. Socijabilne osobe, koje odlikuje prilagođenost, emocionalna stabilnost i pridržavanje sopstvenih principa u svom repertoaru ponašanja imaju aktivnosti koje su usmerene ka dobrobiti društva i mlađih generacija, kao i aktivnosti koje predstavljaju izraz kreativnih i produktivnih nastojanja. Regresiona analiza pokazuje da je koeficijent multiple korelacije ($R = .491$) na statistički značajnom nivou ($p = .000$). U skladu s tim, između skupa prediktora-osobina ličnosti uzetih zajedno i izraženosti generativnog delovanja postoji linearna povezanost. Od ukupnog varijabiliteta u pogledu kriterijuma 24% varijabiliteta ($R^2 = .241$) možemo objasniti na osnovu toga što se ispitanici razlikuju u pogledu neuroticizma, otvorenosti za iskustvo, ekstraverzije, saradljivosti i savesnosti. Parcijalni standardizovani regresioni koeficijenti ukazuju da najveći

parcijalni doprinos objašnjenju individualnih razlika u pogledu izraženosti generativnog delovanja ima otvorenost za iskustvo, savesnost i neuroticizam. U kontekstu ostalih prediktora parcijalni doprinosi ekstravertnosti, saradljivosti nisu statistički značajni. Osobine ličnosti kao što su otvorenost prema sebi i svetu, radoznalost, emocionalna stabilnost doprinose stvaranju novih ideja i stvari. Dok sposobnost samokontrole tj. pridržavanje dužnosti i sopstvenih principa i emocionalna stabilnost odlikuju osobu koja je spremna da neguje u čuva ono što se smatra važnim i vrednim i ostavi u amanet budućim generacijama.

Rad je nastao u okviru rada na projektu br. 179002 koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

Cljučne reči: generativno delovanje, osobine ličnosti, NEO PI-R

Predication of generative action based on personality traits

The objective of research is to examine prediction of generative activity based on personality traits-neuroticism, openness to experience, extraversion, cooperation and conscientiousness. Sample consists of 1862 respondents. Used questionnaire were the shorter version of scale generative action (Ćubela-Adorić, Proroković, Penezić, & Tucak, 2006) and NEO PI-R (Knezevic, Radovic, & Opacic, 1997). The results show that correlations between the generative activity and neuroticism $r = -.089$, openness to experience $r = .455$, collaborativeness $r = .234$, extroversion $r = -.079$ and conscientiousness $r = .359$ are on statistically significant level. Regression analysis shows that multiple correlation coefficient ($R = .491$) is on the statistically significant level. Out of total variability in criteria 24% of variability can be explained on the basis that the respondents differ in these personality traits. Standardized partial regression coefficients indicate that the largest partial contribution to explanation of individual differences in severity of generative activity is openness to experience, conscientiousness, and neuroticism.

Keywords: generative action, personality traits, NEO PI-R

.....

Tatjana Stefanović-Stanojević^a, Ivana Zubić^b

^a *Filozofski fakultet u Nišu, Univerzitet u Nišu*

^b *Departman za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Nišu*

Afektivna vezanost mladih u partnerskim odnosima

Cilj istraživanja je ispitati razlike u ljubavnim iskustvima ispitanika različitih afektivnih obrazaca. Istraživanje je obavljeno na uzorku od 613 ispitanika, starosti od 18 do 30 godina. Korišćena je skraćena verzija Upitnika za procenjivanje partnerske afektivne vezanosti (Bartholomew & Shaver, 1988), kao i pitanja o ljubavnim iskustvima ispitanika.

Upitnik o ljubavnim iskustvima, kreiran za potrebe ovog istraživanja, sadrži 5 ajtema: ispitanici na petostepenoj Likertovoj skali procenjuju stepen zadovoljstva životom uopšte, zatim zadovoljstva

---

seksualnim životom, zadovoljstva u ulozi ljubavnog partnera/ke, opterećenosti u ulozi partnera/partnerke i na kraju stepen brige u odnosu na procenu vernosti.

Na ispitivanom uzorku prevladava sigurni obrazac afektivne vezanosti (77.2%), sledi odbacujući obrazac (16.5%), pa bojažljivi (3,6%) i na kraju preokupirani (2.8%). Poredeći ispitanike različitih afektivnih obrazaca obzirom na zadovoljstvo životom utvrdili smo određene razlike na statistički značajnom nivou. Naime, ispitanici sigurnog obrasca (AS = 3.70) pokazuju veće zadovoljstvo životom od ispitanika bojažljivog obrasca (AS = 3.23). Ovaj nalaz objašnjavamo time što osobe sigurnog afektivnog obrasca imaju pozitivan a osobe bojažljivog obrasca negativan model sebe. Interesantan je i rezultat da veće zadovoljstvo seksualnim životom pokazuju ispitanici sigurnog afektivnog obrasca (AS = 3.88) od ispitanika bojažljivog (AS = 3.09) i odbacujućeg obrasca (AS = 3.18). Poredeći kako ispitanici različitih afektivnih obrazaca percipiraju svoju ulogu ljubavnog partnera/ke utvrdili smo sledeće statistički značajne razlike: veće zadovoljstvo u ulozi ljubavnog partnera/ke imaju ispitanici sigurnog obrasca (AS = 4.39) no ispitanici bojažljivog obrasca (AS = 3.10) i odbacujućeg obrasca (AS = 3.92); dok je percepcija napornosti uloge ljubavnog partnera/ke u većoj izražena kod ispitanika bojažljivog obrasca (AS = 2.33) i odbacujućeg obrasca (AS = 2.13) odnosno kod osoba sa negativnim modelom sebe nego li kod ispitanika sigurnog afektivnog obrasca tj. osoba pozitivnog modela sebe (AS = 1.45).

Veću brigu da im je partner/ka neveran/a pokazuju ispitanici sigurnog obrasca (AS = 4.39) od ispitanika preokupiranog (AS = 3.47), bojažljivog obrasca (AS = 3.33) i odbacujućeg afektivnog obrasca (AS = 3.68). Osobe sigurnog afektivnog obrasca pretpostvaljamo iskrenije priznaju brigu u vezi vernosti partnera od ispitanika ostalih obrazaca afektivne vezanosti. Rezultati pokazuju i da ispitanici sigurnog obrasca (AS = 4.33) u većoj meri imaju slobodu da sa svojim partnerom/kom pricaju o seksu no ispitanici bojažljivog obrasca (AS = 3.58) i odbacujućeg afektivnog obrasca (AS = 3.27). Osobe sigurnog afektivnog obrasca karakteriše spremnost za otvaranjem za razliku od osoba bojažljivog i odbacujućeg afektivnog obrasca koji imaju negativna očekivanja od drugih što se odražava na otvorenost i slobodu pričanja o seksu sa svojim partnerom/kom.

Istraživanje doprinosi boljem razumevanju ljubavnih iskustava mladih osoba različitih obrazaca afektivnog vezivanja.

Rad je nastao u okviru rada na projektu br. 179002 koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

Affective attachment of youth in partner relationships

The goal of research is to test the significance of differences between attachment patterns in terms of love experience. The study was conducted on the sample of 613 respondents aged 18 to 30 years. In this study were used shortened version of the (Close relationships Questionnaire: Bartholomew & Shaver, 1988) and items about love experiences of respondents. The distribution of the attachment patterns shows the domination of the secure pattern (77.2%), than there is significant number of respondents with the dismissing pattern (16.5%), than with disorganized pattern (3.6%) and finally preoccupied pattern (2.8%). Comparing respondents of different affective patterns to the life satisfaction, we found some differences on statistically significant level. The respondents with secure pattern (M = 3.70) showed greater life satisfaction than respondents with disorganized pattern (M = 3.23). An interesting result is that greater satisfaction

---

with their sex life show respondents with safe affective pattern ($M = 3.88$) than respondents with disorganized pattern ($M = 3.09$) and dismissing pattern ($M = 3.18$). Respondents with different affective patterns perceive differently their role of romantic partner: greater satisfactions in the role of romantic partners show participants with secure pattern ($M = 4.39$) than the respondents with disorganized pattern ($M = 3.10$) and dismissing pattern ($M = 3.92$). A greater concern for infidelity of love partner show participants of safe pattern ($M = 4.39$) than preoccupied participants ($M = 3.47$), disorganized pattern ($M = 3.33$) and dismissing pattern ($M = 3.68$). The results show that the respondents of secure affective pattern ($M = 4.33$) show greater degree of freedom to talk with their partner about sex than the respondents with disorganized pattern ($M = 3.58$) and dismissing pattern ($M = 3.27$).

Keywords: affective patterns, love experiences

KORAK BLIŽE RAZUMEVANJU PRIRODE I ULOGE VULNERABILNOSTI ZA EMOCIONALNE POREMEĆAJE/SIMPTOME

Voditelj: *Ljiljana Mihić*

Ljiljana Mihić

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

Email: ljiljanamihic@hotmail.com

Korak bliže razumevanju prirode i uloge vulnerabilnosti za emocionalne poremećaje/simptome: uvodno izlaganje

Prema novijim epidemiološkim podacima, emocionalni poremećaji spadaju u red najzastupljenijih psihijatrijskih problema na našim prostorima, što ukazuje na potrebu boljeg razumevanja faktora rizika i vulnerabilnosti za njihov razvoj i održavanje. Dosadašnja istraživanja u ovoj oblasti nisu u potpunosti rasvetlila, kako prirodu samih faktora vulnerabilnosti, tako i njihove međusobne odnose koji posreduju u razvoju simptoma/poremećaja. Svrha ovog simpozijuma je da da neke odgovore na i dalje otvorena pitanja, kao i da podstakne nove načine sagledavanja problematike nastanka i održavanja emocionalnih teškoća.

Bošković i saradnice su ispitivale stabilnost/nestabilnost self-šema kod unipolarne depresije i bipolarnih poremećaja. Sokić i Biro su izučavali ulogu Netolerancije na naizvesnost kao potencijalnog medijatora između Negativnog afektiviteta i simptoma brige, panike, socijalne fobije i depresije. Mihić i Vukajlović su proveravale hipotezu da opšte i specifične vulnerabilnosti sukcesivno ispoljavaju svoje delovanje u nastanku simptoma disforije, brige, panike, agorafobije i socijalne fobije. Novakov i saradnice su istraživale relativni doprinos supresije, kao forme emocionalne regulacije, u objašnjenju nastanka emocionalnih teškoća, povrh doprinosa opštih i specifičnih kognitivnih vulnerabilnosti. Konačno, Samac i saradnice su kroz kvazi-eksperimentalni nacrt ispitivali vezu između crte anksioznosti i memorijskih pristrasnosti.

.....

Tanja Bošković^a, Zdenka Novović^a, Aleksandra Nedić^b

^a Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

^b Medicinski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

Email: boskovictanja1@gmail.com

Stabilnost kognitivne self-šeme kod unipolarne i bipolarne depresije

UVOD: Prema Bekovom modelu psihopatologije, depresivne self-šeme su latentne memorijske strukture i relativno stabilne reprezentacije svojih kvaliteta. Brojna istraživanja potkrepljuju stabilnost ovih struktura kod unipolarne depresije. Ipak, kada je reč o osobama sa bipolarnim poremećajem, nalazi su neusaglašeni: neki podržavaju stabilnost negativne šeme, dok drugi izveštavaju o tome da se samopoštovanje, nakon izlaska iz depresivne ili manične epizode, vraća na normalni nivo. Neusaglašenost se najčešće pripisuje korišćenim instrumenatima koji su usmereni isključivo na eksplicitno, odnosno implicitno samopoštovanje. Cilj ovog istraživanja je ispitivanje stabilnosti self-šeme na implicitnom i eksplicitnom nivou kod osoba sa dijagnozom unipolarne depresije, odnosno bipolarnog poremećaja.

METOD: Uzorak je činilo 17 osoba sa dijagnozom unipolarne depresije - aktuelna epizoda, 13 sa dijagnozom bipolarnog poremećaja - aktuelna depresivna epizoda, 14 osoba sa dijagnozom unipolarne depresije u remisiji, 14 osoba sa dijagnozom bipolarnog poremećaja u remisiji i 19 osoba iz opšte populacije. Korišćen je Breadth-Based Adjective Rating Task kojim se meri nivo i eksplicitnog i implicitnog samopoštovanja. Baziran je na premisi da ljudi teže da kvalitete koji su u skladu sa njihovim očekivanjima opisuju širokim, apstraktnim osobinama, a one koje se ne slažu sa očekivanjima, uskim i specifičnim. Depresivne osobe tako za samoopis biraju u većoj meri široke negativne karakteristike, a uske pozitivne, u odnosu na nekliničku populaciju kod koje je trend obrnut. Na osnovu valence atributa dobija se mera eksplicitnog samopoštovanja, a kada se u obzir uzme i širina atributa, dobija se mera implicitnog samopoštovanja.

REZULTATI: MANOVA je pokazala da osobe sa bipolarnim poremećajem u remisiji pokazuju značajno viši nivo implicitnog poštovanja u odnosu na osobe koje su u aktuelnoj depresivnoj epizodi, bilo da imaju dijagnozu unipolarne depresije ili bipolarnog poremećaja ($F(4, 72) = 5.35, p < .01$, parcijalni $\eta^2 = .23$). Pacijenti sa bipolarnim poremećajem u remisiji, takođe imaju i značajno više eksplicitno samopoštovanje od osoba u depresivnoj epizodi sa dijagnozom unipolarne depresije ($F(4, 72) = 4.78, p < .01$, parcijalni $\eta^2 = .21$).

DISKUSIJA: Dobijeni nalazi sugerišu da je self-šema kod unipolarne depresije stabilna u toku vremena, te da po izlasku iz depresije i implicitno i eksplicitno samopoštovanje ostaje na nižem nivou. Kod bipolarnog poremećaja, self-šema je prilično nestabilna strukutra koja, kako na eksplicitnom, tako i implicitnom nivou, fluktuirava zavisno od faze poremećaja, od ekstremno negativne do ekstremno pozitivne. Interpretacija nalaza je da kod bipolarnog poremećaja šematska nestabilnost, a ne nivo samopoštovanja, predstavlja faktor vulnerabilnosti za razvoj afektivne epizode. Takođe je moguće da je kod bipolarnog poremećaja odnos prema sebi posledica bazičnih, biološki uslovljenih afektivnih promena, a ne činalac vulnerabilnosti.

Ključne reči: self-šema, bipolarni poremećaji, depresivni poremećaji, eksplicitno i implicitno samopoštovanje

---

The self-schema stability in unipolar and bipolar depression

The aim of this study was to investigate self-schema stability in persons with unipolar depression and bipolar disorder. The sample consisted of: 17 individuals with unipolar depression-current depressive episode, 13 individuals with bipolar disorder-current depressive episode, 14 individuals with unipolar depression-in remission, 14 individuals with bipolar disorder-in remission, and 19 individuals from the general population. Implicit and explicit self-esteem were measured using the Breadth-Based Adjective Rating Task questionnaire. MANOVA showed that there was a significantly higher level of implicit self-esteem in remitted bipolar disorder patients compared to currently depressed patients (either unipolar depressed or bipolar patients). Also, remitted bipolar disorder patients showed a higher level of explicit self-esteem than currently depressed patients with a diagnosis of unipolar depression. The results suggest stability of self-schema in unipolar depression over time, while bipolar disorder seems to be characterized by unstable self-schemata.

Keywords: self-schema, bipolar disorder, depressive disorder, explicit and implicit self-esteem

.....

Jelena Sokić, Mikloš Biro

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

Email: sokic.jelena@gmail.com

Netolerancija na neizvesnost kao transdijagnostički medijator

UVOD: Netolerancija na neizvesnost (NN) je konstrukt koji se odnedavno pojavljuje u literaturi o faktorima vulnerabilnosti za afektivne i anksiozne simptome. Predstavlja “kognitivne, emotivne i bihevioralne reakcije na neizvesnost u svakodnevnim situacijama” koje uključuju neprihvatanje neizvesnosti za buduće, posebno negativne, događaje bez obzira na malu verovatnoću da se ovakvi događaji dese. Iako postoje relativno neusaglašeni rezultati koji se tiču prirode ovog konstrukta, čini se da se dve facete dosledno pojavljuju: Prospektivna anksioznost i Inhibitorna anksioznost. Nedavno istraživanje je sugrisalo da NN ima ulogu transdijagnostičkog medijatora u smislu da je povezana sa brojnim anksioznim i depresivnim simptomima. Cilj ovog istraživanja je da proveriti medijatorsku ulogu Prospektivne anksioznosti u relaciji između Negativnog afektiviteta (NA) i simptoma brige, kao i potencijalnu medijatorsku ulogu Inhibitorne anksioznosti u odnosu između NA i simptoma panike, socijalne fobije i depresije.

METOD: Uzorak je činilo 330 studenata (AS = 19.93, SD = 1.14) Univerziteta u Novom Sadu koji su tokom zimskog semestra 2011. godine popunili sledeće upitnike: Skalu netolerancije na neizvesnost ($\alpha = .93$) i Srpski inventar afekata zasnovan na PANAS-X ($\alpha = .83$). Nakon 6 meseci, isti ispitanici su izvestili o simptomima anksiozne i depresivne prirode, popunjavajući Upitnik za skrining psihijatrijskih dijagnoza ($\alpha = .94$). Nakon provere distribucionih karakteristika varijabli, podaci su analizirani uz pomoć analize putanje.

REZULTATI: Indikatori fita modela koji je pretpostavio gore navedene medijatorske veze su: S-B $\chi^2 = 5.35$, $p = ns$, CFI = .99, i RMSEA = .00-.09. Specifičan indirektan efekat NA prema simptomima

brige preko Prospektivne anksioznosti je .045 (95% CI .001, .096). Specifični indirektni efekti NA, preko Inhibitorne anksioznosti, na simptome panike i socijalne fobije iznose .080 (95% CI .006, .151) i .086 (95% CI .020, .163). Konačno, indirektni efekat NA na disforične simptome preko Inhibitorne anksioznosti je .019 (95% CI -.051, .095).

DISKUSIJA: Rezultati sugerišu da anksioznost u susretu sa budućom neizvesnošću delimično objašnjava vezu između NA i simptoma brige, dok inhibitorna, tj. blokirajuća ponašanja, u susretu sa neizvesnošću imaju ulogu delimičnog medijatora u odnosu između NA i simptoma panike i socijalne fobije. Za razliku od prethodno objavljenih istraživanja, Inhibitorna anksioznost nije imala ulogu medijatora u odnosu između NA i simptoma disforije. Kliničke i istraživačke implikacije rezultata će biti prodiskutovane, sa posebnim osvrtom na odnos između konstrukta Netolerancije na neizvesnost i njemu sličnog, ali konceptualno užeg, konstrukta Senzitivnosti na simptome anksioznosti.

Ključne reči: netolerancija na neizvesnost, inhibitorna anksioznost, prospektivna anksioznost, medijacija

Intolerance of Uncertainty as a transdiagnostic mediator

Intolerance of Uncertainty is considered a transdiagnostic vulnerability factor associated with various anxiety disorders and depression. It has two facets: Prospective and Inhibitory Anxiety. The aim of this study was to test a mediational role of Prospective Anxiety between Negative Affectivity (NA) and symptoms of worry, whereas Inhibitory Anxiety was expected to partly mediate the relation between NA and symptoms of panic, social phobia, and depress. 330 undergraduates filled out questionnaires tapping vulnerabilities in November of 2011, and 6 months later they reported on their symptoms. Results suggest that anxiety in anticipation of future uncertainty partly mediates the relation between NA and symptoms of worry, whereas inaction in the face of uncertainty acts as a partial mediator in the relations between NA and symptoms of panic and social phobia. Different from previous reports, Inhibitory Anxiety did not act as a mediator. Clinical and research implications will be discussed.

Keywords: intolerance of uncertainty, prospective anxiety, inhibitory anxiety, mediation

.....

Ljiljana Mihić, Marijana Vukajlović

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

Email: lmihic@ff.uns.ac.rs

Od vulnerabilnosti do anksiozno-disforičnih simptoma: Hipoteza o sukcesivnoj medijaciji?

UVOD: Poslednjih godina u istraživanjima anksioznih i afektivnih poremećaja sve više se postulira ideja o hijerarhijskim modelima vulnerabilnosti koji, gotovo po pravilu, ističu Negativni afektivitet (NA) kao faktor najvišeg reda, dok se kao faktori nižeg reda spominju Netolerancija na neizvesnost (NN) i Senzitivnost na anksioznost (SA). NN se odnosi na tendenciju da se neizvesne situacije percipiraju kao preteće, te kao takve postaju izvor straha i uznemirenosti, dok se SA

---

primarno odnosi na strah da će percipirani simptomi anksioznosti imati negativne posledice, te se može posmatrati kao specifičniji faktor u odnosu na NN - kao neizvesnost vezana uz simptome anksioznosti. Cilj datog istraživanja jeste provera pretpostavke da, u skladu sa postojećim modelima, NA kao primarni faktor predviđa simptome anksioznosti i disforije, uz dodatnu pretpostavku o sukcesivnoj medijaciji, u smislu da NN, koju možemo posmatrati kao širi konstrukt, prethodi SA u nastanku pomenute simptomatologije.

METOD: U uzorak je uključeno 334 studenta prve i druge godine Univerziteta u Novom Sadu, prosečnog uzrasta 19.95 godina ($SD = 1.14$). Od instrumenata su upotrebljeni Srpski Inventar Afekata Baziran na PANAS-X ($\alpha = .87$), Indeks osetljivosti na anksioznost ($\alpha = .86$), Upitnik netolerancije na neizvesnost ($\alpha = .93$), dok je za procenu izraženosti simptoma korišćen Upitnik za skrining psihijatrijske dijagnoze ($\alpha = .94$). Ispitivanje je obavljeno u dve faze, sa vremenskim razmakom od 6 meseci, pri čemu su simptomi mereni tokom druge faze. Za analizu podataka korišćen je PROCESS makro, koji omogućuje testiranje sukcesivne medijacije.

REZULTATI: Analize sugerišu da u predikciji simptoma disforije i brige postoji samo direktni doprinos NA ($b = .193$, 95% CI [.12-.28] za disforiju i $b = .15$, 95% CI [.09-.21] za brigu). NA, preko NN, predviđa simptome panike i agorafobije ($b = .02$, 95% CI [.01-.03] za paniku i $b = .02$, 95% CI [.002-.03] za agorafobiju). U slučaju simptoma socijalne fobije, dva indirektna puta su statistički značajna. Jedan uključuje sukcesivni put od NA, preko NN, preko SA na simptome ($b = .03$, 95% CI [.01-.05]), dok drugi uključuje medijatorski put od NA preko SA do simptoma ($b = .02$, 95% CI [.01-.05]).

DISKUSIJA: Pretpostavljena ideja o sukcesivnom delovanju faktora vulnerabilnosti potvrđena je samo u slučaju socijalne fobije. Prisustvo dva različita medijaciona puta u slučaju simptoma socijalne fobije sugeriše heterogenost ovih simptoma, što je u skladu sa teorijskim postavkama o postojanju „uplašenog“ i „anksioznog“ tipa socijalnih fobija. Potvrđen je i više puta empirijski potkrepljen direktan doprinos NA u nastanku svih navedenih poremećaja. Sugerisana je i relativno slična etiologija disforije i GAD-a, koja ih svrstava u grupu poremećaja sa izraženim distresom. Neočekivano, izostalo je učešće NN u nastanku simptoma brige, kao i SA u razvoju simptoma panike, što sugeriše potrebu za detaljnijim istraživanjima etiologije navedenih simptoma.

Ključne reči: Negativni afektivitet, Senzitivnost na anksioznost, Netolerancija na neizvesnost, sukcesivna medijacija

From vulnerability to anxiety and dysphoric symptoms: The successive mediation hypothesis?

In contemporary research on vulnerability factors to anxiety and affective disorders, hierarchical models are preferred, where Negative Affectivity (NA) is hypothesized to be the highest-order factor whereas Anxiety Sensitivity (AS) and Intolerance of Uncertainty (IU) seem to represent the second-order factors influencing specific anxiety and dysphoric symptoms. The aim of this study was to test the successive mediation hypothesis in predicting those symptoms. According to this hypothesis, IU was expected to have precedence over AS given its broader content. Questionnaires assessing vulnerabilities as well as symptoms were administered to 334 students at two time points, 6 months apart. The results confirmed the initial hypothesis only in the case of social phobia, while panic symptoms and agoraphobia were influenced by NA via IU. In predicting

---

worry and dysphoria, only NA was a significant contributor. Need for further replication studies will be discussed.

Keywords: negative affectivity; anxiety sensitivity; intolerance of uncertainty, successive mediation

.....

Ivana Novakov, Andrea Dujmović, Ivana Ignjatović

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

Email: ivananovakov@sbb.rs

Supresija kao medijator između vulnerabilnosti i simptoma emocionalnih premećaja

UVOD: Vegnerova istraživanja su pokazala da intenzivni svesni napori da se izbegnu neželjeni mentalni sadržaji dovode do njihovog pojačanog javljanja. Stoga se smatra da supresija ima značajnu ulogu u razvoju i održavanju različitih poremećaja koje odlikuje repetitivno prisustvo intruzija. Sa druge strane, poznato je da negativni afektivitet (NA), disfunkcionalni stavovi (DS) i netolerancija na neizvesnost (NN) predstavljaju opšte (NA) i specifične (DS za depresiju, a NN za anksioznost) činioce razvoja poremećaja. Istraživanja koja ispituju odnos između ovih činilaca vulnerabilnosti i supresije, međutim, nisu rađena. Cilj ovog istraživanja je da se ustanovi relativni doprinos afektivnih i kognitivnih činilaca razvoju simptoma disforije i generalizovanog anksioznog poremećaja (GAP), kao i eventualna medijaciona uloga supresije između faktora vulnerabilnosti i simptoma.

METOD: Uzorak je činilo 184 studenta Univerziteta u Novom Sadu, oba pola koji su u prvom merenju popunili Srpski inventar afektiviteta baziran na PANAS-X, Skalu disfunkcionalnih stavova i Upitnik netolerancije na neizvesnost, a dve godine kasnije popunili Upitnik za skrining psihijatrijskih dijagnoza i Beli medved - inventar supresije.

REZULTATI: U dve hijerarhijske regresione analize kriterijumi su bili simptomi depresije i GAP, dok su prediktori bili: NA (I korak), DS odnosno NN (II korak) i supresija (III korak). Iako su sva tri modela u obe analize značajna, u drugom koraku prediktivna moć DS i NN se gubi u korist NA, a u trećem se sklonost supresiji pokazuje kao jedini značajan prediktor u predikciji disforičnih simptoma ($\beta = .44, p < .001$), a u predikciji simptoma GAP, NA ($\beta = .21, p < .01$) i supresija ($\beta = .45, p < .001$). Analizirana su 4 modela u kojima je supresija bila medijator, simptomi GAP i disforije zavisne varijable, a prediktori u slučaju disforije NA i DS, a u slučaju GAP, NA i NN. Indirektni efekti NA i DS na simptome disforije preko supresije su bili $b = .09$ [.06-.15] i $b = .02$ [.01-.04], a NA i NN na simptome GAP preko supresije $b = .07$ [.04-.10] i $b = .02$ [.01-.03]. Sve četiri analize potvrđuju delimičnu medijacionu ulogu supresije između činilaca vulnerabilnosti i simptoma disforije i GAP.

DISKUSIJA: U predikciji simptoma disforije i GAP specifični kognitivni faktori vulnerabilnosti (DS i NN) nemaju značajan nezavisan doprinos, povrh onog koji im je zajednički sa NA. Supresija,

nasuprot tome, značajno doprinosi predikciji simptoma povrh doprinosa merenih afektivno-kognitivnih činilaca. Štaviše, njihov doprinos se gubi kad se supresija uvede u analizu, sugerišući da ili postoji zajednički varijabilitet ovih činilaca i supresije koji je bitan za razvoj simptoma, ili je supresija posredan mehanizam preko kog kognitivno-afektivni činioci deluju na razvoj simptoma. Medijaciona analiza je podržala drugu hipotezu po kojoj supresija predstavlja posredan mehanizam kojim kognitivno-afektivne varijable delimično ostvaruju svoj uticaj na razvoj simptoma.

Ključne reči: depresija, generalizovani anksiozni poremećaj, supresija, negativan afektivitet, netolerancija na neizvesnost

Suppression as a mediator between vulnerabilities and symptoms of emotional disorders

The aim of this study was to elucidate relations among suppression, general and specific vulnerabilities to dysphoria and GAD. 184 undergraduates completed measures of NA as a general vulnerability (PANAS-SIAB), and dysfunctional attitudes (DAS) and intolerance of uncertainty (IUS) as specific vulnerabilities to depression and GAD respectively. Following two years, they reported on their symptoms of dysphoria and GAD (PDSQ) and suppression tendencies (WBSI). In two hierarchical analyses, suppression was the most significant predictor of symptoms of both dysphoria and GAD, subsuming the variance of all other predictors, excepting NA in prediction of GAD. Four mediational analyses showed a partial mediational role of suppression in the relations between all vulnerabilities and GAD and dysphoria. Our results suggest that general and specific vulnerabilities to symptoms of dysphoria and GAD have partial influence on symptoms of these disorders through suppression.

Keywords: depression, generalized anxiety disorder, suppression, negative affectivity, intolerance of uncertainty

.....

Nikola Samac, Ljiljana Mihić, Snežana Tovilović

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

Email: nikolasamac@yahoo.com

Povezanost crte anksioznosti i memorije

UVOD: Ranija istraživanja sugerišu da se skoro kod svih grupa anksioznih poremećaja javljaju pristrasnosti implicitne memorije (npr. na zadatku kompletiranja slogova, ispitanici navode više nastavaka koji kompletiraju reči sa negativnim/uznemiravajućim značenjem ukoliko su prethodno bili primovani) i eksplicitne memorije (npr., na zadatku slobodnog prisećanja, ispitanici reprodukuju više pretećih fotografija, reči, rečenica u odnosu na pozitivne i neutralne). Za razliku od anksioznih poremećaja, kod osoba sa izraženom crtom anksioznosti podaci o pristrasnosti memorije su varijabilni, u smislu da ne postoje nedvosmisleni rezultati koji sugerišu da pristrasnost

---

implicitne memorije postoji. U slučaju eksplicitne memorije kod visoko-anksioznih osoba, pozitivni nalazi studija su relativno konzistenti. Cilj ovog istraživanja je dalja provera odnosa između crte anksioznosti, eksplicitne i implicitne memorije.

METOD: U istraživanju je učestvovao 81 ispitanik (19.8% muškog pola; $AS = 20$, $SD = 3.34$) kojima je prikazano 45 fotografija različitog sadržaja. Postignuće na eksplicitnoj memoriji se računalo na osnovu slobodnog prisećanja, subjektivne procene broja pretećih fotografija, ukupnog broja reprodukovanih pretećih fotografija i dostupnosti negativnih sadržaja u memoriji. Za ispitivanje implicitne memorije upotrebljeno je 12 osnova reči, na osnovu kojih se merio ukupan broj negativnih završetaka reči, pri čemu su negativni završeci morali biti u tematskoj vezi sa prethodno izloženim fotografijama. Ispitanici su takođe popunili upitnik Crta anksioznost-29 ($\alpha = .95$).

REZULTATI: Dobijeni podaci sugerišu da je crta anksioznosti povezana sa implicitnom memorijom, u smislu da ispitanici sa izraženijom crtom anksioznosti produkuju veći broj negativnih reči ($r = .24$, $p < .05$), te da doprinosi predviđanju ove mere ($\beta = .274$, $p < .05$). Sa merama eksplicitne memorije, crta anksioznosti ne ostvaruje značajnu povezanost (Pillai's Trace = .03, $F(3, 75) = .76$, $p = ns$). Konačno, visoko-anksiozni, u odnosu na ispitanike sa umerenom i niskom anksioznošću, nisu pokazivali tendenciju da fotografije različite valence procenjuju kao više ili manje uznemiravajuće (Pillai's Trace = .02, $F(3, 75) = .44$, $p = ns$).

DISKUSIJA: Dato istraživanje nije repliciralo rezultate prethodnih studija koji govore u prilog tome da ispitanici sa izraženom crtom anksioznosti imaju tendenciju da se bolje prisećaju informacija pretećeg sadržaja u odnosu na druge sadržaje kao i u odnosu na nisko-anksiozne osobe. Moguće je da je ekperimentalna procedura dovela do intenzivnije elaboracije prezentovanih stimulusa i izbegavajućih ponašanja, a što je moglo da neutralizuje efekte crte anksioznosti na prisećanje. S druge strane, ova dva faktora su mogla da imaju manji interferirajući efekat na zadatku implicitne memorije, te je kod ispitanika sa izraženom crtom anksioznosti aktivirana šema opasnosti.

Ključne reči: eksplicitna i implicitna memorija, pristrasnost memorije, crta anksioznosti

Relationship between trait anxiety and memory

Earlier studies have shown that anxiety disorders are characterized by some form of explicit and/or implicit memory bias. On the other hand, results of studies with high trait anxiety subjects are not consistent. Aim of this research is to further examine relationship between trait anxiety, explicit and implicit memory. 81 subjects did several explicit and implicit memory tasks and filled the Anxiety trait-29 questionnaire. Results imply that subjects with high trait anxiety exhibit implicit memory bias, but that they don't have explicit memory bias. It's possible that high trait anxiety subjects demonstrated a deeper processing of previously seen information and "vigilance-avoidance" pattern of behaviour that led to neutralization of explicit memory bias. These two factors might have interfered less with the implicit memory task leading to activation of the "danger" cognitive schema.

Keywords: implicit and explicit memory, memory bias, trait anxiety

---

NASLEDNE OSNOVE PONAŠANJA - - BLIZANAČKA STUDIJA

Voditelj: *Snežana Smederevac*

Snežana Smederevac

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

Email: smederevac@sbb.rs

Nasledne osnove ponašanja - blizanačka studija: uvodno izlaganje

U okviru simpozijuma biće predstavljeni prvi zvanični rezultati blizanačke studije koja se realizuje u okviru projekta „Nasledni, sredinski i psihološki činioci mentalnog zdravlja“ (ON 179006). Osnovni cilj simpozijuma je upoznavanje psihološke javnosti s rezultatima kvantitativne bihejvioralno genetičke analize udela nasleđa i sredine u fenotipskim karakteristikama. U istraživanju je učestvovalo 228 blizanaca oba pola, starosti od 18 - 41 godine, od kojih je 40% monozigotnih, 39% dizigotnih, a za 19% parova će se na osnovu DNK analize precizno utvrditi zigotnost. Stoga su aktuelne analize vršene samo na uzorku ispitanika za koje je zigotnost bilo moguće utvrditi upitničkim putem. Rezultati ukazuju da je udeo naslednih činilaca najveći u proceni kognitivnih sposobnosti, a udeo sredinskih činilaca u proceni rizičnih ponašanja. Dimenzije reformulisane Teorije osetljivosti na potkrepljenje su u većoj meri određene uticajima deljene i nedeljene sredine nego nasleđa, kao i osobine ličnosti poput agresivnosti i traženja senzacija.

.....

Snežana Smederevac, Petar Čolović, Ilija Milovanović

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

Genetski i sredinski činioci dimenzija “Teorije osetljivosti na pokrepljenje“

Reformulisana Teorija osetljivosti na potkrepljenje Džefrija Greja razvijena je na osnovu farmakoloških istraživanja na životinjama i postulira jasnu biološku predisponiranost organizama na draži iz okruženja koje mogu biti procenjene kao potencijalno ugrožavajuće ili apetitivne. Složeni sistem reakcija ima veliku ulogu u motivaciji za određeno ponašanje. U pitanju je jedan od retkih modela koji u objašnjenje ponašanja inkorporira karakteristike okruženja i biološke osnove za određenu vrstu reagovanja. Bihejvioralno genetičke studije koje za cilj imaju procenu

heritabilnosti ovih dimenzija do sada nisu sprovedene. Osnovni cilj istraživanja bio je utvrđivanje udela aditivnih genskih, deljenih i nedeljenih sredinskih činilaca u varijansi dimenzija reformulisane Teorije osetljivosti na potkrepljenje. U istraživanju je učestvovalo 184 blizanaca oba pola, starosti od 18 do 41 godine, od kojih je 96 bilo monozigotnih, a 88 dizigotnih. Primenjen je Upitnik osetljivosti na potkrepljenje, koji sadrži 29 stavki, namenjenih proceni Sistema bihevioralne inhibicije (BIS), Sistema bihevioralne aktivacije (BAS), Borba, Bežanje i Blokiranje sistema. Heritabilnost dimenzija ispitivana je biometrijskim metodom, koji je uključivao pune A (aditivna genska varijansa) C (deljena sredinska varijansa) E (nedeljena sredinska varijansa) modele nasleđivanja. Osim za dimenziju Blokiranje, svi biometrijski modeli imaju zadovoljavajuće indikatore fita (BIS - $\chi^2 = 0.66$, $p = .88$, RMSEA = 0.00; BAS - $\chi^2 = 0.28$, $p = .96$, RMSEA = 0.00; Borba - $\chi^2 = 1.23$, $p = .76$, RMSEA = 0.00; Bežanje - $\chi^2 = 2.18$, $p = .53$, RMSEA = 0.00). U slučaju dimenzije Blokiranje model odstupa od pretpostavljenog ($\chi^2 = 8.12$, $p = .04$, RMSEA = 0.14) ali su uslovi za sprovođenje analiza onemogućili testiranje alternativnih modela, koji bi uključivali procenu neaditivnih genskih doprinosa. Najveći doprinos u varijansi svih dimenzija ostvaruje nedeljena sredina (od 55% do 73%). Najveći aditivni genski doprinos uočava se na dimenzijama Blokiranje (32%) i BAS (24%), a doprinos deljene sredine na dimenzijama Bežanje (25%), Borba (21%) i BAS (20%). Rezultati ukazuju na veliki značaj okruženja u oblikovanju reakcija osetljivosti na nagradu i kaznu. Može se pretpostaviti da ovi obrasci reagovanja mogu imati doprinos u razvijanju fiziološke spremnosti za kognitivne i emocionalne reakcije na signale iz okruženja, ali da se njihova manifestacija ne može pripisati isključivom delovanju naslednih činilaca.

Ključne reči: blizanačka studija, BIS, BAS, Borba, Bežanje, Blokiranje, heritabilnost

Dimensions of the Revised Reinforcement Sensitivity Theory - genetic and environmental factors

The principal aim of this study is to determine the relative contribution of genetic and environmental factors to the constructs of the Revised Reinforcement Sensitivity Theory. The sample comprised 184 twins of both sexes, aged 18 to 41 (96 monozygotic and 88 dizygotic). Reinforcement Sensitivity Questionnaire (29 items), measuring 5 rRST constructs (BIS, BAS, Fight, Flight, and Freezing), was applied in the study. Heritability of five personality dimensions was examined using full univariate ACE twin models. All models (except for Freezing) have satisfactory fit. Non-shared environment has largest contributions to all dimensions' variances (55% to 73%). Additive genetic contributions are the largest for Freezing (32%) and BAS (20%), while shared environment contributes most substantially to Flight (25%), Fight (21%) and BAS (20%). The results particularly point to crucial role of environmental factors in shaping the reactions to both signals of reward and signals of punishment.

Keywords: twin study, BIS, BAS, Fight, Flight, Freeze, heritability

.....

Vojislava Bugarski-Ignjatović^a, Jasmina Kodžopeljić^b, Željka Nikolašević^b, Filip Nenadić^b

^a Medicinski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

^b Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

Kognitivne sposobnosti u svetlu naslednih i sredinskih činilaca

Meta-analize studija sprovedenih na blizancima i adoptiranoj deci pokazuju da se za većinu intelektualnih sposobnosti, bez obzira na način njihovog merenja, heritabilnost u opštoj populaciji kreće u rasponu od 40% do 60%. Novije studije pokazuju da se procena heritabilnosti menja sa uzrastom i sa različitim sredinskim uslovima. Rezultati sugerišu da se udeo genske varijanse u objašnjenju individualnih razlika u inteligenciji povećava sa uzrastom, stabilizujući se na relativno visokom i konstantnom nivou tokom zrelog doba, da bi sa starenjem došlo do njenog pada i povećanja značaja nedeljene sredine. Takođe, u povoljnijim sredinskim prilikama, kakve su karakteristične za srednju klasu u razvijenim zemljama, heritabilnost inteligencije relativno je visoka u odnosu na udeo genske varijanse u populacijama koje žive u nepovoljnim okolnostima. Osnovni cilj istraživanja bio je utvrđivanje udela aditivnih genskih, deljenih i nedeljenih sredinskih činilaca u varijansi opšte inteligencije, kao i u nekim postignućima u kojima se inteligencija pojavljuje kao značajna determinanta - stepenu obrazovanja i ranije iskazanom uspehu u srednjoj školi. U istraživanju su učestvovala 184 blizanca oba pola, starosti od 18 do 41 godine (96 monozigotnih i 88 dizigotnih). Za merenje opšte inteligencije (g-faktora) primenjene su Progresivne matrice za napredne - APM (autor: J. C. Raven), i to Serija II koja se sastoji od 36 zadataka, sa vremenom za rešavanje u trajanju od 40 minuta. Stepenu obrazovanja i uspehu u srednjoj školi operacionalizovani su kao kategorijalne varijable sa po četiri odgovorajuće kategorije. Za procenu heritabilnosti upotrebljen je biometrijski metod koji je uključivao pune A (aditivna genska varijansa) C (deljena sredinska varijansa) E (nedeljena sredinska varijansa) modele nasleđivanja. Svi biometrijski modeli imaju zadovoljavajuće indikatore fita (APM - $\chi^2 = 1.21$, $p = 0.75$, RMSEA = 0; stepenu obrazovanja - $\chi^2 = 0.35$, $p = .95$, RMSEA = 0.00; školski uspeh - $\chi^2 = 1.18$, $p = .76$, RMSEA = 0.00). U varijansi opšte inteligencije najveći je doprinos aditivnih genskih činilaca (72%), dok se od sredinskih činilaca pojavljuje samo doprinos nedeljene sredine (28%). Kod stepena obrazovanja i kod uspeha u srednjoj školi doprinos aditivnih genskih faktora pojavljuje se kao relativno najveći (55%, odnosno 46%), ali kod ovih svojstava udeo obe grupe sredinskih činilaca raste. Za razliku od inteligencije, udeo deljene sredine ima relativno veći značaj i za stepenu obrazovanja (27%) i za školski uspeh (31%) u odnosu na udeo nedeljene sredine (18% za obrazovanje i 22% za školski uspeh). Rezultati su u skladu sa ranijima koji pokazuju da je heritabilnost opšte inteligencije visoka, a da se od faktora okruženja nedeljena sredina pokazuje kao značajnija. Visok udeo aditivne genske varijanse u stepenu obrazovanja i školskom uspehu očekivan je, s obzirom na to da se inteligencija pojavljuje kao njihova determinanta. Međutim, u ostvarivanju školskog uspeha, odnosno dostizanju određenog stepena obrazovanja raste relativni udeo kako deljenih, tako i nedeljenih sredinskih činilaca.

Ključne reči: studija blizanaca, inteligencija, heritabilnost, deljena sredina, nedeljena sredina

---

Cognitive abilities in light of genetic and environmental factors

The main aim of this study is to examine relative contribution of hereditary and environmental factors to the variance of general intelligence, education level and average high school grade. The sample comprised 28 monozygotic and 44 dizygotic twin pairs of both sexes, aged 18 to 41. General intelligence was measured by Raven's Advanced Progressive Matrices. Univariate ACE twin models were tested. The variance of general intelligence is accounted for by additive genetic factors (72%) and non-shared environment (28%). Education level and high school grades have large genetic contributions (55% and 46% respectively). Shared environmental factors account for 27% in education level and 31% in high school grades, while non-shared environment accounts for 18% variance in education level and 22% in high school achievement. Large influence of genetic factors on general intelligence is in accordance with previous findings, while environmental factors seemingly play an important role in educational accomplishments.

Keywords: twin study, intelligence, heritability, shared environment, non-shared environment

.....

Bojana Dinić, Milan Oljača, Sara Raković

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

Koje forme agresije nasleđujemo, a koje stičemo?

Iako agresivno ponašanje ima jaku biološku osnovu, rezultati ranijih istraživanja ukazuju na razlikovanje udela genske i sredinske varijanse u zavisnosti od toga o kojoj formi agresije je reč. Budući da agresivnost predstavlja multidimenzionalni konstrukt, osnovni cilj ovog istraživanja je bio utvrđivanje udela aditivnih genskih, deljenih i nedeljenih sredinskih činilaca u objašnjenju dimenzija agresivnosti. U istraživanju je učestvovalo 184 blizanaca (96 monozigotnih i 88 dizigotnih), starosti od 18 do 41 godine. Primenjen je Bas-Perijev Upitnik agresije koji meri sklonost fizičkoj i verbalnoj agresiji, kao aspektima motorne ili instrumentalne agresije, potom hostilnost, kao kognitivni aspekt i bes, kao afektivni aspekt agresije. Heritabilnost dimenzija je ispitivana biometrijskim metodom, koji je uključivao A (aditivna genska varijansa) C (deljena sredinska varijansa) E (nedeljena sredinska varijansa) modele nasleđivanja. Biometrijski modeli za Verbalnu agresiju ($\chi^2 = 3.85$, $p = .28$, RMSEA = 0.06, AIC = 9.85) i Hostilnost ($\chi^2 = 1.70$, $p = .64$, RMSEA = 0.0, AIC = 7.70) imaju dobre indikatore fita, dok za Fizičku agresiju ($\chi^2 = 6.79$, $p = .08$, RMSEA = 0.12, AIC = 12.79) i Bes ($\chi^2 = 6.72$, $p = .08$, RMSEA = 0.12, AIC = 12.72) modeli odstupaju od pretpostavljenih, što nalaže ispitivanje alternativnih modela. Međutim, uslovi za sprovođenje analiza su onemogućili njihovo testiranje, što ukazuje na potrebu za nastavkom istraživanja u ovoj oblasti. U svim dimenzijama, osim Fizičke agresije, veći je udeo nedeljene sredinske varijanse, što je u skladu s rezultatima prethodnih istraživanja. Najveći udeo nedeljenih sredinskih činilaca se uočava u varijansi Besa (66%), potom Hostilnosti (56%), Verbalne agresije (52%) i, na kraju, Fizičke agresije (42%). Najveći aditivni genski doprinos se uočava u varijansi Fizičke agresije (53%), potom

Hostilnosti (43%), Besa (34%) i Verbalne agresije (12%). Udeo deljene sredine u varijansi dimenzija agresivnosti je minimalan (manji od 5%), osim u slučaju Verbalne agresije (36%). Rezultati ukazuju na značaj okruženja u objašnjenju dimenzija agresije, posebno u slučaju reaktivnih formi agresije, kao što su bes i hostilnost. Od ispitivanih formi agresije, jedino je fizička agresija dominantno određena genskom varijansom, što je u skladu s pretpostavkama evolucione i biološke psihologije.

Ključne reči: blizanačka studija, agresivnost, heritabilnost, fizička agresija, verbalna agresija, bes, hostilnost

Which forms of aggression are inherited, and which are acquired?

The aim of this study was to examine the genetic and environmental influences on dimensions of aggression. On a sample of 184 twins (96 monozygotic), Buss-Perry Aggression Questionnaire was applied. Biometrical method showed that ACE model had good fit indices for Hostility and Verbal aggression. The results suggested main contribution of non-shared environmental factors on Anger, Hostility and Verbal aggression, while Physical aggression was more under the additive genetic influences. Shared environment had small contributions, except in case of Verbal aggression. Although aggression has a strong biological base, the contributions of genetic and environmental effects differ, depending on specific form of aggression.

Keywords: twin study, aggression, heritability, physical aggression, verbal aggression, anger, hostility

.....

Dušanka Mitrović, Milan Jordanov, Milana Jovanov

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

Dimenzije traženja senzacija u svetlu genskih i sredinskih činilaca

Konstrukt traženja senzacija predstavlja važan deo koncepcije ličnosti Marvinina Zakermana, koji je do pretpostavke o postojanju ove dimenzije ličnosti došao na osnovu ispitivanja reagovanja na senzornu deprivaciju. Dimenzija traženje senzacija odnosi se na individualne razlike u optimalnom nivou stimulacije ili uzbuđenja i ima jasnu biološku osnovu, a pokazala se kao značajan prediktor brojnih oblika ponašanja i nekih psihopatoloških fenomena. Rezultati dosadašnjih istraživanja sugerišu da je doprinos genskih faktora varijansi ove osobine relativno visok i da se kreće između 50% i 60%. Studije pokazuju i da genski faktori ne doprinose podjednako različitim subdimenzijama traženja senzacija, ali da razlike u heritabilnosti pojedinih faceta nisu velike. Osnovni cilj ovog istraživanja bio je utvrđivanje udela aditivnih genskih, deljenih i nedeljenih sredinskih činilaca u varijansi subdimenzija traženja senzacija. U istraživanju su učestvovala 184 blizanca oba pola (28 parova monozigotnih i 44 para dizigotnih blizanaca), starosti od 18 do 41 godine. Primenjena je

Skala traženja senzacija - forma V (Sensation Seeking Scale - SSS-V), koja se sastoji od 40 dihotomnih ajtema formata prisilnog izbora i namenjena je proceni četiri subdimenzije traženja senzacija: Traženje uzbuđenja i avantura (TAS), Traganje za iskustvom (ES), Dezinhibicija (DIS) i Osetljivost na dosadu (BS). Heritabilnost dimenzija ispitivana je biometrijskim metodom, koji je uključivao pune A (aditivna genska varijansa) C (deljena sredinska varijansa) E (nedeljena sredinska varijansa) modele nasleđivanja. Osim za dimenziju Dezinhibicija, svi biometrijski modeli imaju prihvatljive indikatore fita (TAS - $\chi^2 = 4.86$, $p = .18$, RMSEA = 0.08; ES - $\chi^2 = 2.93$, $p = .40$, RMSEA = 0.00; BS - $\chi^2 = 4.76$, $p = .19$, RMSEA = 0.08). U slučaju dimenzije Dezinhibicija (DIS) model odstupa od pretpostavljenog ($\chi^2 = 12.15$, $p = .16$, RMSEA = 0.15). Uslovi za sprovođenje analiza onemogućili su testiranje alternativnih modela nasleđivanja ove dimenzije, koji bi uključivali procenu neaditivnih genskih doprinosa. Rezultati ukazuju na različit značaj pojedinih izvora varijanse za različite subdimenzije traženja senzacija. Najveći aditivni genski doprinos uočava se kod dimenzije Dezinhibicija (čak 67%), dok se za ostale dimenzije on kreće između 31% i 46%. Nedeljena sredina pokazala se značajnim izvorom varijanse svih dimenzija traženja senzacija, a najveći uticaj ostvarila je na varijansu dimenzije Osetljivost na dosadu (62%). Doprinos deljene sredine uočava se u varijansi dimenzija Traženje uzbuđenja i avantura (34%) i Traženje iskustava (17%). Rezultati sugerišu da su neki aspekti dimenzije traženja senzacija oblikovani više pod uticajem sredinskih činilaca, dok na neke veći uticaj imaju genski činioci.

Ključne reči: blizanačka studija, traženje senzacija, heritabilnost, traženje uzbuđenja i avantura, traganje za iskustvom, dezinhibicija, osetljivost na dosadu

Sensation seeking dimensions: Influence of genes and environment

The purpose of this study was to examine proportion of variance of sensation seeking facets which could be attributed to additive genetic, shared and non-shared environmental influences. Twin pairs of both sexes (28 monozygotic and 44 dizygotic), age 18 to 41, completed Sensation Seeking Scale - SSS-V. This questionnaire is consisted of 40 dichotomous forced choice items and contains four scales: Thrill and Adventure seeking (TAS), Experience seeking (ES), Disinhibition (DIS) and Boredom susceptibility (BS). The results of biometrical analyses suggest that genetic influences contribute to the variance of all the sensation seeking facets, but mostly to DIS (67%). Non-shared environmental influences also contribute to the variance of all facets, particularly BS (62%). Shared environmental factors are shown to be the source of variance of TAS (34%) and ES (17%). Results clearly suggest unequal contribution of genetic and environmental factors to the variance of different sensation seeking facets.

Keywords: twin study, sensation seeking, heritability, thrill and adventure seeking, experience-seeking, disinhibition, boredom susceptibility

.....

Željka Nikolašević, Selka Sadiković, Dina Fesl, Tamara Lazić

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

Da li se rizična ponašanja nasleđuju?

Izlaganje zdravstvenim rizicima može imati različite manifestacije, koje variraju od upotrebe psihoaktivnih supstanci do različitih oblika zavisnosti. U poslednje vreme se kao važan oblik zdravstvenog rizika javlja i samostalno određivanje terapije u slučaju različitih tegoba. Iako neke studije sugerišu da na razvoj konzumiranja cigareta i alkohola dominantan uticaj imaju genetski činioci (40-60%), pojedine studije ukazuju i na značaj sredinskih činioca kao determinanti kako razvoja, tako i održavanja ovog štetnog vida ponašanja. Da li se u osnovi navedenih rizičnih ponašanja nalaze prevashodno genetski ili sredinski činioci je pitanje na koje je značajno pronaći odgovor, ne samo zbog teorijskog rasvetljavanja ovog fenomena, već i zbog pronalaženja efektivnog načina prevencije i suzbijanja ovih štetnih pojava. Osnovni cilj istraživanja bio je utvrđivanje udela aditivnih genskih, deljenih i nedeljenih sredinskih činilaca u varijansi različitih oblika rizičnih ponašanja. Istraživanje je obuhvatilo 184 parova blizanca oba pola, starosti od 18 do 41 godine (96 monozigotnih i 88 dizigotnih). Konzumiranje cigareta, konzumiranje alkohola, napijanje i samostalno određivanje terapije u slučaju tegoba operacionalizovani su kao odgovori ispitanika na pitanja o zastupljenosti i učestalosti ovih oblika rizičnih ponašanja. Za procenu heritabilnosti upotrebljen je biometrijski metod koji je uključivao pune A (aditivna genska varijansa) C (deljena sredinska varijansa) E (nedeljena sredinska varijansa) modele nasleđivanja. Svi biometrijski modeli imaju zadovoljavajuće indikatore fita (konzumiranje cigareta - $\chi^2 = 2.99$, $p = .39$, RMSEA = 0.00; konzumiranje alkohola - $\chi^2 = 2.61$, $p = .45$, RMSEA = 0.00; napijanje - $\chi^2 = 4.81$, $p = .19$, RMSEA = 0.08; samostalno određivanje terapije - $\chi^2 = 9.98$, $p = .02$, RMSEA = 0.15). Procena parametara heritabilnosti sugerise da je konzumiranje cigareta najbolje objašnjeno efektima aditivne genetske varijanse (55%) i nedeljene sredine (45%). S druge strane, konzumiranje alkohola je u najvećoj meri objašnjeno uticajima nedeljene sredine (52%), te deljenih sredinskih činioca (28%). Kod zloupotrebe alkohola doprinos aditivnih genskih faktora pojavljuje se kao relativno najveći (57%), dok udeo deljene sredine iznosi 43%. Samostalno određivanje terapije je u najvećoj meri određeno činiocima nedeljene sredine (91%), dok u manifestaciji ovog oblika ponašanja nisu zabeleženi nasledni efekti. Rezultat da su konzumiranje cigareta i zloupotreba alkohola pod najvećim uticajem genskih faktora je u skladu s dosadašnjim istraživanjima u ovoj oblasti, koja pokazuju da nasledni činioci imaju presudan uticaj u formiranju dugotrajne navike konzumiranja cigareta i zloupotrebe alkohola. Nasuprot tome, dominantni udeo sredinske varijanse u slučaju uobičajenog konzumiranja alkohola može predstavljati posledicu uticaja okruženja pojedinca, u kom porodična sredina, ali i vršnjaci i šira društvena zajednica ispoljavaju povećanu toleranciju prema ovakvim obrascima ponašanja. Samostalno određivanje terapije je najvećim delom objašnjeno činiocima nedeljene sredine, što je verovatno posledica iskustva pojedinca s različitim tegobama s kojima se suočava i koje na ovaj način kontroliše. Dobijeni rezultati ukazuju da nasledni činioci imaju veliki udeo isključivo u pogledu nekontrolisanih oblika zloupotrebe psihoaktivnih supstanci, dok deljena i nedeljena sredina oblikuju zdravstvenu kulturu. Ovakav rezultat ima veliki značaj za preciziranje programa prevencije, posebno u slučaju onih ponašanja koja su pod isključivim uticajem sredinskih činilaca.

Ključne reči: studija blizanaca, rizična ponašanja, heritabilnost, deljena sredina, nedeljena sredina

---

Are risky behaviors inherited?

The purpose of this research was to determine the share of additive genetic, shared environmental and nonshared environmental influences in a variety of risky behaviors. There were 92 twin pairs, both male and female, involved in this research. They were 18 to 41 year old (96 monozygotic and 88 dizygotic twins). Regular cigarette and alcohol consumption, as well as alcohol abuse and self-medication have been examined. The participants were asked to determine the frequency of these risky behaviors. The results show that smoking and alcohol abuse are under the maximum influence of genetic factors. These results are in accordance with previous findings in this field, which have shown that hereditary factors have crucial influence on alcohol abuse and smoking habit. Contrary to this, dominant effect of environmental factors in consumption of alcohol can be considered as a consequence of the influence of the person's environment, which may tolerate these patterns of behavior. Self-medication is explained mostly by the nonshared environmental factors, which is probably a consequence of person's experience in dealing with different various common illnesses.

Keywords: twin study, risky behaviors, smoking, alcohol abuse, self-medication

REVISED REINFORCEMENT THEORY OF PERSONALITY

Voditelj: *Philip J. Corr*

Philip J. Corr

Department of Psychology, City University London, UK

Email: philip.corr@btopenworld.com

Introduction

.....

Dino Krupić^a, Philip J. Corr^b

^a *Department of Psychology, Faculty of Humanities and Social Sciences, J. J. Strossmayer Univesity of Osijek*

^b *Department of Psychology, City University London, UK*

Email: dino.krupic@gmail.com

Eksperimentalna provjera prediktivne valjanosti upitnika Teorije osjetljivosti na potkrepljenja

Teorija osjetljivosti na potkrepljenja (TOP) je neuropsihološka teorija ličnosti koja raspoznaje tri generalna emocionalno motivacijska sustava u mozgu; Ponašajni sustav približavanja (eng. Behavioral Approach System; BAS), Ponašajni sustav inhibicije (eng. Behavioral Inhibition System; BIS) i Sustav Bijega, Borbe i Blokiranja (eng. Fight, Flight, Freezing; FFFS). BAS čini sustav osjetljivosti na nagrade, dok BIS i FFFS predstavljaju sustav osjetljivosti na kazne. U literaturi se spominju istraživanja s različitim zaključcima o odnosu BAS, BIS i FFFS s pozitivnim (PA) i negativnim afektom (NA). To je rezultiralo formiranjem triju različitih hipoteze. Prema hipotezi objedinjenih podsustava (eng. joint subsystem hypothesis: JHS) očekuje se kako će BAS pozitivno korelirati s PA i negativno s NA, dok će BIS i FFFS pozitivno korelirati s NA i negativno s PA. Prema hipotezi odvojenih podsustava (eng. separable subsystem hypothesis; SSH) BAS bi trebao korelirati samo s PA, a BIS i FFFS samo s NA. Konačno, prema velocity hypothesis (VH) moguće je očekivati pozitivni odnos NA i BAS-a. Cilj ovog istraživanja jest provjeriti da li se pojava različitih teorijskih hipoteza može pripisati razlikama u prediktivnoj valjanosti upitnika kojima se mjere dimenzije TOP. Iz toga proizlazi i problem istraživanja u kojem se želi utvrditi odnos dimenzija BAS, BIS i FFFS mjerenih različitim upitnicima s afektivnim ishodima u situacijama ispitne anksioznosti,

kazne i nagrade. Metoda: Provedeno je istraživanje eksperimentalnog tipa u stvarnom akademskom okruženju. 96 studenata (92 ženskog i 4 muškog spola) su tijekom nastave Praktikum eksperimentalne psihologije 2 na studiju psihologije na Filozofskom fakultetu u Osijeku ispunjavali upitnik trenutnih emocionalnih stanja PANAS prije pisanja kolokvija (što je predstavljalo situaciju ispitne anksioznosti) i nakon dobivenog ocijenjenog kolokvija koje su predstavljali situaciju kazne ili nagrade ovisno o odnosu očekivane i dobivene ocjene. Od ukupno sedam mjerenja, agregirani su rezultati PA i NA u situacijama kazne, nagrade i ispitne anksioznosti. Nakon završenog mjerenja trenutnih emocionalnih stanja, ispitanici su ispunili tri različita upitnika TOP-a; Upitnik Osjetljivosti na Potkrepljenja (UOP), Upitnik Osjetljivosti na Kazne i Osjetljivosti na Nagrade (UOKON), te BIS/BAS skale. Hipoteze afektivnih ishoda dimenzija TOP su se ispitivale hijerarhijskom moderatorskom multiplom regresijskom analizom i analizom traga, dok su se u predanalizi metodološki uvjeti istraživanja ispitali korelacijskom analizom i ANOVA-om. Rezultati predanalize ukazuju kako su zadovoljeni metodološki uvjeti za potvrdu SSH, dok rezultati testiranja hipoteza ukazuju kako se različitim upitnicima TOP može doći do različitih zaključaka o afektivnim ishodima dimenzija TOP. UOKON-om se potvrdila VH, UOP-om SSH, dok se BIS/BAS skale nisu pokazale prediktivnom za niti jednu hipotezu. Kako se očekivala potvrda SSH, zaključuje se kako jedino UOP ima teorijski ispravnu prediktivnu valjanost. Ovim istraživanjem se ukazuje na problematičnost teorije s obzirom na njen neriješen psihometrijski problem.

Ključne reči: Teorija osjetljivosti na potkrepljenja, ličnost, afekti, nagrade, kazne, anksioznost

Experimental test of predictive validity for Reinforcement sensitivity theory based questionnaires

Reinforcement Sensitivity Theory presents neuropsychological personality theory which distinguishes three general emotional-motivation brain-behavioural systems; Behavioural Approach System (BAS), Behavioural Inhibition System (BIS) and Fight-Flight-Freezing System (FFFS). BAS constitutes sensitivity to reward system, while BIS and FFFS constitutes sensitivity to punishment system. In RST literature there are three different hypotheses on relationship between RST dimensions and positive (PA) and negative affect (NA), which has resulted with formulation of three different hypotheses on RST systems emotional outputs. According to joint subsystem hypothesis (JHS), the BAS should correlate positively with PA and negatively with NA, while the BIS and FFFS should correlate positively with NA and negatively with PA. Separable subsystems hypothesis assumes that the BAS will correlate positively only with PA, while the BIS and FFFS should correlate positively only with NA. Finally, velocity hypothesis predicts that it can be to expected positive correlation between the BAS and NA. Aim of this study is to explore does the existence of three different hypotheses can be explained by differences in predictive validity of various RST based questionnaires. Therefore problem of this study is to establish relationship of RST dimensions with emotional outputs in reward, punishment and exam anxiety situation by three different RST questionnaires. Method: Experimental type of real life study in academic context was conducted. 96 participants (92 female and 4 male students) during the course Practice of experimental psychology on Department of psychology in Osijek, Croatia, were fulfilling PANAS before taking an exam (this was labelled as exam anxiety condition) and after

---

receiving grade for the exam (which was labelled as reward or punishment condition). Reward or punishment situation was operationalized upon the differences between expected and received mark. If participant has received lower mark than he or she was expecting, then this situation was labelled as punishment condition and vice versa for reward condition. There were total of 7 repeated measures. Dependent variables were formed as aggregation of PA and NA for each situation (exam anxiety, punishment and reward) independently. After measuring emotional reactions in those three conditions, participants have fulfilled three RST questionnaires; Sensitivity to Punishment Sensitivity to Reward Questionnaire (SPSRQ), BIS/BAS scales and Reinforcement Sensitivity Questionnaire (RSQ). Hierarchical moderated multiple regressions and path analyses have been used to test hypothesis of emotional output of RST dimensions, while correlation and ANOVA was used in pre analysis of the data. Pre analysis served to determine methodological condition, which is important to establish which of hypotheses of emotional output should be expected to confirm. Results suggest that SSH should be expected to occur. Main analysis shows that different conclusion on emotional output of RST dimensions can be drawn by different RST based questionnaires. SPSRQ has confirmed VH, RSQ has confirmed SSH, while BIS/BAS scales have not confirm any of hypotheses. As SSH has been expected, it is concluded that only RSQ showed good predictive validity. By this research, psychometric problem of RST has been explored and its importance has been emphasised.

Keywords: Emotion, Psychometric, Reinforcement Sensitivity Theory, Separable subsystems hypothesis, Velocity hypothesis, Joint subsystems hypothesis

.....

Valerija Križanić

Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet, Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Email: valerija.krizanic@gmail.com

Metoda uzorkovanja doživljaja u istraživanju tendencija približavanja i izbjegavanja

Istraživanja revidirane Teorije osjetljivosti na potkrepljenja (RST-3) pokazuju nekonzistentne nalaze o odnosima Ponašajnog sustava prilaženja, Sustava borbe, bijega i blokiranja, Ponašajnog inhibicijskog sustava te pozitivnih i negativnih afekata. Niz metodoloških čimbenika vezanih za upitničke mjere, koji mogu maskirati prirodu odnosa među ispitivanim konstruktima, upućuju na potrebu za kombiniranjem metodoloških pristupa u provjeri hipoteza. Akumulacija nalaza dobivenih eksperimentalnim istraživanjima dovela je do novije verzije teorije (RST-5), kojom se razlikuju etapa vrednovanja (procjene) događaja i etapa generiranja motivacijske tendencije (s obzirom na privlačnost i odbojnost događaja). U postojećim su upitnicima perceptivni i motivacijski aspekti ponašanja prilaženja i izbjegavanja kombinirani na različite načine, što je jedan od potencijalnih razloga nekonzistentnosti nalaza u literaturi. Budući da se priroda predloženih konstrukata i interakcije među njima na razini stanja tek trebaju detaljnije istražiti, u ovom se radu

ilustrira korisnost metode uzorkovanja doživljaja, do sada rijetko korištene u istraživanjima u ovom području. Potencijalni doprinos ove metode vezan je za mogućnost praćenja dinamike motivacijskih stanja, koja su rezultat kombinacije efekata višestrukih varijabli unutar i izvan pojedinca i koje se brzo mijenjaju. Cilj ovog istraživanja je ispitati vrijednost metode uzorkovanja doživljaja u svrhu boljeg razumijevanja obrazaca procjena situacija u svakodnevnom životu i afektivnih stanja u tim situacijama. U istraživanju je sudjelovalo ukupno 159 studentica sveučilišta u Osijeku. Praćenje doživljaja svake sudionice trajalo je nekoliko dana, više puta dnevno. Podatci su prikupljeni pomoću polustrukturiranog dnevnika u koji sudionica, nakon dobivenog signala, bilježi svoja trenutna afektivna stanja, kontekst i procjene situacije u kojoj se nalazi. Podatci za svaku točku mjerenja transformirani su u intraindividualne z-vrijednosti, nakon čega su kovarijacije afekata i procjena situacije kroz različite točke mjerenja podvrgnuti eksploratornoj faktorskoj analizi. Rezultati su pokazali kako su percipirana novost, privlačnost i odbojnost relativno nezavisne komponente procjena situacije, koje imaju distinktivne obrasce povezanosti sa pozitivnim odnosno negativnim afektima. Međutim, čestice koje označavaju pozitivne afekte raspodjeljuju se u dvije komponente, jednu povezanu s privlačnim aspektima situacije te drugu, koja nema nužno motivacijsku komponentu. Niti čestice koje označavaju negativne afekte nisu grupirane unutar jedne, već više komponenata - jedna je prvenstveno vezana za percepciju odbojnosti situacije, a druga u određenoj mjeri i uz odsustvo privlačnih aspekata situacije. Rasprava je usmjerena na mogućnosti korištenja podataka dobivenih ovom metodom u svrhu testiranja hipoteza proizašlih iz starijih i novijih verzija RST, smjernica za razvoj novih instrumenata te povezivanja teorije na razini stanja i osobina.

Ključne reči: procjene situacije, afektivna stanja, prilaženje, izbjegavanje, metoda uzorkovanja doživljaja

Experience sampling method in research of approach and avoidance tendencies

Research of Reinforcement sensitivity theory show inconsistent findings about relationship between BAS, FFFS, BIS, and positive and negative affects. Some potential reasons have been addressed in new proposal of the theory (RST-5), which differentiates between valuation of events and generation of motivated outputs. Since the nature and state interactions between proposed constructs are yet to be explored, this study aims to illustrate utility of experience sampling method (ESM), rarely used in this line of research. Goal of this study was to explore patterns of state affect and concurrent perceptions of situations in everyday life. Analyses of diary data (159 students), recorded several times a day through the course of several days, showed that novelty, attraction and repulsion were relatively independent components of situation perception, and have distinctive patterns of relationships with different positive and negative affective states. Discussion is focused on possible benefits from ESM data in further RST research.

Keywords: perception of situation, state affect, approach, avoidance, experience sampling method

---

•••••

Vedran Sajević, Nermin Đapo

Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Sarajevu

Email: vsajevic@hotmail.com

Validacija Jackson - 5 upitnika ličnosti

Revidirana Teorija potkrepljenja (Gray & McNaughton, 2000) je neurobiološka teorija ličnosti u okviru koje su definisani fundamentalni, funkcionalno nezavisni sistemi emocija: Bihejvioralni aktivacijski sistem (BAS), Bihejvioralni inhibicijski sistem (BIS) i sistem Borba - Bijeg - Ukočenost. Iako su u nekim istraživanjima glavni koncepti ove teorije bili primjenjeni na mlađim uzrastima, još uvijek ne postoji odgovarajući mjerni instrument za djecu i adolescente. Jedan od postojećih upitnika sa prihvatljivim metrijskim karakteristikama je Jackson - 5 (Jackson, 2009), koji je konstruiran za primjenu na odraslim osobama, validiran je na australijskom uzorku i sadrži pet komponenti: BAS, BIS, Borba, Bijeg i Ukočenost. Ciljevi ovog istraživanja bili su ispitati faktorsku strukturu Jackson - 5 upitnika na bosanskohercegovačkom uzorku mlađih adolescenata, te utvrditi da li su podskale upitnika značajno povezane sa Eysenckovim dimenzijama Ekstraverzije i Neuroticizma. U saradnji sa Odsjekom za anglistiku Filozofskog fakulteta u Sarajevu upitnik je preveden i stavke su adaptirane za uzrast mlađih adolescenata. Istraživanje je provedeno na uzorku od 183 učenika (97 djevočica, 86 dječaka) uzrasta 13 - 14 godina ($M = 13.6$, $SD = 0.5$) iz četiri osnovne škole u Sarajevu, a upotrijebljeni su Jackson - 5 (Jackson, 2009) i EPQ Junior (Eysenck, 1975) upitnici ličnosti. Analiza glavnih komponenti sa Varimax rotacijom provedena na česticama Jackson - 5 upitnika polučila je četiri interpretabilne komponente (BIS, BAS, Borba i Bijeg/Ukočenost), koje su zajedno objasnile 40.24% varijance. Iz upitnika su uklonjene četiri čestice koje su imale niske projekcije na pretpostavljene faktore. Kronbahov alfa koeficijent za navedene skale je prihvatljiv i kreće se od .69 do .71. Izračunati su Pearsonovi koeficijenti korelacija između EPQ Junior i Jackson - 5 podskala: E je pozitivno povezana sa komponentama BIS (.19, $p < .05$) i Borba (.28, $p < .01$), a N sa komponentom Bijeg/Ukočenost (.16, $p < .05$). Dobivene korelacije nisu sasvim u skladu sa teorijskim prepostavkama, ali u obzir treba uzeti da je ovo istraživanje provedeno na uzorku mlađih adolescenata. Naime, prethodna istraživanja u ovoj oblasti ukazuju na postojanje kvantitativnih i kvalitativnih razlika u ličnosti i intelektualnom funkcionisanju između odraslih osoba i adolescenata; ličnost je u periodu rane adolescencije kompleksnija i podložnija promjenama nego u odrasloj dobi, što je u skladu sa rezultatima ovog istraživanja. Na temelju rezultata može se zaključiti da bosanskohercegovačka verzija Jackson - 5 upitnika ima zadovoljavajuće metrijske karakteristike, te da predstavlja dobar mjerni instrument za uzrast mlađih adolescenata.

Ključne reči: neuropsihologija ličnosti, revidirana Teorija osjetljivosti na potkrepljenje

---

Validation of Jackson - 5 Personality Questionnaire

Revised Reinforcement Sensitivity Theory (r-RST, Gray & McNaughton, 2000) is a neurobiological theory of personality that asserts that three brain subsystems - the Behavioral Approach System (BAS), Behavioral Inhibition System (BIS), and Fight-Flight-Freeze System (FFFS) - underlie many of the individual differences observed in personality. Currently, there are no acceptable measures that assess reinforcement sensitivity in adolescents according to the r-RST. Our aim was to revise Jackson - 5 (Jackson, 2009) questionnaire for adolescent population. An exploratory factor analysis (Principal components analysis) with Varimax rotation exposed reasonable four factor solution: BAS, BIS, Fight, and Flight/Freeze. Cronbach's alpha coefficients were in range .69 -.71. There are significant correlations between revised Jackson - 5 and EPQ Junior (Eysenck, 1975) scales: Extraversion is correlated with BIS (.19) and Fight (.28), and Neuroticism is correlated with Flight/Freeze (.16). This study has demonstrated a promising measure for adolescents based on the r-RST.

Keywords: neuropsychology of personality, revised Reinforcement Sensitivity Theory

.....

Ivana Ignjatović, Zdenka Novović, Snežana Smederevac, Petar Čolović

Department of Psychology, Faculty of Philosophy, University of Novi Sad

Email: ivana.ignjatovic21@gmail.com

Vulnerability to the development of anxiety disorders in the context of the revised Reinforcement Sensitivity Theory

Objectives: The aim of the current study was to explore bases of vulnerabilities to anxiety disorders, anxiety sensitivity (AS) and intolerance of uncertainty (IU), in terms of rRST. A question has arisen if the concepts from different theoretical frames have common variability and how much they overlap. **Method:** 223 adults, of both gender, participated in the research (mean age = 30.94, SD = 10.92). They completed The Reinforcement Sensitivity Questionnaire - revised (RSQ-r), The Anxiety Sensitivity Index-3 (ASI-3) and The Intolerance of Uncertainty Scale (IUS). **Results:** Hierarchical regression analyses were conducted to determine how much of the variance in dimensions of AS and IU is explained by RSQ-r dimensions. All dimensions of the RSQ-r, except Fight, have significant relations with measures of AS and IU. The most striking, but expected, result of the analyses is that BIS was significant and the best predictor of both, AS and IU sub-dimensions. Very important part of results is the role of Freeze and Flight. They have different patterns of relations with sub-dimensions of ASI-3 and IUS. For ASI dimensions, both Flight and Freeze have been found to be significant predictors, Freeze for ASI physical, and Flight for ASI social. For IUS dimensions, BIS and Freeze are the only significant predictors of both Inhibitory and Prospective IU. **Conclusions:** The results support close relations between affective/cognitive

concepts of vulnerabilities to anxiety disorders and sensitivities of behavioral systems according to revised Gray's theory. We supported general importance of BIS for anxiety disorders, Freeze for panic, Flight for social phobia, and high Freeze for paralyzing nature of inhibitory anxiety. We also elucidated potential biological roots of AS and IU, and discriminative contribution of biological systems to subdimensions of those constructs. Results suggest that our instrument for measuring rRST constructs can capture not only FFFS separately from BIS, but also subdimensions of FFFS (Freeze and Flight).

Keywords: Gray's revised Reinforcement Sensitivity Theory, anxiety sensitivity, intolerance of uncertainty

.....

Ivana Novakov, Petar Čolović, Snežana Smederevac, Dušanka Mitrović

Department of Psychology, Faculty of Philosophy, University of Novi Sad

Email: ivananovakov@sbb.rs

Personality types based on dimensions of revised Gray's model

The results of most typological studies in personality psychology suggest that three robust personality types exist: Resilient, Over-controlled and Under-controlled. However, these typological studies are most often conducted using dimensions of Five-factor model. Few studies have been focused on personality types based on constructs of Gray's model, and no systematic research has been conducted in this field. Therefore, the goals of this study are to describe personality types based on dimensions of revised Gray's model, and to examine the criterion validity of such types. The choice of psychopathy as the criterion was based on previous typological studies, in which various measures of anti-social behavior were often used for external validation of personality types.

The study was conducted on a sample of 224 participants (69% female), aged 18 to 70 (average age 36.60 years, SD = 13.05). Constructs of the revised Gray's model (BIS, BAS, Fight, Flight, and Freezing) were measured by the 29-item RSQ questionnaire. Psychopathy was measured by the 40-item PAQ questionnaire, containing four scales: Interpersonal relationships, Psychopathic affect Lifestyle and Antisocial behavior. Clustering procedure which included several measures of cluster stability and homogeneity showed that a three-cluster solution, extracted using k-means method, was optimal. The clusters were designated as Approaching (scoring high on BAS and Fight and low on other dimensions, N = 59), Avoidant (high scores on BIS, Flight and Freeze, and low on BAS and Fight, N = 76) and Controlled (average scores on BAS, and low on other dimensions, N = 89). Results of MANOVA suggested that clusters differ significantly on all dimensions of psychopathy except Antisocial behavior. The differences were largest on Psychopathic affect ($\eta^2 = .17$, $p = .00$), and lowest on Lifestyle ($\eta^2 = .07$, $p = .00$). Members of the Approaching cluster scored high on Interpersonal relationships, Psychopathic affect, and Lifestyle, while members of the Avoidant cluster scored low on these dimensions. Members of

the Controlled cluster had average scores on all dimensions. The results are in accordance with the results of previous typological studies, and support the findings regarding relations between the constructs of Gray's model and psychopathy.

Keywords: revised Gray's model, personality types, psychopathy

SAVREMENI TRENDОВI U RAZVOJU KLINIČKIH INSTRUMENTATA

Voditelj: *Snežana Tović*

Diskutant: *Mikloš Biro*

Zdenka Novović, Mikloš Biro

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

Email: zdenov@ff.uns.ac.rs

Savremeni trendovi u razvoju kliničkih instrumenata: uvodno izlaganje

Ovaj simpozijum prati svetske trendove u razvoju kliničkih instrumenata. Prikazaćemo radove koji pokazuju da se i kod nas radi na proverama i adaptacijama starih, ali nezamenljivih testova poput MMPI-a i Rorschach-a, ali i prevođenju i proverama novih skala korisnih u kliničkim istraživanjima i evaluaciji psihoterapije. Tako, u prvom radu, Irena Bošković se bavi proverom mogućnosti da se neke novije kategorije agresivnih odgovora na Roršahovom testu mrlja koriste u proceni intenziteta agresivnosti krivičnih dela. Nataša Čupić, sa svojim saradnicima, proveravala je psihometrijske karakteristike novog testa, Adolescent-a koji je namenjen ispitivanju psihopatoloških sindroma kod adolescenata. Milica Lazić i saradnici su proveravali psihometrijske karakteristike Upitnika prihvatanja i akcije koji meri psihološku rigidnost, odnosno sklonost ka izbegavanju neprijatnih iskustava. Na kraju, Ivana Ignjatović i saradnici su proveravali pouzdanost i konstrukt valjanost skale sklonosti ka supresiji neželjenih mentalnih sadržaja - Beli medved.

Radovi na simpozijumu su deo projekta Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja „Nasledni, sredinski i psihološki činioci mentalnog zdravlja“ (ON179006).

Razvoj i provera instrumenata je podržana od strane Pokrajinskog sekretarijata za nauku i tehnološki razvoj kao deo projekta br. 114-451-1647/2011-01.

•••••

Milica Lazić, Radomir Belopavlović, Zorana Stameniće, Nataša Cvejić-Starčević

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

Email: lazic.milica44@gmail.com

Psihometrijske karakteristike Upitnika prihvatanja i akcije (AAQ-II): srpska adaptacija

Uvod: Psihološka fleksibilnost, pojam koji je nastao u okviru Terapije prihvatanjem i posvećenošću, se definiše kao proces povezivanja sa sadašnjim trenutkom, kao i sa mislima i osećanjima od kojih se taj trenutak sastoji, te kao spremnost osobe da prihvati neprijatna iskustva, bez pokušaja da promeni njihovu formu ili učestalost. Cilj ovog istraživanja je provera psihometrijskih karakteristika Upitnika prihvatanja i akcije (AAQ-II) koji predstavlja prevod na srpski jezik upitnika Acceptance and Action-II namenjenog merenju Psihološke rigidnosti (tj. tendencije ka izbegavanju psiholoških iskustava).

Metod: Istraživanje je sprovedeno na tri uzorka. Uzorak iz opšte populacije čini 200 ispitanika (AS = 41.10, 52% ženskog pola). Studentski uzorak čini 220 ispitanika (AS = 20.82, 91% ženskog pola), dok klinički uzorak čini 60 ispitanika (AS = 44.34, 63% ispitanica). Od instrumenata su korišćeni Upitnik prihvatanja i akcije (AAQ-II), Bekov intencija depresivnosti (BDI-II), i Srpski inventar afekata baziran na PANAS-X (SIAB Panas-X).

Rezultati: Stavke upitnika su podvrgnute faktorskoj analizi (principal axis) i paralelnoj analizi kako bi se utvrdio broj latentnih dimenzija upitnika. Nakon izbacivanja stavki 1 i 6 na opštem/studentskom uzorku, kao i stavki 1, 6 i 10 na kliničkom usled niskih opterećenja, dobijena su jednofaktorska rešenja za sve tri uzorka. Procenat objašnjene varijanse na uzorku iz opšte populacije je 54,68%, iz studentske 48,64%, a iz kliničke 46,13%. Korelacije između skraćene i originalne verzije upitnika na uzorcima se kreću od .94 do .99 ($p < .01$). Relijabilnost skraćenih skala je u rasponu od .85 do .88. Takođe, hijerarhijskom regresionom analizom je ustanovljeno da u sva tri uzorka AAQ doprinosi objašnjenju varijanse disforičnih simptoma povrh varijanse koje je objašnjena Negativnim afektivitetom (za opšti uzorak: $\Delta R^2 = .10$, $p < .001$; za studenti uzorak: $\Delta R^2 = .04$, $p < .05$; i za klinički uzorak: $\Delta R^2 = .07$, $p < .05$). Na studentskom poduzorku, AAQ-II i prospektivno predviđa simptome disforije, povrh doprinosa Negativnog afektiviteta ($\Delta R^2 = .08$, $p < .001$). Konačno, osobe koje su imale dijagnozu depresivnog ili anksioznog poremećaja ispoljavaju viši stepen psihološke rigidnosti (AS = 34.30 i AS = 31.73) u odnosu na zdrave osobe (AS = 10.77) ($F(2, 87) = 98.21$, $p < .001$, partial eta = .69).

Diskusija: Srpski prevod upitnika AAQ-II, iako se relativno malim brojem stavki, predstavlja pouzdanu, validnu i unidimenzionalnu meru konstrukta psihološke rigidnosti. Ustanovljeno je da konkurentno, prospektivno i inkrementalno predviđa disforične i depresivne simptome. Njegova sposobnost da razlikuje grupe ljudi s obzirom na važne bihevioralne pokazatelje, kao što je traženje psihološke pomoći zbog psiholoških problema, sugerise da odgovori upitnika nisu rezultat delovanja „metodske“ varijanse. Preporuke za dalje unapređenje merenja konstrukta psihološke fleksibilnost-rigidnosti će biti prodiskutovane.

Ključne reči: psihološka fleksibilnost/rigidnost, vulnerabilnost, validacija upitnika

---

Psychometric Characteristics of the Acceptance and Action Questionnaire (AAQ-II): Serbian adaptation

Psychological flexibility refers to accepting thoughts, emotions, and experiences for what they are in the “here and now” fashion. As attempts at changing one’s own experience have shown to be associated with various negative outcomes, it is important to have a psychometrically sound measure of psychological rigidity. The goal of this research is to investigate psychometric characteristics of a Serbian translation of the AAQ-II, which purports to measure this construct. Three samples were selected from the general, student, and clinical populations. Participants filled out the AAQ-II along with other validation measures. Results showed that the Serbian translation of the AAQ-II represents a reliable, valid, and unidimensional measure of psychological inflexibility across samples. It demonstrates concurrent, prospective, and incremental validity in prediction of dysphoric symptoms. It is also capable of discriminating persons along important behaviors such as treatment seeking. Recommendations for further improvement of the instrument will be discussed.

Keywords: psychological flexibility, vulnerability, questionnaire validation

.....

Nataša Čupić, Mikloš Biro, Snežana Tovilović, Zdenka Novović

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

Email: cupicnatasaa@yahoo.com

Kros-validacija upitnika ADOLESCENT namenjenog proceni psihopatoloških sindroma kod adolescenata

Uvod: Klinička praksa nametnula je potrebu za instrumentima prilagođenim populaciji adolescenata. Tako je, nakon pet decenija od izdavanja prve verzije MMPI-a za odrasle, konstruisana i verzija za adolescente, a nakon toga pojavili su se i drugi instrumenti za procenu psihopatoloških karakteristika i sindroma specifičnih za adolescentnu populaciju. Na Odseku za psihologiju u Novom Sadu, konstruisan je instrument „Adolescent”, namenjen proceni psihopatoloških sindroma kod adolescenata, a koji meri prisustvo šest dimenzija: Somatizaciju, Anksioznost, Adolescentnu depresivnost, Adolescentnu uznemirenost, Adolescentnu psihopatiju i Bizarno mišljenje. U istraživanju koje će biti prikazano proveravali smo psihometrijske karakteristike i uradili kros-validaciju upitnika.

Metod: Kros-validaciona studija na 316 učenika srednjih škola u Novom Sadu, od 15 do 18 godina, je sprovedena sa ciljem da proveri šestofaktorsku strukturu instrumenta na novom uzorku. Za potrebe provere konvergentne validnosti subskala je odabran instrument Youth Self Report (YSR).

Rezultati: Analizom glavnih komponenata podržana je šestofaktorska struktura instrumenta, na osnovu Scree kriterijuma. Faktori objašnjavaju 25% varijanse upitnika. Od šest dimenzija, pet ima veoma sličan sadržaj kao faktori u prvoj faktorizaciji. Skala Anksioznosti nije replicirana u novoj analizi. Umesto nje se formirao faktor u kojem se zajedno javljaju anksiozne i depresivne karakteristike i koji u najvećoj meri opisuje manifestacije socijalne nelagodnosti. Regresionom analizom podržana je konvergentna validnost subskala Adolescenta. Tako su Adolescentska depresija i Adolescentska anksioznost najviše povezane sa subskalom na YSR Anksioznost/depresivnost ($\beta = .41, p < .001$, odnosno, $\beta = .35, p < .001$); Adolescentska psihopatija sa subskalom na YSR Delikventnost ($\beta = .49, p < .001$); Adolescentska uzbuđenost sa subskalama na YSR Anksioznost/depresivnost ($\beta = .25, p < .001$) i Problemi pažnje ($\beta = .25, p < .001$); Bizarno mišljenje sa skalom Anksioznost/depresivnost ($\beta = .33, p < .001$) i Somatizacija sa subskalom na YSR Somatizacija ($\beta = .34, p < .001$).

Diskusija: Odsustvo replikacije odvojenih dimenzija depresivnosti i anksioznosti u novom uzorku prodiskutovano je u svetlu povezanosti simptoma depresivnosti i anksioznosti, kako na psihometrijskom, tako i na fenomenološkom, etiološkom i biološkom planu. Veze pojedinih skala Adolescenta sa skalama YSR osvetljavaju suštinsku ali i složenu prirodu sindroma koje mere subskale „Adolescenta”. Upotrebljivost Adolescenta se može prepoznati već na osnovu dosadašnjih rezultata i proverama.

Ključne reči: Adolescent, YSR, adolescencija, psihopatologija

Cross-validation of the questionnaire ADOLESCENT aimed for psychopathological assessment of adolescents

Guided by the adolescent version of MMPI, the Department of Psychology in Novi Sad developed “Adolescent”, an instrument for measuring adolescent psychopathology. The aim of our study was to test psychometric characteristics and to cross-validate “Adolescent”. The sample consisted of 316 high school students, 15-18 years old. Principal components analysis revealed 6 factors with similar structure as the original scales. However, the Anxiety scale was not replicated. Instead, a factor with mixed anxiety and depression symptoms emerged, with social discomfort as its dominant characteristic. The Regression analysis with the Youth self report subscales as predictors supported convergent validity of the original Adolescent subscales. Possible explanations of departures from the original instrument as well as the nature of subscales and utility of “Adolescent” will be discussed.

Keywords: Adolescent, YSR, adolescencija, psihopatologija

.....

Irena Bošković^a, Staša Miloščin^b, Isidora Morokvašić^a, Zdenka Novović^a

^a Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

^b Klinika za psihijatriju, Klinički centar Vojvodine

Email: irena.boskovic@gmail.com

Indikatori agresivnosti na Roršahovom testu mrlja kod počilaca krivičnih dela

Uvod: Istraživanja pokazuju da podaci sa Roršahovog testa mrlja (RTM) značajno doprinose dijagnostici u okviru forenzičke procene. Cilj ovog istraživanja je ispitivanje veze između indikatora agresije na RTM i stepena agresivnosti kod počilaca agresivnih krivičnih dela.

Metod: Uzorak je činilo 55 počilaca krivičnih dela muškog pola, starosti od 18 do 77 godina (AS = 34.23; SD = 13.82). Ispitanici su od strane 2 nezavisna procenjivača podeljeni u tri grupe prema agresivnosti izvršenog dela (nisko, umereno i visoko agresivna). Od instrumenata je korišćen Mini-Mult MMPI i Roršahov test mrlja. Analizirano je sedam Roršahovih varijabli, koje su kreirane od strane Exnera (2003) i autora Gacona i Meloja (2008), za koje se smatra da su povezane sa agresivnošću i hostilnošću ispitanika: agresivna kinestezija (AG), agresivni čin koji će se tek desiti (AgPot), agresivni čin koji se već desio (AgPast), agresivni sadržaj (AgC), žrtvu koja je pretrpela agresiju (MOR), bela površina karte (S) i odgovori koji uključuju kooperativnu kinesteziju (COP). Pored Roršahovih indikatora agresije uključen je i skor na Pd skali MMPI-a.

Rezultati: Rezultati pokazuju da se indikatori agresivnosti na RTM kod počilaca krivičnih dela iz našeg uzorka javljaju ređe negu u opštoj populaciji, gledano u odnosu na internacionalne norme. Uočena je značajna razlika u broju COP odgovora između tri grupe ispitanika ($F = 4.045$; $p = .023$). Najviše ovih odgovora produkuje umereno agresivna (AS = 0.045; SD = 0.035), zatim visoko agresivna (AS = 0.020; SD = 0.032), a najmanji broj daje nisko agresivna grupa (AS = 0.015; SD = 0.026). Ispitanici sa T skorom iznad 70 na skali psihopatske devijacije MMPI-a daju više AgC odgovora ($F = 3.98$; $p = .051$) od ispitanika sa Pd skorom ispod T - 70. Primenom analize glavnih komponenti nad indikatorima agresivnosti na RTM i Pd skali na MMPI-u dobijene su dve komponente i dovedene u Promaks poziciju, "Agresivna tenzija" i "Antisocijalnost", koje objašnjavaju 38% varijanse. Uočeno je da su varijable S, AgPot, MOR, AG i AgC grupisane u faktor koji ukazuje na postojanje agresivne tenzije, a da su COP odgovori zajedno sa povišenim skorom na Pd skali MMPI-a i AgPast odgovorima obuhvaćeni faktorom koji objašnjava postojanje neprijateljskog stava prema drugima.

Diskusija: Dobijeni rezultati su u skladu sa pretpostavkom da je kod osoba koje otvoreno prazne agresiju, proizvodjenje agresivnih indikatora na projektivnim tehnikama niže nego kod opšte populacije, mada nije isključena ni mogućnost disimulacije (vreme testiranja je bilo pre dodeljivanja kazne). Indikator koji se može dovesti u vezu sa težinom krivičnog dela, mada ne na jednostavan i direktan način, je jedino kooperativna radnja, a sa psihopatskim tendencijama agresivni sadržaj. Postoji tendencija grupisanja indikatora agresivnosti na one koji sugerišu tenziju i bliži su antisocijalnom poremećaju ličnosti i one koji indikuju hostilnost i bliži su psihopatiji.

Cljučne reči: Roršahov test mrlja, indikatori agresivnosti, psihopatija, krivično delo

---

Indicators of aggression on the Rorschach Inkblot test in criminal offenders

Rorschach indicators of aggression are very important in forensic assessment. Goal of this study was to investigate the relationship between Rorschach indicators of aggression and aggressiveness of the crimes in 55 male offenders, aged 18 to 77. Participants were divided into groups with low, moderate, and high aggressive offences. 7 Rorschach variables, related to aggression, as well as Psychopathy scale scores on the MMPI were analyzed. The number of aggression indicators on Rorschach was lower than in general population. Offenders with moderate level of aggression produced more cooperative responses, then others. Participants high on Pd scale on the MMPI had more aggressive content answers, then those low on Pd. Principal components analysis revealed two dimensions, "Aggressive tension" and "Anti-sociality". The hypothesis about a lower level of aggression in projective material in individuals that are more overtly aggressive was supported. A possible use of aggression indicators in discriminating levels of aggression will be discussed.

Keywords: Rorschach Inkblot Test, indicators of aggression, psychopathy, crime offence

.....

Ivana Ignjatović, Ivana Novakov, Andrea Dujmović, Zdenka Novović

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

Email: ivana.ignjatovic21@gmail.com

Psihometrijske karakteristike srpskog prevoda Belog medveda - inventara supresije

Uvod: Tendencija ka supresiji misli je svesno i voljno nastojanje da se inhibira razmišljanje o neželjenim i neprijatnim sadržajima. Hronična i prekomerna sklonost ka supresiji je dovedena u vezu sa razvojem mnogih poremećaja, a istraživanja su ovu vezu uglavnom podržala. Instrument namenjen za procenu tendencije ka supresiji (White Bear Suppression Inventory - WBSI) bi zato mogao biti veoma koristan u identifikaciji vulnerabilnih osoba koje pokazuju sklonost ka hroničnoj supresiji. Instrument je u dosadašnjim istraživanjima pokazao dobre psihometrijske karakteristike, međutim, postavlja se pitanje da li je to slučaj i sa njegovim srpskim prevodom. Sa druge strane, istraživanja faktorske strukture upitnika daju kontradiktorne rezultate, te je konstrukt validnost ovog instrumenta i dalje nepoznata. Stoga, cilj ovog istraživanja bio je da se ispituju pouzdanost i konstrukt validnost srpske adaptacije WBSI.

Metod: Uzorak je činilo 195 studenata Univerziteta u Novom Sadu, 166 ženskog pola, prosečne starosti 19.88 (SD = .99). Ispitanici su popunili prevedene upitnike - WBSI i Psihijatrijski dijagnostički skrining upitnik (Psychiatric Diagnostic Screening Questionnaire - PDSQ), subskale simptoma depresije, opsesivno-kompulsivnog poremećaja (OKP), paničnog poremećaja, agorafobije, socijalne fobije i generalizovanog anksioznog poremećaja (GAP).

Rezultati: Interna konzistentnost upitnika je veoma visoka ($\alpha = .93$). Ajtem total korelacije se kreću od .30 do .78 (prosečna ajtem korelacija je .47). Analizom glavnih komponenti, uz primenu Promax rotacije, ekstrahovana su dva faktora: Intruzija i Supresija. Obe dimenzije predstavljene faktorskim skorovima značajno koreliraju sa svim skalama PDSQ-a, osim sa simptomima OKP-a. Korelacije sa faktorom Intruzije kreću se od .328 (Socijalna fobija) do .286 (Panični poremećaj), a korelacije sa faktorom Supresije od .184 (Agorafobija) do .263 (Panični poremećaj). Međutim, konfirmativna faktorska analiza je pokazala da podacima najbolje odgovara jednofaktorsko rešenje, sa svega 5 ajtema ($\chi^2(5) = 23.268$, $p < .001$, CFI = .96, GFI = .96, RMSEA = .13, AIC = .223, ECVI = .226).

Diskusija: Rezultati istraživanja pokazuju da srpski prevod WBSI poseduje zadovoljavajuću pouzdanost, ali se njen predmet merenja, slično kao i u stranim analizama, pokazao nečistim. Najveći deo skale meri sklonost ka intruzivnim mislima i ovaj deo skale je intenzivnije povezan sa simptomima poremećaja, nasuprot manjem broju ajtema koji mere supresiju. Ovakvi nalazi mogli bi sugerisati da je pre neuspešna supresija, ili nedostatak motivacije za supresiju, koji rezultira intruzijama, u vezu sa psihopatološkim simptomima. Zanimljiv je rezultat da su intruzije i supresija u najvećem stepenu povezane sa simptomima paničnog poremećaja, za šta u dosadašnjoj literaturi nismo pronašli potkrepljenje.

Ključne reči: supresija, intruzije, psihometrijske karakteristike, Beli medved inventar supresije

Psychometric characteristics of an Serbian Translation of the White Bear Suppression Inventory (WBSI)

WBSI is a measure of the tendency to suppress unwanted mental content. The aim of this study was to explore psychometric features of a Serbian translation of this questionnaire. The study was conducted on 195 undergraduates, 166 females. Participants completed WBSI and several subscales of PDSQ - instrument for measuring symptoms of mental disorders. Instrument has a good reliability ($\alpha = .93$). PCA resulted in extraction of two factors: Intrusions and Suppression which were both correlated with all subscales of PDSQ except with OCD. Correlations with Intrusions were higher than with Suppression. CFA showed that single factor solution with five items fits the data best. Although reliability of WBSI is very good, construct validity is not completely satisfying, since the most of the items measure intrusions which seems to be connected more strongly to symptoms of psychopathology. Panic symptoms turned out to be the most correlated to factors of WBSI.

Keywords: suppression, intrusions, psychometric characteristics, White Bear Suppression Inventory

INDUSTRIJSKA I ORGANIZACIJSKA
PSIHOLOGIJA

Dragana Mitrić-Aćimović, Željka Nikolašević

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

Email: draganamitric@yahoo.com

Osobine ličnosti kao prediktori karijernog uspeha u državnom i privatnom sektoru

Cilj ovog istraživanja bio je utvrđivanje razlika u značaju osobina ličnosti u predikciji karijernog uspeha u državnom i privatnom sektoru. Istraživanje je sprovedeno na uzorku od 225 ispitanika (105 muškaraca i 120 žena) zaposlenih u više preduzeća, pri čemu je 109 (49%) njih zaposleno u privatnom, a 114 (51%) u državnom sektoru. Ispitanici su prosečne starosti 32 godine, a među njima većina (65.5 %) ima završenu višu školu ili fakultet. Primenjen je instrument Velikih pet plus dva – skraćena verzija i upitnik koji se odnosi na pokazatelje karijernog uspeha i demografske karakteristike ispitanika, sačinjen za potrebe ovog istraživanja. Karijerni uspeh je definisan kao realna ili percipirana dostignuća koje je pojedinac ostvario kao rezultat svog radnog angažmana, a posmatran je kroz nekoliko ekstrinzičnih – objektivnih i intrinzičnih – subjektivnih pokazatelja. Relacije pokazatelja karijernog uspeha kao kriterijuma i osobina ličnosti kao prediktora u ovom istraživanju su ispitane primenom multiple regresione analize. Rezultati pokazuju da se u privatnom sektoru kao značajni prediktor kriterijuma „zadovoljstvo upravljanjem karijerom“ ($R = .40$, $R^2 = .162$) javlja osobina Pozitivna valenca ($\beta = .26$, $p < .05$); za kriterijum „visina zarade“ ($R = .52$, $R^2 = .266$) značajni su prediktori Neuroticizam ($\beta = -.29$, $p < .01$), Pozitivna valenca ($\beta = .32$, $p < .01$), Otvorenost ($\beta = -.31$, $p < .01$) i Savesnost ($\beta = -.24$, $p < .05$), dok se za kriterijum „dužina traženja posla“ ($R = .40$, $R^2 = .161$) kao značajni prediktori javljaju osobine Agresivnost ($\beta = -.27$, $p < .01$), Neuroticizam ($\beta = -.29$, $p < .01$), i Negativna valenca ($\beta = -.24$, $p < .05$). U državnom sektoru kao značajni prediktori „zadovoljstva upravljanjem karijerom“ ($R = .84$, $R^2 = .128$) javlja se Pozitivna valenca ($\beta = .31$, $p < .01$), a za kriterijum „visina zarade“ ($R = .44$, $R^2 = .193$) značajni prediktori su Neuroticizam ($\beta = -.27$, $p < .05$) i Negativna valenca ($\beta = .35$, $p < .05$). Nije utvrđen značajan doprinos osobina ličnosti u predikciji kriterija „napredovanje u karijeri“ i „zadovoljstvo zaradom“ u oba sektora, kao ni u predikciji „dužine traženja posla“ u državnom sektoru. Rezultati očekivano ukazuju na razlike u prediktivnoj vrednosti pojedinih osobina ličnosti u karijernom uspehu zaposlenih u državnom i privatnom sektoru. Takođe, potvrđuju nalaze ranije vršenih istraživanja o prediktivnoj vrednosti Neuroticizma, i osvetljavaju veliku prediktivnu vrednost Pozitivne i Negativne valence u karijernom uspehu. Očekivani doprinos Ekstraverzije izostaje verovatno zbog činjenice da nije kontrolisana varijabla tip posla. Izostanak značajne veze između osobina ličnosti i nekih pokazatelja karijernog uspeha upućuje na moguću ulogu situacionih varijabli i očekivanja.

Ključne reči: karijerni uspeh, upravljanje karijerom, zarada, osobine ličnosti

Personality traits as predictors of career success in public and private sector

The aim of this study was to determine the differences in personality traits as predictors of career success in public and private sector. The survey was conducted in an appropriate sample of 225 employees - 109 from private and 114 from public sector. Personality traits were measured by the Big five plus two - a reduced version of a questionnaire. The results of multiple regression analysis show that predictive value of certain traits in career success of employees was different in sectors that were compared. Also, confirm earlier findings that Neuroticism is good predictor, and illuminate the predictive value of Positive and Negative valence in career success. There was no significant contribution of personality traits in the prediction of "career progress" and "satisfaction with salary" in both sectors, as well as "period of searching for a job" in the public sector .

Keywords: career success, career management, earnings, personality traits

.....

Boris Popov, Jelena Matanović, Vanja Slijepčević, Nikola Grujić, Milana Jovanov, Sara Raković

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

Email: javimisesutra@gmail.com

Koje emocije na poslu nas najviše iscrpljuju? Test REBT modela emocija u predikciji izgaranja

Do pred kraj prošlog veka, emocije su bile zanemaren aspekt ljudskog ponašanja na radu. U poslednjih 15-ak godina interes za proučavanje ovih procesa je znatno porastao, a istraživači se najviše bave ispitivanjem emocionalnog rada i njegovog uticaja na blagostanje zaposlenih. Veoma malo je istraživanja koje su se bavila ispitivanjem koja specifična emotivna stanja najviše doprinose razvoju izgaranja kod zaposlenih. U ovom istraživanju pošli smo od modela emocija u okviru Racionalno-emotivno bihevioralne terapije (REBT), po kojoj razlikujemo pozitivne, funkcionalne negativne i disfunkcionalne negativne emocije. Cilj je bio ispitati koja grupa emocija najbolje predviđa izgaranje. Polazni model pretpostavlja da pozitivne emocije predstavljaju protektivni faktor u nastanku izgaranja (očekuje se negativna povezanost; hipoteza 1), dok disfunkcionalne negativne emocije pospešuju njegov nastanak (očekuje se pozitivna povezanost; hipoteza 2). Funkcionalne negativne emocije, pak, ne koreliraju značajno sa intenzitetom izgaranja (nema povezanosti; hipoteza 3). To je ujedno predstavljao hipotetski model istraživanja. Sprovedena je kratka prospektivna studija sa tri vremenske tačke, a ovde su prikazani rezultati prvog merenja. U istraživanju je učestvovalo 189 zaposlenih na teritoriji Srbije. Učestalost doživljavanja emocija na radnom mestu kod ispitanika merena je Skalom emocionalnih stanja, dok je nivo izgaranja ispitan skalom Emocionalne iscrpljenosti na radu. Uzorak je činilo 117 žena i 72 muškaraca, starosti oko 40

godina ($AS = 39.6$, $SD = 10.8$). Uzorak su činili pretežno izvršioци (169), dok je na rukovodilačkim pozicijama bilo 19 ispitanika (jedan bez odgovora), sa prosečnim radnim stažom od 9 godina ($AS = 9$, $SD = 8.2$) u organizaciji u kojoj su trenutno angažovani. Podaci su obrađeni putem modelovanja strukturalnim jednačinama. Inicijalni hipotetski model nije pokazao zadovoljavajuće indekse podesnosti ($S-B\chi^2(345) = 597.57$, $p < .05$, $NNFI = .85$, $CFI = .86$, $RMSEA = .06$). Nakon učinjenih modifikacija (u mernom delu modela emocionalnih stanja), dobijeni finalni model pokazao je prihvatljive indekse podesnosti ($S-B\chi^2(244) = 362.27$, $p < .05$, $NFI = .81$, $NNFI = .92$, $CFI = .93$, $RMSEA = .05$). Rezultati nisu podržali nijednu od tri postavljene hipoteze. Pokazano je, naime, da suprotno očekivanjima, funkcionalne negativne emocije predstavljaju jedini značajan prediktor nivoa izgaranja. Disfunkcionalne negativne emocije, kao ni pozitivne nisu ostvarile direktan efekat na izgaranje. Rezultati u načelu ne pružaju podršku REBT modelu emocija. Generalnu poteškoću u ovakvom tipu ispitivanja emocija predstavlja činjenica da ispitanici teško verbalno diferenciraju funkcionalne od disfunkcionalnih negativnih emocija. Osim toga, moguće je pretpostaviti i da pozitivne emocije ostvaruju jače veze sa tzv. pozitivnim indikatorima organizacijskog ponašanja (npr. radna angažovanost). Longitudinalni podaci iz studije će dodatno rasvetliti pojavu procesa razvoja izgaranja u zavisnosti od intenziteta i učestalosti javljanja određenih emocionalnih stanja na radu.

Ključne reči: emocije, izgaranje na radu, REBT

Which emotions in the workplace exhaust us the most? Test of REBT model of emotions in predicting job burnout

There are few research assessing which specific emotional states predict levels of burnout. The main aim of this research was to assess which group of emotional states, according to REBT model of emotions (positive emotions, functional negative, and dysfunctional negative emotions), contribute to the prediction of job burnout. A total number of 189 Serbian employees (62% women), with average age of 40 years, participated in the study. They completed The Emotional States Scale and the Work Burnout Scale. The final structural model showed an acceptable fit to the data ($S-B\chi^2(244) = 362.27$, $p < .05$, $NFI = .81$, $NNFI = .92$, $CFI = .93$, $RMSEA = .05$). Contrary to our predictions, only functional negative emotions exercised a direct positive effect on burnout. Both dysfunctional negative emotions and positive emotions did not significantly predict work burnout. Results are discussed in the context of REBT theory of emotions and occupational stress, as well as organizational behavior in general.

Keywords: emotions in the workplace, burnout, REBT

.....

Nebojša Majstorović, Vanja Slijepčević, Boris Popov, Jelena Matanović

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

Email: slijepcevicvanja@yahoo.com

Demografske odlike i staž nezaposlenosti kao faktori aktivizma u ponovnom zapošljavanju

Savremeno društvo nezaposlenost smatra velikim individualnim, socijalnim, ekonomskim i političkim problemom. Sprovedeno istraživanje polazi od određenja po kome nezaposlenost predstavlja status radno-aktivne i radno-voljne osobe koji je nastao nakon nedobrovoljnog gubitka plaćenog posla. Među istraživačima postoji saglasnost da nezaposlenost ima negativan uticaj na psiho-fizičko zdravlje ljudi, ali i da postoje značajne individualne razlike u reakciji na gubitak posla. Cilj ovog istraživanja odnosi se na utvrđivanje značaja demografskih odlika i staža nezaposlenosti za pojedine aktivnosti u traženju zaposlenja. Presentovani podaci odnose se na longitudinalnu studiju, sprovedenu u periodu od marta 2012. do juna 2013. godine. Podaci su prikupljeni na uzorku od 225 nezaposlenih osoba na teritoriji Novog Sada, Beograda, Zrenjanina i Leskovca. Uzorak je činilo 125 žena i 100 muškaraca, starosti do 27 do 60 godina. Za potrebe ovog istraživanja korišćen je upitnik UTP koji opisuje različite aktivnosti u traženju novog zaposlenja i socio-demografski podaci koji se odnose na pol, starost i trajanje staža nezaposlenosti. Razlike su evidentirane na nekim od indikatora aktivizma kod nezaposlenih. Tako je dobijeno da najmlađi nezaposleni demonstriraju više aktivizma od starijih, i to u domenima sledećih aktivnosti: "Šaljem biografiju na adrese firmi" ($F(2, 219) = 10.20; p < .01$), "Pratim oglase za zapošljavanje na internetu" ($F(2, 217) = 15.30; p < .01$), "Pratim oglase za zapošljavanje u novinama" ($F(2, 223) = 6.04; p < .01$) i "Učim nove radne veštine" ($F(2, 222) = 16.25; p < .001$). Kod poslednje aktivnosti, najstarija grupa zaposlenih beleži najniže skorove. Značajna je i interakcija pola i starosti po pitanju slanja biografija ($F(2, 219) = 3.71; p < .05$), i to tako da najstarije žene i muškarci srednjih godina pokazuju najniži nivo ove vrste aktivizma. Osim toga, rezultati sugerišu da žene pokazuju više ove vrste aktivizma u prvom ($t(223) = -2.36, p < .05$), dok se dobijene polne razlike gube u drugom i trećem merenju ($T2 t(223) = -0.97, p > .05; T3 t(223) = -1.38, p > .05$). Što se tiče promena nivoa aktivizma u vremenu, zabeležen je pad praćenja oglasa za zapošljavanje u novinama u poslednjem u odnosu na inicijalno merenje ($t(224) = 2.44, p < .05$), kao i pad učenja veština između prvog i drugog merenja ($t(225) = 3.01, p < .01$). Rezultati ukazuju da mlađi ispitanici generalno pokazuju veći stepen aktivizma u odnosu na starije, kao i da sa protokom vremena dolazi do pada aktivizma, pre svega kada je u pitanju učenje radnih veština i praćenje oglasa za zapošljavanje. Nalazi mogu poslužiti kao osnov za kreiranje programa sa ciljem pomoći u ponovnom zapošljavanju koji bi obuhvatali set treninga i radionica, prilagođenih nezaposlenim licima u odnosu na starost i dužinu staža nezaposlenosti.

Ključne reči: nezaposlenost, aktivizam, demografske odlike, starost, pol

Demographic characteristics and duration of unemployment as factors of activism in re-employment

Presented data refer to the longitudinal study, conducted from March 2012 until June 2013 with the aim to assess the role of demographic characteristics and the duration of unemployment in activism in the re-employment. 225 unemployed (56% women), aged 27 to 60, completed UTP, the questionnaire that measures frequency of certain activities in the re-employment. The youngest unemployed scored higher on some activities ("Sending resumes to companies", "Following the employment ads on the Internet", "Following the employment ads in newspapers" and "Learning new work skills"). There was also significant genderXage interaction in predicting "sending resumes". Moreover, women scored significantly higher on the same activity in time 1, but in times 2 and 3 gender differences were no longer significant. Finally, "monitoring ads in newspapers" and "learning new skills" declined over time. The findings can serve as a basis for creating programs aiming to assist unemployed in the re-employment process.

Keywords: unemployment, activism, demographics, age, gender

.....

Mirosava Đurišić-Bojanović

Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Email: mdjurisic@rcub.bg.ac.rs

Grupno i individualno rešavanje kompleksnih problema na radu

U radu je proveravan efekat grupnog usaglašavanja u grupnom odlučivanju. Problem istraživanja formulisan je pitanjem: da li grupno rešavanje složenih problema podstiče fluentnost ideja i kreativnost pojedinaca ili postoje gubici u kvalitetu i kvantitetu rešenja kao posledica potrebe za grupnim usaglašavanjem? Cilj istraživanja bio je da se utvrdi razlika između kvaliteta i kvantiteta individualne i grupne produkcije u kreativnom rešavanju kompleksnih problema. Zadatak istraživanja bio je da se komparira odnos standardnih i kreativnih rešenja u individualnom i grupnom rešavanju kompleksnih problema. Ispitivanje je izvedeno 2013. na prigodnom uzorku studenata četvrte godine na modulu psihologije rada na Filozofskom fakultetu u Beogradu (N = 35). U istraživanju je primenjen mešoviti istraživački metod - nacrt uklapanja, odnosno kombinovanja metoda kvalitativne i kvantitativne analize. Svi ispitanici su individualno, a zatim podeljeni u grupe, rešavali isti kompleksni problem u oblasti upravljanja ljudskim resursima. Produkovana rešenja metodom kvalitativne analize kategorisana su od strane dva nezavisna procenjivača prema tipu kreativnog doprinosa na standardna, analitička, kreativna i neodgovarajuća. Zatim su deskriptivnim i neparametrijskim statističkim analizama ispitane razlike u kreativnoj produkciji predloga za rešavanje problema. Individualno je produkovano $n_{si} = 128$ standardnih i $n_{ki} = 67$ kreativnih rešenja, a timski $n_{st} = 28$ standardnih i $n_{kt} = 15$ kreativnih rešenja.

Kvalitativna analiza rezultata je potvrdila početne pretpostavke: grupna produkcija nije bila ni obimnija ni kvalitetnija u odnosu na individualnu. Naprotiv, standardna rešenja su bila češći izbor timova. Dakle, rezultati su pokazali da pojedinci daju veći broj kreativnih rešenja individualno nego u grupi. Samo jedna grupa od ukupno sedam, dala je više kreativnih rešenja nego standardnih. Rezultati podržavaju hipotezu o lošim efektima potrebe za grupnim usaglašavanjem na kreativni doprinos pojedinaca u grupnom odlučivanju.

Ključne reči: timski/individualni učinak, standardno/kreativno rešavanje problema, kreativni doprinos.

Group and individual solving complex problems at work

This paper tested the effect of group compliance in the process of solving complex problems at work. The aim of this study was to determine the differences between individual and group production in the creative solving of complex problems. The study was carried out 2013th on a sample of students of the fourth year of Psychology at the Faculty of Philosophy, University of Belgrade (N = 35). We have developed a mixed research method – the embedded design. All subjects were solved the same complex problem in the human resource field, individually and collaborative. Analysis of the results did confirm the initial assumptions: group production were neither creative nor more extensive than the individual was. On the contrary, the standard solutions were favored by groups. Author discussed possible reasons for dominance of standard solutions. The findings of this study suggest the importance of further research in the direction of identifying the psychological mechanisms that contribute to the explanation of the effect of group compliance.

Keywords: the effect of group compliance, group/individual performance, standard/ creative problem solving, individual /group creative contribution

.....

Sanja Batić, Nemanja Divnić, Daniela Vrhovac

DOO "DES", Novi Sad, preduzeće u restrukturiranju

Email: sanja.batic@gmail.com

Zadovoljstvo poslom kao jedan od ciljeva radne rehabilitacije

Cilj ove studije je istražiti zadovoljstvo poslom kod osoba zaposlenih u preduzeću za radnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba sa invaliditetom (OSI). Zadovoljstvo poslom je tretirano kao višedimenzionalan konstrukt koji obuhvata odnos prema poslu, uslovima rada, platom, mogućnošću napredovanja, odnosom sa rukovodiocem i kolegama. Dobrovoljačkim uzorkovanjem je iz jednog srednjeg preduzeća za zapošljavanje i radnu rehabilitaciju OSI obuhvaćeno 60 zaposlenih osoba, od kojih 36 ima neki vid invaliditeta. Prosečna starost ispitanika

---

je 43 godine, a prosečan staž 20 godina. Ispitivanje je izvršeno pomoću skale za procenu zadovoljstva poslom (ZP, Batić, 2010) koja sadrži 25 tvrdnji na koje se odgovara pomoću ponuđene Likertove petostepene skale. Skala je imala zadovoljavajuću pouzdanost ($\alpha = .96$) i faktorsku valjanost pa je poslužila za formiranje ukupnog skora za ocenu zadovoljstva poslom. Mann - Whitney testom je utvrđeno su zaposleni OSI imali veći ukupan skor u zadovoljstvu poslom od ostalih radnika ($z = -2.17, p \leq .05$). Pearsonovim hi kvadratom je utvrđeno je da su zaposleni sa invaliditetom od ostalih zaposlenih zadovoljniji u pogledu: ekonomskih uslova rada tj. plate ($\chi^2 = 11.22, p \leq .05$), načina vrednovanja truda ($\chi^2 = 9.79, p \leq .05$), mogućnosti usavršavanja u poslu ($\chi^2 = 11.28, p \leq .05$), volje da idu na posao ($\chi^2 = 17.15, p \leq .01$), ugleda preduzeća ($\chi^2 = 16.03, p \leq .01$), organizovanosti rada ($\chi^2 = 10.28, p \leq .05$) i međuljudskih odnosa i druženja na poslu ($\chi^2 = 11.22, p \leq .05$). Dvosmerna ANCOVA je pokazala da je zadovoljstvo poslom više kod zaposlenih u administraciji ($F(1, 49) = 10.00, p \leq .01$) bilo da imaju invaliditet ili ne, nego kod zaposlenih u proizvodnji, kada se kontroliše stepen obrazovanja. Iako efekat interakcije invaliditeta i vrste posla (administracija/proizvodnja) nije bio značajan ($F(1, 49) = 2.99, p = .09$) podaci ukazuju da su osobe bez invaliditeta zaposlene u proizvodnji manje zadovoljne poslom od ostalih grupa. Ova analiza je ukazala i na značaj obrazovanja za zadovoljstvo poslom ($\beta = -7.54, t = -2.31, p \leq .01$). Rezultati ukazuju da su u analiziranom preduzeću zaposleni sa invaliditetom zadovoljniji poslom od ostalih zaposlenih. Ovakav rezultat može biti posledica činjenice da su ispitivane osobe sa invaliditetom imale niži nivo obrazovanja, koji često prati i niži nivo aspiracije i zahteva u pogledu posla. S druge strane moguće je da njihovo zadovoljstvo proizlazi iz činjenice da su se uopšte zaposlile jer se za sada retko zapošljavaju u otvorenom tržištu. Pored toga, osobe sa invaliditetom ovakav tip preduzeća prepoznaju kao pristupačan i senzibilisan za njihove potrebe. Rezultati su u skladu sa dosadašnjim nalazima u pogledu povezanosti motivatora i vrste posla. Radnici su iskazali najveće nezadovoljstvo aspektom plate, a obrazovaniji mogućnošću napredovanja i usavršavanja. Metodološki posmatrano uopštivost ove studije je ograničena jer je analizirano jedno preduzeće i dobrovoljački uzorak pa kao takvo može poslužiti samo kao osnov daljnjem proučavanju zadovoljstva poslom u preduzećima za rehabilitaciju. U cilju boljeg razumevanja specifičnosti zadovoljstva poslom zaposlenih OSI istraživanje bi trebalo sadržati i kvalitativne tehnike prikupljanja podataka kao što je intervju.

Ključne reči: osobe sa invaliditetom, zadovoljstvo poslom, radna rehabilitacija

Job satisfaction as a part of vocational rehabilitation

The aim of this study was to explore job satisfaction among persons employed in enterprise for vocational rehabilitation. Job satisfaction is treated as a multidimensional construct that includes a relationship to work, working conditions, salary, career development prospects, relationship with managers and colleagues. Volunteer sampling consisted from 60 employees in a middle size company for employment and vocational rehabilitation of persons with disabilities, of whom 36 have some form of disability. The mean age was 43 years, average time on the job was approximately 20 years. As instrument was used Job satisfaction scale (ZP, Batić, 2010) containing 25 items about aspects of job satisfaction with offered five-point Likert scale for response. Scale had satisfactory reliability ($\alpha = .96$) and factorial validity. Mann - Whitney test showed that

---

employees with disabilities had a higher total score of job satisfaction than other workers ($z = -2.17, p \leq .05$). Pearson's chi-square found that employees with disabilities were more satisfied in terms of: economic conditions -wage ($\chi^2 = 11.22, p \leq .05$), evaluation effort method ($\chi^2 = 9.79, p \leq .05$), the possibility of improvement in the job ($\chi^2 = 11.28, p \leq .05$), willingness to go to work ($\chi^2 = 17.15, p \leq .01$), the company's image ($\chi^2 = 16.03, p \leq .01$), organization of work ($\chi^2 = 10.28, p \leq .05$) and interpersonal relationships and socializing at work ($\chi^2 = 11.22, p \leq .05$) than other workers. Two-way ANCOVA showed that more job satisfaction among employees in the administration ($F(1, 49) = 10.00, p \leq .01$), whether they have a disability or not, but for production employees when the control level of education. Although the effect of the interaction of disability and type of business (administration / production) was not significant ($F(1, 49) = 2.99, p = .09$) data indicate that non-disabled people employed in the production of less job satisfaction than other groups. This analysis showed the significant effect of the level of education on job satisfaction ($b = -7.54, t = -2.31, p \leq .01$). The results show that the analyzed company employees with disabilities enjoy greater job satisfaction than other employees. This result may be due to the fact that the investigated persons with disabilities have lower levels of education, which is often accompanied by lower levels of aspirations and demands of the job. On the other hand it is possible that their satisfaction comes from the fact that they are generally employed because it can rarely employ in the open market. In addition, persons with disabilities, this kind of companies are recognized as affordable and sensitized to their needs. The results are consistent with previous findings concerning the connection between motivators and type of job. Workers expressed the greatest dissatisfaction with aspects of wages and educated career development prospects and training. Generalization of this study's results is limited because we analyzed a single company and volunteer sample and, as such, can serve as a basis for further studies of job satisfaction in companies for rehabilitation. In order to better understand the specificity of job satisfaction of employees with disabilities research should include qualitative data collection techniques such as interviews.

Keywords: job satisfaction, employees with disability, vocational rehabilitation

.....

Milica Vukelić, Ivana Petrović, Svetlana Čizmić

Faculty of Philosophy, University of Belgrade

Email: mbvukeli@f.bg.ac.rs

Experience of workplace bullying and perceived organizational support

Workplace bullying is generally defined as regular exposure to negative acts with a number of debilitating consequences for victims and their organizations. The concept of perceived organizational support (POS) can be considered as an indicator of organizational care for employees and, thus, it can be related to the experience of workplace bullying. POS describes employees' beliefs about employer's care for their well-being and appreciation of their

---

contributions. The aim of the research was to explore the relationship of behavioral experience and self-labeling approaches to workplace bullying with perceived organizational support. Experience of workplace bullying was assessed by the Negative Acts Questionnaire – Revised, NAQ-R by Einarsen et al. The measure of experience of workplace bullying was developed based on NAQ-R, as a combination of dichotomized subjective and objective measures – the self-labeled victimization from bullying and experience of negative acts at work (cut-off point was as at least two negative acts a week), forming four groups. POS was explored by Eisenberger's Survey of Perceived Organizational Support (SPOS). The sample comprised 1998 employees (55% were women). Average age was 44 years, and average tenure was 20 years. ANOVA results showed that four groups of subjectively/objectively non/bullied employees differed significantly in relation to perceived organizational support ($F(3, 1696) = 153.830, p = .000$). Employees that were not bullied, both subjectively and objectively, reported the highest levels of perceived organizational support, those that were both subjectively and objectively bullied perceived the lowest levels of organizational support, whereas there were no differences between those with mixed subjective and objective perceptions (i.e. subjectively bullied, objectively non-bullied and subjectively non-bullied, objectively bullied). The findings confirm the role of perceived organizational support in the nomological network of workplace bullying and its importance in planning workplace bullying related organizational interventions.

The research was carried out with the support of the Ministry of Education, Science and Technological Development of the Republic of Serbia, grant number 179018 and in cooperation with the Confederation of Autonomous Trade Unions of Serbia.

Keywords: Workplace bullying (NAQ-R), self-labeling approach, behavioral experience approach, perceived organizational support (POS)

.....

Srebrenka Letina, Krešimir Zauder, Nikola Petrović, Maja Jokić

Institut za društvena istraživanja, Zagreb

Email: srebrenka@idi.hr

Mrežna perspektiva produktivnosti znanstvenika u polju psihologije

U posljednje vrijeme je u porastu korištenje analize društvenih mreža u organizacijskoj i socijalnoj psihologiji. U ovom radu mrežni pristup se koristi u kontekstu znanstvenih djelatnika u polju psihologije u RH (N = 169) koji imaju barem jedan indeksiran rad u međunarodnoj bazi Web of Science (WoS), u vremenskom periodu od 1991. do 2010. godine. Cilj istraživanja je opisati kako su različite strategije suradnje (mjerene preko koautorstva) povezane s individualnom produktivnošću (mjerenu brojem radova pojedinih znanstvenika u WoS-u). U okviru metodologije proizašle iz mrežnog pristupa za svakog znanstvenika je utvrđena njegova ego(centrična) mreža koja opisuje broj i učestalost veza s drugim znanstvenicima, te njihovu međusobnu povezanost. Na temelju različitih numeričkih indikatora strukture ego mreža, opisani su različiti obrasci

---

suradnje. Među najproduktivnijim autorima najčešće su složene ego mreže koje karakterizira velik broj koautora, strukturalne pukotine (nepostojanje suradnje među nekima od koautora), ali i učestale suradnje s jednim ili više koautora (snaga veze).

Ključne reči: analiza društvenih mreža (mrežni pristup), ego(centrična) mreža, struktura mreže, koautorstvo, objavljiivačka produktivnost

A social network perspective on researcher productivity in psychology

Use of social network analysis (SNA) in social and organizational psychology has been growing in recent years. In this study it will be used in the context of Croatian psychologists. The network population consisted of 169 registered Croatian scientists (nodes in SNA) in the field of psychology that had at least one indexed paper in international database Web of Science (WoS) for 20 year time period (1991-2010). The aim of the study is to explore and describe how different co-authorship strategies determine individual research productivity measured in terms of quantity of publications indexed in WoS. Increased specialization and frequent collaboration are common behaviors in scientific community in all fields, as well as the evaluation of scientists based on bibliometric indicators of their publishing productivity. We applied a social network perspective which focuses on scientists embedded within a network of collaboration with other scientists. These relationships (measured through co-authorships) define structure of their ego networks, which can be used to describe their potential opportunities and constraints for research, innovation, access to novel information, collaboration and thereby, publication productivity. Two theories explain the relationship between social network structure and research productivity using concept of social capital. A specific scholar's co-authorship network may reflect a structure of more cohesion (Coleman, 1988), or one which fills more structural holes (Burt, 1992), both of which are theorized to be associated with publication success. Firstly, SNA is used to empirically determine the co-authorship strategy of each researcher in the study. We calculated different measures of ego networks (extracted from whole network in igraph and E net software) for every researcher: size, cohesion measures (density, tie strength) and structural hole measures (efficiency, constraint). Secondly, based upon SNA variables, 6 different co-authorship network structures were identified: isolate, dyadic, bonding, bridging, independent, and complex. In terms of total publications, findings suggest that having structural holes—a network structure that spans across the larger network and provides authors with a greater variety of co-authors ($\rho = .59-.81$, $p = .00$) and having high strength of ties—multiple publications with the same co-authors ($\rho = .62$, $p = .00$) is associated with high productivity. An ideal hybrid network structure has both characteristics. Thus, complex strategy is the most productive in this context, which is consistent with results of prior studies on different populations. Visualizations of egocentric networks of 5 most productive scientists will be used as illustration of most effective collaboration styles. Some important methodological issues in the use of SNA will also be examined: problems with defining population, identification of foreign authors and authors outside specific field, and hyperauthorship.

Keywords: social network analysis, ego(centric) network, network structure, co-authorship, scientific publishing productivity

---

•••••

Tamara Kljajić^a, Nikola Petrović^b

^a Beogradska otvorena škola

^b Visoka medicinska škola strukovnih studija "Milutin Milanković"; Viktimološko društvo Srbije i Centar za unapređivanje i zaštitu psihičkog zdravlja

Email: tamarakljajic@live.com

Etički aspekti karijernog savetovanja mladih

Karijerno savetovanje je usmeravanje pojedinaca da u skladu sa svojim ličnim osobinama unapređuju svoje znanje i veštine kako bi na odgovarajući način planirali svoje obrazovanje, obuku i rad, a u cilju formiranja sopstvenog profesionalnog identiteta i povećanja šansi za zaposlenje. Kako bi pružila pomoć mladima, pre svega, u pravcu daljeg školovanja i izboru zanimanja, Beogradska otvorena škola je napravila prvi besplatni onlajn sistem u Srbiji pod nazivom „BOŠ Karijera“. Portal, pored informacija o svim obrazovnim institucijama u Republici Srbiji, različitim zanimanjima i načinima pravljenja biografije, testova ličnosti, veština i interesovanja, omogućava i onlajn savetovanje sa savetnicom za karijeru. Cilj ovog rada bio je da se kvalitativnom analizom sadržaja korespondencije savetnice i mladih osoba koje su se javljale za pomoć, izdvoje etički problemi u karijernom savetovanju mladih. Analiziran je period korespondencije od aprila 2012. do aprila 2013. godine i metodom slučajnog uzorka odabrano je 250 prepiski sa srednjoškolcima iz Srbije. Polna struktura uzorka bila je 52%-28% u korist devojaka. Ustanovljeno je da je najteži izazov profesije poštovanje autonomije korisnika usluga s obzirom na njihove izričite zahteve da odluku o zanimanju i izboru fakulteta umesto njih donese savetnica, što bi bilo neetički. Takav zahtev uočen je kod 56% prepiski. Pored toga, u 10% prepiski primećen je etički problem vezan za nedostatak validne saglasnosti roditelja ili staratelja u vezi pružanja profesionalnih usluga njihovoj deci, posebno u slučajevima kada se maloletne osobe savetnici obraćaju bez znanja roditelja, a u vezi problema neslaganja sa roditeljima oko izbora zanimanja. Na osnovu rezultata istraživanja, autori predlažu određene korake u cilju izbegavanja etičkih prekršaja u karijernom savetovanju mladih.

Ključne reči: karijerno savetovanje, etika, profesionalni standardi.

Ethical aspects of youth career counseling

Career counseling is directing of individuals to improve their knowledge and skills in accordance with their personal characteristics in order to appropriately plan their education, training and work as well as to form their own professional identity and to increase the chance they find a job. To assist young people, primarily in order to further their education and career choices, the Belgrade Open School has made the first free online system in Serbia called "BOS Career." The portal, in addition to information about all the educational institutions in the Republic of Serbia, different occupations and ways of making resumes, tests of personality, skills and interests, allows online consultation with a career counselor. The aim of this study was to analyze the

content of the correspondence between the counselor and young people who have asked her for help, in order to recognize ethical problems in career counseling for young people. Period between April 2012 and April 2013 was analyzed and 250 correspondence letters was selected with a method of simple random sampling. The gender structure of the sample was 52%-28% in favor of girls. The results show that the most difficult challenge to the profession of career counseling is to respect the autonomy of the service users in terms of their explicit plea to make the decision regarding the choice of profession and faculty for them, would be unethical. That request was noticed in 56% of letters. In addition, the issue of the lack of valid consent of parents or guardians for working with their children was also noticed in 10% of the letters, especially in cases where a minor contacts the counselor without the knowledge of the parents regarding the issue of disagreement with parents about his or hers career choice. Based on these results, the authors propose a number of steps to avoid ethical violations in career counseling for young people.

Keywords: career counseling, ethics, professional standards.

•••••

Maja Ćurić^a, Aleksandra Ivetić^b

^a *Departman za psihologiju, Fakultet za medije i komunikacije, Univerzitet Singidunum, Beograd; Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beograd*

^b *Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu*

Email: maja.curic@live.com

Otpor zaposlenih prema promenama u jednom državnom preduzeću pred privatizacijom

U periodu od 2002. do 2010. godine, u Republici Srbiji privatizovano je 2.252 preduzeća. Privatizacija dovodi do promena u poslovanju i strukturi organizacije. Bitan faktor za njen uspeh jeste spremnost zaposlenih da prihvate promene. Podaci o smanjenju broja zaposlenih u privatizovanim preduzećima stvaraju kod zaposlenih opravdani razlog za strah od gubitka posla. Uz to, ekonomska kriza ima negativan efekat na uspešnost procesa privatizacije i stvara opštu nesigurnost kod zaposlenih. Istraživanje je imalo za cilj da ispita otpor prema promenama kod zaposlenih u jednom državnom preduzeću pred privatizacijom. Uzorak je činilo 125 zaposlenih (44.8% muškaraca, 55.2% žena); 41.2% ispitanika je uzrasta 25-44 godine; 42.4% ima srednju stručnu spremu; 46% ispitanika ima 15-30 godina radnog staža. U istraživanju je korišćena Skala otpora prema promeni (Kronbahova alfa .794). Ako se posmatraju prosečni odgovori ispitanika, srednje vrednosti ukazuju na umeren otpor prema promenama ($M = 2.44$; $SD = 0.366$). Ispitanici se značajno razlikuju u pogledu otpora prema promenama u zavisnosti od uzrasta ($F = 6.37$; $p < .001$) i obrazovanja ($F = 6,05$; $p < .001$). Nisu dobijene razlike u zavisnosti od pola i godina staža. Kada se posmatra uzrast, grupa ispitanika uzrasta 25-44 godina pokazuje najmanji otpor prema promenama ($M = 2.26$; $SD = 0.33$), dok grupa ispitanika uzrasta 45-64 godine pokazuje najveći

otpor ($M = 2.53$; $SD = 0.328$). Ispitanici sa završenom osnovnom školom pokazuju najveći otpor ($M = 2.72$; $SD = 0.18$) i značajno se razlikuju od ostalih grupa ispitanika. Najmanji otpor pokazuju ispitanici sa završenom višom školom ($M = 2.31$; $SD = 0.33$). Sve navedene razlike između grupa značajne su na nivou 0,05. Dobijene razlike mogu se objasniti stepenom zapošljivosti, spremnošću da se aktivno traži posao i karakteristikama faza u razvoju karijere. Starije i manje obrazovane osobe su manje zapošljive, čime se može objasniti i njihov veći otpor prema promenama. Mlađe osobe su spremnije da aktivno traže posao, pa su za razliku od starijih u većoj meri spremne za promene. Dobijeni rezultati su u skladu sa Superovom teorijom profesionalnog opredeljenja po kojoj su osobe u fazi utvrđivanja karijere fleksibilnije i spremnije na promene, dok su osobe u periodu održavanja karijere žele da zadrže status quo i najviše se opiru promenama. Na osnovu dobijenih rezultata ispitivanja otpora zaposlenih prema promenama mogu se izdvojiti kategorije zaposlenih koji mogu biti nosioci promena i oni na koje treba fokusirati najveći napor u cilju razvoja spremnosti za promenu. Umereni otpor zaposlenih prema promenama predstavlja dobru osnovu za uspešno sprovođenje privatizacije u ovoj organizaciji.

Ključne reči: otpor prema promenama, privatizacija, državno preduzeće, zaposleni

Employees' resistance to change within one public organization facing privatization

The process of privatization of public organizations in Serbia has not been completed yet. Negative effects of previous privatizations on employees and insecurity caused by economic crises creates difficulties for implementation of change. The research goal was to investigate employees' resistance to change within one public organization facing privatization. Results indicate that employees' age and education should be considered when discussing resistance to change. Employees of age 25-44 and those with higher education report lower resistance to change. Those of age 45-64 and those with primary education report higher resistance to change. These differences among employees can be explained by the level of employability, readiness for active job search and characteristics of career development fazes. Considering the average employees' responses, they report moderate resistance to change, which makes a solid base for successful change implementation.

Keywords: resistance to change, privatization, public organization, employees

KLINIČKA PSIHOLOGIJA

Ljubica Tomić-Selimović, Alija Selimović, Erna Emić

Univerzitet u Tuzli

Email: ljubica.tomic@gmail.com

Procjena poremećaja ličnosti u opštoj populaciji – Revizija i standardizacija Bazičnog inventara Dimenzionalni pristup Patologiji ličnosti (DAPP-BQ)

Cilj ovog istraživanja bila je modifikacija Bazičnog Inventara Dimenzionalni Pristup patologiji ličnosti (DAPP-BQ), kako bi se razvio ekonomičniji instrument namijenjen trijažnoj procjeni poremećaja ličnosti. Istraživanje je provedeno u dva dijela: na osnovu rezultata u prvom dijelu istraživanja instrument je skraćen, a u drugom istraživanju primjenjen je na novom uzorku ispitanika iz iste populacije. Ispitanici su bili studenti Univerziteta u Tuzli ($N_1 = 130$, $N_2 = 811$). Prije ispitivanja instrument je preveden s engleskog jezika metodom dvostrukog prevoda. U prvoj etapi istraživanja korištena je izvorna verzija DAPP-BQ upitnika sastavljenog od 290 stavki, raspoređenih u 18 skala koje su asociirane sa poremećajima ličnosti. Prevod izvornog Inventara primjenjen na 130 ispitanika koji su izdvojeni iz opšte studentske populacije. Nakon prve primjene upitnika odstranjeni su neadekvatni indikatori, tako da je instrument skraćen na 145 stavki. Proces skraćivanja bio je zasnovan na dva temeljna kriterija: odstranjivanje čestica koje imaju manju korelaciju od 0,30 sa vlastitom skalom, kao i čestica koje dijele više od 50% zajedničke varijanse. Rukovodeći se navedenim kriterijima, u svakoj od subskala zadržano je od 6 do 9 stavki. U drugoj etapi ispitivanja instrument je apliciran na 811 ispitanika ($M = 21.88$, $SD = 2.35$). Skraćena verzija instrumenta zadržala je relativno prihvatljiv nivo pouzdanosti na svih 18 subskala, koji se kretao u rasponu od .71 (na skali Problemi sa intimnošću) do .87 (na skali Samopovređivanje). Skraćena verzija Inventara ima također relativno visok stepen homogenosti koja se kreće u rasponu od .78 (Problemi sa intimnošću) do .94 (Anksioznost). Za svaku od skala date su norme izražene na percentilnoj skali i na T skali. Rezultati su pokazali da se može dobiti upola kraći instrument kojim se uklanja sadržajna redundantnost, a zadržavaju gotovo sve karakteristike originalnog instrumenta.

Ključne reči: poremećaji ličnosti, dimenzionalni pristup, procjena

Assessment of Personality disorders in general population – Revision and standardization of Dimensional Assessment of Personality Pathology – Basic Questionnaire (DAPP-BQ)

The main goal of this paper was modification of Dimensional Assessment of Personality Pathology – Basic Questionnaire (DAPP-BQ) to one more practical instrument for triage assessment of personality disorders. The research was consisted in two part: shortening the Inventory, and application of shortened form on another sample from the same population. Revised Inventory was shortened from 290 items to 145 items, and it kept relatively good reliability (from .71 to .87), and homogeneity (from .78 to .94).

Keywords: personality disorders, dimensional assessment

•••••

Katarina Tomić

Visoka škola strukovnih studija za vaspitače, Kruševac

Email: katarinat@vaspks.edu.rs

Anksioznost i depresivnost kod dece sa intelektualnom ometenošću

Kod dece sa intelektualnom ometenošću (IO) emocionalni poremećaji javljaju se tri do četiri puta češće nego u redovnoj populaciji. Pojačan rizik posledica je delovanja ,neurobioloških ("bihejvioralni fenotipovi" kod genetski determinisanih stanja), razvojno-psiholoških i sredinskih činilaca (karakteristike uže i šire socijalne sredine). Cilj istraživanja je detekcija učestalosti, komorbiditeta i riziko faktora poreklom iz sredine klinički značajne depresivnosti i/ili anksioznosti kod dece i mladih sa lakom IO, učenika specijalnih osnovnih škola u Srbiji. Ispitivane emocionalne smetnje nalaze se na psihopatološkoj dimenziji internalizacije, koju karakteriše jaka lična kontrola, disforija, povlačenje, anksioznost i depresivnost. Uzorak na kom je vršeno istraživanje je klusterski slučajni uzorak, koji broji 300 dece sa lakom IO, uzrasta od 9-18 godina. U istraživanju je korišćena Čak-lista ponašanja dece - forma za nastavnike (Child Behavior Checklist - Teacher Report Form, Achenbach & Rescorla, 2001), kao i Upitnik o personalnim i socio-demografskim karakteristikama ispitanika i njihovih porodica. Informanti su bili nastavnici - razredne starešine. Rezultati istraživanja ukazuju da je učestalost klinički značajne internalizacije kod dece uzorka očekivano visoka, 39.2%. Internalizovane tegobe najčešće se ispoljavaju kao komorbiditet anksioznosti i depresivnosti (32.8%), zatim kroz raznovrsne somatske tegobe (31.1%), a najređe kroz povlačenje iz socijalnih kontakata (18.9%), što donekle potkrepljuje pretpostavku o visokoj etiološkoj srodnosti anksioznosti i depresivnosti (dijateza), pri čemu specifična konstelacija spoljašnjih faktora (stres) dovodi do ispoljavanja jednog ili drugog poremećaja. Dobijena je statistički značajna korelacija anksioznosti/depresivnosti sa agresivnošću, kao dimenzijom eksternalizacije, što može ukazivati opet na već poznatu činjenicu da se kod dece sa IO emocionalne smetnje često ispoljavaju ospoljenim problemima u ponašanju. Nisu pronađene značajne razlike u ispitivanim tegobama kod dečaka i devojčica, a najrizičniji period je rana adolescencija (uzrast od 13-18. godine u našem uzorku). Dobijena je značajna povezanost socio-demografskih faktora i kliničkih tegoba. Pod povećanim rizikom bila su deca obrazovanijih roditelja i iz porodica sa višim životnim standardom. Deca sa izraženijim problemima češće su poticala iz nepotpunih porodica, kao i iz domova za decu bez roditelja i imala su lošiji školski uspeh i niži koeficijent inteligencije. Rezultati istraživanja ukazuju na veliki značaj sredinskih faktora u modelovanju psihopatologije kod dece sa IO, što upućuje na potrebu pojačavanja preventivnih aktivnosti, koje bi obuhvatale intenzivan i multisektorski rad sa detetom i porodicom, kao i mentalno-higijenske aktivnosti u školskoj sredini i bolju edukaciju obrazovnih kadrova na polju prepoznavanja problema i angažovanja u njihovom rešavanju.

Ključne reči: intelektualna ometenost, internalizacija, anksioznost, depresivnost

---

Anxiety and depression in children with intellectual disability

In children with intellectual disabilities (ID) emotional disorders occur three to four times more often than in regular population. The aim of this study was to detect frequency, comorbidity and environmental risk factors of clinically significant depression and/or anxiety in the sample of 300 children and adolescents with mild ID, aged 9-18 years. The results indicated very high incidence of 39.2% of clinically significant internalizing disorders. Internalized symptoms were usually manifested as comorbidity of anxiety and depression (32.8%), less as a variety of somatic complaints (31.1%), and rarely as withdrawal from social contacts (18.9%). There was statistically significant correlation between anxiety/depression and aggression. The most risky period was early adolescence. At greatest risk were children from incomplete families and children of highly educated parents and from families with a higher standard of living. The results indicate the need for more intensive preventive work with children and their families.

Keywords: intellectual disability, internalization, anxiety, depression

.....

Olja Dukić^a, Ljiljana Mihić^b

^a Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu; "Tim" Centar za istraživanje i edukaciju, Novi Sad

^b Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

Email: olja.dukic@timcentar.rs

Uloga roditeljskog ponašanja u redukovanju preoperativne anksioznosti kod dece

Sa namerom da poboljšamo razumevanje interakcije roditelj-dete u pedijatrijskom hirurškom kontekstu osnovni cilj istraživanja je bio da se utvrdi veza između ponašanja roditelja i preoperativne anksioznosti kod dece. Teorijski okvir rada predstavlja Proksimo-distalni model ponašanja dece tokom akutnih medicinskih procedura. Prema modelu, sva ponašanja, kako roditeljska tako i dečija, mogu da se podele na ona koja produbljuju uznemirenost („distress” ponašanja), i ona koja olakšavaju prevladavanje stresne situacije („coping” ponašanja). Proveravano je na koji način su ponašanja roditelja koja podstiču „coping” i „distress” kod dece povezana sa stepenom izraženosti preoperativne anksioznosti dece. Ispitivanjem je obuhvaćeno 99 dece predškolskog uzrasta (3-6 godina) koja su imala zakazanu operaciju krajnika (Dg Tonsillectomia i/ili Adenoidectomia) na Institutu za zdravstvenu zaštitu dece i omladine Vojvodine. Ponašanje dece i roditelja je mereno i snimano video-kamerom u četiri situacije: na odeljenju, pre primljenog sedativa, posle primljenog sedativa i tokom separacije od roditelja. Posmatrana je međusobna povezanost roditeljskog i dečijeg ponašanja kroz različite vremenske tačke pri čemu su podaci analizirani tzv. Actor-Partner Interdependence modelom. Modeli koji su ispitivali uticaj

ponašanja roditelja koja podstiču „coping“ i ponašanja roditelja koja podstiču „distress“ na preoperativnu anksioznost dece, pokazuje zadovoljavajuće indekse fita (za ponašanja koja podstiču „coping“: $\chi^2(8) = 9.07$; GFI = .97; CFI = .99; RMSEA = .037; za ponašanja koja podstiču „distress“: $\chi^2(8) = 9.42$; GFI = .97; CFI = .99; RMSEA = .037). Dobijeni rezultati sugerišu da je preoperativna anksioznost kod dece u kasnijim fazama procedure pod uticajem ispoljene preoperativne anksioznosti u prethodnim fazama procedure. Suprotno očekivanjima, preoperativna anksioznost prethodi ponašanju roditelja ali ga ne sledi. Ponašanja roditelja koja podstiču „coping“ i „distress“ dece nisu pokazala uticaj na stepen izraženosti preoperativne anksioznosti.

Ključne reči: preoperativna anksioznost, interakcija roditelj-dete, prevladavanje

The role of parental behavior in child preoperative anxiety

The aim of this study was to better understand parent-child interactions in pediatric surgery context by examining relations between adult coping-promoting, adult distress-promoting behaviors, and child preoperative anxiety. The Proximal-Distal model of children's coping and distress during painful medical procedures was used as a framework of this investigation. Our study examined influence of parental coping and distress promoting behaviors on child preoperative anxiety level. The study sample included 99 mother-child dyads, child aged 3–6 years. Children were scheduled to undergo Tonsillectomy and Adenoidectomy at the Institute for Health Protection of Children and Adolescents in Novi Sad. Parental and child behaviors were videotaped in 4 situations: baseline, before premedication, after premedication, and during separation. To identify interdependence between parental behavior and child preoperative anxiety at different procedural stages, the Actor-Partner Interdependence model (APIM) was used. Models, examining the sequential associations between adult coping-promoting behavior, adult distress-promoting behavior, and child preoperative anxiety, had satisfactory fit (for coping: $\chi^2(8) = 9.07$; GFI = .97; CFI = .99; RMSEA = .037, and for distress: $\chi^2(8) = 9.42$; GFI = .97; CFI = .99; RMSEA = .037). The results suggest that preoperative anxiety manifested in the later stages of the procedure are influenced by anxiety manifested in the previous phases. The results also indicate that child preoperative anxiety have influence on adult coping-promoting and adult distress-promoting behavior. Parental behaviors that promote coping and distress do not appear to have any influence on child preoperative anxiety. Measurement and clinical implications will be discussed.

Keywords: preoperative anxiety, parent-child interaction, coping, distress

.....

Ivana Radić, Antoana Silov, Anita Lauri Korajlija

Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu

Email: rad.ivana@yahoo.com

Odnos privrženosti, seksualnog perfekcionizma i seksualnog zadovoljstva

Cilj provedenog istraživanja bio je ispitati odnos privrženosti, seksualnog perfekcionizma i seksualnog zadovoljstva studenata i studentica u partnerskim odnosima, te provjeriti postoje li rodne razlike u navedenim varijablama. U skladu s ciljem istraživanja, postavljena su dva istraživačka problema. Prvi se problem odnosio na ispitivanje rodni razlika u privrženosti, seksualnom perfekcionizmu, seksualnom zadovoljstvu i zadovoljstvu vezom studenata u partnerskim odnosima. Drugi problem bio je odrediti koje dimenzije privrženosti i seksualnog perfekcionizma predviđaju stupanj seksualnog zadovoljstva studenata i studentica te utvrditi je li struktura prediktora seksualnog zadovoljstva rodno specifična. U istraživanju je sudjelovalo ukupno 499 studenata sveučilišta u Hrvatskoj. Prikupljanje podataka je provedeno putem interneta, a na sudjelovanje su pozvani isključivo studenti u partnerskim odnosima. Korišteni su sljedeći instrumenti: Upitnik općih podataka, Nova skala seksualnog zadovoljstva, Modificirani inventar iskustava u bliskim vezama i Revidirani višedimenzionalni upitnik seksualnog perfekcionizma. Rezultati pokazuju da studenti, u odnosu na studentice, imaju izraženiju izbjegavajuću privrženost, te sve dimenzije seksualnog perfekcionizma, osim sumnji oko vlastite seksualnosti i seksualne organiziranosti. Rodne razlike nisu utvrđene u anksioznoj privrženosti, kao niti u stupnju seksualnog zadovoljstva i zadovoljstva vezom. Provedenim hijerarhijskim analizama objašnjeno je 56% varijance seksualnog zadovoljstva studenata i 45% varijance seksualnog zadovoljstva studentica. Najvažnijim su se prediktorima seksualnog zadovoljstva kod oba roda pokazale sumnje oko vlastite seksualnosti i zadovoljstvo vezom, a kod studentica i partnerova seksualna očekivanja te partnerov seksualni kritizizam.

Ključne reči: seksualno zadovoljstvo, privrženost, seksualni perfekcionizam, zadovoljstvo vezom, perfekcionizam

The Relation between Attachment, Sexual Perfectionism, and Sexual Satisfaction

The goal of the conducted research was to examine the relation between sexual perfectionism and sexual satisfaction experienced by male and female students who were in a relationship, and to inquire into possible gender differences concerning the aforementioned variables. In total, 499 students of enrolled at Croatian universities participated in the research. The results demonstrate that male students exhibit avoidant attachment more than female students, as well as all of the dimensions of sexual perfectionism, apart from those concerning doubts about one's own sexuality and sexual organization. Gender differences were not found with regard to either anxious attachment or the degree of sexual satisfaction and relationship satisfaction. The research shows that the dimensions of sexual perfectionism and relationship satisfaction, which

account for 56% of male students' sexual satisfaction variance and 45% of female students' sexual satisfaction variance, are the crucial predictors of sexual satisfaction.

Keywords: sexual satisfaction, attachment, sexual perfectionism, relationship satisfaction, perfectionism

.....

Slavica Naumovska

SOU Taki Daskalo, Bitola

Email: naumovska_slavica@yahoo.com

Poređenje MMPI-profila i Ego snage kod populacija alkoholičara i nealkoholičara

Problem: Uporedba MMPI-profila i Ego snage kod alkoholičarske i nealkoholičarske populacije. **Hipoteza istraživanja:** Profil psihograma kod alkoholičarske populacije biće tipičan za ovu populaciju, sa povišenim kontrolnim i kliničkim skalama, a skorovi na skali Ego snage ukazaće na niže integrativne i adaptabilne potencijale za psihoterapiju u poređenju sa populacijom nealkoholičara. **Metod:** 1. Uzorak je sastavljen od 60 subjekata, podeljenih u dve grupe. Prva grupa bila je grupa alkoholičara-recidivista (alkoholomani tretirani u bolnici dva i više puta, sa zavisnošću od alkohola od 5, 10, 15 i 20 godina) gde postoji patologija i konfliktnost u porodici i na radnom mestu. Druga grupa potiče iz nealkoholičarske populacije, i ne prelazi granicu tolerancije na alkohol, nikad se ne opija, a u porodici i na radnom mestu ne postoji patologija i konfliktnost. Grupe su izjednačene po: polu (muški), stepenu obrazovanja (srednja stručna sprema) i uzrastu (raspon od 21-60 godina). Uzorak je sastavljen od radnika, službenika i nezaposlenih. Istraživanje je realizovano u regionu Bitolja i Demir Hisara - Republika Makedonija. 2. Instrumenti: a) Minesota multifazni personalni inventar MMPI-201 za procenu ličnosti, sastavljen od 3 kontrolne skale (L-skala, F-skala i K-skala) i 8 kliničkih skala (Hs-skala, D-skala, Hy-skala, Pd-skala, Pa-skala, Pt-skala, Sc-skala, Ma-skala), i b) Baronova skala-Ego snage, koja sadrži 64 ajtema iz originalne verzije MMPI-566, kao prognostički faktor toka, dužine i efekta psihoterapeutskog tretmana. **Rezultati:** Za potvrđivanje postavljene afirmativne hipoteze, ispitivana je značajnost razlika aritmetičkih sredina za male i nezavisne uzorke preko t-testa. Za Ego snagu izračunat je procenat zastupljenosti za kategorije visoke, umerene i niže ego snage (ES). Iz interpretacija rezultata psihograma dve grupe, sledi da populacija alkoholičara postiže izraženija povišenja na svim kliničkim skalama, i dobija se Paranoidni depresivni sindrom sa naglašenom anksioznošću i nižom ego snagom. Nealkoholičarska populacija na psihogramu na kontrolnim i kliničkim skalama postiže T-skorove koji su smešteni u zoni normalnog zdravlja i odsustva patologije, kao i prosečne skorove na skali ego snage. **Zaključak:** Profil psihograma kod alkoholičarske populacije je tipičan za ovu populaciju, sa povišenim kontrolnim i kliničkim skalama, a skorovi na skali ego snage

ukazuju na niže integrativne i adaptabilne potencijale za psihoterapiju u poređenju sa nelkoholičarskom populacijom.

Ključne reči: alkoholomani, nealkoholomani, MMPI-profil, ES-snage, psihoterapija

A comparison between MMPI-profile and Ego-strength regarding alcoholic and non-alcoholic population

The aim of this research was to answer on problem: Alcoholic population will have typical MMPI diagnostic profile pattern of Paranoid and Depressive reactions on the MMPI, and lower predicts response to psychotherapy on Ego-strength scale, contrary non-alcoholic population. Two groups were compared - alcoholic/hospitalized psychiatric 30 patients and non-alcoholic group of 30 participants, too. The participants in groups were equalizing by sex (men), age (21-60 years old) and education (secondary school). The groups included workers, clerks and non-employers. Results shown that the alcoholic patients have MMPI diagnostic profile with higher scores on all clinical scales and diagnostic profile of Paranoid and Depressive reactions with conflict behavior in family, work, community, and lower response to psychotherapy on Ego-strength scale. Also, they refused psychotherapy, contrary non-alcoholic population.

Keywords: alcoholic, non-alcoholic, MMPJ-profile, ES-scale, psychotherapy

.....

Sanja Bratina^a, Snežana Opačić^b

^a *Savetovalište za psihoterapiju i edukaciju Novi prostori, Beograd*

^b *Medicinska škola "dr Andra Jovanović", Šabac*

Email: sanjabratina@gmail.com

Supervizija, subjektivno blagostanje i mentalno zdravlje terapeuta

Istraživanja koja se bave supervizijom u polju psihoterapije i savetovanja su relativno retka i još uvek ne postoji dovoljna empirijska potvrda značaja supervizije i njenih funkcija, suportativne, edukativne i upravljačke. Suprotativna funkcija supervizije obezbedjuje podršku u pravcu očuvanja kapaciteta (preveniranja izgaranja) za terapijski rad i mentalnog zdravlja psihoterapeuta, edukativna razvijanje terapijskih znanja i veština a upravljačka funkcija meru obezbedjivanja kvaliteta, očuvanja profesionalnih standarda i etičkog kodeksa profesije psihoterapeuta. Osnovni problem ovog istraživanja se može precizirati pitanjem: Kakva je percepcija značaja funkcija supervizije i kakav je odnos percepcije značaja funkcija supervizije, terapijskog iskustva, subjektivnog blagostanja supervizanata i njihovog mentalnog zdravlja? Prepostavili smo da su percepcija značaja funkcija supervizije i njena zastupljenost povezane sa iskustvom u psihoterapiji, subjektivnim osećanjem blagostanja psihoterapeuta i njihovim mentalnim zdravljem. Zastupljenost supervizije smo procenili na osnovu broja sati supervizije, percepciju značaja

---

funkcija supervizije na osnovu pripisanog ranga od strane supervizanata, iskustvo u psihoterapiji na osnovu nedeljnog broja radnih sati i godina staža supervizanata. Subjektivno osećanje blagostanja psihoterapeuta i njihovo mentalno zdravlje smo procenili pomoću sledećih instrumenata: PANAS-X za procenu pozitivnog i negativnog afekta, SWLS za procenu zadovoljstva životom, SGSE za procenu self-efikasnost, CD-RISC za procenu rezilijentnosti, BRS za meru sposobnosti oporavka. Uzorak sačinjava 41 terapeut geštalt psihoterapijske orijentacije. Dobijeni podaci nam ukazuju da svi ispitanici percipiraju superviziju kao potrebnu i korisnu, upravljačka funkcija supervizije se procenjuje kao najmanje potrebna i korisna, $X^2(2) = 16.56$, $p < .01$, dok se suportativna i edukativna funkcija supervizije percipiraju kao jednako važne na ukupnom uzorku ispitanika. Nije utvrđena povezanost radnog iskustva, indikatora subjektivnog blagostanja i mentalnog zdravlja i broja supervizijskih sati osim u slučaju selfefikasnosti koja je značajno veća kod onih sa dužim radnim iskustvom, $X^2(104) = 137.04$, $p < .05$. Što se tiče mera opšteg blagostanja i mentalnog zdravlja, sve su u granicama ili iznad prosečnih mera koje autori upotrebljenih testova navode kao kriterijumske što nam može ukazivati na potencijalno uspešnu suportativnu funkciju supervizije. U ovom i ranijim istraživanjima ponavlja se nisko rangovanje značaja upravljačke funkcije supervizije što nas navodi na pretpostavku o slaboj zainteresovanosti profesionalaca za pitanja koja se tiču očuvanja kvaliteta profesionalnog rada, te je bitno raditi na korekciji ovakvih shvatanja. Obzirom da je istraživanje eksplorativno, rezultate dobijene na ovaj način potrebno je proveriti u ponovljenom merenju uz uvodjenje kontrolne grupe ispitanika.

Ključne reči: supervizija, psihoterapija, subjektivno blagostanje, mentalno zdravlje

Supervision and personal wellbeing of psychotherapists

The research explored the relations between supervision functions, evaluation of their significance, personal well being and mental health of psychotherapists in supervision. Basic problem was formulated via question: Are there relations between functions of supervision, experience in psychotherapy, indicators of personal well being and mental health of psychotherapists? Supervision functions were evaluated by psychotherapist via ranging, experience in psychotherapy was measured by number of weekly working hours and years of working experience, personal well being and mental health were measured via set of scales: PANAS/X, SWLS, SGSE, CD-RISC and BRS. The sample comprised of 41 subjects, participants of Gestalt supervision groups. The results showed that there is the significantly lower evaluation of managerial function of supervision comparing to other functions and that there is important influence of working experience on Self efficacy measured by SGSE. There were not significant correlations between other researched topics.

Keywords: Supervision, psychotherapy, personal well being, mental health

.....

Ana Kurtović

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Email: akurtovi@ffos.hr

Spolne razlike u percepciji roditeljskog stila i depresivnosti kod adolescenata

S ulaskom u adolescenciju stopa depresivnosti naglo raste, te dolazi do naglašenih spolnih razlika u korist djevojaka. S obzirom da depresivnost, koja se javlja ranije u životu, pokazuje veći kontinuitet u odrasloj dobi, mnoga su istraživanja nastojala objasniti rizične i zaštitne čimbenike. U novije vrijeme, producirana je velika količina istraživanja koja pokazuju da depresivna raspoloženja i ponašanja nastaju i opstaju u interpersonalnom kontekstu, te je povećana pažnja usmjerena na ulogu obiteljskih odnosa i interakcijskih procesa kao faktora koji su relevantni za razumijevanje depresivnosti kod mladih. Mnoga su istraživanja potvrdila rizične i zaštitne učinke roditeljskog stila odgoja na depresivnost adolescenata, te se, također pokazalo da postoje razlike u učincima nekih obiteljskih varijabli na depresivnost kod mladića i djevojaka. Cilj ovog rada bio je provjeriti spolne razlike u depresivnosti i percepciji roditeljskog stila odgoja te razlike u učincima roditeljskog stila odgoja na depresivnost djevojaka i mladića. Ispitivanje je provedeno na uzorku od 827 učenika srednje škole (535 učenica i 292 učenika), a korišteni su instrumenti; Upitnik roditeljskog ponašanja (Brković, Keresteš, Kuterovac Jagodić i Lugomer-Armano, 2005) i Skala depresivnosti za djecu (Živčić, 1992). Rezultati su pokazali da djevojke pokazuju više razine depresivnosti, percipiraju više pozitivnog roditeljstva majke i popustljivosti oca, dok mladići percipiraju više negativnog roditeljstva i majke i oca, ali i više pozitivnog roditeljstva oca. Osim spolnih razlika u percepciji roditeljskog stila odgoja i depresivnosti također su se pokazale i razlike u odnosu roditeljskog stila odgoja i depresivnosti. Naime, kod djevojaka su negativno i pozitivno roditeljstvo majke, te negativno roditeljstvo oca bili značajni prediktori depresivnosti, dok su kod mladića samo dimenzije roditeljskog stila majke imale značajne doprinose objašnjenju varijance depresivnosti. Prema tome, rezultati sugeriraju da roditeljski stil majke i oca može imati različite efekte na djevojke i mladiće te da u razmatranju rizičnih i zaštitnih učinaka roditeljskog stila po mentalno zdravlje adolescenata treba uzeti u obzir spol roditelja i djeteta.

Ključne reči: Roditeljski stil odgoja, depresivnost, spolne razlike

Gender differences in the perception of parental rearing style and depression in adolescents

Depression rates rapidly increase in adolescence and sex differences in depression become pronounced. Given that depression, that develops earlier in life, shows continuity into adulthood, a number of studies have attempted to explain risk and protective factors for depression. Recently, there's been a lot of research showing that depression develops and is maintained in an interpersonal context, and the attention has turned to the role of family factors and interaction processes as factors relevant for understanding depression in youth. Many studies have

---

confirmed both risk and protective effects of parental rearing style on depression in adolescents, and it has also been shown that the effects of some family factors differ among males and females. The purpose of this study was to investigate gender differences in depression and the perception of parental rearing style, and to examine whether there were differences in the effects of parental rearing style on depression in girls and boys. 827 high school students completed Parental behavior questionnaire (Brković, Keresteš, Kuterovac Jagodić, & Lugomer-Armano, 2005) and Children's depression inventory (Živčić, 1992). The results have shown that girls exhibit more depressive symptoms, and perceive more positive parenting in their mother and more permissiveness in their fathers, while boys perceive more negative parenting in both their mothers and fathers, and more positive parenting in fathers. In addition to differences in depression and parental rearing style, there were also differences in the relationship of parental rearing style and depression. In girls, both negative and positive parenting in mothers and negative parenting in fathers were shown to be significant predictors of depression, while only dimensions of mothers parenting style had significant contributions to depression in boys. Therefore, the results suggest that mother's and father's parental rearing style may have different effects on girls and boys, and that sex of both parent and child should be taken in consideration in examining protective end risk effects of parental rearing style on mental health of adolescents.

Keywords: Parental rearing style, depression, gender differences

.....

Dijana Sulejmanović

Email: dijanas_87@yahoo.com

Povezanost suicidalnih misli i zadovoljstva komunikacijom u intimnim vezama

Rezultati istraživanja bračnog statusa kao jednog od zaštitnih faktora u odnosu na suicidalnost muškaraca i žena pokazuju da je stopa suicida viša kod razvedenih i udovaca te da je posebno niska kod osoba koje su u braku i imaju djecu. Cilj ovog istraživanja je ispitati povezanost između jednog dijela partnerskih odnosa i to zadovoljstva komunikacijom u intimnim vezama i postojanja suicidalnih misli kod osoba različitog bračnog statusa. Uzorak je činilo 93 muškaraca i žena iz opšte populacije, starosti između 20 i 74 godine (AS = 44.63, SD = 1.45). Primijenjen je Upitnik sociodemografskih podataka, Skala zadovoljstva seksualnom komunikacijom te Skala pozitivnih i negativnih suicidalnih ideja. Rezultati ($r = -.367$, $p = .000$) pokazuju postojanje značajne negativne povezanosti između suicidalnih misli (AS = 24.5, SD = 8.1) i zadovoljstva intimnom komunikacijom (AS = 44.37, SD = 10.97). Iako su žene pokazale nešto više zadovoljstvo komunikacijom (AS = 44.72, SD = 11.28) u odnosu na muškarce (AS = 43.76, SD = 10.16), ove razlike nisu statistički značajne ($F = .165$, $p = .686$). Između žena (AS = 24.72, SD = 9.28) i muškaraca (AS = 24.11, SD = 5.59) u uzorku također ne postoje značajne razlike s obzirom na prisutnost suicidalnih misli ($F =$

.122, $p = .728$). S obzirom na bračni status, više zadovoljstvo komunikacijom u intimnim vezama imaju ispitanici koji nisu u bračnim vezama, odnosno razvedeni, udovci i osobe koje imaju neformalnog partnera u odnosu na ispitanike koji su slobodni, kao i one koji su naveli da su zaručeni ili u braku. Dobivene razlike nisu i statistički značajne ($F = .218$, $p = .884$). Prisutnost suicidalnih misli u ovom uzorku bila je najviša kod slobodnih, a najniža kod razvedenih/udovaca. Iako ove razlike nisu značajne ($F = 1.268$, $p = .290$), neslaganje dobivenih rezultata sa ranijim nalazima istraživanja o povezanosti bračnog statusa i stope suicida ukazuje na potrebu za daljim proučavanjem porodice i bračnih veza i njihove uloge u suicidalnosti. Budući da veće zadovoljstvo komunikacijom u intimnim odnosima ukazuje na manju prisutnost suicidalnih misli, dobiveni nalazi, osim u svrhu razvoja programa prevencije suicidalnosti, mogu poslužiti i u individualnom radu sa potencijalno suicidalnim klijentima. Uvođenjem u razgovor teme ličnih odnosa, njihovog kvaliteta i zadovoljstva postojećim se pomaže klijentu, odnosno pacijentu, u razvijanju asertivnosti i komuniciranja kao korisnih strategija djelovanja i zaštitnih faktora u odnosu na pojavu suicidalnih promišljanja.

Ključne reči: suicidalne misli, partnerski odnosi, zadovoljstvo, komunikacija

The connection between suicidal thoughts and intimate communication satisfaction

Previous research results of marital status as one of the protective factors in relation to the suicide show that the suicide rate is higher in divorced and widowers, and low in people who are married and have children. The aim of this study was to examine the connection between communication satisfaction in intimate relationships and the presence of suicidal thoughts. The study sample included 93 participants from general population aged 20-74 years. The following instruments were used: The Sexual Communication Satisfaction Scale and The Positive and Negative Suicide Ideation inventory with added questions about sociodemographic characteristics. The results suggest that sexual communication satisfaction and presence of suicidal thoughts have a significant negative correlation. Higher satisfaction with the sexual communication indicates a lower presence of suicidal thoughts and these results can be used for development of suicide prevention programs and also in individual work with potentially suicidal clients.

Keywords: suicidal thoughts, partner relations, satisfaction, communication

.....

Džanan Berberović^a, Ivan Jerković^b, Erna Emić^c

^a Penitentiary-Correctional Institution, Tuzla

^b Department of Psychology, Faculty of Philosophy, University of Novi Sad

^c University of Tuzla

Email: dzananberberovic@gmail.com

Mjerenje seksualno kompulzivnog ponašanja

S obzirom na potrebu korišćenja mjernih instrumenata koji detektuju seksualno kompulzivno ponašanje u istraživačke i kliničke svrhe, analizirana je faktorska struktura dva mjerna instrumenta koja služe toj svrsi. Trenutno nema standardizovanih mjernih instrumenata za mjerenje seksualno kompulzivnog ponašanja na našim prostorima, dok na engleskom govornom području, istraživači obično koriste Carnesovu Skalu seksualne zavisnosti, Skalu seksualne kompulzivnosti Kalichmana i Rompe i Inventar kompulzivnog seksualnog ponašanja Colemana i saradnika za detekciju ovog kliničkog sindroma. Skala seksualne zavisnosti ima dihotomne stavke i fenomen seksualne kompulzivnosti stavlja u okvir poremećaja zavisnosti, pa taj instrument nije bio predmet istraživanja, dok se druga dva mjerna instrumenta sastoje od politomnih stavki i mjere upravo seksualno kompulzivno ponašanje koje se ne vezuje za ciklus adicije kao što je slučaj kod Skale seksualne zavisnosti. Skala seksualne kompulzivnosti (SSK) sastavljena je od 10 stavki, a Inventar kompulzivnog seksualnog ponašanja (IKSP) od 28 stavki. Na uzorku od 1711 studenata iz Srbije i BiH, od čega 649 muškog i 1062 ženskog pola, sprovedena je analiza glavnih komponenata za oba navedena mjerna instrumenta. Vrijednost KMO-a je bila visoka za oba instrumenta (.95 za SSK i .97 za IKSP) uz značajan Bartlettov test sferičnosti ($p = .000$). Navedenom metodom faktorske analize dobijena je samo jedna komponenta na SSK-u, što nije omogućilo dalju rotaciju faktora. Jedna komponenta je u ovom instrumentu objasnila 66.89% ukupne varijanse. Analizom glavnih komponenata IKSP-a otkrivene su tri komponente s karakterističnim vrijednostima preko 1 koje su objašnjavale 49.04% (prva komponenta); 11.52% (druga komponenta) i 3.58% (treća komponenta) ukupne varijanse. Pregledom Scree testa utvrđeno je postojanje jasne tačke loma iza druge komponente, pa bi se na osnovu Cattellovog kriterijuma u daljim istraživanjima mogle zadržati dvije komponente. Sprovedena je oblimin rotacija dvije komponente. Rotirano rješenje je otkrilo postojanje jednostavne strukture, pri čemu su se opterećenja kretala između .656 i .949 (prva komponenta), te između .580 i .799 (druga komponenta). Sve varijable daju znatne težine samo po jednoj od komponenata. Korelacija između dva dobijena faktora je relativno visoka ($r = .573$). Zaključuje se da se oba instrumenta mogu koristiti za detekciju seksualno kompulzivnog ponašanja mladih, s tim što se SSK pokazuje kao adekvatniji instrument jer nudi jednofaktorsko rješenje, te dobijeni faktor objašnjava veliki postotak ukupne varijanse, dok je IKSP ponudio dvofaktorsko rješenje, s tim da prvi faktor koji se odnosi na seksualno kompulzivno ponašanje per se, objašnjava skoro polovinu ukupne varijanse, dok drugi faktor, nazvan seksualna agresivnost i zlostavljanje, objašnjava relativno mali procenat varijanse, pa bi u narednim istraživanjima bile neophodne modifikacije ovog instrumenta ukoliko se želi izvršiti detekcija seksualno kompulzivnog ponašanja u istraživačke ili kliničke svrhe.

Ključne reči: Seksualna kompulzivnost, Skala seksualne kompulzivnosti, Inventar kompulzivnog seksualnog ponašanja; Analiza glavnih komponenata

---

Measurement of Sexual Compulsive Behavior

Because of the high need for measurement instruments which detect compulsive sexual behavior in research and clinical settings, a factor analysis of two instruments serving this intention was administered. At this moment, there are no standardized instruments to measure compulsive sexual behavior in the Balkan area, whereas in English-speaking areas, researches mainly use Carne's Sexual Addiction Screening Test (SAST), Kalichman's and Rompa's Sexual Compulsivity Scale (SCS), and the Compulsive Sexual Behavior Inventory (CSBI) of Coleman and colleagues, in order to detect this clinical syndrome. The Sexual Addiction Screening Test consists of dichotomous items, putting the sexual complicity phenomenon into the addiction disorders frame, and this instrument was not used for the purpose of this study; whereas two other above mentioned instruments consist of polichotomous items, measuring directly compulsive sexual behavior, and not relating it to the addiction cycle, as it is the case with the SAST. The Sexual Compulsivity Scale (SCS) consists of 10 items, whereas the Compulsive Sexual Behavior Inventory (CSBI) consists of 28 items. In the sample of 1 711 students from Serbia and Bosnia and Herzegovina, out of which 649 were males, and 1 062 were females, the Principal Component Analysis (PCA) was performed for the both above mentioned instruments, constructed for compulsive sexual behavior measurement purposes. The KMO values were high for both, the SCS (.95) and the CSBI (.97), with significant Bartlett's test of sphericity ($p = .000$). The PCA revealed only one component on the SCS, disabling further factor rotation. The single component within this instrument explained 66.89% of the total variance. The PCA of the CSBI revealed three components with values above 1, explaining 49.04% (the first component); 11.52% (the second component), and 3.58% (the third component) of the total variance. The Scree-Plot indicated a clear breaking point (cut off) behind the second component, and according to Cattell's criteria in further research, two components could be maintained. An Oblimin rotation of the two first components was performed. The rotated solution revealed a simple structure, with loads ranging from .656 to .949 (component), and from .580 to .799 (second component). All variables showed significant weights by just one of the two components. The correlation between the two factors was relatively high ($r = .573$). We conclude that both instruments could be used for detection of compulsive sexual behavior of young people. However, the SCS showed to be more adequate instrument, since it offers the single-factor solution. The obtained factor explained the very high percentage of the total variance, whereas the PCA of the CSBI offered a two-factor solution, with the first one explaining about a half, and the second one explaining a relatively small percentage of the total variance. Further research would require some modifications of the CSBI in order to detect compulsive sexual behavior in research and/or clinical settings.

Keywords: Sexual Compulsivity, Sexual Compulsivity Scale, Compulsive Sexual Behavior Inventory, Principal Component Analysis

.....

Sandra Čačić^a, Vesna Gavrilov-Jerković^b

^a Centar za socijalni rad, Sombor

^b Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

Email: sandracacic2000@yahoo.com

Psihološki mehanizmi kao posrednici u relaciji afektivna vezanosti - depresivnost

Teorijski modeli afektivne vezanosti naglašavaju uticaj ranog iskustva relacije generalno, a posebno detetovog iskustva emotivne razmene sa osobom koja o njemu brine, na način na koji će osoba tokom celog života uspostavljati relacije sa drugima, kao i na očekivanja koja će imati o važnim oblastima svog života. Kroz ponovljene interakcije sa osobom koja se o detetu stara, iskustvo relacije vremenom postaje internalizovani mehanizam, koji ima regulacionu ulogu u životu svake individue. Na osnovu istraživanja zapaženo je da se rani obrasci vezivanja, a kasnije i stilovi vezivanja razlikuju po funkcionalnosti, te da imaju tendenciju da se održavaju relativno nepromenljivim tokom celog života. Mada rezultati istraživanja ukazuju da je u kliničkoj populacije učestalija nesigurna afektivna vezanosti, problemi u afektivnom vezivanju ne vode direktno do disfunkcionalnosti i smanjenja mentalnog blagostanja, jer se obrasci nesigurne vezanosti mogu registrovati u manjoj meri i u nekliničkoj populaciji. Shodno navedenom, osnovni cilj istraživanja odnosio se na identifikovanje psiholoških mehanizama preko kojih se ostvaruje veza između afektivnog vezivanja, operacionalizovanog preko skorova na dimenzijama vezivanja - anksioznosti, izbegavanja i nerazrešene porodične traumatizacije, i depresivnosti kao mere disfunkcionalnosti. Istraživanje je sprovedeno na uzorku koga su činile 231 odrasla osoba iz nekliničke populacije, prosečne starosti 39 godina. Podaci su prikupljeni pomoću sledećih instrumenata: Upitnik za procenu bliskih relacija, Skala nerazrešene traumatizacije, Skala opštih stavova i uverenja, Inventar anksioznih misli, Upitnik kognitivno-emocionalne regulacije, Upitnik emocionalne regulacije i Skala stanja depresivnosti. Podatake smo obradili statističkim postupkom višestruke medijacije. Rezultati ukazuju da veza između afektivnog vezivanja i depresivnog stanja nije direktna, već se ostvaruje preko kognitivno-afektivnih regulatornih mehanizma. Specifično, racionalna uverenja, zdravstvena zabrinutost i katastrofiranje kao strategija regulacije emocija imaju medijatorsku ulogu u uspostavljanju relacije između dimenzije afektivnog vezivanja - izbegavanja i depresivnog stanja. Povezanost dimenzije anksioznosti i stanja depresivnosti se uspostavlja preko tri medijatora: zdravstvena zabrinutost, refokusiranje i katastrofiranje. Medijacija je potpuna. Zdravstvena zabrinutost, supresija i katastrofiranje posreduju između nerazrešene porodične traumatizacije i depresije, ali je reč o parcijalnoj medijaciji. Identifikovanje opštih uverenja, anksioznih misli i strategija regulacije emocija, kao tretabilnih psiholoških koncepata, čini uporišnu tačku za planiranje tretmana i programa prevencije, kako bi se predupredio razvoj depresije i osnažili funkcionalni mehanizmi adaptacije kod osobe različitih stilova afektivnog vezivanja.

Ključne reči: dimenzije afektivnog vezivanja, uverenja, anksiozne misli, strategije regulacije emocija, depresija

---

Psychological mechanisms as intermediaries between attachment and depression

The main objective of this research was identifying of physiological mechanisms providing the link between attachment, operationalized by scores on the attachment dimension rating scale, and depression, shown by score on depression scale. The sample consisted of 231 adults in non-clinical populations. The data are processed by the statistical procedure of multiple mediation. Results indicate that the relationship between attachment and pathological conditions is not direct, but governed by cognitive-affective regulatory mechanisms. Specifically, rational beliefs, health concerns and catastrophizing as emotion-regulation strategies act as mediators in establishing the relationship between dimensions of attachment-avoidance and depressive states. In the case of full mediation, relationship between dimensions of anxiety and depression is established through three mediators: health concerns, refocusing and catastrophizing. On the other hand, in the case of partial mediation, health concerns, suppression and catastrophizing mediate the relationship between unresolved family traumatization and depression.

Keywords: attachment dimension, beliefs, anxious thought, emotion-regulation strategies, depression

.....

Marko Živanović^a, Sofija Čerović^a, Mina Pejić^b

^a *Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu*

^b *Fakultet za medije i komunikaciju, Univerzitet Singidunum, Beograd*

Email: markozivanovic13@gmail.com

Crte ličnosti i aspekti self-koncepta kao prediktori rizičnih obrazaca ishrane

Žene razvijaju poremećaje ishrane oko deset puta češće nego muškarci. Osobe sa poremećajima ishrane, po niskom samopoštovanju i dramatično narušenoj telesnoj slici o sebi izdvajaju se među drugim psihopatološkim entitetima. U pogledu strukture ličnosti koja je predisponirajuća za javljanje poremećaja ishrane, ranija istraživanja nisu dala konkluzivne nalaze. Postavlja se pitanje da li se na osnovu bazične strukture ličnosti, generalnog samopoštovanja i telesne slike o sebi mogu predvideti rizični obrasci ishrane u nekliničkom uzorku mladih žena. Uzorak su činile 63 studentkinje, uzrasta od 19 do 29 godina ($M = 21.84$; $SD = 1.88$), indeksa telesne mase u normalnom opsegu. Za procenu bazične strukture ličnosti korišćen je upitnik NEO-PI R, koji meri pet širokih dimenzija ličnosti (Neuroticizam, Ekstraverzija, Otvorenost, Savesnost, Saradljivost) i koji se sastoji od 240 stavki Likertovog tipa. Kao mere generalnog samopoštovanja i telesne slike o sebi korišćene su dve istoimene subskale iz upitnika SDQIII ($\alpha = .89$; $\alpha = .92$). Rizični obrasci ishrane procenjeni su kliničkim upitnikom EAT-26 ($\alpha = .90$), koji uključuje tri subskale: restriktivna ishrana, bulimične tendencije i oralna kontrola, i koji se sastoji od 26 stavki Likertovog tipa. Rezultati su pokazali da crte ličnosti i različiti aspekti self-koncepta objašnjavaju 40% varijanse

restriktivne ishrane ($F(7, 55) = 6.965, p < .01$), a kao značajni prediktori izdvajaju se negativna telesna slika o sebi ($\beta = -.284; p < .01$), niska Saradljivost ($\beta = -.295; p < .01$), dok je crta Ekstraverzije granične značajnosti ($\beta = .232, p = .056$). Isti skup prediktora objašnjava oko 25% varijanse bulimičnih tendencija ($F(7, 55) = 4.014, p < .01$), a kao značajni prediktori i u ovom slučaju javljaju se Ekstraverzija ($\beta = .308, p < .05$) i niska Saradljivost ($\beta = -.267, p < .05$). U pogledu predikcije oralne kontrole, model sa ovim skupom prediktora ne doseže statističku značajnost, međutim, kao značajan prediktor javlja se telesna slika o sebi ($\beta = -.492, p < .05$). Dakle, niska Saradljivost i visoka Ekstraverzija predstavljaju faktore rizika povezane sa bulimičnom simptomatologijom. Niska Saradljivost i visoka Ekstraverzija, udružene sa negativnom telesnom slikom o sebi predstavljaju predisponirajuće faktore anoreksične simptomatologije. Rezultati upućuju na zaključak da generalno samopoštovanje ne predstavlja značajan prediktor simptomatologije poremećene ishrane u nekliničkom uzorku, već da primarnu ulogu ima specifičniji aspekt samovrednovanja – telesna slika o sebi.

Ključne reči: rizični obrasci ishrane, crte ličnosti, telesna slika o sebi, generalno samopoštovanje

Basic personality traits and aspects of self-concept as predictors of eating disorder tendencies

This research explores the predictive power of basic personality traits, and different aspects of the self-concept for eating disorder tendencies in non-clinical sample of young women. A total of 63 females age 19 to 29, with BMI in the normal range, were administered NEO PI R (measuring basic personality traits), two subscales from SDQIII (general self-esteem and body image), and EAT-26 (measuring eating disorder tendencies through 3 subscales: restrictive diet, bulimic tendencies, and oral control). The results have shown that basic personality traits and self concept explain 40% of restrictive diet variance, more specifically body image ($\beta = -.284; p < .01$), Agreeableness ($\beta = -.295; p < .01$), and Extraversion ($\beta = .232, p = .056$). Same set of predictors explained 25% of bulimic tendencies variance, more specifically Extraversion ($\beta = .308, p < .05$) and Agreeableness ($\beta = -.267, p < .05$). The same model with oral control as dependent variable did not reach statistical significance.

Keywords: eating disorder tendencies, personality traits, body image, general self-esteem

.....

Sladana Dragišić Labaš

Filozofski fakultet, Univerziteta u Beogradu; Klinika za psihijatrijske bolesti "Dr Laza Lazarević", Beograd

Email: sladjadl@yahoo.com

Žene zavisnice i muškarci zavisnici od alkohola u procesu lečenja: da li je smanjenje rodnih razlika jednako smanjenju stigme?

Uvod: Antropološka i epidemiološka istraživanja širom sveta ukazuju da još uvek u svim kulturama muškarci piju više od žena. I pored sličnosti u obrascima i intenzitetu pijenja i promeni

---

tradicionalnih uloga koje utiču na približavanje socijalnog ponašanja, rodna dimenzija stigmatizacije je veoma izražena u našoj, ali i drugim sredinama. Cilj ovog rada je da ispita da li su žene pre i u toku lečenja od alkoholizma više stigmatizovane u odnosu na muškarce. Metod: Analiza podataka na uzorku od 44 ispitanika/ca i to 32 muškaraca i 12 žena. Anketiranje je obavljeno u tri beogradska kluba lečenih zavisnika uz korišćenje upitnika koji se sastoji od 24 pitanja i ispituje demografske karakteristike ispitanika, broj lečenja, odnos porodice i užeg okruženja prema njima pre početka i u toku lečenja, uzroke prekida kontakata sa značajnim osobama, distancu ili etiketiranje lečenog zavisnika. Rezultati: Rezultati ukazuju da su viši nivo stigmatizacije doživljavale žene pre početka lečenja, dok su muškarci stigmatizovani tek kada su počeli da leče. Oko 62% anketiranih je najveće nerazumevanje, distancu, kao i potpuni prekid kontakta, doživelo kada su počeli da se leče od alkoholizma. Viša obrazovna struktura i muški pol su dva važna faktora za izostanak stigme pre procesa lečenja, dok je više obrazovanje muškaraca uticalo na niži stepen odbacivanja u toku procesa lečenja. Zaključak: Različita društvena i kulturna očekivanja od muškaraca i žena obojila su odnos prema lečenim zavisnicima. Tradicionalan stav o podeli uloga i rodnim razlikama u socijalnom ponašanju zadržao se u našoj sredini. Tako da smanjenje rodnih razlika u obrascima i intenzitetu pijenja nije smanjilo stigmatu prema ženama. Zato povećana stigma prema muškarcima koji se leče od alkoholizma bitno utiče na motivaciju i odlaganje započinjanja procesa lečenja.

Ključne reči: alkoholizam, rod, stigmatizacija

Female and male alcohol addicts in the treatment process: does the reduction of gender differences result in the reduction of stigma?

Introduction: Anthropological and epidemiological studies worldwide show that in all cultures men still drink more than women. Despite the similarities regarding the patterns and the intensity of drinking, along with the change of the traditional roles that influence the convergence of social behavior, the gender dimension of stigmatization is very visible in our as well as in other environments. The aim of this study is to examine whether women are, before and during the treatment of alcoholism, stigmatized more than men. Method: The analysis of data was made on a sample of 44 participants involving 32 men and 12 women. The survey was conducted in three „clubs“ of treated alcohol addicts in Belgrade using a questionnaire that consisted of 24 questions and examined the demographic characteristics of the respondents, the number of treatments, and the attitudes of family and immediate environment towards them at the very beginning of the treatment, the causes of cutting off contact with significant people, distancing from or labeling the treated addict. Results: The results indicate that women experienced a higher level of stigmatization before the treatment, while men were stigmatized only after having started the treatment. About 62 percent of the respondents experienced the highest levels of inconsideration, lack of understanding, distancing and termination of contacts at the beginning of the treatment. The higher level of education and the male gender were important factors for the lack of stigma before beginning the healing process, while the higher education of men led to a lower level of rejection during the treatment process. Conclusion: Different social and cultural expectations of men and women marked the general attitudes towards treated addicts. In

---

Serbian context, the traditional stance on the division of roles and gender differences in social behavior is still maintained. Therefore, the reduction of gender differences in regard to patterns and intensity of drinking did not reduce stigma against women. Accordingly, the increased stigma towards men who are treated for alcoholism has a significant impact on motivation and the delay of the beginning of healing process.

Keywords: alcoholism, gender, stigmatization

KOGNITIVNA PSIHOLOGIJA I
PSIHOLOGIJA PERCEPCIJE

Dejan Todorović

Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Email: dtodorov@f.bg.ac.rs

Neuralno zasnovan komputacioni model Kitaokine iluzije šahovske table

Kitaokina iluzija šahovske table spada u vizuelne konfiguracije koje izazivaju pogrešno opažanje orijentacija linija. Sastoji se od polja organizovanih u obliku standardne šahovske table, koja sadrže dodatne male kvadratne elemente-induktore, čije prisustvo uzrokuje iluzorni opažaj iskošenosti vertikalnih i horizontalnih ivica polja. U ranijim istraživanjima utvrdili smo da jačina iluzije u značajnoj meri zavisi od položaja i kontrasta induktora, kao i od udaljenosti posmatrača. U ovom radu prikazaćemo relativno jednostavan neuralno zasnovan kompjuterski model koji može da objasni dobijene empirijske nalaze. Njegovi elementi modeliraju neuronske detektore ivica u primarnoj kortikalnoj vizuelnoj zoni (V1). Dobro je poznato da se receptivna polja ovih neurona sastoje od dve antagonističke polovine, pri čemu svetlosna stimulacija jedne polovine izaziva ekscitaciju neurona, dok svetlosna stimulacija druge polovine izaziva njegovu inhibiciju, a reakcija neurona je određena razlikom ekscitacije i inhibicije. Ovakvi neuroni reaguju pozitivno na prisustvo ivica u svom receptivnom polju, a ne reaguju na homogenu stimulaciju. Receptivna polja su modelirana na standardni način, kao razlike dve dvodimenzionalne Gausove distribucije. Simulirani su detektori vertikalnih ivica, i to onih čija je leva strana svetla a desna tamna. Elementi modela su organizovani u neuralnoj mreži u obliku dvodimenzionalne matrice reda 32x32, koja simulira sloj od 1024 susednih detektora ivica (sa susednim, preklapajućim receptivnim poljima), raspoređenih u kvadratnoj šemi. Ulazna informacija za ovakvu mrežu predstavlja matrica reda 32x32 koja simulira vizuelnu stimulaciju, dok je izlazna informacija ista takva matrica koja simulira reakciju sloja neurona na datu stimulaciju. Modelu je "prikazan" veći broj relevantnih stimulacija, i analizirane su reakcije na njih, i poredene sa reakcijama ispitanika u psihofizičkim eksperimentima. Ključni rezultat je da je reakcija modela na Kitaokinu iluziju strukturno slična reakciji na iskošenu šahovsku tablu, a različita od reakcije na standardnu šahovsku tablu. Odavde se može zaključiti da iluzorni opažaj iskošenosti u Kitaokinoj konfiguraciji potiče od toga što je reakcija vizuelnog sistema na nju sličnija reakciji na iskošene stimulse nego na uspravne stimulse. Dodatne simulacije su pokazale da model uspešno predviđa kako prisustvo tako i odsustvo iluzije u različitim varijantama konfiguracije. Ovakve analize pomažu razumevanju ranih mehanizama obrade vizuelne stimulacije u nervnom sistemu.

Ključne reči: Kitaokina iluzija, iluzije orijentacije, neuralni modeli

Neurally based computational model of Kitaoka's chessboard illusion

Kitaoka's chessboard illusion belongs to the group of visual illusions of orientation. It consists of a chessboard with added small square inductor elements which cause the impression of tilt. In previous research we studied how factors such as the position of inductors and their contrast, as well as the observation distance, affect the strength of the illusion. In this work we present a

---

computational model of this illusion. It has the structure of a neural network whose elements model the edge detectors in primary visual cortex (V1), arranged on a 32x32 square grid. Inputs for the model have the form of 32x32 matrices representing visual stimulation, and outputs have the form of 32x32 matrices of element reactions. The main result of the simulations is that the reaction of the network to Kitaoka's illusion is similar to its reaction to actually tilted stimuli.

Keywords: Kitaoka's illusion, illusions of tilt, neural models

.....

Tijana Todić, Jelena Jevremović, Miljana Pavićević

Filozofski fakultet, Kosovska Mitrovica, Univerzitet u Prištini

Email: tijana8504@yahoo.com

Promena subjektivnog doživljaja stimulusa u zavisnosti od promene konteksta

Cilj istraživanja je bio ispitati strukturu subjektivnog doživljaja vizuelnih stimulusa u zavisnosti od konteksta u kom su prikazani. U istraživanju je učestvovalo 196 studenata psihologije Filozofskog fakulteta u Kosovskoj Mitrovici. Od toga 46 ispitanika i 150 ispitanica, starosti od 18 do 29 godina. Ispitanici su bili podeljeni u 5 grupa, ujednačenih po broju članova (4 eksperimentalne i 1 kontrolna). U istraživanju su stimulusni materijal činile 4 slike višespratnih objekata (zgrada), koje su sukcesivno prikazivane ispitanicima, ali tako da se ispod njih u različitim eksperimentalnim grupama, po principu latinskog kvadrata, smenjuju imena gradova: Beograd, Priština, Vašington i Moskva. U kontrolnoj grupi su stimulusi slike zgrada bez imena gradova ispod njih. Zadatak ispitanika je bio da svaki stimulus proceni na 15 skala forme konotativnog diferencijala (CD-15), opredeljujući se za jednu vrednost od -3 do 3. Podaci su prikupljeni grupno, a ekspozicija stimulusa nije bila vremenski ograničena. Dobijeni rezultati ukazuju na postojanje glavnog efekta imena grada ($F = 20.46$; $p < 0.01$), dimenzije subjektivnog doživljaja ($F = 50.28$; $p < .01$), ali ne i njihove interakcije ($F = 1.40$; $p > 0.05$). Dodatne analize pokazuju da ispitanici prave statistički značajne razlike, na sve 3 dimenzije subjektivnog doživljaja, između stimulusa ispod kojih nema imena (kontrolna grupa) i stimulusa ispod kojih stoje imena gradova (eksperimentalne grupe) i to tako da stimuluse iz kontrolne grupe ispitanici procenjuju nižim skorovima. Takođe, na kognitivnoj i konotativnoj dimenziji ispitanici prave statistički značajne razlike između Beograda i Vašingtona i Prištine i Vašingtona, a na afektivnoj dimenziji između Beograda i Vašingtona i Moskve i Vašingtona, i to tako da Vašington uvek ima niže skorove. Dakle, uparivanje vizuelnih stimulusa sa imenima gradova, koji asociraju na konflikt na Kosovu i Metohiji, rezultira izrazito negativnom evaluacijom jedino Vašingtona. Dobijeni rezultati ukazuju da je ispitanicima važan kontekst u kom je stimulus prikazan. Tačnije, davanjem ili promenom konteksta u kom je prikazan vizuelni stimulus, dolazi do promene subjektivnog doživljaja stimulusa.

Cljučne reči: kontekst, vizuelni stimulusi, subjektivni doživljaj

---

Modification of the subjective perception of stimuli depending on the changes of context

The aim of the research was to examine the structure of subjective experience of visual stimuli, depending on the context in which they are displayed. The study included 196 subjects, divided into 4 experimental and 1 control groups. Stimulus materials were compound of four pictures of the buildings, which were successively screened to the subjects, but in a manner of Latin square, names of the cities, below the pictures, alternate in a different experimental group: Belgrade, Pristina, Washington and Moscow. In the control group the pictures of the stimuli are without city names below. Subjects' task was to evaluate each stimulus in a 15 scales of the form connotative differential (CD-15). The results are indicating the existence of the main effect of the city name ($F = 20.46$; $p < .01$) and dimensions of subjective experience ($F = 50.28$; $p < .01$), but not their interactions. Therefore, by giving, or changing the context in which it is shown, a visual stimulus may change the subjective perception of stimuli.

Keywords: context, visual stimulus, subjective perception

.....

Marija Milisavljević, Vasilije Gvozdenović

Laboratory for Experimental Psychology, Faculty of Philosophy, University of Belgrade

Email: milisavljevicm@gmail.com

Complexity and symmetry in search asymmetry tasks

In our previous research, results were obtained that showed that visual search was more efficient if target and distractors differed concerning complexity, compared with the situation when they differed in symmetry (Milisavljević, Marković, Gvozdenović, 2012). Results also showed that some of the searches were very efficient, producing pop-out effect response pattern. Two new experiments were conducted, in order to examine whether there was search asymmetry effect when target and distractors differed concerning complexity and symmetry. Stimuli were four figures – symmetrical simple and complex, and asymmetrical simple and complex figure. In Experiment 1, only symmetrical figures were used, so they differed only concerning complexity, and in Experiment 2 figures were both simple, and differed in symmetry. In both experiments, independent variables were target presence (target present-absent), target type (which one of the figures was the target and which one distractors), and set size (3, 6, 9 or 12 stimuli in a set), and dependent variable was reaction time. In Experiment 1, significant effects of target presence ($F(1, 9) = 29.323$, $p = .000$), set size ($F(3, 27) = 43.007$, $p = .000$), and target presence and set size interaction ($F(3, 27) = 8.346$, $p < .001$) were obtained. These were standard visual search effects, target present sets were searched more efficiently, as well as smaller sets, and the set size slope was steeper for target absent sets. In Experiment 2, significant effects of target presence ($F(1,8) =$

16.438, $p < .01$), target type ($F(1, 8) = 6.895$, $p < .05$) and set size ($F(3, 24) = 20.870$, $p = .000$) were obtained, as well as significant target type-set size interaction ($F(3, 24) = 3.752$, $p < .05$) and target presence-set size interaction ($F(3, 24) = 7.889$, $p < .01$). Target presence, set size and target presence-set size interaction were standard visual search effects. Target type effect showed that asymmetrical targets among symmetrical distractors were searched more efficiently than vice versa, and target type-set size interaction showed steeper slope when targets were symmetrical. Comparing response patterns in two experiments showed that RTs were about 100 ms shorter in Experiment 1 (indicating more efficient search). Obtained results suggest that, when target and distractors differ in complexity, visual search is quite efficient, and there is no difference whether target is more or less complex than distractors. However, when target and distractors differ in symmetry, search is somewhat less efficient, and asymmetrical targets are searched more efficiently than symmetrical ones, producing search asymmetry response pattern. According to visual search theory, we would expect search asymmetry effect in both experiments, since more complex figures are supposed to be easier to find among less complex figures, than vice versa. However, obtained results disagree with that assumption.

Keywords: visual search, search asymmetry, pop-out effect, symmetry, complexity

.....

Ivan Stojilović

Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Email: istojilovic@gmail.com

Uticaj informacija na procenu slike

Uživanje u umetnosti se delom zasniva na stepenu u kom posmatrač razume neko umetničko delo. Postoje dokazi da dublje informacije o kontekstu i uslovima nastanka umetničkog dela povećavaju uživanje u delu. Teme je sugerisao da posetioci koji retko posećuju muzeje imaju najveću „potrebu za informacijama“ o delu koje posmatraju. U prikazanom istraživanju ispitivan je uticaj kratkih informacija na doživljaj umetničkih slika različitih epoha i pravaca. Uzorak se sastojao od 73 naivna posmatrača. Stimulusi: Dva paralelna seta od po 21 umetničkih slika iz perioda renesanse, savremene i apstraktne umetnosti. U eksperimentu su korišćene 20 skale procene preuzete iz instrumenata za merenje subjektivnog i estetskog doživljaja. Istraživanje je imalo 2 vremenske tačke. U prvoj svi ispitanici su procenjivali istih 21 umetničkih slika. Nakon 15 dana ispitanici su slučajnim redosledom bili podeljeni u 4 grupe: 1) kontrolnu 2) grupa koja je dobila više informacija o epohi/pravcu kojoj slika pripada bez navođenja konkretnih informacija o samoj slici, 3) grupa kojoj su prikazane „tehnički“ podaci o slici (autor, tehnika, dimenzija, gde se nalazi) i 4) grupa kojoj je bio prikazan tekst koji je tumačio sliku. Kosom Promax rotacijom su dobijene 4 dimenzije: estetika, kreativnost, razumevanje i poznatost, koje su dalje obrađivane analizom varijanse ponovljenih merenja. Ova analiza je pokazala da 1) na dimenziji estetika dolazi do značajnog porasta u proceni između dve vremenske tačke ($F(1, 69) = 9.01$, $p < .001$, $\eta^2 = .12$), ali

ne dolazi do značajno različitih promena u zavisnosti od pravca kome slika pripada ($F < 1$), kao i da nema različitih promena u zavisnosti od eksperimentalne grupe ($F(3, 69) = 1.44$, ns); 2) na dimenzijama kreativnost i razumevanje dolazi do značajnog porasta u proceni između dve vremenske tačke ($F(1, 69) = 1.54$, $p < .05$, $\eta^2 = .08$; $F(1, 69) = 3.98$, $p < .05$, $\eta^2 = .06$, respektivno), kao i do značajno različitih promena u proceni ovih dimenzija u zavisnosti od tipa slike, pri čemu je ovaj efekat moduliran i tipom eksperimentalne grupe (kreativnost $F(6, 138) = 2.24$, $p < .05$, $\eta^2 = .09$, razumevanja $F(6, 138) = 2.74$, $p < .05$, $\eta^2 = .11$). 3) Na dimenziji poznatost efekat promene u proceni je moduliran vrstom eksperimenta ($F(3, 69) = 5.27$, $p < .001$, $\eta^2 = .19$), te u kontrolnoj grupi i grupi koja je dobila informacije o pravcu/školi kojoj slika pripada dolazi do porasta, a u grupi sa osnovnim informacijama o slici dolazi do pada u proceni ove dimenzije. Izlaganje umetničkim slikama samo po sebi ima umereno pozitivan efekat na njihov subjektivni doživljaj. Uticaj informacija je slab ili nema značajan uticaj na doživljaj slike. Na dimenziji kreativnost dodatne informacije najveći uticaj imaju na modernim i apstraktnim slikama, što ukazuje da su naivnim posmatračima na nedovoljno jasnim slikama značajne dodatne informacije o posmatranoj slici. Na dimenziji razumevanje dodatne informacije imaju pozitivan efekat na renesansnim i uglavnom pozitivan na apstraktnim slikama, ali negativan na modernim.

Ključne reči: Subjektivni doživljaj, estetski doživljaj, informacije, umetničke slike

Influence of information on perception of paintings

Enjoying art is partly based on a degree to which an observer understands a work of art. The study explored the influence of short information on the perception of artistic paintings from different epochs and movements. The sample included 73 naive participants. Stimuli: two parallel sets, each containing 21 artistic paintings from the Renaissance, modern and abstract art, were rated on 20 rating scales. The research had 2 time points. In the first all participants rated the same 21 paintings. After 15 days the participants were divided into 4 groups using random selection: 1) control group 2) group that received more information on the epoch/movement that a painting belonged to without concrete information about the painting, 3) group that was shown "technical" information about a painting (author, technique, dimensions, location of a painting) and 4) group that was shown a text interpreting a painting. Exposure to artistic paintings itself has a moderately positive effect on subjective experience of paintings. Influence of information is weak or has no significant impact on the experience of a painting. On the creativity dimension additional information have the biggest influence on the evaluation of modern and abstract paintings. This indicates that for the naive observers additional information on the observed paintings is important when the paintings they do not understand well are concerned.

Keywords: Subjective experience, aesthetic experience, information, paintings

.....

Ivana Pedović

Filozofski fakultet, Univerzitet u Nišu

Email: ivana.pedovic@gmail.com

The concordance of stimuli assessment when stimuli is presented as text or in its sensory shape

Krosmodalna interakcija je pojava da se podaci koji dolaze iz jednog senzornog modaliteta povezuju ili se nalaze pod uticajem podataka koji su dostupni nekom drugom senzornom modalitetu. Za teorijski okvir ovog istraživanja je uzet evaluativni model koji krosmodalnu interakciju objašnjava kao posledicu evaluativnih procesa. Cilj ovog istraživanja je bio ispitati konvergentnu validnost dve metode procene krosmodalne interakcije u okviru evaluativnog modela, odnosno proveriti da li postoji slaganje procena stimulusa koji su zadati u obliku teksta i u svom senzornom obliku. Uzorak je bio prigodan i činilo ga je 96 dobrovoljaca starosti od 18-35 godina (prosečne starosti 21.20 godina). Od toga 29 (30.2%) ispitanika muškog pola i 67 (69.8%) ispitanika ženskog pola. Svaki od ispitanika je imao zadatak da senzorne kvalitete predstavljene u obliku teksta i senzornog stimulusa proceni na skali konotativnog diferencijala, te na skali od 1-7 omeni sličnost stimulusa. Dobijeni rezultati pokazuju da postoji visoko slaganje između procena stimulusa zadatih u obliku teksta i u svom senzornom obliku na konotativnom diferencijalu kako u globalu ($W = 0.898$) tako i u okviru pojedinačnih ispitivanih modaliteta (W se kreće od 0.843-0.971). Dobijeno je da postoji relativno visoko slaganje između procena konotativnih značenja i sličnosti stimulusa koji su zadavani u svom senzornom obliku ($W = 0.761$), ali kada su u pitanju stimulusi zadati u obliku napisanih reči to slaganje je bilo znatno slabije ($W = 0.499$). Možemo zaključiti da je izlaganje stimulusa u tekstualnom obliku pogodno za odnosno za procenu konotativnih značenja senzornih kvaliteta, međutim, kada su u pitanju istraživanja krosmodalne interakcije u okviru evaluativnog modela ovakav pristup nije najadekvatniji.

Ključne reči: krosmodalna interakcija, konvergentna validnost, slaganje procena

The concordance of the assessments of stimuli given in the form of text or in its sensory shape

Cross-modal interaction is an occurrence when data that comes from one sensory modality is connected, or is influenced by data available to some other sensory modality. Theoretical framework used in this study is an evaluative model which explains cross-modal interaction as a consequence of evaluation processes. The goal of this study was to examine convergent validity of two methods of assessment of cross-modal interaction within the evaluative model, to check if there is an assessment concurrence of stimuli which were given in text form and in their sensory form. The sample was appropriate and it consisted of 96 volunteers aged between 18 and 35 years (average age 21.20 years). Out of that 29 (30.2%) subjects were male and 67 (69.8%) subjects were female. Every examine had a task to assert sensory qualities represented in textual form and sensory stimulus form on a connotative differentiation scale, and to decide on stimuli similarities

on a scale ranging from 1 to 7. Results obtained in this study show that there is a high concurrence between assessments of stimuli given in text form and the ones given in their sensory form on connotative differential in general ($W = 0.898$), and in individual modals examined (W is ranging from 0.843-0.971). Results show that there is a relatively high concordance between assessments of connotative meaning and similarity in stimulants which were given in their sensory form ($W = 0.761$), however, when it comes to stimulants given in form of written words, matching was significantly lower ($W = 0.499$). We can conclude that presenting the stimulants in text form is appropriate for assessment of connotative meanings of sensory qualities, however, when it comes to studies of cross-modal interaction within evaluation model, this approach is not the most adequate.

Keywords: cross-modal interaction, convergent validity, concordance of assessment

.....

Dražen Domijan, Mia Šetić

Filozofski fakultet, Sveučilište u Rijeci

Email: ddomijan@ffri.hr

Neurodinamički model interakcije između percepcije i razumijevanja pojmova

Psiholingvistička istraživanja pokazuju da semantička obrada riječi ili rečenica aktivira perceptivne reprezentacije povezane s njima. U nizu bihevioralnih studija otkrivena je interakcija u vremenu reakcije između pojmova i perceptivnih obilježja objekata koje ti pojmovi označavaju (Barsalou, 2008; Zwaan, 2004). Nadalje, tehnikom funkcionalnog oslikavanja mozga pokazalo se da tokom semantičke obrade dolazi do aktivacije dijelova mozga povezanih s percepcijom (Martin, 2007). Pri tome je zanimljivo da je neuronska aktivacija tokom semantičke obrade pomaknuta prema naprijed u odnosu na direktnu percepciju što je nazvano anteriorni efekt (Meteyard et al., 2012). Cilj ovog istraživanja je modeliranje (teorijsko objašnjenje) efekta interakcije i anteriornog efekta koristeći modifikaciju teorije adaptivne rezonance (Grossberg, 2012). Ova teorija objašnjava stabilnost kategorijalnog učenja kao posljedicu djelovanja zasebnog mehanizma za detekciju novosti koji omogućuje razlikovanje starih već naučenih kategorija i novih nepoznatih kategorija čime se sprečava interferencija između novih i starih kategorija. Računalna implementacija teorija adaptivne rezonance je rekurentna neuronska mreža sa dva sloja neurona i kontrolnim mehanizmom za detekciju novosti. Prvi sloj neurona registrira perceptivna obilježja podražaja, a drugi sloj predstavlja kategoriju kojoj podražaj pripada. Kontrolni mehanizam se aktivira kada dolazi do nepodudaranja aktivacije u dva sloja i resetira aktivnost cijele mreže kako bi se pokrenuo novi ciklus aktivacije i traženja adekvatnije kategorije. Predložena modifikacija mreže omogućava da se drugi sloj neurona aktivira prije prvog sloja i da ga pripremi prije prezentacije podražaja. Kompjuterske simulacije pokazuju da predložena neuronska mreža brže konvergira ka fiksnoj

točki kada perceptivna obilježja u prvom sloju odgovaraju danom konceptu u drugom sloju mreže. Međutim, kada se aktivirani koncept u drugom sloju ne podudara sa aktivacijom obilježja u prvom sloju, dolazi do aktiviranja kontrolnog mehanizma koji resetira cijelu mrežu što produžuje vrijeme potrebno za konvergiranje ka fiksnoj točki odnosno za reagiranje na podražaj. Na taj način uspješno su simulirane razlike u vremenu reakcije u bihevioralnim istraživanjima. Kao glavna komponenta simuliranog fMRI BOLD signala uzeta je ukupna sinaptička aktivnost u svakom sloju mreže (Logothetis & Wandell, 2004). Analiza simuliranog BOLD signala pokazuje da dolazi do anteriornog efekta zbog istovremene aktivacije prvog i drugog sloja mreže u situaciji semantičke obrade. S druge strane, u situaciji pasivne percepcije aktivira se samo prvi sloj mreže. Rezultati simulacija pokazuju da se efekt interakcije i anteriorni efekt mogu objasniti kao posljedica djelovanja mehanizama koji osiguravaju stabilnost kategorijalnog učenja.

Ključne reči: Neuronski model, semantika, percepcija, funkcionalno oslikavanje mozga

Neural model of the interaction between perception and conceptual processing

Behavioural and functional neuroimaging studies revealed the interaction between perception and conceptual processing (Barsalou, 2008; Martin, 2007). These findings were modelled using adaptive resonance circuit. It was shown that the same mechanisms that are responsible for stable category learning also supports perceptual simulation of conceptual knowledge. The model is implemented as a dynamical system which is able to switch between the perception mode where the network dynamics is driven primarily by the sensory input and the simulation mode where the network dynamics is driven by the conceptual input from the internal sources. Computer simulations showed that the interaction in reaction times observed in behavioural studies arise from the match (or mismatch) between sensory input and top-down learned expectations when the network switches between perception and simulation mode. Furthermore, the model is able to account for the anterior effect observed in fMRI studies of conceptual processing.

Keywords: Neural model, semantics, perception, functional neuroimaging

.....

Vanja Čokorilo, Slobodan Marković, Marija Trkulja, Tara Bulut

Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Email: smarkovi@f.bg.ac.rs

Bazične dimenzije doživljaja lepote arhitektonskih i prirodnih scena

Cilj ovog istraživanja bio je da se ispituju sličnosti i razlike u strukturi doživljaja lepote dva tipa eksterijera koji nas okružuju - arhitektonske i prirodne scene. Sam doživljaj lepote definisan je kao

---

kompozit različitih vrsta estetskih impresija (npr. skladno, veličanstveno, ljupko, divno, toplo itd). U prvom delu preliminarnog istraživanja izdvojen je skup od 64 deskriptora (priloga) koje su ispitanici najčešće navodili kao dobre opisivače doživljaja lepote različitih kategorija objekata. U drugom delu preliminarnog istraživanja birani su stimulusi. Dve grupe ispitanika procenjivale su dva šira seta stimulusa (100 arhitektonskih i 100 prirodnih scena) na deskriptoru „lepo“. Pri izboru stimulusa rukovodili smo se sledećim kriterijumima: (a) zastupljenost različitih tipova scena (npr. planine, voda, livade i sl.) i (b) pokrivenost cele distribucije procene lepog (od maksimalne do minimalne). Na ovaj način izabrana su dva seta od po 24 stimulusa, setovi arhitektonskih i prirodnih scena. U glavnom delu istraživanja učestvovala su dve grupe ispitanika. Prva grupa (N = 45) procenjivala je arhitektonske, a druga grupa (N = 56) prirodne scene. Stimulusi su procenjivani na ček listi od 64 deskriptora. Matrice procena organizovane su po Ozgudovoj string-out metodi. U analizi glavnih komponenti uz Promax rotaciju ekstrahovano je 6 interpretabilnih faktora za kategoriju arhitektonskih scena: 1. Fenomenalna lepota (deskriptori: fenomenalno, divno, fantastično itd), 2. Smirena lepota (smirujuće, spokojno, šarmantno itd), 3. Veličanstvena lepota (veličanstveno, velepno, grandiozno itd), 4. Čarobna lepota (čarobno, magično, očaravajuće itd), 5. Zanimljiva lepota (zanimljivo, dinamično, uzbudljivo itd) i 6. Uredna lepota (uredno, čisto, skladno itd). U analizi glavnih komponenti uz Promax rotaciju ekstrahovano je 6 interpretabilnih faktora za kategoriju prirodnih scena: 1. Fenomenalna lepota (fenomenalno, fantastično, zadivljujuće itd), 2. Smirena lepota (smirujuće, bezbrižno, spokojno itd), 3. Graciozna lepota (graciozno, prefinjeno, elegantno itd), 4. Čarobna lepota (čarobno, magično, bajkovito itd), 5. Upečatljiva lepota (upečatljivo, izražajno, podsticajno itd) i 6. Ljupka lepota (ljupko, slatko, šarmantno itd). Rezultati ovog istraživanja pokazuju da dva tipa eksterijera imaju tri veoma slična faktora – Fenomenalna, Smirena i Čarobna lepota. Prva dva faktora govore afektivnim aspektima doživljaja lepog, dok je treći više određen vrstom samih stimulusa (bajkovitost širokih prostora). Faktori Zanimljive lepote arhitektonskih eksterijera i Upečatljive lepote prirodnih eksterijera referiraju na motivacioni aspekt doživljaja (podsticajnost na akciju). Ostali faktori su specifični. Sadržaji faktora Veličanstvene i Uredne lepote arhitektonskih eksterijera upućuju na doživljaj statične „dobre forme“ veštačkih tvorevina, dok faktori Graciozne i Ljupke lepote izražavaju doživljaj sklada u implicitnoj dinamičnosti prirodnih scena.

Ključne reči: doživljaj lepote, arhitektura, prirodne scene

Basic dimensions of experience of beauty of architectural and natural scenes

Present study investigated similarities and differences in experience of beauty of architectural and natural exteriors. In Preliminary study 1 a set of 64 descriptors of experience of beauty was specified. In Preliminary study 2 sets of stimuli were selected: 24 architectural and 24 natural scenes. In main study participants rated two sets of stimuli on check-list of 64 descriptors. Principle component analysis revealed six factors for architecture: 1. Fabulous, 2. Relaxing, 3. Elegant, 4. Cute, 5. Interesting and 6. Neat beauty. Six factors for the natural scenes were extracted: 1. Fabulous, 2. Relaxing, 3. Elegant, 4. Magic, 5. Impressive and 6. Cute beauty. These

---

results showed that architectural and natural scenes shared some common factors (Fabulous, Relaxing and Magic beauty), some partly overlapping factors (Interesting and Impressive beauty), whereas some factors were specific (Grandiose and Neat beauty of architecture and Elegant and Cute beauty of natural scenes).

Keywords: experience of beauty, architecture, natural scenes

.....

Marija Trkulja, Slobodan Marković, Vanja Čokorilo, Tara Bulut

Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Email: smarkovi@f.bg.ac.rs

Bazične dimenzije doživljaja lepote arhitektonskih objekata

Cilj ovog istraživanja bio je da se ispituju sličnosti i razlike u strukturi doživljaja lepote dva domena arhitektonskih objekata - spoljašnje površine zdanja (fasade) i unutrašnjeg prostora (enterijera). Sam doživljaj lepote definisan je kao kompozit različitih vrsta estetskih impresija (npr. skladno, veličanstveno, ljupko, divno itd). U prvom delu preliminarnog istraživanja izdvojen je skup od 64 deskriptora (priloga) koje su ispitanici najčešće navodili kao dobre opisivače doživljaja lepote. U drugom delu preliminarnog istraživanja birani su stimulusi. Dve grupe ispitanika procenjivale su dva šira seta stimulusa (100 fasada i 100 enterijera) na deskriptoru „lepo“. Pri izboru stimulusa rukovodili smo se sledećim kriterijumima: (a) zastupljenost različitih tipova objekata (npr. kuhinje, spavaće sobe, svetilišta i sl.) i (b) pokrivenost cele distribucije procene lepog (od maksimalne do minimalne). Na ovaj način izabrana su dva seta od po 24 stimulusa, set spoljašnjih fasada i set enterijera. U glavnom delu istraživanja učestvovala su dve grupe ispitanika. Prva grupa (N = 45) procenjivala je fasade, a druga grupa (N = 61) enterijere. Stimulusi su procenjivani na ček listi od 64 deskriptora. Matrice procena organizovane su po Osgudovoj string-out metodi. U analizi glavnih komponenti uz Promax rotaciju ekstrahovano je 6 interpretabilnih faktora za kategoriju fasada: 1. Fenomenalna lepota (deskriptori: fenomenalno, divno, fantastično itd), 2. Smirena lepota (smirujuće, spokojno, šarmantno itd), 3. Veličanstvena lepota (veličanstveno, velelepno, grandiozno itd), 4. Čarobna lepota (čarobno, magično, očaravajuće itd), 5. Zanimljiva lepota (zanimljivo, dinamično, uzbudljivo itd) i 6. Uredna lepota (uredno, čisto, skladno itd). U analizi glavnih komponenti uz Promax rotaciju ekstrahovano je 6 interpretabilnih faktora za kategoriju enterijera: 1. Fenomenalna lepota (fenomenalno, zadivljujuće, fantastično itd), 2. Smirena lepota (smirujuće, spokojno, opušteno itd), 3. Graciozna lepota (graciozno, prefinjeno, elegantno itd), 4. Ljupka lepota (ljupko, slatko, nežno itd), 5. Zanimljiva lepota (zanimljivo, izražajno, dinamično itd) i 6. Uredna lepota (čisto, uredno, skladno itd). Rezultati ovog istraživanja pokazuju da dva domena arhitektonskih objekata imaju delimično sličnu, ali i delimično različitu faktorsku strukturu. Zajednički faktori – Fenomenalna, Smirena, Zanimljiva i Uredna lepota – referiraju na opšte dimenzije doživljaja lepote koji su slični faktorima dobijenim u ranijim studijama (Atraktivnost, Smirenost, Pobuđenost i Regularnost). Ipak, kod dva arhitektonska domena

dobijeni su specifični faktori. Faktori Veličanstvene i Čarobne lepote koji su izdvojeni kod fasada upućuju na doživljaj širokih prostora i krupnih scena (npr. grandioznost građevina), dok faktori Graciozne i Ljupke lepote koji su izdvojeni kod enterijera izražavaju doživljaj intimnijih scena (npr. elegancija i toplina u dizajnu enterijera).

Ključne reči: doživljaj lepote, arhitektura, enterijeri

Basic dimensions of experience of beauty of architecture

Present study investigated similarities and differences in experience of beauty of exterior and interior domain of architecture. In Preliminary study 1 a set of 64 descriptors of experience of beauty was specified. In Preliminary study 2 sets of stimuli were selected: 24 exterior facades and 24 interiors. In main study participants rated two sets of stimuli on check-list of 64 descriptors. Principle component analysis revealed six factors for exterior facades: 1. Fabulous, 2. Relaxing, 3. Elegant, 4. Cute, 5. Interesting and 6. Neat beauty. Six factors for the category of interiors were extracted: 1. Fabulous, 2. Relaxing, 3. Elegant, 4. Cute, 5. Interesting and 6. Neat beauty. These results showed that exteriors and interiors shared some common factors (Fabulous, Relaxing, Interesting and Neat beauty), whereas some factors were specific (Elegant and Magic beauty of exteriors and Elegant and Cute beauty of interiors).

Keywords: experience of beauty, architecture, interiors

.....

Slobodan Marković, Tara Bulut, Marija Trkulja, Vanja Čokorilo

Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Email: smarkovi@f.bg.ac.rs

Bazične dimenzije doživljaja lepote biosfere

Cilj ovog istraživanja bio je da se ispituju sličnosti i razlike u strukturi doživljaja lepote dva tipa objekata unutar biosfere - prirodne scene i životinje. Sam doživljaj lepote definisan je kao kompozit različitih vrsta estetskih impresija (npr. skladno, veličanstveno, ljupko, divno, toplo itd). U prvom delu preliminarnog istraživanja izdvojen je skup od 64 deskriptora (priloga) koje su ispitanici najčešće navodili kao dobre opisivače doživljaja lepote različitih kategorija objekata. U drugom delu preliminarnog istraživanja birani su stimulusi. Dve grupe ispitanika procenjivale su dva šira seta stimulusa (100 prirodnih scena i 100 životinja) na deskriptoru „lepo“. Pri izboru stimulusa rukovodili smo se sledećim kriterijumima: (a) zastupljenost različitih tipova scena (npr. zveri, insekti, ptice, ribe i sl.) i (b) pokrivenost cele distribucije procene lepog (od maksimalne do minimalne). Na ovaj način izabrana su dva seta od po 24 stimulusa, set prirodnih scena i set životinja. U glavnom delu istraživanja učestvovala su dve grupe ispitanika. Prva grupa (N = 56) procenjivala je prirodne scene, a druga grupa (N = 96) životinje. Stimulusi su procenjivani na ček

listi od 64 deskriptora. Matrice procena organizovane su po Ozgudovoj string-out metodi. U analizi glavnih komponenti uz Promax rotaciju ekstrahovano je 6 interpretabilnih faktora za kategoriju prirodnih scena: 1. Fenomenalna lepota (deskriptori: fenomenalno, fantastično, zadivljujuće itd), 2. Smirena lepota (smirujuće, bezbrižno, spokojno itd), 3. Graciozna lepota (graciozno, prefinjeno, elegantno itd), 4. Čarobna lepota (čarobno, magično, bajkovito itd), 5. Upečatljiva lepota (upečatljivo, izražajno, podsticajno itd) i 6. Ljupka lepota (ljupko, slatko, šarmantno itd). U analizi glavnih komponenti uz Promax rotaciju ekstrahovano je 6 interpretabilnih faktora za životinja: 1. Fenomenalna lepota (fenomenalno, fantastično, zadivljujuće itd), 2. Uredna lepota (čisto, uredno, sređeno itd). 3. Graciozna lepota (graciozno, prefinjeno, elegantno itd), 4. Čarobna lepota (magično, bajkovito, čarobno, itd), 5. Divlja lepota (divlje, moćno, jako itd) i 6. Ljupka lepota (ljupko, slatko, nežno itd). Rezultati ovog istraživanja pokazuju da priroda i životinje imaju tri veoma slična faktora – Fenomenalna, Graciozna, Čarobna i Ljupka lepota. Prvi faktor predstavlja opšti afektivni aspekt doživljaja lepog, dok su ostali uglavnom određeni dinamičkim karakterom, odnosno, živošću prirode i životinja. Delimično preklapajući faktori, Upečatljiva lepote prirode i Divlja lepota životinja, referiraju na pobuđujući aspekt doživljaja (potencija, podsticajnost na akciju). Ostali faktori su specifični. Smirena lepota prirode govori o relaksirajućem karakteru prirodnog okruženja, dok Uredna lepote životinja upućuje na doživljaj „dobre forme“, odnosno sklada u izgledu životinja.

Ključne reči: lepota, prirodne scene, životinje

Basic dimensions of experience of beauty of biosphere

Present study investigated similarities and differences in experience of beauty of natural scenes and animals. In Preliminary study 1 a set of 64 descriptors of experience of beauty was specified. In Preliminary study 2 sets of stimuli were selected: 24 natural scenes and 24 animals. In main study participants rated two sets of stimuli on check-list of 64 descriptors. Principle component analysis revealed six factors for natural scenes: 1. Fabulous, 2. Relaxing, 3. Elegant, 4. Magic, 5. Impressive and 6. Cute beauty. Six factors for the category of animals were extracted: 1. Fabulous, 2. Neat, 3. Elegant, 4. Magic, 5. Wild and 6. Cute beauty. These results showed that natural scenes and animals shared some common factors (Fabulous, Elegant, Magic and Cute beauty), some partly overlapping factors (Impressive and Wild beauty), whereas some factors were specific (Relaxing beauty of natural scenes and Neat beauty of animals).

Keywords: beauty, natural scenes, animals

•••••

Ivana Jakovljević^a, Sunčica Zdravković^b

^aLaboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

^bOdsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu; Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Email: jakovljevi.avana@yahoo.com

Mentalne reprezentacije boja kod dvojezičnih govornika srpskog i mađarskog jezika

Kategorička percepcija (KP) boja podrazumeva bržu diskriminaciju boja koje spadaju u različite lingvističke kategorije, a koje se razlikuju od jezika do jezika. Prethodna istraživanja KP boja kod dvojezičnih ispitanika pokazala su da oni koriste kognitivnu šemu boja onog jezika koji duže i češće govore. U ovom istraživanju želeli smo da ispitamo da li postoji efekat KP boja kod ispitanika koji govore mađarski i srpski jezik u okviru kategorija plavo i teget (koje postoje u srpskom, a ne postoje u mađarskom jeziku) i crveno i bordo (koje postoje u oba jezika). Takođe, zanimalo nas je šta se dešava ukoliko se faktori dužine i frekvencije upotrebe jezika drže konstantnim. Za razliku od prethodnih istraživanja, u ovom istraživanju drugi jezik ima dodatnu kategoriju (teget), te nas je zanimalo i šta se dešava kada prelazak na kognitivnu šemu drugog jezika zapravo znači dodavanje nove kategorije. Glavni kriterijum selekcije dvojezičnih ispitanika bio je da oba jezika aktivno govore najmanje 10 godina i da procenjuju učestalost korišćenja oba jezika kao jednaku. 15 jednojezičnih govornika srpskog jezika i 15 dvojezičnih ispitanika učestvovalo je u zadatku diskriminacije u kom je na ekranu računara prikazivana trijada kvadrata, a njihov zadatak bio je da odgovore koji od dva donja kvadrata je identičan gornjem. Nakon toga je rađen zadatak imenovanja u kom su svaku od prikazanih nijansi smeštali u neku od kategorija (plavo ili teget, odnosno crveno ili bordo). Za svakog ispitanika su određene njegove kategorijalne granice u odnosu na koju su analizirani odgovori iz zadatka diskriminacije. Rezultati pokazuju da teget i bordo postoje kao kategorije na mentalnom planu boja kod dvojezičnih ispitanika ($F(1, 14) = 12.17$; $p < .05$), baš kao i kod jednojezičnih govornika srpskog jezika ($F(1, 14) = 46.70$; $p < .001$). Objedinjena analiza u kojoj je jezik dodat kao neponovljeni faktor, pokazala je da između ove dve grupe ispitanika ne postoji statistički značajna razlika u brzini diskriminacije nijansi. Takođe, obe grupe ispitanika su značajno brže u diskriminaciji crvenih u odnosu na plave nijanse (dvojezični: $F(1, 14) = 31.44$; $p < .001$); jednojezični $F(1, 14) = 42.12$; $p < .001$), što može biti u skladu sa pretpostavkom da postoji specijalizacija trihromata za percepciju nijansi bliskih nijansama lica (i modulacijama tih nijansi povezanih sa protokom krvi). Dobijeni rezultati su u skladu sa prethodnim istraživanjima – dvojezični ispitanici se u zadatku diskriminacije kategorija teget i plavo ponašaju kao jednojezični govornici srpskog jezika (drugog jezika) čak i kada drugi jezik ima više kategorija nego prvi. Ovaj rezultat može ukazivati na to da kada se jezički faktori (dužina i učestalost korišćenja) drže konstantnim, kognitivni sistem teži onoj kognitivnoj šemi koja maksimizira informacije. Ovaj rad je pomognut sredstvima Ministarstva za obrazovanje i nauku Republike Srbije, projekat br. 179033 i III 47020.

Ključne reči: opažanje boja, kategorička percepcija, dvojezičnost

---

Color representations in Hungarian-Serbian bilingual participants

Categorical perception of color (CPC) is a faster discrimination of colors that belong to different color categories. Previous studies of CPC in bilinguals showed that the shift from the first to the second language depends on duration and frequency of usage. Can this shift also be initiated by the higher number of categories in one of the languages? We investigated CPC in Hungarian-Serbian bilinguals using four color categories: two reds (exist in both languages) and two blues (exist only in Serbian). Monolingual and bilingual speakers participated in a color discrimination and a naming task. CPC was equally strong for monolingual ($F(1, 14) = 46.70$; $p < .001$) and bilingual speakers ($F(1, 14) = 12.17$; $p < .05$). Both groups discriminated red faster than blue stimuli. Specialization of trichromats for red shades due to skin appearance has been proposed. Measured shift in bilinguals toward the language with more categories, while linguistic factors were held constant, might suggest that cognitive system tends to maximize information.

Keywords: color perception, categorical perception of color, bilingual participants

.....

Maša Popović^a, Maja Savić^b, Milena Jakić^c, Nada Ševa^d, Aleksandar Milenković i
Darinka Anđelković^a

^a Faculty of Philosophy, University of Belgrade

^b Faculty of Philology, University of Belgrade

^c Institute for Serbian Language, Serbian Academy of Sciences and Arts

^d Institute for Educational Studies, Belgrade

Email: beumas@yahoo.com

How words are used in naming different categories of objects

Aims: The research is a part of a cross-linguistic study on evolution of semantic systems (Majid, Jordan, & Dunn, 2011). The main aim is to investigate how the meaning of words vary over space and change over time, and how semantic categories diverge across languages. We present the data compiled in Serbian language, and explore the meanings of words used in describing different semantic categories: kinds of objects (containers), attribute of objects (color), parts of objects (body parts), and relations between objects (spatial relations). The focus is on the variety of words used for different kinds of meaning. **Method:** Four series of pictures were presented to 20 adult participants (half male) who were asked to name each stimulus (elicitation task). **Colors:** A series of color chips (developed by Majid & Levinson, 2007). **Spatial relations:** A series of pictures containing an orange figure object against a black ground object (Bowerman & Pederson, 1992). The task was to describe the relation between the figure and ground. **Body Parts:** Pictures of a human body or face with a red dot marking the body part (Jordan, Dunn, & Majid, 2009). **Containers:** A series of photographs of household containers (Ameel, Storms, Malt, & Sloman, 2005). The testing (four experimental tasks) lasted approximately one hour per participant. The

---

answers were audio recorded and transcribed. Coding and analysis: Participants' full responses in all four tasks were coded into the main response - a core term in a uniform citation form (e.g. in the Color Naming task dark green was coded as green, in the Spatial Relations task The cup is on the table was coded as on, in the Body Parts task upper shoulder was coded as shoulder, in the Containers tea cup was coded as cup). The analysis aimed at counting the frequency of different core terms for each picture and finding the stimuli that provoke uniform responses, and those that trigger a large variety of them. More detailed inspection aimed at searching for objective properties of stimuli in relation to the variety of answers. Results: The stimuli for each of four experimental tasks were ordered by the variety of answers. Among the Containers, the largest variety in responses was triggered by the objects with aberrant form, size and/or material. In the Body Parts, it was triggered by dislocation of the red spot from the central and/or privileged position of a particular body part. In Spatial Relations, the larger variety was produced for functionally unrelated objects (e.g. a rubber hose on a tree-stump). The Color naming task provoked the largest number of uniform responses, and in contrast to previous tasks, it was difficult to define what objective property of color (hue, value, chroma), or a combination of properties, could be specified as a trigger for the observed variety of responses. The results were discussed from the pragmatic point of view and the zones of possible cross-linguistic variety were hypothesized.

Keywords: semantic system, semantic categories, meaning, naming, Serbian language

.....

Olivera Ilić^a, Vanja Ković^a, Andrej Savić^b, Guillaume Thierry^c

^a Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

^b Elektrotehnički fakultet, Univerzitet u Beogradu

^c School of Psychology, Bangor University

Email: olivera.ilic@f.bg.ac.rs

Razlike u tematskom i taksonomskom procesiranju: ERP studija

U poslednjih desetak godina sve je više studija koje govore u prilog postojanja dva komplementarna semantička sistema: tematskog i taksonomskog. Pod taksonomskim sistemom podrazumevamo sistem u kojem se bliskim smatraju koncepti koji dele veliki broj zajedničkih karakteristika, te pripadaju istoj kategoriji (npr. krava - konj - ovca). Ovakvi su upravo tradicionalni modeli organizacije semantičke memorije, koji previđaju važnost tematskih odnosa među pojmovima. Tematski povezani objekti (krava - mleko) su oni koji imaju komplementarne karakteristike i njihova povezanost zasnovana je na prostornoj, vremenskoj i/ili uzročnoj bliskosti. Imajući u vidu važnost poznavanja odnosa između ova dva sistema, cilj ove studije bio je da ispita da li se konceptualno jasne razlike između tematskog i taksonomskog procesiranja mogu očitati i na neuralnom planu. Zadatak ispitanika u eksperimentu bio je da kategorišu sukcesivno izložene parove reč-slika kao podudarne (reč i slika označavaju isti objekat) ili nepodudarne (reč i slika

označavaju različite objekte). Parovi reči i slika mogli su biti (1) podudarni („krava“ - krava), (2) nepodudarni ali tematski povezani („krava“ - mleko), (3) nepodudarni ali taksonomski povezani („krava“ - konj) i (4) nepodudarni parovi koji označavaju objekte koji nisu povezani („krava“ - klupa). Tokom eksperimenta merena je električna aktivnost mozga, sistemom od 15 elektroda postavljenih u skladu sa internacionalnim 10-20 standardom. Kako je poznato da je N400 komponenta osetljiva na mentalni napor uložen u semantičku integraciju informacija, očekivali smo da će razlike u stepenu podudarnosti stimulusa reč-slika dovesti do promene u amplitudi N400 komponente. U skladu sa prethodnim nalazima, N400 otklon (380ms-520ms) bio je značajno veći u nepodudarnim situacijama ($p < .01$). Međutim, distribucija neuralne aktivnosti za različite nivoe nepodudarnosti je vrlo uporediva. Razlike u tematskom i taksonomskom procesiranju dostižu granicu statističke značajnosti samo na elektrodama u okcipitalnom regionu ($p < .05$). Ovakvi nalazi nisu u skladu sa bihevioralnim nalazima koji pokazuju doslednu preferenciju tematskog nad taksonomskim procesiranjem u srpskom jeziku. Na osnovu iznetih nalaza, čini se da su obe reprezentacije, i tematska i taksonomska, pobuđene tokom semantičke obrade, a da bihevioralni odgovori, koju pokazuju prednost jednog ili drugog načina procesiranja, mogu biti posledica strategijskog načina odgovaranja uslovljenog trenutnim zahtevima (npr. zadatak) ili zahtevima koji su duže prisutni (npr. obrazovni sistem).

Cljučne reči: tematska povezanost, taksonomska povezanost, N400, evocirani potencijali

Thematic vs. taxonomic processing: an ERP study

There is a growing body of literature suggesting that there is a functional and neural dissociation between taxonomic and thematic semantic systems in the human brain. The goal of the current study was to compare neural correlates of thematic (e.g., cow - milk) and taxonomic (e.g., cow - horse) categories using ERP methodology. EEG signals were recorded in monopolar setup with 15 electrodes placed according to the international 10-20 standard. In a label verification task stimuli pairs could be: (1) matched (cow-cow), (2) mismatched but thematically related (cow - milk), (3) mismatched but taxonomically related (cow - horse) or (4) mismatched and unrelated (cow - bench). We anticipated a N400 modulation of ERP amplitude by the degree of semantic match. As expected, N400 amplitudes were more negative for match than mismatch trials. However, neural activity levels were comparable between the different mismatch conditions.

Keywords: thematic relations, taxonomic relations, N400, ERP

.....

Kaja Damnjanović

Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Email: kdamnjan@f.bg.ac.rs

Efekat okvira: domen odlučivanja

Efekat okvira postoji kada različiti opisi formalno identičnih ishoda odluka dovode do različitih izbora – sa promenom okvira menja se i redosled preferencija donosioca odluke. Efekat okvira

---

ispitivan je u različitim domenima ljudskog života: zdravlje, novac, preživljavanje/umiranje, vlasništvo, vreme kao resurs, kupovina, moral i kockanje. Nalazi sugeriraju da "jedinica mere" dobitka/gubitka jeste u vezi sa efektom okvira, tj. da je ishod procesa odlučivanja osetljiv na sadržaj o kom se donosi odluka. Cilj tekuće studije je ispitati da li veličina efekta okvira zavisi od domena odlučivanja, pre svega pozicionirati medicinsko odlučivanje u odnosu na monetarno i na odlučivanje o ljudskim životima. Forma klasičnog zadatka odlučivanja u uslovima rizika Kanemana i Tverskog uronjena je u tri navedena domena, sa po dve verzije zadatka u svakom domenu (pozitivni okvir i negativni okvir). U zadacima, koji imaju sintaksu lutrije, ispitanici biraju između sigurne i rizične opcije ujednačenih očekivanih korisnosti (operacije i radijacije; sigurne sume i uvećanja/gubitka početne sume; a za domen ljudskih života korišćen je klasični zadatak azijske bolesti). Nivo rizika ujednačen je u sva tri domena (verovatnoća negativnog ishoda u rizičnoj opciji je 25%). Ispitanicima (N = 300) je zadato 6 zadataka (neponovljeni nacrtni). U domenu ljudskih života registrovan je klasičan (inverzija preferencija opcija) efekat okvira ($\chi^2(1) = 34.13$; $p < .001$) - u zoni dobitka, ispitanici preferiraju sigurnu nad rizičnom opcijom, dok je u zoni gubitka obrnuto, što je replikacija originalnog nalaza Kanemana i Tverskog. U monetarnom domenu, u oba okvira je registrovana preferencija sigurne opcije u odnosu na rizičnu, ali je u zoni gubitka rizična opcija češće preferirana u odnosu na istu u zoni dobitka, te se registruje efekat okvira ($\chi^2(1) = 6.73$; $p < .01$). Preferencija sigurne opcije u oba okvira može se objasniti visokim iznosom kojim ispitanik "raspoložuje" u zadatku (početna cifra je čak 6000 evra). I u medicinskom domenu registrovan je efekat okvira ($\chi^2(1) = 6.18$; $p < .01$), premda u zoni dobitka izostaje razlika u preferencijama opcija (25:25), ali u zoni gubitka postoji preferencija rizične opcije. U ovom istraživanju, medicinski domen je specifičan po tome što se u samom zadatku iznosi postojanje bolesti, što, uz nalaze ranijih studija koji ukazuju da postoje domeni u kojima ispitanici odbijaju da odlučuju može biti objašnjenje izostanka preferencije. Ipak, složaj lingvističke manipulacije (snažne afektivna i semantička valenca termina "umirati") i toga da se hipotetička bolest odnosi na samog ispitanika (pretnja) rezultira efektom okvira. Klasičan efekat okvira registrovan je na nivou celog uzorka ($\chi^2(1) = 40.33$; $p < .001$). Poređenjem sklonosti ka izboru rizične opcije u negativnom okviru, ispitanici su najspremniji da rizikuju u domenu ljudskih života (tuđih), zatim u medicinskom domenu, dok sa novcem u većoj meri igraju na sigurno. Domen odlučivanja moderira veličinu efekta okvira.

Cljučne reči: efekat okvira, odlučivanje, domen odlučivanja, rizik

Framing effect and domain of decision

Framing effect occurs when different descriptions of formally identical outcomes elicit different choices: people react differently to a particular choice depending on whether it is presented as a loss or as a gain. Relation of a domain of decision making (medical, human lives and monetary) and a frame (positive, negative) is examined in the current study. Classical (inversion of preferences) framing effect is registered in domain of human lives ($\chi^2(1) = 34.13$; $p < .001$). In monetary domain, certain option is preferred in both frames, but subjects prefer risky option in a negative frame more than they do in a positive frame ($\chi^2(1) = 6.73$; $p < .01$). Finally, in a medical domain, frame effects preferences in a way that, again, in a negative frame risky option is

---

preferred to certain one ($\chi^2(1) = 6.18; p < .01$). Domain of decision making moderates size and direction of framing effect.

Keywords: framing effect, decision making, domain of decision, risk

.....

Predrag Teovanović

Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Univerzitet u Beogradu

Email: teovanovic@gmail.com

Pristrasnost preteranog pouzdanja i teorija dualnih procesa

Pristrasnost preteranog pouzdanja se odnosi na sistematsku sklonost ljudi da precenjuju vlastite sposobnosti. Skor kalibracije, putem kog se tradicionalno iskazuje ova greška suđenja, predstavlja meru razlike između subjektivne (procenjene) i objektivne (registrovane) verovatnoće davanja tačnih odgovora. S obzirom na algebarsko poreklo u merama postignuća, veza klasičnog skora pristrasnosti sa inteligencijom se može tumačiti kao statistički artefakt. Ukoliko se dokaže da suprotno (da je veza dva fenomena supstancijalna), takvi nalazi se mogu razumeti sa aspekta teorija dualnih procesa kao pokazatelj učešća serijalnih procesa (tip 2). Korišćena je široka baterija testova sposobnosti (test rečnika, Ravenove matrice, test zamena i test mentalne rotacije) i troajtemski test kognitivne reflektivnosti. Procedura merenja pouzdanja je integrisana u tipičnu testovnu situaciju. Neposredno nakon što odgovore na problemski zadatak (testovni ajtem), ispitanici ($N = 258$) na procentnoj skali iskazuju nivo sigurnosti u odgovor. Kvalitet odgovora ispitanika ostvaruje efekat na pouzdanje. Sve razlike između prosečnih nivoa pouzdanja na tačnim i netačnim odgovorima su statistički značajne ($p's < .001$). I pored toga, prosečna pouzdanja na tačnim i pogrešnim odgovorima sa različitih testova međusobno visoko koreliraju ($r's =$ od .273 do .805, $p's < .01$), u toj meri da grade opšti faktor pouzdanja ($\lambda = 4.268$) koji objašnjava 53.34% njihove varijanse. Sa opštim faktorom inteligencije ($\lambda = 2.108$), koji obračunava 52.69% varijacija postignuća, mere pouzdanja na tačnim odgovorima koreliraju pozitivno ($r's =$ od .237 do .270, $p's < .01$), a na netačnim odgovorima negativno ($r's =$ od -.177 do -.301, $p's < .05$), što ukazuje na to da inteligentniji ispitanici češće znaju kada znaju, ali i kada ne znaju tačan odgovor. Pored toga, efekti inteligencije na pristrasnost preteranog pouzdanja su značajni u uslovima visoke ($r = -.257, p = .045$), ali ne i u uslovima niske reflektivnosti ($r = -.061, p = .837$). Može se pretpostavi da subjekti kalibrišu svoje procene polazeći od stabilnog nivoa pouzdanja kao unutrašnje kotve (faktor pouzdanja), koje potom (u nedovoljnoj meri) podešavaju na osnovu opažene težine zadatka i kvaliteta odgovora. Kao potvrda učešća serijalnih procesa podešavanja u nastanku fenomena preteranog pouzdanja mogu se uzeti nalazi koji govore o tome da su inteligentniji subjekti nedvomislno bolje kalibrisani, kao i da inteligencija ostvaruje efekat na veličinu pristrasnosti preteranog pouzdanja tek u uslovima visoke reflektivnosti.

Ključne reči: preterano pouzdanje; podešavanje; teorija dualnih procesa

---

Is there a reason in calibration?

People's systematic tendency of overestimating their own abilities is traditionally expressed through the score of difference between subjective and objective probability of giving correct answers (overconfidence effect). In order to avoid an objection about the algebra origin of bias measure in the scores of achievement (intelligence), this study empirically investigates alternative measures. Results show that achievement estimations of more intelligent subjects are more discriminative, particularly that the more intelligent subjects are more confident about their correct answers while less confident about the wrong ones. Nonetheless, confidence measures are highly intercorrelated, regardless of whether they refer to correct or to wrong answers. It can be assumed that confidence factor express stable individual differences in self-generated anchors which serve as a starting point for subsequent processes of (insufficient) adjustment. Findings that bring to light better calibration of more intelligent subjects prove the role of type 2 processes in overconfidence effect.

Keywords: overconfidence; calibration; dual process theories

.....

Jelena Sučević^a, Ljubica Jovanović^a, Bojan Banjac^b

^a *Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu*

^b *Elektrotehnički fakultet, Univerzitet u Beogradu*

Email: jelena.sucevic@gmail.com

Ispitivanje fleksibilnosti mentalne brojevnog prave u zavisnosti od grafičkih svojstava zadatka

Jedna od dominantnih ideja prisutnih u oblasti numeričke kognicije jeste da je kognitivna reprezentacija veličine broja blisko povezana sa reprezentacijom prostora, odnosno da je informacija o veličini broja spacijalno kodirana. Glavni nalaz na kome se temelji ideja o spacijalnoj reprezentaciji veličine broja jeste SNARC efekat, koji ukazuje na tendenciju bržeg odgovaranja na brojeve manje od kotve levim, a na brojeve veće od kotve desnim tasterom u poređenju sa situacijom kada je način odgovaranja obrnut. U jednoj skorašnjoj studiji konstruisali smo grafički zadatak kako bismo ispitali pravilnost "mentalne brojevnog prave" prilikom crtanja i utvrdili da postoji korelacija između izraženosti SNARC efekta i pravilnosti crtanja u grafičkom zadatku. Ova studija imala je za cilj da dalje ispita mogućnosti proučavanja uloge prostornog aspekta mentalne reprezentacije broja pomoću grafičkog zadatka, odnosno da li se i kako brojevnog prava menja u zavisnosti od grafičkih modifikacija zadatka. U studiji je učestvovalo 18 ispitanika koji su imali zadatak da postave broj-metu (brojevi od 1 do 9, osim 5) u odnosu na kotvu (broj 5) koja je bila prikazana u tri veličine. Mete su postavljane nasumičnim redoslednom, a svaki broj postavljan je

tri puta za svaku dimenziju kotve. Kako bi se utvrdilo da li postoji pravilnost raspoređivanja cifara, urađena je regresiona analiza u kojoj je kao prediktor uzeta veličina broja, a kao kriterijum prosečna distanca u odnosu na kotvu na crtežu. Za sve tri dimenzije kotve utvrđeno je da se položaj na koji će biti postavljena cifra u odnosu na kotvu može predvideti na osnovu veličine broja (kada je kotva najmanja: $R^2 = .47$, $F(1, 431) = 382.40$, $p < .01$; za srednju veličinu kotve $R^2 = .64$, $F(1, 431) = 776.31$, $p < .01$; za najveću veličinu kotve: $R^2 = .65$, $F(1, 431) = 780.74$, $p < .01$). Ovaj nalaz ukazuje da postoji pravilnost u crtanju brojevnih prava bez obzira na dimenzije kotve, odnosno fizičku veličinu kotve. Veća pravilnost crteža u situaciji kada je kotva veća može biti posledica veće preciznosti ispitanika usled veličine kotve. Kako bi se utvrdilo da li postoji razlika u veličini brojevnih prava za tri različite dimenzije kotve, izračunata je euklidska distanca između pozicije krajnjih cifara-meta (brojeva 1 i 9). Utvrđeno je da ne postoji statistički značajna razlika u veličini brojevnih prava za tri ispitivane situacije ($F(2, 54) = 0.70$, $p = .50$). Izostanak razlike u veličini brojevnih prava kada se varira dimenzija kotve može biti pokazatelj da ispitanici prilikom crtanja brojevnih prava ne skaliraju njene dimenzije u odnosu na dimenzije kotve, što ukazuje da ispitanici ne menjaju veličinu brojevnih prava samo u odnosu na veličinu kotve, kao što bi se očekivalo u slučaju da je način pisanja jedini izvor ovog efekta. Dobijeni nalazi ukazuju da postoji pravilnost prilikom crtanja brojevnih prava, ali konstantna veličina prave govori u prilog tezi da efekti “mentalnih brojevnih prava” ne mogu da se posmatraju nužno kao posledica načina pisanja.

Cljučne reči: mentalna reprezentacija broja, mentalna brojeva prava, grafički zadatak

Influence of graphical task properties on the flexibility of mental number line

The idea of cognitive representations of numbers as spatially oriented line represents a common idea in the field of numerical cognition. Having in mind that most studies within this field of research were based on reaction time paradigm, in one recent study we tried to construct the graphical task for examining the role of spatial component in representing numbers. This study have shown that linearity of presenting numbers in graphical task is significantly correlated to magnitude of the SNARC effect, the standard procedure for examining “mental number line”. The aim of this study was to further develop graphical task and to examine the regularity of representing numbers in different conditions. Total of 18 subjects draw number-target (1 to 9, except for 5) in regard to anchor (number 5) which varied in size. According to the results, there is significant correlation between Euclid and numerical distance of target-number from the anchor in all three conditions and there is no difference in size of number line depending on size of the anchor.

Keywords: mental representation of number, mental number line, graphical task

.....

Ivan Grahek^a, Tara Radović^a, Ana Orlić^b

^aLaboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

^bLaboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu; Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja, Univerzitet u Beogradu

Email: i.grahek@yahoo.com

Uticaj specifičnih emocija na zadatak semantičke verifikacije

Proteklih nekoliko decenija sve veći broj istraživanja bavi se uticajem indukovanih emocionalnih stanja na više kognitivne procese. U prethodnim istraživanjima pokazali smo da afektivno obojene složene fotografije usporavaju proces zaključivanja u zadatku semantičke verifikacije. S obzirom na to da složene fotografije mogu izazvati različita emocionalna stanja, cilj ovog istraživanja bio je da se utvrdi uticaj specifičnih emocija na proces semantičke verifikacije. Za indukovanje emocionalnih stanja korišćena je metoda afektivnog primovanja koja omogućava praćenje uticaja emocionalno obojenih fotografija (stimulusa primova) na vreme verifikacije iskaza (stimulusi mete). Uzorak je činilo 35 studenata psihologije. Iz baze emotivno obojenih ljudskih lica „Karolinska“ izabrano je po pet srećnih, ljutih, tužnih i neutralnih stimulus primova. Stimulusi mete bili su komparativni iskazi varirani po kopuli (je, nije), kvantifikatoru (veće, manje) i tačnosti. Za potrebe istraživanja konstruisano je 120 iskaza. Tokom eksperimenta se, nakon fiksacione tačke (1000ms), na ekranu prikazivao stimulus prim (50ms), a potom je sledila meta koja je prikazivana do odgovora ispitanika. Zadatak ispitanika sastojao se u tome da što brže i što tačnije proceni da li je prikazani iskaz tačan ili netačan, pri čemu su zavisne varijable bile vreme reakcije i broj grešaka. Rezultati su obrađeni analizom varijanse za ponovljena merenja kojom su poređena prosečna vremena reakcije na iskaze u situaciji kada im je prethodio srećan, tužan, ljut ili neutralan stimulus prim. Ovakva analiza pokazala je značajan osnovni efekat tipa prima, $F(3, 102) = 3.95, p < .05$. Naknadnim testovima (LSD) je utvrđeno da je vreme reakcije kraće za iskaze kojima prethode neutralna lica u odnosu na iskaze kojima prethode srećna, $p < .05$, i tužna lica, $p < .05$, kao i da je vreme reakcije kraće za iskaze kojima prethode ljuta lica u odnosu na one kojima prethode srećna, $p < .05$, i tužna lica, $p < .01$. Razlike u vremenima reakcije na iskaze kojima prethode neutralna i ljuta lica, kao i na one kojima prethode srećna i tužna lica nisu statistički značajne. Kada je kao zavisna varijabla korišćen broj grešaka takođe je dobijen je značajan osnovni efekat tipa prima, $F(3, 102) = 2.84, p < .05$. Naknadni testovi su pokazali da se veći broj grešaka pravi u situaciji sa srećnim primom u odnosu na situaciju sa neutralnim, $p < .01$, ili tužnim primom, $p < .05$. Dobijeni rezultati pokazuju da fotografije srećnih i tužnih lica usporavaju proces semantičke verifikacije iskaza u odnosu na fotografije ljutih i neutralnih lica. Takođe, srećna lica povećavaju proporciju grešaka u odnosu na situacije sa ostalim primovima. Ovakva struktura rezultata ukazuje na važnost izučavanja uticaja specifičnih emocija na više kognitivne procese. Da bi se detaljnije opisali mehanizmi koji stoje u osnovi ovog uticaja, u daljim istraživanjima trebalo bi, pored predznaka emocionalne valence, voditi računa i o specifičnoj emociji koju izazivaju korišćeni stimulusi.

Ključne reči: emocije, viši kognitivni procesi, zaključivanje, semantička verifikacija, afektivno primovanje

---

The influence of specific emotions on semantic verification task

The aim of this study was to investigate the influence of specific emotions on reasoning using the semantic verification task. This influence was measured through the affective priming paradigm. As primes we used pictures of emotional faces (angry, sad, happy and neutral), while comparative sentences were used as targets. 35 psychology students participated in the experiment. Analysis of variance, with both reaction time and error proportion as dependent variables, respectively revealed the significant effect of prime type. Results indicate that verification time is prolonged in the situations with happy and sad primes in comparison to angry and neutral ones. Also, it is shown that more errors are made in the situation with the happy prime. These results reveal the importance of the specific emotions in the research of the influence of emotions on the higher level cognitive processes.

Keywords: Emotions, Higher level cognition, Reasoning, Semantic verification, Affective priming

.....

Jasmina Vuksanović^a, Marko Živanović^b, Jovana Bjekić^c

^a *Department of Philosophy Sciences, State University of Novi Pazar; Institute for Medical Research, University of Belgrade*

^b *Department of Psychology, Faculty of Philosophy, University of Belgrade*

^c *Institute for Medical Research, University of Belgrade*

Email: markozivanovic13@gmail.com

Working memory and Specific Language Impairment in children

The functioning of the cognitive systems pertaining to working memory (WM) has been a matter of considerable interest in research of specific language impairment (SLI). WM is a multicomponent capacity limited system that comprises three separable (although interactive) components: central executive and two domain-specific storage devices, the phonological loop and the visuo-spatial sketchpad. Strong links have been established between WM and language abilities, and between limitations in WM and language impairments. Indeed, both language comprehension and production requires attention to detail, storage and online processing of language units. The aim of this study was to evaluate diagnostic validity of different WM measures for SLI in preschool children. A total of 26 children, divided into two groups (matched on age and fluid abilities) participated in the research. Typically developing (TD) group of 13 children age 3.6 to 6.8 ($M = 5.7$) was compared to 13 children diagnosed with SLI age 3.7 to 7.2 ($M = 5.7$). The phonological loop capacity was assessed by two Nonword Repetition tasks, while the central executive efficiency was assessed by two complex span tasks from computerized Automated Working Memory Assessment (AWMA): Counting Recall task (verbal complex span), and Odd-One-Out task (nonverbal complex span) that impose demands both on storage and processing. Dot matrix task was used as a measure of the visuo-spatial sketchpad. Results have

---

shown that children with SLI perform significantly worse than TD children on both Nonword repetition tasks ($F(1, 22) = 8.549, p < .01$; $F(1, 22) = 37.229, p < .01$), as well as on Counting Recall task $F(1, 22) = 10.719, p < .01$, while the difference between two groups on Odd-One-Out task was marginally significant ($F(1, 22) = 3.571, p = .07$). The results of EFA (Alpha factoring extraction, with Promax rotation) suggested that two factor solution is best fitting the data, explaining 73% of variance. First factor was saturated with verbal and nonverbal complex span measures (.83 and .83 respectively), whereas second factor was saturated with two measures of phonological loop capacity (.79 and .81). Discriminant analysis (with these two factor scores used as predictors) revealed that canonical discriminant function ($\chi^2(2) = 18.941, p < .01$), which is primary saturated with phonological loop capacity measures, correctly classifies 88.5% of children into SLI and TD group. Results of this study have shown that, although SLI children show smaller complex WM span, overall WM capacity can't be considered as the underlying factor of SLI. Instead, SLI's impaired phonological loop capacity, which reflects in poorer performance on Nonword repetition tasks, seems to be their main deficit. Results, also suggest that measures of phonological loop capacity seem to be sufficient tool in SLI diagnostics.

Keywords: SLI, Working memory, phonological loop capacity, diagnostic validity

.....

Nena Vukelić, Igor Bajšanski

Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet, Sveučilište u Rijeci

Email: nvukelic1@ffri.hr

Interpretacija indirektnog izražavanja neslaganja

Indirektni govor je fenomen u kojem govornik kaže nešto što doslovno ne misli, znajući pritom da će ga slušatelj najvjerojatnije pravilno shvatiti. Jedna od novijih teorija indirektnog govora, Teorija strateškog govornika, navodi da indirektan govor nije samo socijalni ritual (tehnik pristojnosti u svrhu očuvanja obraza sugovornika), već i strategija koja pruža govorniku mogućnost demantiranja pravog značenja njegovih riječi i zaštićivanja sebe, kada one ne nailaze na plodno tlo. U ovom istraživanju cilj je bio ispitati postoji li razlika u procjeni jasnoće rečeničnog izraza, sigurnosti slušatelja o stvarnom značenju govornikovog rečeničnog izraza i procjeni zajedničkog znanja slušatelja i govornika s obzirom na razinu direktnosti rečeničnog izraza i razliku u moći slušača i govornika. Očekivali smo da će varijabla direktnosti jezičnog izraza, kao i varijabla razlike u moći slušatelja i govornika utjecati na promjenu u navedenim zavisnim varijablama. Ispitano je 134 ispitanika (101 žena i 33 muškarca) studenata Filozofskog fakulteta u Rijeci. Svi ispitanici su čitali dva scenarija razgovora u kojim je opisan događaj nakon kojeg jedan od aktera daje povratnu informaciju drugom akteru u formi neslaganja. U oba scenarija korišteni su jednaki rečenični izrazi povratne informacije koji su varirali od najdirektnijeg rečeničnog izraza do najneodređenijeg izraza. Istraživanje je pokazalo da postoji razlika u procjeni zajedničkog znanja govornika i slušatelja s obzirom na razinu direktnosti rečeničnog izraza. Što je direktniji rečenični izraz, to su i

procjene zajedničkog znanja više. Isti obrazac dobiven je za procjenu sigurnosti slušatelja o stvarnom značenju rečeničnog izraza kao i za procjenu jasnoće rečeničnog izraza. Također, postoji promjena u procjeni jasnoće rečeničnog izraza s obzirom na razliku u moći slušatelja i govornika (procjene jasnoće su više u situaciji velike razlike u moći nego male), no ne i u procjeni zajedničkog znanja i sigurnosti slušatelja o stvarnom značenju rečeničnog izraza.

Ključne reči: indirektan govor, teorija strateškog govornika, teorija pristojnosti, zajedničko znanje

Interpretation of indirect disagreement

The theory of the strategic speaker states that indirect speech is not just a social ritual, but also a strategy that provides the speaker with an opportunity to deny the real meaning of his words and protect himself when the words do not take root. A total of 134 students participated in the research and were instructed to read two scenarios of conversation which described an event after which one of the actors gives feedback to another actor in the form of disagreement. The research has shown that there is a difference in perception of the listener's certainty about the real meaning of the speech act, in perception of the clarity of the speech act and the perception of the mutual knowledge shared by the speaker and the listener with regard to the level of directness of the speech act. The more direct the speech act, the higher the perceptions of measured variables.

Keywords: indirect speech, theory of the strategic speaker, politeness theory, mutual knowledge

.....

Valnea Žauhar, Igor Bajšanski, Dražen Domijan

Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet, Sveučilište u Rijeci

Email: vzauhar@ffri.hr

Metakognitivne procjene blizine usvajanja pravila u procesu kategorijalnog učenja

Cilj istraživanja bio je ispitati obrasce usvajanja pravila kategorizacije tijekom procesa kategorijalnog učenja kod tri razine kompleksnosti zadataka kategorizacije: zadatka temeljenog na jednostavnom pravilu (tip I), na pravilu dodavanja (tip II) te na pravilu razdvajanja i dodavanja (tip III). U istraživanju su sudjelovala 22 studenta psihologije. Zadatak ispitanika bio je kategorizirati geometrijske likove koji su se razlikovali s obzirom na tri dimenzije (boju, veličinu, oblik) u dvije međusobno isključive kategorije. Nakon pojedinog bloka kategoriziranja od 8 podražaja, od ispitanika je tražena procjena blizine usvajanja pravila kategorizacije na skali od 1 do 7. Kod zadataka tipa I i II, ispitanici su podijeljeni u dvije skupine s obzirom na brzinu usvajanja kategorija (brzi i spori kategorizatori), dok je kod zadatka tipa III dodana i treća skupina (ispitanici koji nisu uspjeli savladati zadatak). Kod zadatka tipa I brzi i spori kategorizatori se ne razlikuju s

obzirom na točnost i visinu procjene blizine usvajanja pravila, pri čemu se i točnost i visina procjene povećavaju s napretkom tijekom učenja. Kod zadatka tipa II i III, radi duljeg trajanja procesa kategorijalnog učenja, analizirane su početna i završna faza učenja. Rezultati pokazuju kako skupina brzih kategorizatora u početnoj fazi učenja zadatka tipa II značajno točnije kategorizira podražaje, dok se ta razlika u završnoj fazi učenja gubi. Sličan je obrazac dobiven i kod metakognitivnih procjena: u početnoj fazi učenja, brzi kategorizatori daju više procjene blizine usvajanja pravila od sporih kategorizatora, dok se u završnoj fazi učenja skupine ispitanika izjednačavaju. U početnoj i u završnoj fazi učenja dobiven je porast točnosti i visina metakognitivnih procjena s napretkom tijekom učenja. Kod zadatka tipa III rezultati pokazuju kako se u početnoj fazi učenja skupine ispitanika ne razlikuju u točnosti kategoriziranja, no u završnoj se fazi uočava kako brzi i spori kategorizatori ostvaruju podjednaku razinu točnosti, značajno višu od ispitanika koji nisu uspjeli usvojiti zadatak. Također, skupine se ispitanika u početnoj fazi učenja ne razlikuju prema visini metakognitivnih procjena, no u završnoj fazi se uočava kako je visina procjena podjednaka kod brzih i sporih kategorizatora, značajno viša u odnosu na procjene ispitanika koji nisu uspjeli usvojiti zadatak. Porast točnosti kategorizacije i visine metakognitivnih procjena tijekom učenja uočavaju se tek u posljednjoj fazi učenja. Rezultati ovog istraživanja pokazuju konzistentnost obrazaca točnosti i metakognitivnih procjena unutar pojedinog zadatka: procjene blizine usvajanja pravila prate proces kategorijalnog učenja.

Ključne reči: metakognicija, procjena blizine usvajanja pravila, kategorijalno učenje

Feeling-of-warmth judgments in category learning

The aim of the study was to investigate participants' judgments about how close they are to the acquisition of categorization rule with three levels of task difficulty (simple, conjunctive or complex rule). Twenty two students categorized geometrical figures defined by shape, colour, and size. Categorization accuracy and warmth judgments were analysed with respect to task difficulty, learning phase and learning speed (slow and fast learners). In the simple logical task, there were no differences between groups. In the conjunctive task, fast learners showed higher accuracy and warmth judgments in the early phase, but this difference disappeared in the late phase. In the complex task, there were no differences between groups in the early phase. In the late phase, slow and fast learners showed higher accuracy and warmth judgments compared to non-learners. Finally, accuracy and warmth judgments increased during the course of learning in all tasks.

Keywords: metacognition, feeling-of-warmth judgments, category learning

PEDAGOŠKA PSIHOLOGIJA

Dragana Jelić, Boris Popov

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

Email: dragana.jelic87@gmail.com

Uticaj studentskog perfekcionizma na izgaranje i posvećenost studijama

Višedecenijsko istraživanje perfekcionizma pokazuje da je u pitanju kompleksan fenomen povezan sa mnogim indikatorima mentalnog funkcionisanja. Prema nekim autorima, on može biti funkcionalni, odnosno adaptivni i disfunkcionalni, tj. maladaptivni, pri čemu je u prvom slučaju reč o perfekcionizmu koji karakteriše postavljanje realistično visokih ciljeva, čije ispunjenje dovodi do osećanja zadovoljstva i jačanja samopouzdanja. Drugi, maladaptivni perfekcionizam, se odlikuje postavljanjem nerealno visokih ciljeva i standarda, u čijoj osnovi se nalaze strah od neuspeha i briga o proceni od strane drugih. Brojna istraživanja na studentskoj populaciji pokazuju da ove dimenzije perfekcionizma ostvaruju značajne uticaje kako na pozitivna, tako i na negativna kognitivno-emocionalna stanja tokom studiranja; fenomene među kojima se nalaze i izgaranje studenata, kao i njihova posvećenost studijama. Glavni cilj ove studije je ispitivanje direktne prediktorske uloge maladaptivnog i adaptivnog perfekcionizma na izgaranje tokom studija i posvećenost studijama, respektivno. Da bi se pružio odgovor na ovo pitanje izvršeno je istraživanje na uzorku od 200 studenata različitih fakulteta Univerziteta u Novom Sadu, od kojih je 82% ženskog pola, prosečne starosti 22 godine, sa prosečnom ocenom tokom studija 8.24. Ispitanici su pred završetak letnjeg semestra popunjavali sledeće upitnike: Multidimenzionalnu skalu perfekcionizma (FMPS: Multidimensional perfectionism scale), Skalu izgaranja na studijama (MBI-SS: Maslach Burnout Inventory-Student Survey) i Skalu posvećenosti studijama (UWES-S: Utrecht Work Engagement Scale). Podaci su obrađivani metodom modelovanja pomoću strukturalnih jednačina. Strukturalni model je pokazao zadovoljavajuće indekse fita u podatke ($S-B\chi^2(37) = 80.75, p < .01, NFI = .89, NNFI = .91, CFI = .94, RMSEA = .07, SRMR = .06$). Pokazano je da su dva oblika perfekcionizma značajni prediktori izgaranja i posvećenosti, odnosno da je maladaptivni značajan u predviđanju izgaranja na studijama ($\beta = .40, p < .01$), dok je adaptivni perfekcionizam značajan u predikciji posvećenosti studenata na studijama ($\beta = .73, p < .01$). Pored direktnog efekta maladaptivnog i adaptivnog perfekcionizma na izgaranje studenata, odnosno njihovu posvećenost studijama, postoji i direktan put od posvećenosti studijama ka izgaranju ($\beta = -.46, p < .01$). Takođe, rezultati pokazuju da su dva oblika perfekcionizma u značajnoj negativnoj vezi ($r = -.27, p < .01$). Rezultati pokazuju značaj uticaja različitih oblika perfekcionizma na različite indikatore mentalnog funkcionisanja studenata. Pored toga, rezultati pružaju početni okvir za kreiranje intervencija, koje bi delovanjem na studentski perfekcionizam unapredile mentalno zdravlje studenata, emocije i kognicije vezane za studije, a posledično i njihovo akademsko postignuće.

Ključne reči: maladaptivni perfekcionizam, adaptivni perfekcionizam, posvećenost studijama, izgaranje na studijama

---

The impact of perfectionism on student burnout and engagement

Majority of research on student population demonstrated that perfectionism has a significant impact on students. The aim of this study was to examine the role of adaptive and maladaptive aspects of perfectionism in prediction of student burnout and engagement. 200 students (average age 22 years, and an average grade 8.24) participated in the study. Respondents completed the following questionnaires: the Multidimensional perfectionism scale, the Maslach Burnout Inventory-SS, and the Utrecht Work Engagement Scale. The structural model showed an acceptable fit to the data ($S-B\chi^2(37) = 80.75$, $p < .01$, $NFI = .89$, $NNFI = .91$, $CFI = .94$, $RMSEA = .07$, $SRMR = .06$). It has been shown that maladaptive perfectionism significantly predicts student burnout, and that adaptive perfectionism significantly predicts student engagement. Results have also revealed a direct negative path between two perfectionisms and a direct effect of engagement on burnout. These findings emphasize influence of perfectionism on students, and provide conceptual framework for interventions.

Keywords: maladaptive perfectionism, adaptive perfectionism, student burnout, student engagement

.....

Mirjana Beara

Studijski program za psihologiju, Državni univerzitet u Novom Pazaru

Email: mirjana.beara@gmail.com

Primarna i sekundarna kontrola u profesionalnom razvoju nastavnika

Cilj rada je da razmotri primenu teorije kontrole u celoživotnom razvoju Jute Heckhausen i Ričarda Šulca, posebno ulogu primarne i sekundarne kontrole kao mehanizama samoregulacije profesionalnog razvoja nastavnika. Istraživanje je sprovedeno miks-metodskim pristupom. U kvantitativnom delu istraživanja obuhvaćeno je 379 nastavnika iz 18 škola u Vojvodini (153 nastavnika osnovnih škola, 109 nastavnika gimnazije i 100 nastavnika iz srednjih stručnih škola). Primenjeni su sledeći instrumenti: Primary Control Scale (Lacković-Grgin, Grgin, Penezić i Sorić), koja meri varijable primarne kontrole (delovanje na okruženje da bi se postigli sopstveni ciljevi, tj. načini kojima nastavnici prilagođavaju okruženje svojim profesionalnim ciljevima); Secondary Control Scale istih autora, koja meri mehanizam sekundarne kontrole (delovanje usmereno na self da bi se prilagodilo okruženju - u našem istraživanju prilagođavanje na neuspehe u profesionalnim stremljenjima) i Skala spremnosti na profesionalni razvoj nastavnika (SPR-N, Beara i Okanović). Subfaktori spremnosti na profesionalni razvoj su: spoljašnja motivacija za usavršavanje, svest o važnosti usavršavanja za nastavničku profesiju, svest o važnosti usavršavanja za kvalitet nastave, praćenje savremenih dostignuća i samonicijativa za usavršavanje. Kvalitativni deo istraživanja, namenjen produblivanju razumevanja kvantitativnih nalaza, je sproveden kroz 4 fokus grupe u kojima je učestvovalo 39 zaposlenih u obrazovanju. Rezultati kvantitativnog dela istraživanja

ukazuju na značajnu pozitivnu korelaciju primarne i značajnu negativnu korelaciju sekundarne kontrole sa spremnošću na profesionalni razvoj kod nastavnika ($r = .42, p < .01$; $r = -.291, p < .01$). Veći stepen primarne kontrole predviđa veću težnju samoinicijativi ($r = .328$; $p < .01$), praćenju savremenih dostignuća ($r = .37, p < .01$) i razvijenu svest o važnosti usavršavanja za samu nastavničku profesiju ($r = .276, p < .01$) i kvalitet nastave ($r = .203, p < .01$), kao faktora spremnosti na profesionalni razvoj. Sekundarna kontrola je takođe značajan prediktor svih faktora spremnosti na profesionalni razvoj, ali u obrnutom smislu: veća sekundarna kontrola znači i veću zastupljenost spoljašnjih motivatorskih faktora za profesionalni razvoj ($r = .310, p < .01$), a manju izraženost instrinzičkih faktora spremnosti. To bi značilo da što je veći kapacitet za primenu strategija primarne kontrole kod nastavnika, to je on sposobniji za samoregulaciju profesionalnog razvoja faktorima koji zavise isključivo od njega samog, što je i očekivan nalaz u skladu sa teorijskim postavkama. Sa starenjem, raste sekundarna kontrola a opada primarna, dok nastavnici u sredini karijere pokazuju nižu spremnost na dalji profesionalni razvoj od nastavnika na početku i u poslednjih deset godina radnog staža. Moguće tumačenje ovih nalaza, dobijeno kroz kvalitativni deo istraživanja, je da u sredini staža dolazi do izvesnog zasićenja profesionalnim aspektom života.

Cljučne reči: Primarna kontrola, sekundarna kontrola, profesionalni razvoj, nastavnici

Primary and secondary control in professional development of teachers

This paper discuss theoretical discourses of life-span theory of control by Heckhausen & Schultz, professional development of teachers and the research on the role of primary and secondary control in the process of teachers' professional development. Mix-method approach was used. In the quantitative part of the research, the sample consisted of 379 teachers from 18 schools in Vojvodina (153 teachers employed in primary, 109 in general secondary and 100 in vocational secondary schools). Applied instruments were Primary Control Scale and Secondary Control Scale. Qualitative part of the research aimed at better understanding of the quantitative results and was conducted through 4 focus groups with 39 educational professionals. The results point at high significance of primary and secondary control for readiness for professional development. Higher level of primary control predicts higher self-initiative for development, keeping up with the modern developments, awareness of the importance of professional development for the teachers' profession as well as for the quality of teaching. Secondary control is also significant predictor of all subfactors of readiness for professional development, but in negative way: higher secondary control means higher level of external motivation for development and lower levels of internal motivational factors. It implies that higher level of primary control point to the higher level of self-regulation of professional development. With aging the level of primary control declines and the level of secondary control increases. Teachers in middle part of their careers tend to decrease readiness for professional development.

Keywords: Primary control, secondary control, professional development, teachers

.....

Nađa Mladenović, Ivana Vulić

Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Email: nadja.mladenovic@rocketmail.com

Provera efekta stručnih usavršavanja na zastupljenost indikatora inkluzivnog razvoja škole

U ovom istraživanju je korišćena kvalitativna metodologija sa ciljem procene razvoja inkluzivne prakse u osnovnim školama. Preciznije, osnovni cilj je otkrivanje osobenosti rada u inkluzivnom odeljenju i provera načina na koji se inkluzivno obrazovanje koje je propisano zakonom odvija u praksi. Za potrebe ovog istraživanja uzorak je prikupljen iz dve beogradske osnovne škole, pri tome, kriterijum izbora bio je broj stručnih edukacija na temu Inkluzije koje su zaposleni u školi (nastavni kadar) pohađali. OŠ „Sveti Sava“ na Vračaru je identifikovana kao škola čiji je nastavni kadar prošao mali broj, a OŠ „Duško Radović“ u Sremčici je identifikovana kao škola čiji je nastavni kadar prošao veliki broj stručnih edukacija o inkluzivnom obrazovanju. U svakoj školi su ispitivani stručni saradnici i učitelji dece od prvog do četvrtog razreda osnovne škole, a i posmatran je rad na času upravo tih nastavnika. Podaci su prikupljeni anketiranjem uz upotrebu Ček-liste za ispitivanje pokazatelja inkluzivnog razvoja škole, kao i uz pomoć Ček-liste za procenu interakcije i komunikacije u inkluzivnom odeljenju tokom praćenja i posmatranja časova nastavnika razredne nastave. Analiza podataka je vršena u svetlu preporuka dobijenih iz priručnika Škola po meri deteta 2. Rezultati ukazuju na sledeće: kao prvo, nastavnici uviđaju značaj i korisnost stručnih usavršavanja na temu Inkluzije; ipak, oni ocenjuju da ona treba da budu jasnije koncipirana i primenljivija u realnim školskim situacijama. Kao drugo, percepcija inkluzivne prakse u njihovoj školi se razlikuje kod nastavnika jedne, odnosno druge škole. Kao treće, interakcija i komunikacija u dvema školama se razlikuje u tom smislu da je u školi u kojoj su nastavnici pohađali obuku iz oblasti Inkluzije, prepoznat veći broj funkcionalnih oblika ponašanja nastavnika i učenika za koje je utvrđeno da doprinose ostvarivanju ciljeva Inkluzije. Naravno, ostaje pitanje u kojoj meri su uzroci ovih razlika stručna usavršavanja, a u kojoj neki drugi faktori. Ipak, kao konačan rezultat ovog istraživanja proizašle su mnogobrojne preporuke. Takođe, evaluirane su dve ček-liste kao instrumenti za proveru inkluzivne prakse u školama.

Ključne reči: Inkluzija, inkluzivno obrazovanje, inkluzivno odeljenje, stručna usavršavanja

Teachers' professional development and representation of inclusive education development indicators

This is a qualitative research with the goal to assess the development of inclusive practice in primary education. The sample is consisted of two Belgrade elementary schools chosen according to the quantity of professional development of their teachers. Data was collected using two check-lists (for inclusive education development indicators and for the assessment of interaction and communication). An observation of ongoing classes was also done. The results indicate the following: 1) teachers recognize the significance of professional development, but they think

seminars should be clear and practically relevant, 2) perception of inclusive practice in school differs in the two schools, 3) interaction and communication are better in the school whose teachers have had more professional development. Many recommendations are offered. Still, teachers' professional development doesn't have to be the only cause of these effects. Also, check-lists have been evaluated as instruments for the assessment of inclusive practice in schools.

Keywords: Inclusion, inclusive education, professional development, inclusive classroom

.....

Olivera Davidović^a, Ivana Zečević^b

^a OŠ "Jovan Jovanović Zmaj", Banja Luka

^b Filozofski fakultet, Univerzitet u Banjoj Luci

Email: rastko.matija@gmail.com

Prihvaćenost djece sa posebnim potrebama u redovnim osnovnim školama

U istraživanju je ispitivana prihvaćenost djece sa posebnim potrebama u redovnim osnovnim školama od strane učenika. Istraživanja koja su do sada rađena na ovim prostorima ukazuju na to da su djeca sa posebnim potrebama adekvatno prihvaćena u odjeljenjima redovnih osnovnih škola. Ovo su istraživanja u kojima su kao instrumenti korišteni upitnici i skale procjene. Cilj našeg istraživanja je bio da se utvrdi da li su djeca sa posebnim potrebama, koja su uključena u proces inkluzivnog obrazovanja, prihvaćena/odbačena od strane školskih drugova, i da li je ta prihvaćenost/odbačenost u vezi sa određenim sociodemografskim karakteristikama (pol, uzrast, školski uspjeh). Takođe nas je zanimalo, da li je prihvaćenost/odbačenost u vezi s relevantnim obilježjima same djece sa posebnim potrebama (dijagnoza, kategorizacija, vrijeme provedeno u redovnoj nastavi). U istraživanju se koristila sociometrijska metoda u odjeljenjima, u koja su uključena djeca sa posebnim potrebama. Sociometrijski metod je obuhvatao 12 pitanja (pozitivnu i negativnu formu) koja su se odnosila na: druženje u školi, sjedenje u klupi, provođenje odmora u školi, provođenje vremena nakon škole, zajedničko učenje i poziv na rođendan. Uzorak ispitivanja su činili učenici 12 odjeljenja iz osnovnih škola u Banjaluci, njih 255 (134 dječaka i 121 djevojčica), u koje su uključena djeca sa posebnim potrebama od VI do IX razreda (po 3 odjeljenja). Utvrđeno je da između djece tipičnog razvoja i djece sa posebnim potrebama postoje razlike po svim sociometrijskim pitanjima, koje su statistički značajne (Poređenje izbora za druženje u školi između djece tipičnog razvoja i DSPP-a, Rezidual = 3.4 i Rezidual = 3.8; $\chi^2 = 16.70$; $p < .05$; Poređenje izbora za sjedenje u klupi između djece tipičnog razvoja i DSPP-a, Rezidual = 5 i Rezidual = 3.4; $\chi^2 = 25.81$; $p < .0$; Poređenje izbora za provođenje odmora u školi između djece tipičnog razvoja i DSPP-a, Rezidual = 3.4 i Rezidual = 4.6; $\chi^2 = 22.03$; $p < .01$; Poređenje izbora za druženje nakon škole između djece tipičnog razvoja i DSPP-a, Rezidual = 2.3 i Rezidual = 4.8; $\chi^2 = 23.21$; $p < .05$; Poređenje izbora za učenje i izradu zadaće između djece tipičnog razvoja i DSPP-a, Rezidual = 2.9 i Rezidual = 4.1; $\chi^2 = 17.36$; $p < .01$). Djeca tipičnog razvoja imaju pozitivne ukupne skorove na svim pitanjima, a djeca sa posebnim potrebama negativne. Iako se sociometrijski indeksi razlikuju

za svako dijete sa posebnim potrebama, bez obzira na različitost rezultata, kada se gleda ukupan skor, prevladavaju negativni sociometrijski indeksi, što ukazuje na neprihvatanje djece sa posebnim potrebama u redovnoj nastavi.

Ključne reči: dijete sa posebnim potrebama, sociometrijski postupak

Acceptance of children with special needs in regular schools

The study examined acceptance of children with special needs in regular schools by other students. The aim of our study was that in addition to the level of acceptance to determine whether the degree of recognition in relation to certain socio-demographic characteristics (gender, age, school achievement), and their diagnosis. We used sociometric methods in classes, in which they included children with special needs. Sociometric method included 12 questions (positive and negative form) that are related to: the social side of school, sitting at a desk, spending holidays in school, spending time after school, learning together and call on your birthday. The study sample consisted students of 12 classes of primary schools in Banja Luka, the 255 (134 boys and 121 girls), which include children with special needs from 6 to 9 grade (3 classes per grade). It was found that among children with typical development and children with special needs, there are differences in all sociometric questions, which were statistically significant. Children with typical development have positive total scores on all issues, and children with special needs negative, which indicate a rejection of children with special needs in regular classes.

Keywords: child with special needs, sociometric method

.....

Jasmina Pekić, Jovana Trbojević, Jasmina Kodžopeljić

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

Email: jovana.trbojevic88@gmail.com

Relacije vaspitnih stilova roditelja sa strahom od negativne evaluacije i negativnom slikom o sebi u socijalnim situacijama

Linija istraživanja koja razmatra povezanost vaspitnih stilova roditelja sa različitim aspektima prilagođenosti dece, beleži dugu istoriju uobličavanja, te samim tim i pozamašan korpus empirijskih nalaza koji prilično konzistentno rasvetljavaju prirodu ovih relacija. Ova oblast empirije kao glavni referentni okvir ima dvodimenzionalne modele vaspitanja, koji vaspitne postupke roditelja raspodeljuju duž afektivne i kontrolne dimenzije. U ovom istraživanju vaspitni stilovi roditelja konceptualizovani su u skladu sa dvodimenzionalnim modelom vaspitanja Baumrindove, koja postulira tri vaspitna stila: permisivni, autoritativni i autoritarni. U glavnom fokusu, istraživanje se bavi pitanjem da li je i u kojoj meri moguće objasniti strah od negativne evaluacije, kao i negativnu sliku o sebi koja se vezuje za socijalne situacije, različitim varijetetima vaspitnih

---

stilova majke i oca. Zadržavajući se na vaspitnim stilovima roditelja, nacrt istraživanja je upotpunjen i dopunskim ciljevima koji se odnose na ispitivanje stepena povezanosti vaspitnih stilova majke i oca, te na utvrđivanje razlika u vaspitnim stilovima roditelja s obzirom da pol ispitanika. Na uzorku od 201 studenta Filozofskog fakulteta u Novom Sadu primenjeni su sledeći instrumenti: skala vaspitnih stilova roditelja PAQ, koja operacionalizuje tri pomenuta vaspitna stila, upitnik NSPS namenjen merenju negativne slike o sebi u kontekstu socijalnih situacija i upitnik BFNE-II koji ispituje strah od negativne evaluacije. Realizacija glavnih ciljeva istraživanja podrazumevala je primenu postupka standardne višestruke regresije koji je obavljen u dva navrata. Prva regresiona analiza je proveravala prediktivnu moć modela koji udružuje različite vaspitne stilove majke i oca u odnosu na negativnu sliku o sebi, dok je u okviru druge multiple regresije isti složaj prediktora doveden u vezu sa strahom od negativne evaluacije. Dobijeni rezultati pokazuju da se u prvom slučaju regresioni model nije pokazao značajnim ($R = .27$, $p = .08$), iako se beleži značajan parcijalni doprinos autoritarnosti majke ($\beta = .22$, $p = .04$). Sa druge strane, u slučaju straha od negativne evaluacije, model dostiže statističku značajnost ($R = .34$, $p = .01$), pri čemu je registrovano da je permisivnost oca jedini prediktor koji pojedinačno doprinosi objašnjenju zavisne promenljive ($\beta = .35$, $p = .00$). Što se dopunskih ciljeva tiče, rezultati sugerišu da su sva tri vaspitna stila majke umereno, ali značajno povezana sa korespondentnim vaspitnim stilovima oca, što svedoči u prilog relativne usaglašenosti vaspitnih stilova roditelja (korelacije permisivnosti majke i permisivnosti oca, autoritarnosti majke i autoritarnosti oca i autoritativnosti majke i autoritativnosti oca kreću se u rasponu od .31 do .39, $p < .01$). Naposljetku, ispitivanje razlika u odnosu na pol ispitanika upućuje na veću zastupljenost autoritativnosti majke i oca u vaspitanju ženske dece, odnosno veću zastupljenost autoritarnosti majke u vaspitanju muške dece. Dobijeni nalazi, u prvom redu, rasvetljavaju prirodu relacija između vaspitnih stilova roditelja, sa jedne strane, i kognitivnih i afektivnih aspekata socijalne anksioznosti, sa druge strane, ukazujući na potencijalno negativne efekte određenih vaspitnih stilova. Rezultati, stoga, predstavljaju podesan okvir za izvođenje jasnih praktičnih implikacija o mogućnostima redukovanja socijalne anksioznosti kroz korigovanje određenih vaspitnih postupaka roditelja.

Ključne reči: vaspitni stilovi roditelja, negativna slika o sebi, strah od negativne evaluacije

Relations of parenting styles with fear of negative evaluation and negative self - image in social situations

This research focuses on the question whether or not and to what extent can fear of negative evaluation and negative self-image which is linked to social situations, be explained by different types of parenting styles. The parenting style scale PAQ, questionnaires NSPS that measures negative self-image in social situations and BFNE-II that measures fear of negative evaluation, were administered to 201 student of Faculty of Philosophy in Novi Sad. Results show that there is no significant contribution of parenting styles when negative self-image is in question, but that there is significant contribution of father's permissiveness parenting style when fear of negative evaluation is in question. There are significant correlations between mothers and fathers parenting styles. Authoritative parenting style of mother and father is characteristic for upbringing of a daughter and mother's authoritarian parenting style is more characteristic for

---

upbringing of a boy. The results point to the potential negative effects of certain parenting styles, and represent useful frame for deriving guidelines in order to reduce social anxiety through correcting the parental treatments.

Keywords: parenting styles, negative self-image, fear of negative evaluation

.....

Blagoje Nešić

Email: blagojenestic@yahoo.com

Uzrasne promene u verbalnim sposobnostima učenika

Rad je deo šireg istraživanja iz domena razvoja različitih intelektualnih sposobnosti učenika osmogodišnje škole. Koristeći transversalno – longitudinalnu strategiju istraživanja praćeni su učenici od devete do petnaeste godine kalendarske starosti u cilju traženja odgovora na pitanja: 1) da li se u verbalnim sposobnostima dešavaju značajne razvojne (prirodne) promene u ovom razvojnom periodu, 2) da li je tempo promena u ovim sposobnostima isti na svim uzrastni periodima, razredima i 3. da li razvojne promene u ovim sposobnostima zavise od vrste testova odnosno, mentalnih operacija koje registruju primenjeni testovi. O razvojnim (prirodnim) promenama zaključivano je na osnovu postignuća na testovima verbalnih sposobnosti sa uverenjem autora da izvesne kvantitativne razlike u različitim postignućima na testovima pružaju neku mogućnost zaključivanja i o promenama u mentalnim operacijama koje registruju zadati testovi o čemu potvrđuju rezultati faktorskih analiza Berta, Bukvića, Nešića i drugih. Obuhvaćena su tri uzrasna perioda: treći, peti i sedmi razred. listi učenici su praćeni po dve godine tako da se može reći da su ispitivani učenici od trećeg do osmog razreda osmogodišnje škole. Ispitano je ukupno šest odeljenja (po dva u trećem, petom i sedmom razredu) ili 182 učenika osnovnih škola iz Jagodine. Verbalne sposobnosti su definisane kao sposobnost razumevanja i uobličavanja verbalnog sadržaja, sposobnost verbalnog zaključivanja, sposobnost otkrivanja relacija između pojmova koji su dati u verbalnom obliku i sposobnost verbalnog osmišljavanja zadatah reči. U definisanju verbalnih sposobnosti oslonili smo se, pre svega, na Bertov hijerarhijski model strukture intelekta, potom podatke koje u analizi velikog broja faktorskih analiza iznosi Kerol, zatim Bukvićevog određenja ovih sposobnosti. U skladu sa teorijskim određenjem ovih sposobnosti odabrano je devet testova intelektualnih sposobnosti verbalnog sadržaja. Za analizu podataka korišćena su individualna napredovanja (razlike između dva sukcesivna merenja) kao polazni podaci, jer je bilo potrebno upoređivati razlike razlika između uzrasnih perioda, odnosno razreda kako bi se izveo zaključak o tempu promena u ovim sposobnostima. Postupkom testiranja značajnosti promena i razlika između promena utvrđena su: 1) statistički značajna napredovanja učenika u testovima verbalnih sposobnosti i to na sva tri uzrasna perioda i u pojedinim razredima. Napredovanje u verbalnim sposobnostima zavisi od uzrasta učenika. Pokazalo se da je šesti razred napredovao nešto bolje, a sedmi nešto slabije od ostalih. Između ostalih razreda postoje prilično male razlike pa se mogu i zanemariti, 2) svi razredi ne napreduju podjednako brzinom u svim

testovima. To, pre svega, zavisi od psiholoških operacija koje su u osnovi testova. Naime, učenici šestog razreda značajno brže su napredovali od ostalih u testovima verbalnog osmišljavanja, dok, postoji tendencija boljeg napredovanja učenika trećeg i četvrtog razreda u testovima logičkog pamćenja i verbalne klasifikacije. U zaključivanju po analogiji najbolje su napredovali učenici petog, sedmog i osmog razreda. Napredovanja na testu verbalnog razumevanja skoro da su identična u svim razredima. Prema tome, istraživanje je pokazalo da postoji značajno napredovanje u verbalnim sposobnostima kod učenika od trećeg do osmog razreda. Tempo promena zavisi od uzrasta i, pre svega, vrste psiholoških operacija kao latentnih struktura koje registruju primenjeni testovi. Rezultati imaju posebnu praktičnu vrednost jer mogu poslužiti nastavnicima u planiranju onih nastavnih sadržaja koji su značajni za razvoj različitih verbalnih sposobnosti vodeći pritom, posebno, računa o brzini razvoja pojedinih sposobnosti.

Ključne reči: razvojne (prirodne) promene, verbalne sposobnosti, individualna napredovanja, uzrast učenika

Age changes in student verbal skills

This paper is a part of a wider research in the field of development of various intellectual abilities among pupils in primary school. Using the transverse - longitudinal research strategy, the students from the ninth to the fifteenth calendar year of age are observed in order to seek answers to the following questions: 1) whether the important developmental changes in verbal skills occur in this developmental period, 2) whether the pace of change in these skills is the same at all ages, grades, and 3) whether developmental changes in these abilities depend on the type of a test, that is, mental operations which register the applied tests. Verbal abilities are defined as the ability of understanding and shaping the verbal content, verbal reasoning ability, the ability to detect relationships between the terms which are given in the form of verbal and the ability of designing the given set of words. The measurement (assessment) of these abilities was performed by means of the nine tests for intellectual abilities of verbal content. The individual progress was used as the initial data for the analysis. The process of testing the significance of changes and differences among them confirmed the following: 1) a statistically significant improvement of pupils in tests of verbal ability in all three age periods and in certain grades. The progress in verbal abilities depends on the age of students. It turned out that the sixth grade progressed slightly better, and the seventh slightly weaker than the others. There are small differences among other grades and they can be ignored, 2) all classes do not progress at the same speed on all tests. It primarily depends on the psychological operations on which the tests are based. Namely, the sixth grade pupils have progressed significantly faster than other pupils on the tests of verbal design, and there's a tendency for better progress of pupils in the third and fourth grades on the tests of logical memory and verbal classification. The fifth, seventh and eighth grade pupils have most progressed on the tests on which they concluded by analogy. The progress on the test of verbal comprehension is almost identical in all grades. Therefore, the research has shown that there is a significant progress in the verbal skills of pupils from third to eighth grade. The pace of change depends on the age and, above all, the kind of psychological operations as latent structures that register the applied tests.

Keywords: developmental (natural) changes, verbal abilities, individual progress, the age of pupils

---

.....

Ljubica Pavlović

OŠ "Stojan Novaković", Šabac

Email: ljubica1701@yahoo.com

Školski neuspeh kao posledica nedostatka motivacije

Neuspeh učenika u školskom učenju je veoma složen i ozbiljan, ne samo lični, individualni, već i mnogo širi – socijalni problem sa brojnim negativnim posledicama na ukupan razvoj ličnosti učenika i njegov budući život. S toga se s pravom naglašava da je pitanje školskog neuspeha, pitanje od šireg značaja – deo šire društvene odgovornosti. Činjenica je da naši učenici na testovima PISA ispitivanja ne postižu zadovoljavajuće rezultate, kao i to da veliki broj učenika u našim školama još uvek ne postiže rezultate primerene njihovim potencijalima, odnosno ne postižu očekivanja postignuća u školskom učenju. Istraživanja pokazuju da je školski neuspeh posledica niza faktora, od kojih je među presudnim, nedostatak motivacije. S obzirom da su naši učenici sve manje zainteresovani za učenje školskog gradiva, odlučila sam da radim istraživanje vezano za tu tematiku, odnosno koji su to razlozi koji utiču na smanjenje motivacije i zašto učenici sve manje imaju želje za sticanjem znanja. Postavlja se pitanje šta je uzrok nezadovoljavajućem uspehu naših učenika i koji su razlozi za nedostatak motivacije za učenje? Očigledno je da je ovo veoma složeno pitanje i da podrazumeva dublja i šira istraživanja. Cilj istraživanja je utvrditi uzroke školskog neuspeha, odnosno činioce i uzroke nedostatka motivacije, kao faktora neuspeha. U radu su prikazani rezultati anketiranja učenika osmih razreda osnovne škole o razlozima nedostatka motivacije za školsko učenje. Učenici su popunjavali skalu procene razloga koji utiču na nedostatak motivacije. Ovim istraživanjem sam obuhvatila sledeća sredstva motivacije: ocene, pohvale i kritike profesora, način rada, takmičenje sa sobom i sa drugim učenicima, nivo očekivanja određenog uspeha, i posebno da li i na koji način nastavnici i roditelji kao faktori utiču na motivaciju učenika. Među mogućim odgovorima u radu se ukazuje na potrebu šireg i potpunijeg poznavanja i objektivnijeg sagledavanja činilaca i uzroka školskog neuspeha i na bazi toga postavljanje blagovremene i valjane dijagnostike sa najefikasnijim strategijama za njihovo predupređenje ili otklanjanje.

Ključne reči: motivacija, školski neuspeh, metode rada

School failure due to lack of motivation

The failure of students in school learning is a very complex and serious, not just a personal and individual, but also a much wider - a social problem with a numerous negative consequences for the overall development of students and their future life. Therefore, it is rightfully pointed out that the issue of school failure, a matter of greater importance - is a part of a wider social responsibility. The fact is that our students in the PISA tests, do not achieve satisfactory results, and that a large number of students in our schools still haven't achieved results appropriate to

---

their potential, or do not fulfill expected achievement in school learning. The question is what is the cause of the unsatisfactory success of our students and the reasons for the lack of motivation for learning? Obviously this is a very complex issue that involves deeper and broader research. The aim of the research is to determine the causes of school failure, and the factors and causes of lack of motivation as a factor in the failure. This paper presents the results of the survey of eighth-graders about the reasons for the lack of motivation for school learning. Students completed a scale assessments of the factors that contribute to the lack of motivation. In this research I have included the following methods of motivation: reviews, praise and criticism of the professors, competing with yourself and with other students, level of expected success, and in particular whether and how teachers and parents as factors are affecting students' motivation.

Keywords: motivation, school failure, methods

.....

Bojana Bodroža^a, Vladeta Milin^a, Ivana Đerić^a, Dejan Stanković^a, Jelena Teodorović^b

^a *Institut za pedagoška istraživanja, Beograd*

^b *Pedagoški fakultet u Jagodini*

Email: bojana.bodroza@gmail.com

Evaluacija obrazovnih reformi u Srbiji: perspektive direktora škola i prosvetne administracije i stručnjaka

U Srbiji je od 2000. godine sprovedeno više obrazovnih reformi. Međutim, istraživanja pokazuju da među zaposlenima u školama preovlađuje nezadovoljstvo stanjem u školskom sistemu. Ovo istraživanje je sprovedeno sa ciljem da se ispituju mišljenja direktora osnovnih škola (DŠ) i prosvetne administracije i stručnjaka (PAS) o procesu kreiranja i implementacije obrazovnih reformi. Ispitivane su razlike u stavovima prema reformama između ove dve grupe ispitanika i analizirano je da li se njihova evaluacija uspešnosti reformi bazira na različitim faktorima. U istraživanje su bili uključeni DŠ iz reprezentativnog uzorka osnovnih škola (N = 150) i prigodan uzorak PAS (N = 87). Konstruisan je upitnik kojim su ispitivana mišljenja ispitanika o tri faze ciklusa javnih politika (identifikovanje i formulisanje problema, implementacija politike i evaluacija politike tj. reforme), kao i o društvenom kontekstu u kom se reforme odvijaju. Preliminarne analize su pokazale da upitnik meri sledeće varijable: socijalni kontekst, transparentnost procesa identifikacije problema i evaluacija reformi. Iz subskale implementacije politika izvojene su dimenzije efektivna komunikacija i podrška, prijem reformi u školama, finansijske i organizacione prepreke i nedostatak mehanizama implementacije. Rezultati pokazuju da su DŠ manje zadovoljni reformama u odnosu na PAS, da prijem reformi u školama ocenjuju boljim, ali da negativnije procenjuju transparentnost procesa identifikacije problema i opažaju da je postojalo više finansijskih i organizacionih prepreka pri sprovođenju reformi. Sprovedene su zasebne

hijerarhijske regresije na poduzorku DŠ i PAS u kojima je pozitivna evaluacija reformi predstavljala kriterijum, dok su prediktori uvođeni u tri koraka: starost, pol (korak 1), društveni kontekst (korak 2), transparentnost procesa identifikacije problema i četiri dimenzije implementacije reformi (korak 3). Na oba poduzorka su dobijeni značajni regresioni modeli. DŠ ocenjuju da su reforme uspješnije ukoliko društveni kontekst opažaju kao povoljniji, transparentnost procesa identifikacije problema u obrazovnom sektoru kao veću, prijem reformi u školama kao bolji, ukoliko je postojalo manje organizacionih i finansijskih prepreka, kao i ukoliko su procenjivali da bi postojanje određenih mehanizama poboljšalo reforme. Pozitivnije su ocenili reforme oni članovi PAS koji su društveni kontekst opažali kao povoljniji, proces identifikacije problema kao transparentniji i koji su procenjivali da bi reforme bile uspješnije da su postojali određeni mehanizmi sprovođenja reformi. Ipak, poređenje beta koeficijenata dobijenih na poduzorcima DŠ i PAS ukazuju da razlike nisu statistički značajne, što ukazuje na to da oni svoju ocenu uspešnosti reformi ipak baziraju na relativno sličnim faktorima. Može se zaključiti da PAS nešto pozitivnije procenjuju opšti kvalitet obrazovnih reformi nego DŠ, ali se procene i jednih i drugih zasnivaju na sličnim činiocima kreiranja i sprovođenja obrazovnih reformi.

Ključne reči: obrazovne reforme, direktori škola, prosvetna administracija, ciklus javnih politika, obrazovanje

Evaluation of education reforms in Serbia: The perspectives of school principals and educational administration and experts

The aim of this research was to examine whether school principals (SP) and educational administration and experts (EAE) see differently education reforms undertaken in Serbia in last ten years and on which factors they base their evaluation of reforms. The representative sample of 150 SP and convenience sample of 87 EAE filled in the survey designed for the purpose of this study. As compared to EAE, SP are more dissatisfied with the reforms, they think that the process of identification of relevant educational problems was less transparent, reforms were well received in schools, and there were more organizational and financial obstacles during implementation of the reforms. Both – SP and EAE, base their evaluation of the reforms on similar factors: adverse social context, nontransparent process of identification of the problems in the field of education, and different aspects of implementation of the reforms.

Keywords: education reforms, school principals, educational administration, policy cycle, education

•••••

Marija Marković, Branislava Popović-Ćitić

Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Univerzitet u Beogradu

Email: marija87markovic@yahoo.com

Preferencije televizijskih sadržaja i percepcija njihovog uticaja sa stanovišta učenika osnovnih škola

Televizija predstavlja tradicionalni elektronski medij koji značajno okupira slobodno vreme dece. Pitanje uticaja televizijskih sadržaja na ponašanje dece predmet je mnogih javnih i naučnih rasprava. Za potrebe planiranja efektivnih preventivnih programa usmerenih na razvijanje pozitivnih i eventualno korigovanje neadekvatnih medijskih navika dece, neophodno je ispitati mišljenje učenika o medijskim sadržajima. U skladu sa tim postavljeno je kvalitativno istraživanje sa ciljem utvrđivanja televizijskih sadržaja koje učenici prate na televiziji i percepcije učenika o uticajima televizijskih sadržaja na formiranje stavova i oblikovanje ponašanja. Za potrebe prikupljanja podataka kreiran je poseban vodič za fokus-grupne intervjuje koji je, u okviru projekta Program prevencije problema u ponašanju učenika, primenjen na uzorku od 166 učenika starijih razreda iz osam beogradskih osnovnih škola. Tokom školske 2012/13 godine, održano je 16 polno homogenih učesničkih fokus grupa koje su u proseku brojale po 10 učenika, uzrasta od 11 do 13 godina. Intervjui su sprovedeni kroz četiri vežbe u kojima je od učenika traženo da navedu emisije koje prate na televiziji, zatim emisije koje mladi njihovog uzrasta ne bi trebalo da gledaju, kao i da opišu pozitivne i negativne uticaje televizijskog sadržaja. Istraživački podaci ukazuju da svi ispitani učenici primarno prate rijaliti i tok šou emisije, s tim da devojčice redovno prate i muzičke emisije, domaće ili turske serije, dok dečaci radije gledaju emisije posvećene crnoj hronici i televizijske sadržaje sportskog karaktera. Učenici su svesni da određeni televizijski sadržaji nisu primereni njihovom uzrastu i da, kao takvi, mogu imati negativan uticaj na razvoj i oblikovanje ponašanja. Pozitivne uticaje televizijskih sadržaja učenici vide u informisanju i unapređivanju znanja, mogućnostima zabave i razonode, kao i razvijanju različitih socijalnih veština, dok se negativni uticaji prepoznaju u usvajanju neadekvatnih obrazaca ponašanja i izazivanju straha. Dodatno, devojčice navode da prekomerno gledanje televizije može da dovede i do nekih zdravstvenih teškoća kao što je slabljenje vida. Dobijeni nalazi upućuju na zaključak da učenici prevashodno prate televizijske sadržaje zabavnog karaktera, pravilno percipiraju pozitivne i negativne uticaje koje televizijski sadržaji mogu imati na njihovo ponašanje, ali ih to ih ne sputava u odabiru sadržaja koji su neprimereni njihovom uzrastu. Uvažavajući istraživačke rezultate, sa aspekta prevencije problema u ponašanju učenika, poželjno bi bilo u okviru preventivnih programa kreirati edukativne intervencije usmerene na povećanje svesti učenika o štetnim efektima televizijskih sadržaja, ali i motivisanje da u većoj meri prate sadržaje kroz koje se mogu ostvariti pozitivni uticaji televizije.

Ključne reči: televizija, televizijski sadržaj, učenici, osnovna škola

---

Preferences for Television Content and the Perception of It's Influence – Elementary Students' Viewpoint

In order to plan effective prevention programs aimed at developing positive and possible correction of inadequate media habits of children, qualitative research was set to determine the television content that students follow on television and their perception of the influence that television content has on the formation of attitudes and behavior modification. Data were collected on a sample of 166 students, aged 11 to 13, from eight elementary schools in Belgrade during the 2012/13 school year and through participatory focus groups. Derived conclusions indicate that the students primarily follow television entertainment content, they properly perceive positive and negative influences that television content can have on their behavior, but that does not restrict them to the selection of content that is inappropriate for their age. Therefore, it is desirable for prevention programs to create educational interventions aimed at raising students' awareness about harmful effects of television content and at motivating students to watch the content that can yield positive effects of television.

Keywords: television, television content, students, elementary school

.....

Milica Drobac^a, Aleksandra Hadžić-Krnetić^a, Brane Mikanović^b, Ivana Zečević^a

^a Studijski program za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Banjoj Luci

^b Studijski program za pedagogiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Banjoj Luci

Email: milicadrobacbl@gmail.com

Analiza ishoda osnovnog obrazovanja prema Blumovoj taksonomiji i SMART sistemu

U radu je predstavljena analiza Nastavnog plana i programa (skraćeno: NPP) za osnovno obrazovanje u Republici Srpskoj, rađena s ciljem provjere koliko aktuelni NPP za osnovno obrazovanje i vaspitanje ostvaruje ciljeve obrazovanja i vaspitanja i ishode učenja definisane generičkim deskriptorima kvalifikacijskog okvira, u Osnovama kvalifikacijskog okvira BiH (Službeni glasnik Bosne i Hercegovine 31/11). Kvalitativnom analizom je obuhvaćeno 26 predmeta koji se podučavaju od prvog do devetog razreda. U analizi ishoda NPP korištena je Blumova taksonomija u kognitivnom području sa nivoima: znanje, shvatanje, primjena, analiza, sinteza i evaluacija, i Blumova taksonomija u psihomotornom području sa nivoima: imitacija, manipulacija, precizacija, artikulacija i naturalizacija (samo za predmet fizičko vaspitanje). Pored Blumove taksonomije korišten je i SMART sistem, prema kom dobar ishod odlikuje konkretnost (S-specific), mjerljivost (M-measurable), ostvarivost (A-achievable), realističnost (R-realistic) i vremenska ograničenost (time-limited), omjer broja predviđenih nastavnih jedinica u odnosu na planirani broj časova i broj adekvatno postavljenih ishoda u odnosu na broj nastavnih jedinica, te unutrašnja struktura predmeta unutar jednog razreda i unutrašnja struktura predmeta unutar cijelog školovanja.

Rezultati pokazuju da su svi predmeti opterećeni nastavnim sadržajem, što se vidi na osnovu procenata najnižih nivoa znanja (pamćenje i shvatanje) pretjerano zastupljenih u svim predmetima kroz svih devet razreda, kao i na osnovu omjera broja nastavnih jedinica i predviđenog broja časova. Broj adekvatno postavljenih ishoda je mali u odnosu na broj nastavnih jedinica, a broj neadekvatnih ishoda varira od 15.7% u sedmom razredu, do 28.6% u prvom razredu. Adekvatno formulisanim ishodima učenja dominantno se podstiču niži nivoi znanja prema Blumovoj taksonomiji (znanje – 32.1%; shvatanje – 37%; primjena – 18.9%; analiza – 7.6%; sinteza – 2.5% i evaluacija – 1.9%), a u odnosu na SMART kriterije upadljivo izostaje vremenska ograničenost ishoda. Nastavni sadržaji unutar pojedinačnih predmeta su zadovoljavajuće povezani, ali je vrlo mala povezanost između sadržaja različitih predmeta unutar jednog razreda, kao i između sadržaja istog predmeta tokom osnovnoškolskog obrazovanja. Ovako određenim ishodima NPP ne ostvaruje se određen broj ciljeva obrazovanja i vaspitanja, osobito onih koji se odnose na razvoj kritičkog, kreativnog i stvaralačkog mišljenja, svijesti otvorene za nove ideje i znanja, primjenu znanja i razvoj kritičnosti i samokritičnosti.

Ključne reči: ishodi obrazovanja, Nastavni plan i program, osnovno obrazovanje, ciljevi obrazovanja, kvalifikacijski okvir

Primary school curriculum and educational aims

This paper presents the analysis of the Primary School Curriculum for the Republic of Srpska (hereinafter referred to as the “PSC”), which was conducted in order to establish to what extent the current Curriculum for primary schools in RS implements the educational aims, objectives and outcomes using generic descriptors of the Common Core Qualifications Framework of BiH (Official Gazette of Bosnia and Herzegovina, 31/11). The analysis included 26 school subjects which are taught from the first to ninth grade. The results obtained indicate that the Curriculum is too prescriptive and over-demanding in its content, that the number of student outcomes in relation to the number of teaching units is inadequate, and that the lower order thinking skills, according to Bloom's Taxonomy, are encouraged. Outcomes based education does not lead to the implementation of certain educational aims.

Keywords: learning outcomes, curriculum, primary education, educational aims, qualifications framework

.....

Lidija Bukvić, Branislava Popović-Ćitić

Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Univerzitet u Beogradu

Email: lidija_bukvic@yahoo.com

Informisanost učenika osnovnih škola o elektronskom nasilju

Usled kontinuiranog porasta upotrebe interneta i mobilnih telefona u svakodnevnom životu mladih, pažnju naučne javnosti sve više zauzima problem elektronskog nasilja. Polazeći od značaja

---

koji prepoznavanje i pravilno reagovanje u situacijama elektronskog nasilja ima za domen prevencije nasilnog ponašanja, postavljeno je kvalitativno istraživanje usmereno na ispitivanje nivoa znanja i obaveštenosti učenika o elektronskom nasilju i rizičnim ponašanjima u virtuelnom prostoru komunikacije. Podaci su prikupljeni na uzorku od 84 učenika, uzrasta od 11 do 13 godina, iz pet beogradskih osnovnih škola tokom školske 2012/2013 godine, u okviru projekta Program prevencije problema u ponašanju učenika, putem učesničkog fokus-grupnog intervjua. U svakoj školi realizovane su po dve polno homogene fokus grupe. Intervjui su sprovedeni kroz pet vežbi, u skladu sa posebno kreiranim vodičem. Rezultati, izvedeni na osnovu sumiranja i analize kvalitativnih izjava, ukazuju da učenici elektronsko nasilje prepoznaju prvenstveno u slanju nepristojnih, zlonamernih i uvredljivih poruka drugoj osobi, lažnom predstavljanju u ime neke druge osobe, kao i prosleđivanju neprikladnih fotografija ili snimaka neke osobe. Sa druge strane, ponašanja koja vide kao rizik za viktimizaciju elektronskim nasiljem najčešće su objavljivanje ličnih podataka i prihvatanje nepoznatih osoba za prijatelje na društvenim mrežama, pri čemu se oni sami izlažu riziku viktimizacije prihvatanjem nepoznatih osoba za prijatelje na mrežama za socijalno umrežavanje i davanjem svog broja telefona nepoznatima. Kada je u pitanju virtuelni nasilnik, učenici pravilno prepoznaju anonimnost kao njegovu glavnu odliku, dok razlog nasilnog ponašanja prvenstveno vide u želji za zastrašivanjem drugih, i smatraju da su to osobe koje su nasilne i van virtuelnog prostora. Sa druge strane, učenici percipiraju položaj žrtve elektronskog nasilja kao bolji u odnosu na položaj žrtve tradicionalnog vršnjačkog nasilja, zbog mogućnosti da izbegne maltretiranje udaljavanjem od elektronskih sredstava i zbog nemogućnosti nastanka fizičkih posledica. Dodatno, učenici ističu da žrtva lako može zauzeti ulogu nasilnika, ukoliko uzvratu istom merom na maltretiranje. U istraživanju nisu utvrđene polne i uzrasne razlike među učenicima. Na osnovu istraživačkih rezultata može se zaključiti da učenici poznaju osnovna ponašanja koja čine elektronsko nasilje, kao i da u značajnoj meri prepoznaju situacije koje ih mogu dovesti u rizik da postanu žrtve. Uprkos tome, učenici se upuštaju u rizična ponašanja i nisu u dovoljnoj meri upoznati sa razlozima zbog kojih neko vrši nasilje elektronskim putem, kao ni posledicama koje ovaj oblik nasilja može proizvesti. U praktičnom smislu, preventivne aktivnosti bi bilo opravdano usmeriti na informisanje učenika o posledicama elektronskog nasilja i mogućim načinima zaštite u virtuelnom prostoru, kao i na uvežbavanje veština pravilnog reagovanja u situacijama viktimizacije elektronskim nasiljem.

Ključne reči: elektronsko nasilje, vršnjačko nasilje, učenici, osnovna škola

Awareness of elementary school students on cyberbullying

This paper presents a qualitative study aimed at investigating the level of knowledge and awareness on cyberbullying and risky behavior in the virtual space of communication in the student population. Data were collected through focus-group interviews on a sample of 84 students, aged 11-13 years from five primary schools. The research shows that students recognize the basic behaviors that cyberbullying consists of, as well as situations that could lead to the risk of victimization. Despite this, students engage in risky behaviors and they are not sufficiently aware of the reasons why someone commits cyberbullying. Additionally, they are not aware of

---

the consequences of this type of violence. In practical terms, it would be justified to focus prevention activities on informing students about the consequences of cyberbullying and possible ways of protection in cyberspace, as well as help them acquire skills for adequate responses in situations such as cyberbullying victimization.

Keywords: cyberbullying, bullying, students, elementary school

.....

Gabrijela Vrdoljak^a, Marija Kristek^b, Ana Jakopec^a

^a Filozofski fakultet, Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

^b Odjel za matematiku, Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Email: gpiri@ffos.hr

Provjera modela predviđanja akademskog postignuća studenata

Cilj ovog empirijskog istraživanja je provjeriti doprinos proaktivnosti i različitih pristupa učenju akademskom postignuću studenata. Raspravlja se o važnosti i načinima implementacije dobivenih rezultata u akademskom kontekstu. Nadalje, provjerava se i medijacijska uloga različitih pristupa učenju (dubinskog, površinskog i strateškog) u odnosu proaktivnosti i akademskog postignuća. Podaci su prikupljeni anketiranjem prigodnog uzorka 255 studenata diplomskih studija različitih usmjerenja i obrađeni strukturalnim modeliranjem. Proaktivnost se ispitala Upitnikom proaktivnosti P1 (Zarevski i sur., 2002), a pristupi učenju pomoću upitnika ASSIST (Entwistle, 2000). Kao mjera akademskog postignuća korištena je prosječna ocjena na preddiplomskom studiju. Nalazi istraživanja interpretiraju se u okviru teorije samoreguliranog učenja i koncepta studentskih pristupa učenju. Zimmermanova (1990) teorija samoreguliranog učenja (razvijena u okviru socio-kognitivnog modela) objašnjava karakteristike samoreguliranih učenika i studenata za koje se očekuje i predviđa bolji školski i akademski uspjeh, te naglašava da samoregulirano učenje uključuje proaktivno zalaganje i traženje prilika za učenje. U skladu sa Zimmerman-ovim (1990) nalazima, očekuje se odabir učinkovitijih pristupa učenju (dubinskog i strateškog) kod proaktivnih učenika, a time i veće akademsko postignuće. U skladu s pretpostavkama modela, rezultati potvrđuju pozitivan utjecaj proaktivnosti na dubinski i strateški pristup učenju, odnosno negativan utjecaj proaktivnosti na korištenje površinskog pristupa učenju. Nadalje, strateški pristup učenju pozitivno doprinosi akademskom postignuću studenata, dok površinski pristup negativno doprinosi istom. Dubinski pristup učenju nema direktan efekt na akademsko postignuće studenata, međutim, dubinski pristup učenju, indirektno, putem strateškog pristupa, pozitivno utječe na akademsko postignuće. Također, rezultati su potvrdili i medijacijski utjecaj strateškog i površinskog pristupa učenju u odnosu proaktivnosti i akademskog postignuća, odnosno pokazali kako proaktivnost studenata indirektno, putem navedenih pristupa učenju pozitivno doprinosi akademskom postignuću studenata. Preciznije, razvijeniji stupanj proaktivnosti rezultirat će odabirom učinkovitijih pristupa učenju, a samim time i višim akademskim postignućem studenata.

Ključne reči: proaktivnost, pristupi učenju, akademsko postignuće

Verification of a model of students' academic achievement prediction

The aim of this empirical research is to verify the contribution of proactivity and different learning approaches to students' academic achievement. Furthermore, it investigates the mediating role of a different learning approaches (deep, surface and strategic) in the relationship between proactivity and academic achievement. Data was collected by surveying a large, convenient sample of undergraduate students of different orientations and analyzed with structural equations modeling. In line with the assumptions of the proposed model, the results confirm the positive impact of proactivity on deep and strategic learning approaches and a negative impact of proactivity on the use of surface learning approach. Furthermore, a strategic approach positively contributes to the students' academic achievement, while the surface approach negatively contributes to above mentioned. Deep learning approach has no direct effect on the students' academic achievement, however, deep approach, indirectly, through the strategic approach, positively effects students' academic achievement. Also, the results confirmed the mediating role of strategic and surface learning approaches in relationship between proactivity and academic achievement, which demonstrates that students' proactivity, indirectly, through these learning approaches positively contributes to the students' academic achievement. Specifically, the degree of the developed proactivity will result in selecting effective learning approaches, which will further lead to a higher level of students' academic achievement. The research findings are interpreted in the framework of the theory of self-regulated learning and the concept of students' approaches to learning. The importance and ways of implementation of the results in an academic context are discussed.

Keywords: proactivity, learning approaches, academic achievement

POZITIVNA PSIHOLOGIJA

Sanja Nišević

Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača, Novi Sad

Ryff's psychological well-being scales in Serbian: confirmatory factor analysis

The main purpose of this study was to investigate the structure of a Serbian translation of Ryff's psychological well-being scales, and to examine its higher order factor structure. The Ryff's psychological well-being scales were constructed to measure six dimensions of psychological well-being: autonomy, environmental mastery, personal growth, positive relations with others, purpose in life, and self-acceptance. The sample consisted of 1024 subjects, 49.82 % females, with the average age 37 years. Respondents were answering on the six measures of well-being, reporting how much they were agreeing or not with a statement, using a six-point Likert scale (1 – strongly disagree, 2 – moderately disagree, 3 – slightly disagree, 4 – slightly agree, 5 – moderately agree, and 6 – strongly agree). Factorial validity of the questionnaire was tested by confirmatory factor analysis. Four models were tested, and all multi-factor models implied the correlations between factors. Except for the single-factor model, all models showed acceptable fit. For the best-fitting model (6 first-order factors), factorial invariance across genders was tested. Models implying configural invariance, full metric invariance, equivalence of construct variances and covariances, and equivalence of residual variances and covariances were tested. The results showed that all models fit well. According to the present results, we may say that the factorial structure of the original questionnaire of psychological well-being in our sample is largely similar to one proposed by Ryff and that the dimensionality of psychological well-being fits with six-factor structure. This study also provided supporting evidence for the cross-cultural replicability of the higher order factor structure of psychological well-being.

Keywords: Ryff's psychological well-being scales, confirmatory factor analysis, Serbian translation, cross-cultural replicability

.....

Marija Novoselić

Email: marija.novoselic@gmail.com

Subjective age, life satisfaction and self-rated health

The aim of this study was to examine the relationship of different aspects of subjective age (cognitive age, comparative age and ideal age) and to examine the contribution of life satisfaction and self-rated health to prediction of different aspects of subjective age. Subjective age refers to whether how one feels regardless its true chronological age. Cognitive age refers on subjective perception of age considering on feel, look, do and interest, and it is an average of this four

---

dimensions. Comparative age refers to whether one feels younger, same or older compared with peers. The age that a person would like to be is an ideal age. 230 subjects (115 women and 115 men) - 20 to 72 years old from some Croatian cities (Đakovo, Osijek, Zadar, Split and Šibenik) participated in the study. The relevant constructs were measured by Life Satisfaction Scale (SWLS) and with questions which are related to different aspects of subjective age and self-rated health. Participants were asked to reply in years for questions refer to cognitive (four items) and ideal age. For comparative age, they were asked whether they felt younger all the time (1), younger most of the time (2), about the same (3), older most of the time (4) or older all the time (5) than their chronological age. Self-rated health assessed with single question: "As a whole, how do u rate your current health?" on a scale ranging from very poor (1) to excellent (5). There was no significant sex difference in different aspects of subjective age. Furthermore, there was a significant negative correlation between chronological and comparative age ($r = -.14$), and a significant positive correlation between chronological and ideal ($r = .70$), cognitive age ($r = .87$), and its four dimensions (feel ($r = .76$), look ($r = .88$), do ($r = .73$) and interest ($r = .73$)). Furthermore, there was no significant correlation between comparative age and ideal and cognitive age, except positive correlation with cognitive dimension of feel ($r = .18$); i.e., with decreasing comparative age, individuals feel cognitively younger. There was a significant positive correlation between ideal and cognitive age ($r = .70$), and its dimensions. Individuals, who want to be younger, feel cognitively younger and perceive themselves younger for four cognitive dimensions. There was a significant positive correlation between four cognitive dimensions. Self-rated health and life satisfaction correlated significantly and negatively with comparative, cognitive age, and its four dimensions. The results of hierarchical regression analysis showed that self-rated health is better predictor of different aspects of subjective ages; i. e. comparative, ideal and cognitive age, than life satisfaction, wich is not showed as predictor of different aspects of subjective ages. Furthermore, the results of hierarchical regression analysis showed that comparative and cognitive age are predictors of life satisfaction; on the other hand, life satisfaction was not significant predictor of different aspects of subjective ages. Finally, feeling younger at older ages was more common among individuals with good self-rated health and younger subjective age (comparative and cognitive) is predictor of life satisfaction.

.....

Veljko Jovanović, Vesna Gavrilov-Jerković, Dragana Brdarić, Dragan Žuljević

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

Email: vejo@uns.ac.rs

Pozitivna očekivanja kao medijatori povezanosti između crte pozitivnog afekta i subjektivnog blagostanja

Crta pozitivnog afekta predstavlja jedan od najrobusnijih prediktora subjektivnog blagostanja. Ipak, mehanizmi povezanosti između dispozicije za doživljavanjem prijatnih emocija i visokog

---

subjektivnog blagostanja nisu dovoljno istraženi i poznati. Dve dominantne grupe modela pokušavaju objasniti povezanost između karakteristika ličnosti i blagostanja: temperamentalni i instrumentalni. Dok temperamentalni modeli tvrde da je veza između ličnosti i blagostanja direktna i posredovana biološkim mehanizmima, instrumentalni modeli sugeriraju da je ta veza indirektna, odnosno da dispozicije ličnosti vode ka određenim obrascima ponašanja i mišljenja koji onda posredno vode ka višem nivou blagostanja. U ovom istraživanju je proveravano da li pozitivna očekivanja (optimizam, self-efikasnost i nada) predstavljaju jedan od mehanizama kojim se može objasniti povezanost između crte pozitivnog afekta i indikatora subjektivnog blagostanja: prijatnih emocija, neprijatnih emocija i zadovoljstva životom. U istraživanju je učestvovalo 475 studenata (84.4% ženskog pola) Univerziteta u Novom Sadu, prosečne starosti 19.58 godina (SD = 1.00). Ispitanici su u inicijalnom testiranju popunili meru crte pozitivnog afekta, nakon šest meseci su popunjavali upitnike za procenu nade, optimizma i self-efikasnosti, a godinu dana nakon inicijalnog testiranja su popunjavali skale za procenu tri indikatora subjektivnog blagostanja: zadovoljstva životom, prijatnih i neprijatnih emocija. Medijaciona uloga pozitivnih očekivanja u vezi između crte pozitivnog afekta i subjektivnog blagostanja je ispitana pomoću multiple medijacione analize, putem bootstrapping metode. Optimizam se pokazao kao značajan medijator veze između crte pozitivnog afekta i sve tri komponente subjektivnog blagostanja (za zadovoljstvo životom: $b = .35$, $p < .01$, 95% CI: .23 - .49; za prijatne emocije: $b = .08$, $p < .05$, 95% CI: .02 - .14; za neprijatne emocije: $b = -.22$, $p < .01$, 95% CI: -.29 - -.15), dok je nada ispoljila značajan medijacioni efekat u slučaju zadovoljstva životom ($b = .251$, $p < .01$, 95% CI: .11 - .42) i prijatnih emocija ($b = .083$, $p < .01$, 95% CI: .01 - .16). Self-efikasnost nije pokazala značajan medijacioni efekat ni u jednom modelu. Rezultati ovog istraživanja sugeriraju da su osobe sa izraženom crtom pozitivnog afekta sklone da razvijaju pozitivna očekivanja u vezi sa budućnosti, što za posledicu ima rast subjektivnog blagostanja. Nalazi istraživanja podržavaju stanovište instrumentalnih modela i ukazuju da su optimizam i nada jedan od mehanizama pomoću kojih se može objasniti povezanost između dispozicije za doživljavanjem prijatnih emocija i nivoa subjektivnog blagostanja osobe.

ključne reči: crta pozitivnog afekta, pozitivna očekivanja, subjektivno blagostanje, multipla medijacija

Positive expectations as mediators of the relationship between trait positive affect and subjective well-being

The present longitudinal study examined the mediating effects of positive expectations (optimism, hope and self-efficacy) in the relations between trait positive affect and subjective well-being (life satisfaction, positive affect, and negative affect). A total of 475 students (84.4% females) completed measures of trait positive affect (Time 1), positive expectations (Time 2, six months later) and subjective well-being (Time 3, one year later). The SPSS macro for bootstrapping multiple mediation effects was used to test the multiple mediation model. Results showed that for the relation between trait positive affect and negative affect only optimism emerged as a significant mediator. For positive affect and life satisfaction, both optimism and

---

hope yielded significant mediating effect. The findings of the present study suggest that one way via which trait positive affect increases the level of subjective well-being is through its effect on positive expectations.

Keywords: trait positive affect, positive expectations, subjective well-being, multiple mediation

.....

Vesna Gavrilov-Jerković, Dragan Žuljević, Veljko Jovanović, Dragana Brdarić

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

Email: jerkovso@eunet.rs

Uloga psiholoških protektivnih faktora u predikciji psihološkog blagostanja

Brojne studije pokazuju da je psihološko blagostanje povezano sa stepenom izraženosti psiholoških protektivnih faktora. Osobe koje su srećnije istovremeno imaju i pozitivna očekivanja, pokazuju poverenje u sopstvene resurse da izađu na kraj sa poteškoćama i primenjuju efikasnije strategije prevladavanja. Međutim, pregled literature pokazuje da je nedovoljan broj longitudinalnih studija koje bi ustanovile kakva je dugoročna vrednost ovih protektivnih regulativnih mehanizama. Cilj ovog istraživanja je da se ustanovi da li se na osnovu izraženosti protektivnih faktora može predvideti nivo psihološkog blagostanja ispitanika u periodu od godinu dana. Uzorak je činio 651 student (85% studentkinja) Univerziteta u Novom Sadu, prosečne starosti 19.5 godina ($SD = 1.00$). U inicijalnom merenju ispitanici su popunili upitnike za procenu optimizma, nade, self-efikasnosti, rezilijentnosti, strategija prevladavanja, stilova afektivne regulacije, kognitivne vulnerabilnosti za depresiju i zadovoljstva socijalnim relacijama. Nakon godinu dana ispitanici su popunili upitnike za procenu psihološkog blagostanja: mere pozitivnog i negativnog afekta, psihološkog distresa, zadovoljstva životom i doživljaja smislenosti života. Nad varijablama psihološkog blagostanja je sprovedena klaster analiza i izdvojeno je pet grupa ispitanika. Prvu grupu su činile osobe sa prosečno izraženim vrednostima distresa i blago povišenim zadovoljstvom životom. Drugu grupu su činile osobe sa izrazito povišenim distresom, blago sniženim zadovoljstvom i prosečnim vrednostima prijatnih emocija i smislenosti života. Treća grupa je formirana od ispitanika bez distresa ali sniženog životnog zadovoljstva. Četvrta grupa je grupa zadovoljnih osoba bez distresa koje često osećaju prijatne emocije i život vide kao smislen. Petu grupu su činile nezadovoljne osobe koje pate od anhedonije, imaju doživljaj da njihov život nema smisla, preplavljene su neprijatnim emocijama i doživljavaju snažan distres. Nad klasterima je sprovedena diskriminativna analiza sa protektivnim faktorima kao prediktorima. Dobijene su dve značajne funkcije. Prva funkcija objašnjava 80% varijanse i definisana je preko svih ispitanih faktora otpornosti, u najvećoj meri optimizma, nade i rezilijentnosti i odsustva vulnerabilnosti za depresiju i izbegavanja. Ova funkcija najbolje objašnjava razlike između četvrte i pete grupe. Ispitanici četvrte grupe postižu najviše skorove a ispitanici pete grupe najniže skorove na merama psihološke otpornosti. Druga funkcija objašnjava 11.8% varijanse i definiše je izbegavanje kao strategija prevladavanja, prisustvo nade ali i odsustvo prilagođavanja i

rezilijentnosti. Ona najbolje razdvaja drugu i treću grupu. Faktori koji je definišu štite ispitanike od izraženijeg nezadovoljstva, osećaja besmisla i anhedonije ali ne i od simptoma distresa. Rezultati istraživanja pokazuju da pozitivna očekivanja i regulativni mehanizmi imaju dugoročnu protektivnu ulogu u uspostavljanju psihološkog blagostanja.

Ključne reči: subjektivno blagostanje, protektivni faktori, samoregulativni mehanizmi, prospektivna studija

The role of psychological protective factors in predicting psychological well-being

The aim of this research was to examine whether the level of psychological wellbeing can be predicted based on indicators of psychological protective factors after an one year period. The sample consisted of 651 students (85% female) of University of Novi Sad, average age of 19.5 (SD = 1.00). In the initial assessment they provided data on questionnaires assessing hope, optimism, self efficacy, resilience, coping strategies, affective regulation styles, cognitive vulnerability for depression, and social relation satisfaction. After an year perion they completed questionnaires assessing positive and negative affect, psychological distress, satisfaction with life and life engagement. A cluster analysis was performed on the measures of protective factors. The discriminant analysis was performed with the cluster membership as a grouping variable. The first function explains 80% of total variance, and was defined by all protective factors. The second function, explaining 11.8 % of total variance was defined by aviodance, hope and absence of adjusting and resilience. The results show that positive expectations and regulatory mechanisms have an long lasting protective role.

Keywords: subjective well-being, protective factors, selfregulatory mechanisms, prospective study

.....

Dragan Žuljević, Vesna Gavrilov-Jerković, Veljko Jovanović, Dragana Brdarić

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

Email: drzuljevic@gmail.com

Dve strane iste medalje: Odnos pozitivnih i negativnih indikatora mentalnog zdravlja

Eudaimonistički pristup subjektivnom blagostanju podrazumeva da pored praćenja pozitivnih emocionalnih stanja valja voditi računa i o proceni smislenosti života kao relevantnoj varijabli za kompletnu procenu mentalnog zdravlja. S druge strane, definisanje mentalnog zdravlja kao odsustvo patnje i disfunkcionalnosti sve češće biva konfrontirano nalazima u prilog dvofaktorskim modelima koji postuliraju da je za sveobuhvatno sagledavanje ovog fenomena neophodno

jednako obraćati pažnju i na pozitivne aspekte funkcionisanja pojedinca. Cilj našeg istraživanja bio je provera postulata dvofaktorskih teorija mentalnog zdravlja odgovarajući na pitanje da li kod ljudi prisustvo patnje i disfunkcionalnosti nužno implicira i pad pozitivnih indikatora mentalnog zdravlja, uz uključivanje varijable doživljaja smislenosti života kao relevantan aspekt čovekove funkcionalnosti. Uzorak je činilo 1033 studenta Univerziteta u Novom Sadu, starosti od 19 do 37 godina (Mdn = 21), oba pola, uz značajno veći broj ispitanica (77.3%). Ispitanici su davali odgovore na samoopisnim merama pozitivnog i negativnog afekta (SIAB-PANAS), zadovoljstva životom (SWLS), distresa (DASS-21), te doživljaja smisla života (LET). Hijerarhijskom klaster analizom standardizovanih prosečnih skorova navedenih skala izdvojeno je pet klastera. Nehijerarhijskom klaster analizom utvrđeni su profili postignuća karakteristični za svaki pojedinačni klaster, dok je analiza varijanse potvrdila pretpostavku o dovoljnoj specifičnosti svakoga od njih, kako putem glavnih efekta za svaku od 5 zavisnih varijabli (F u opsegu od 249.20 do 365.98; df = 1028; p<0.01), tako i putem testova kontrastiranja na pojedinačnim varijablama. Prvi klaster čini 268 ispitanika (25.9%) i karakteriše ga prosečno postignuće na svim merama uz umereno naglašen doživljaj zadovoljstva životom. Drugi klaster grupiše 117 ispitanika (11.3%) sa prosečnim postignućima na varijablama pozitivnog afekta, doživljaja smisla i zadovoljstva životom, ali i sa najvišim postignućima na skalama distresa i negativnog afekta. Treći klaster koji obuhvata 209 ispitanika (20.2%), veoma nalikuje prvom, izuzev u tome što je postignuće ispitanika na skali zadovoljstva životom drastično niže. Četvrti klaster čini 340 ispitanika (32.9%) sa visokim postignućima na skalama zadovoljstva životom, pozitivnog afekta i smisla života, a niskim na skalama distresa i negativnog afekta. Peti klaster sa najdrastičnijim rasponom postignuća obhvata 99 ispitanika (9.6%) sa visokim skorovima na varijablama distresa i negativnog afekta, te niskim na ostalim varijablama, indikujući veoma nisku procenu zadovoljstva životom i istovremeno naglašavajući visok nivo patnje i odsustvo doživljaja smisla sopstvenog života. Dobijeni rezultati snažno idu u prilog dvofaktorskim teorijama, sugerišući da odsustvo disfunkcionalnosti nije dovoljan pokazatelj subjektivnog blagostanja pojedinca. Biće diskutovane teorijske i praktične implikacije ovih nalaza.

Ključne reči: mentalno zdravlje, dvofaktorski modeli, klaster analiza, studentska populacija

Different sides of the same medal: The relations between positive and negative indicators of mental health

The aim of this research was to examine the postulates of contemporary two-factor models of mental health implicating that this concept needs to include not just simple absence of dysfunctions and suffering, but also consider the level of positive indicators, ie. subjective well-being and life engagement. 1033 student participants (77.33% female) provided data on current level of distress (DASS-21), positive and negative affect (SIAB-PANAS), satisfaction with life (SWLS) and life engagement (LET). Cluster analysis provided 5 different entities defined by different achievement on these variables providing the finding in favour of two-factor models of mental health. Some theoretical and practical implications of these results will be discussed.

Keywords: mental health, two-factor models, cluster analysis, student population

---

•••••

Marija Shterjovska, Elena Achkovska Leshkovska

Institute of Psychology, Faculty of Philosophy, Ss Cyril and Methodius University, Skopje

Email: stermar86@gmail.com

Time perspective as predictor of meaning in life

Time perspective and meaning in life has been subject of only few empirical studies in the Macedonian cultural context, but none of them has explored their relationship. The purpose of this study was to determine whether meaning in life among Macedonian students can be predicted based on their dominant orientation toward past, present or future. Participants in the study were 252 students aged 18 to 27 years. Zimbardo Time Perspective Inventory was used for measuring five factors of time perspective, while two dimensions of meaning in life was measured with Meaning in Life Questionnaire. The results showed that students with sentimental attitude toward past (Past Positive), with the absence of traumatic past experiences (Past Negative), hedonistic orientation (Present Hedonistic) and direction to future goals and achievements (Future), report presence of meaning in life. On the other hand, students who search for meaning in life are those who have a sentimental relationship with the past and future orientation, as well as unpleasant memories of the past and the present fatalistic view determined by external factors (Present Fatalistic). Hence, significant predictors of Presence of Meaning in Life appeared to be orientation toward past positive, hedonistic present and the future, as well as avoidance of the negative past reminiscences, explaining 11.6% of the variance. Search for Meaning in Life can be predicted from Past Positive, Past Negative and Future, thus explaining 12.9% of the variance. The findings confirmed the relevance of temporal perspective on the meaning in life in Macedonian students. Investigations have revealed that most contributing source of meaning in life among adolescents is their relationship with friends, partners and family. Having in mind that Past Positive is the time perspective that refers to pleasant memories of the past that involve warm personal interactions as most dominant characteristic, it is understandable why it appeared to be one of the predictors of Presence of Meaning in Life. Besides pleasant past experiences, meaning can be drawn from joyful moments on daily bases especially for adolescents. These results are compatible with findings from previous studies that refer to pleasure as provider of meaning in life. However, set on a path towards important life decisions, adolescents also derive meaning from their future plans. Search for Meaning in Life might exemplify an inability to let go of painful past experiences, so that is why Past Negative has appeared as its predictor. Having no stable ground for meaning in life derived from the meaningful past events, it appears that adolescents are stimulated to search for meaning in their future goals. It seems that the sense of hanging between an unhappy past and an unknown future, make adolescents to search for meaning.

Keywords: time perspective, meaning in life, adolescents

PSIHOLOGIJA LIČNOSTI
I PSIHOMETRIJA

Zrinka Greblo^a, Saša Cecić Erpič^b, Renata Barić^a

^a Faculty of Kinesiology, University of Zagreb

^b Faculty of Sport, University of Ljubljana

Email: zrinka.greblo@kif.hr

Perfectionism in sport: Feeling like a winner or a loser?

In sports, perfectionism is commonly viewed as a precondition for achieving peak performance. Consequently, perfectionistic tendencies among athletes are often encouraged and prized by coaches and sport authorities. However, recent empirical findings revealed that perfectionism is a multidimensional construct associated with a variety of different outcomes reflecting both functional (adaptive perfectionism) and dysfunctional achievement strivings (maladaptive perfectionism). According to dual process model of perfectionism, behaviours that are overtly similar may be associated with different underlying cognitive processes and emotional states, depending on whether athletes' motivation is primarily driven by the need to reach success or by the need to avoid failure. In order to further investigate differences between two perfectionism types, the aim of the current study was to examine the relationship between sports-related adaptive and maladaptive perfectionism and self-perceived levels of anxiety and self-confidence during an important sport competition. The study was conducted on a sample of 161 athletes (31% female) from different sports who ranged in age from 20 to 25 years ($M = 20.69$; $SD = 0.26$). The participants completed Multidimensional Inventory of Perfectionism in Sport and Competitive State Anxiety Inventory-2. As hypothesized, adaptive perfectionism was positively related only to self-confidence ($r = .31$; $p < .001$), while maladaptive perfectionism was positively associated with both cognitive ($r = .59$; $p < .001$) and somatic anxiety ($r = .47$; $p < .001$), and negatively associated with athletes' self-confidence ($r = -.19$; $p < .05$) during a highly stressful event. Linear regression analysis revealed that adaptive and maladaptive perfectionism accounted for 4% and 2% of the variance in cognitive and somatic anxiety, respectively. In addition, perfectionism scores explained 16% of the variance in self-confidence, indicating that highest levels of self-confidence might be expected among those athletes who have high level of adaptive and low level of maladaptive perfectionism. The presented findings suggest that, depending on the perfectionism type, perfectionistic tendencies might have beneficial or detrimental effect on athletes.

Keywords: perfectionism, anxiety, self-confidence, athletes, sport

.....

Tamara Milovanović, Asmir Gračanin

Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet, Sveučilište u Rijeci

Email: asmirg@gmail.com

Crte ličnosti i usklađenost negativnih emocionalnih izraza lica s aktivacijom autonomnog živčanog sustava

Cilj eksperimenta bio je ispitati ulogu crta ličnosti u odnosu iskazivanja negativnih emocionalnih izraza lica i promjena u simpatičkoj i parasimpatičkoj aktivaciji tokom laboratorijske indukcije negativnog afekta (NA). U istraživanju je sudjelovalo 39 studentica i 19 studenata različitih fakulteta Sveučilišta u Rijeci. Negativne emocije su inducirane upotrebom standardiziranog emocionalnog filmskog isječka dok je za mjerenje temeljne razine simpatičke i parasimpatičke aktivacije korišten emocionalno neutralni isječak. Tokom gledanja filmskih isječaka kao indikatori simpatičke aktivacije mjerene su elektrodermalna aktivacija i amplituda perifernog pulsa, a kao indikator parasimpatičke aktivacije mjerena je visokofrekventna varijabilnost rada srca. Crte ličnosti mjerene su upitnikom NEO-PI-R (Costa & McCrae, 2005). Ispitanici su za vrijeme gledanja emocionalnih isječaka snimani kamerom a snimke njihovih izraza lica gledala su dva nezavisna procjenjivača čiji je zadatak bio procijeniti radi li se od pozitivnim ili negativnim emocijama te intenzitet označenih emocija. Utvrđeno je postojanje značajne interakcije emocionalnih izraza lica i Neuroticizma na simpatičku aktivaciju. Kod ispitanika s nižim rezultatom na skali Neuroticizma došlo je do promjene u simpatičkoj aktivnosti sukladno izraženim emocijama; kod ispitanika koji su izražavali negativne emocionalne ekspresije došlo je do povećanja simpatikusa a do smanjenja kod onih koji su u manjoj mjeri izražavali emocije. Ispitanici kod kojih je na licu bila prisutna manja količina emocija a imali su povišene rezultata na skali Neuroticizma, došlo je do povećanja aktivacije simpatikusa prilikom gledanja negativnog filmskog isječka dok je kod onih koji su u većoj mjeri iskazivali emocije došlo do smanjenja simpatičke reakcije. Pronađena je i značajna interakcija emocionalnih izraza lica i crte ekstraverzije na aktivaciju parasimpatikusa. Ekstraverti koji su u manjoj mjeri pokazivali emocije prilikom gledanja negativnog filmskog isječka reagirali su smanjenjem parasimpatičke aktivacije dok je porast bio je prisutan kod onih koji su u većoj mjeri pokazivali emocije. Kod osoba sniženih rezultata na skali ekstraverzije obrazac je bilo obrnut. Rezultati su interpretirani u kontekstu odnosa povišene emocionalne ekspresivnosti i aktivacije autonomnog živčanog sustava, kao i u kontekstu strategija regulacije emocija.

Ključne reči: Emocionalni izrazi lica, crte ličnosti, simpatička i parasimpatička aktivacija

Personality and contingency between emotional expression and the autonomic nervous system activity

The aim of the experiment was to test the hypotheses about the moderating effects of personality traits on the relation between facial expression of negative emotion and changes in sympathetic and parasympathetic activity. 31 female and 19 male students from the University of Rijeka watched standardized negative emotional and a neutral video clip, during which

---

electrodermal activity, peripheral pulse amplitude and high-frequency heart rate variability were measured as indicators of sympathetic and parasympathetic activity, respectively. Personality traits were measured with NEO-PI-R questionnaire (Costa & McCrae, 2005). Video recorded emotional expressions were analyzed by two independent rates for the presence of the negative affect (NA). Neuroticism reduced the effects of expression on sympathetic activity and Extraversion augmented the effects of expression on parasympathetic activity. Results were interpreted in the context of relations between increased emotional expressiveness and activity of autonomic nervous system, as well as in the context of emotion-regulation strategies.

Keywords: Emotion expression, personality, sympathetic and parasympathetic activity

.....

Tamara Jovanović^a, Bojana Bodroža^b

^a *Departman za Geografiju, Turizam i Hotelijerstvo, Prirodno-matematički fakultet, Univerzitet u Novom Sadu*

^b *Institut za pedagoška istraživanja, Beograd*

Email: jtamara@uns.ac.rs

Osobine ličnosti i obrasci korišćenja FB: on-line ponašanja muškaraca i žena

Prethodna istraživanja ukazuju da ličnost utiče na načine korišćenja Facebook-a (FB), kao i da žene i muškarci sa različitom motivacijom pristupaju društvenim mrežama. Cilj ovog istraživanja je da se utvrdi da li postoje polne razlike u različitim aspektima korišćenja FB i da li pol ima moderatorski uticaj na odnos između osobina ličnosti i korišćenja FB. Ispitano je 804 korisnika FB (20.5% muškog pola). Osobine ličnosti su merene Uпитnikom Velikih pet, Kratkom skalom traženja senzacija i Skalom straha od negativne evaluacije. Korišćenje FB je definisano kroz četiri varijable: stepen privatnosti FB profila, broj sati dnevno provedenih na FB, broj prijatelja na FB i učestalost postavljanja različitih sadržaja na FB. Rezultati ukazuju da muški ispitanici češće imaju potpuno javan profil, dok žene češće ograničavaju dostupnost svog profila samo na prijatelje ($\chi^2(3) = 38.49, p < .001$). Nisu dobijene značajne polne razlike u broju sati koje dnevno provode na FB, u broju FB prijatelja i učestalosti postavljanja sadržaja na FB. Sprimanove korelacije pokazuju da je kod muškaraca veća privatnost FB profila povezana sa višom savesnošću ($\rho = .23$) i ekstraverzijom ($\rho = .20$), dok je kod žena povezana samo sa savesnošću ($\rho = .11$). Savesne žene i muškarci najverovatnije više razmišljaju o potencijalnim vidovima zloupotrebe društvenih mreža te stoga više pažnje posvećuju zaštiti privatnih podataka. Uz to, introvertnim muškarcima pružanje informacija o sebi nepoznatim ljudim može biti lakše u sigurnom i kontrolisanom okruženju društvenih mreža. Broj sati koje dnevno provode na FB kod žena je povezan sa traženjem senzacija ($\rho = .10$), neuroticizmom ($\rho = .15$) i savesnošću ($\rho = -.20$). Ovo ukazuje da žene na FB verovatno traže zabavu, sigurnost online okruženja i bekstvo od obaveza kroz produženo korišćenje FB. Kod muškaraca ni vreme provedeno na internetu, ni učestalost postavljanja različitih sadržaja nije determinisano osobinama ličnosti. Žene sa većom otvorenošću ($\rho = .17$), nižom savesnošću ($\rho = -.15$) i koje su sklonije traženju senzacija ($\rho = .18$) češće postavljaju različite

sadržaje na FB, što sugerira da FB za njih predstavlja okruženje u kom mogu zadovoljiti raznolike potrebe i interesovanja. Međutim, slabija sposobnost organizacije i samokontrole kod žena doprinosi odlaganju obaveza zarad aktivnosti na FB. Veći broj FB prijatelja imaju ekstravertne žene ($\rho = .25$) i žene sklone traženju senzacija ($\rho = .17$), kao i ekstravertniji ($\rho = .22$) i prijatniji ($\rho = .19$) muškarci. Može se zaključiti da ekstravertne osobe, bez obzira na pol, koriste FB kao još jedan način socijalizacije. Kroz uspostavljanje brojnih kontakata žene istovremeno zadovoljavaju potrebu za stimulacijom, zabavom i raznolikošću, dok muškarci koji su saosećajniji i altruističniji uspostavljaju veći broj prijateljstava na FB. Rezultati ovog istraživanja pokazuju da je opravdano zasebno analizirati determinante ponašanja na FB kod muškaraca i žena.

Istraživanje je podržano projektima br. 179034, 47008 i 176020, MPNTR R. Srbije.

Ključne reči: Facebook, pol, Velikih pet, traženje senzacija, socijalna anksioznost

Personality traits and Facebook use: Gender differences in online behaviours

Previous research shows that personality influences Facebook (FB) use and that there are gender differences in what motivates the use of social networks. Goal of this research is to determine whether there are gender differences in FB use and is gender moderating the relationship between personality traits and FB use. Sample consisted of 804 FB users (20.5% male). Personality traits were measured using Big Five Inventory, Fear of Negative Evaluation and Brief Sensation Seeking Scale. FB use was defined through four variables: FB profile privacy, hours per day spent on FB, number of friends on FB and frequency of posting different contents on FB. There are significant, but different correlations between personality traits and patterns of Facebook use for both male and female users. Results show that it is justified to analyse separately FB behaviour determinants depending on gender.

Keywords: Facebook, Gender, Big Five, Sensation seeking, Social Anxiety

.....

Petra Anić, Marko Tončić

Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet, Sveučilište u Rijeci

Email: panic@ffri.hr

Trenutni pozitivan i negativan afekat kao prediktori zadovoljstva

Cilj studije bio je da istraži ulogu trenutačnog pozitivnog i negativnog afekta (PA, NA) u proceni zadovoljstva. 74 dodiplomska studenta (40 žena i 34 muškarca) učestvovalo je u istraživanju metodom uzorkovanja iskustva. Raspoloženje je mereno kratkom verzijom PANAS skale, a zadovoljstvo sa jednim ajtemom koji se odnosio na momentalno zadovoljstvo samim sobom kao predloženi konceptualni pandan zadovoljstvu životom na razini crte. Mere raspoloženja i

zadovoljstva primenjene su pet puta dnevno tokom sedam dana putem dlanovnika (35 merenja po učesniku). Podaci su analizirani korišćenjem hijerarhijskog linearnog modeliranja. Fiksni efekti uključivali su glavne i interakcione efekte spola, PA i NA, a random efekti uključivali su distribuciju fiksnih efekata na nivou ispitanika. Rezultati su pokazali da u proseku ljudi imaju pozitivnu osnovnu razinu zadovoljstva. PA i NA imaju značajne efekte na zadovoljstvo, a ti su efekti međusobno ovisni. Povećanje PA i smanjenje NA praćeno je povećanjem zadovoljstva. NA ima izraženije efekte u ženskom poduzorku, veću varijabilnost nego PA te ne ovisi o učesnikovoj osobnoj razini zadovoljstva.

Ključne reči: pozitivan i negativan afekt; zadovoljstvo; uzorkovanje iskustva; HLM

Momentary positive and negative affect as predictors of satisfaction

The aim of the study was to research the role of state positive and negative affect (PA; NA) in the satisfactions' ratings. 74 undergraduate students (40 female and 34 male) participated in the experience sampling research. Mood was measured with the short PANAS scale and satisfaction with one item measuring momentary satisfaction with oneself as a proposed conceptual equivalent of trait life satisfaction. The mood and satisfaction measures were administered five times a day for seven days via hand-held devices (35 measurements per participant). The data were analyzed using hierarchical linear modeling approach. The fixed effect level consisted of main and interaction effects of gender, PA and NA while the random effects comprised the distribution of fixed effects on a subject level. The results showed that on average people have positive baseline satisfactions. PA and NA showed substantial effects on satisfaction ratings, with those effects being co-dependent. Increase in PA and decrease in NA are accompanied with an increase in satisfaction. NA had more pronounced effects in the female subsample, greater variability than PA as well as being independent from individuals' satisfaction baseline.

Keywords: positive and negative affect; satisfaction; experience sampling; HLM

.....

Biljana Otašević

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

Email: biljana216@yahoo.com

Relacije dimenzija Velikih Pet i sociodemografskih varijabli sa dimenzijama neprofesionalnih interesovanja

U radu je prikazano istraživanje usmereno na ispitivanje relacija dimenzija Velikih Pet i sociodemografskih varijabli sa dimenzijama neprofesionalnih interesovanja, u cilju utvrđivanja uloge crta ličnosti i sociodemografskih karakteristika u oblikovanju slobodnog vremena. Na prigodnom uzorku od 402 ispitanika oba pola, starosti između 16 i 72 godina, primenjeni su upitnici

---

The Big Five Inventory (BFI) i 3 Preliminary Oregon Avocational Interest Scales (ORAIS). Latentna struktura neprofesionalnih interesovanja ispitana je analizom glavnih komponenti, a relacije su ispitane primenom multivarijatne analize kovarijanse, u kojoj su prediktorske kontinuirane varijable bile skorovi na dimenzijama Velikih Pet, i starost ispitanika; prediktorske kategorijalne varijable pol i stepen stručne sprema, a kriterijumi faktorski skorovi na dimenzijama upinika ORAIS. Analizom glavnih komponenti izolovano je pet značajnih dimenzija neprofesionalnih interesovanja: Zabava i rekreacija, Intelpekt, Dom, Maskulina i Feminina interesovanja. MANCOVA je pokazala da su relacije skupa prediktora sa svih pet glavnih komponenti značajne. Procenat objašnjene varijanse glavnih komponenti je za faktor Zabava i rekreacija $R^2 = .39$, $p < .01$; za Intelpekt $R^2 = .32$, $p < .01$; za Dom $R^2 = .36$, $p < .01$; za Maskulina interesovanja $R^2 = .46$, $p < .01$; za Feminina interesovanja $R^2 = .34$, $p < .01$. Značajne multivarijatne efekte ostvarile su sve sociodemografske varijable i četiri dimenzije ličnosti (Ekstraverzija, Prijatnost, Savesnost, Otvorenost ka iskustvu). Statistički značajne parcijalne doprinose predviđanju interesovanja za Zabavu i rekreaciju ostvaruju mlađi uzrast, niži Neuroticizam, izražena Otvorenost ka iskustvu i obrazovni status; za Intelpekt mlađi uzrast, ženski pol, nivo obrazovanja, Ekstraverzija, Otvorenost i niža Savesnost; za Dom Savesnost, starost i ženski pol; za Maskulina interesovanja niža Otvorenost i niža Savesnost, viša Ekstraverzija, mlađi uzrast, muški pol i niže obrazovanje; za Feminina interesovanja ženski pol, mlađi uzrast, niže obrazovanje, viša Ekstraverzija i niža Savesnost. Nalazi ukazuju na značaj uloge individualnih razlika u struktuiranju neprofesionalnih interesovanja.

Ključne reči: neprofesionalna interesovanja, dimenzije ličnosti, Velikih Pet, sociodemografske varijable

Relations between the Big Five, socio-demographics and avocational interests dimensions

This research explores relations between the Big Five dimensions along with socio-demographic variables and avocational interests' dimensions. A total of 402 participants in the 16-72 age range completed the Big Five Inventory (BFI) and 3 Preliminary Oregon Avocational Interest Scales (ORAIS). The Principal Component Analysis showed five significant latent dimensions of avocational interests: Fun and Recreation; Intellect; Home; Masculine and Feminine Interests. MANCOVA with two categorical predictors (sex and education), five dependents (avocational interests dimensions), and BFI dimensions as covariates showed significant relations between the set of predictors and five ORAIS components. The proportions of the explained variance of the principal components were: Fun and Recreation $R^2 = .39$, $p < .01$; Intellect $R^2 = .32$, $p < .01$; Home $R^2 = .36$, $p < .01$; Masculine Interests $R^2 = .46$, $p < .01$; Feminine Interests $R^2 = .34$, $p < .01$. Significant predictors were socio-demographic variables and personality traits: Conscientiousness, Agreeableness, Openness, and Extraversion. These findings demonstrate the importance of individual differences for the structure of avocational interests.

Keywords: avocational interests, personality traits, Big Five, socio-demographic variables

---

•••••

Barbara Kristofich-Ambruš^a, Igor Kardum^b

^a *Institute for Research and Development of Human Resources*

^b *Department of Psychology, University of Rijeka*

Email: hr_institute@rocketmail.com

Validacija Tellegenovog MPQ-a: Prilog istraživanju dimenzionalnih modela ličnosti

U području psihologije ličnosti postoje brojni instrumenti kojima se mjeri jedna ili više crta ličnosti, međutim, broj onih koji nastoje sveobuhvatno ispitati velikog broj crta ličnosti u okviru teorijski prihvaćenog modela relativno je mali. Telegenov Višedimenzionalni upitnik ličnosti se, uz upitnik NEO-PI-R, smatra višeskalnim instrumentom za ispitivanje ličnosti s dobrim metrijskim karakteristikama koje su potvrđene velikim brojem empirijskih istraživanja. Unatoč tome, ne postoje objavljena istraživanja na temu njegove konstruktne valjanosti u Hrvatskoj. Višedimenzionalni upitnik ličnosti je višeskalni instrument za ispitivanje osobina ličnosti koji mjeri 11 faktora prvog reda – Blagostanje, Socijalna moć, Postignuće, Socijalna intimnost, Reakcija na Stres, Otuđenje, Agresija, Kontrola, Izbjegavanje štete, Tradicionalizam i Apsorpcija, te tri faktora drugog reda – Pozitivna i Negativna Emocionalnost i Inhibicija. Cilj ovog istraživanja bio je provjeriti konstruktnu valjanost instrumenta na hrvatskoj populaciji. U istraživanju je sudjelovalo 285 ispitanika (M-110 (38.6%), Ž-175 (61.4%), studenata nekoliko različitih fakulteta (raspon dobi 18-25 g.). Ispitanici su pored MPQ-a ispunjavali i Skalu raspoloženja te Eysenckov upitnik ličnosti u svrhu ispitivanja kovergentne valjanosti instrumenta. Primarne skale MPQ-a imaju zadovoljavajuću pouzdanost interne konzistencije (Cronbach-alpha) koja se kreće od .76 do .89, kao i MPQ superfaktori za koje se interna konzistencija kreće od .87 do .89. Faktorska analiza rezultata prevedene i prilagođene verzije upitnika u skladu je s originalnom strukturom koju je dobio Tellegen u svojem istraživanju. Spolne razlike u korist žena utvrđene su za primarne skale Socijalne intimnosti, Reakcije na stres, Izbjegavanje štete i Apsorpcija dok na faktorima višeg reda one nisu utvrđene. Utvrđene su umjerene i pozitivne korelacije između EPQ Neuroticizma i superfaktora Negativne emocionalnosti te EPQ Ekstraverzije i superfaktora Pozitivne emocionalnosti, i umjerena i negativna korelacija između EPQ Psihoticizma i superfaktora Inhibicije. Utvrđena je, također umjerena i pozitivna povezanost SR Pozitivnog raspoloženja i Pozitivne emocionalnosti te umjerena i negativna povezanost između SR Negativnog raspoloženja i Negativne emocionalnosti dok MPQ faktor Inhibicije nije u značajnoj povezanosti ni s Pozitivnim niti s Negativnim raspoloženjem sukladno teorijskim postavkama. Rezultati ukazuju na to da MPQ superfaktori nisu identični dimenzijama raspoloženja i Eysenckovim dimenzijama ličnosti. Zaključno se može reći da su rezultati u skladu s teorijskim postavkama i empirijskim rezultatima drugih istraživanja te ukazuju na zadovoljavajuću valjanost MPQ upitnika.

Ključne reči: Višedimenzionalni upitnik ličnosti (MPQ), konstruktna valjanost, konvergentna valjanost, dimenzije raspoloženja, Eysenckove dimenzije ličnosti

---

Validation of Tellegen's MPQ: Contribution to the research of dimensional models of personality

In the field of personality research there are numerous instruments which measure one or several personality traits, but the number of those who conceive to measure the great number of personality traits within the framework of theoretically accepted model is relatively low. In addition to the NEO-PI-R Questionnaire Tellegen's Multidimensional Personality Questionnaire is considered as the multi-scale instrument for personality research with good psychometric properties endorsed by the large number of empirical researches. Nevertheless, there are no published studies related to its construct validity in Croatia. MPQ is a self-report multi-scale instrument for exploration of eleven primary traits scales - Wellbeing, Social Potency, Achievement, Social Closeness, Stress Reaction, Alienation, Aggression, Control, Harm Avoidance, Traditionalism, and Absorption, which can be grouped into three higher order factors - Positive Emotionality (PEM), Negative Emotionality (NEM) and Constraint (CON). The purpose of this study was to explore the construct validity of the MPQ instrument in Croatian sample. The sample consisted of 285 university students at the Faculty of Humanities and Social Sciences aged from 18 to 25 (M-110 (38.6%), F-175 (61.4%)). Besides the MPQ, to explore the convergent and divergent validity of the instrument the subjects were administered the abbreviated form of Adjective Mood Scale and Eysenck Personality Questionnaire. MPQ primary traits scales showed adequate reliability ($r = .76 - .89$) the same as the MPQ super-factors ($r = .87 - .89$). Factor structure of translated and adapted questionnaire corresponded to the original structure obtained in Tellegen's research. Gender differences favoring woman were obtained for primary traits scales of Social Closeness, Stress Reaction, Harm Avoidance and Absorption while they were not established at the level of higher order factors. Moderate and positive correlations were identified between EPQ Neuroticism and MPQ NEM and EPQ Extraversion and MPQ PEM and moderate but negative correlation was identified between EPQ Psychoticism and MPQ Constraint. Also moderate and positive correlation was obtained between AMS Positive Mood and PEM and moderate and negative correlation between AMS Negative Mood and NEM. MPQ Constraint factor showed no link either to PEM or to NEM in line with theoretical assumptions. The results obtained suggest that MPQ instrument is reliable and it was found to demonstrate appropriate convergent and divergent validity with other self-report measures. To conclude, these findings are consistent with theoretical assumptions and with results reported by other researchers thereby implicating appropriate construct validity of the MPQ instrument.

Keywords: Multidimensional Personality Questionnaire (MPQ), construct validity, convergent validity, dimensions of mood, Eysenck' personality traits

.....

Arsen Dragojević

Fakultet za pravne i poslovne studije "dr Lazar Vrkatić", Novi Sad

Email: drarsen33@yahoo.com

Značaj formata stavki u merenju narcizma putem upitnika NPI 40

Izvedena studija je za cilj imala da ispita uticaj formata stavki na merenje narcizma putem upitnika NPI 40. Poređene su stavke Likertovog tipa i skale sa stavkama prisilnog formata odgovora. Kako bi se ovo izvelo korišćen je upitnik za ispitivanje narcizma NPI 40 i njegova verzija koja je adaptirana i promenjena u formu sa stavkama Likertovog tipa. Skala sa stavkama sa prisilnim formatom odgovora se sastoji od 40 ajtema. Svaki od 40 ajtema se sastoji od po dve tvrdnje. Skala sa stavkama Likertovog tipa se sastoji od 40 petostepenih ajtema koji su konstruisani dodavanjem petostepene skale jednoj od tvrdnji iz svakog para sa originalnog NPI 40 upitnika. Ispitivanje je izvršeno na uzorku od 1411 ispitanika, od toga je 1071 prikupljeno i objedinjeno iz ranijih studija koje su koristile verziju upitnika NPI 40 sa stavkama sa prisilnim formatom odgovora i 330 ispitanika koji su prikupljeni specifično za potrebe ove studije, pri čemu je 173 ispitanika popunilo skalu sa stavkama Likertovog tipa, a 167 skalu sa stavkama sa prisilnim formatom odgovora. Ukupni uzorak je sačinjen od šest poduzoraka i to: 120 učenika srednje škole iz Beograda, 272 učenika srednjih škola iz Beograda i Svilanjska, 121 učenik srednjih škola iz Beograda, 358 učenika i studenata iz Beograda i Novog Sada, 200 studenata iz Novog Sada i 330 učenika srednjih škola iz Šapca. Ukupni uzorak od 1411 ispitanika čini 53.7% devojaka i 46.3% momaka, a prosečna starost ispitanika iznosi 18.81. Podaci iz ranijih studija su prikupljeni tokom 2011. godine, dok su novi podaci prikupljeni 2012. godine. Za potrebe rada su ispitana merna svojstva obe verzije testa. Izvedene su konfirmativne i eksplorativne faktorske analize kako bi se ispitala faktorska validnost ili postavili novi faktorski modeli. Prilikom eksplorativnih faktorskih analiza korišćena je metoda glavnih komponenti sa Promaks rotacijom i Kajzerovom normalizacijom. Razlika između dva formata je ispitivana proverom povezanosti njihovih faktorskih matrica preko RV koeficijenta. Kako bi se dodatno ispitala veza između ovih formi ispitani su i koeficijenti kongruencije. Takođe su poređene distribucije ukupnih skorova i njihova razlika je ispitana preko Hi kvadrata. Rezultati ukazuju na to da upitnik NPI 40 konstantno pokazuje psihometrijske probleme. Faktorska struktura predviđena teorijom nije uspešno potvrđena ni na jednom od poduzoraka niti primenom bilo kog tipa faktorske analize. Takođe određeni ajtemi pokazuju loše psihometrijske karakteristike i te odlike se prenose i u novokreiranu Likertovu formu upitnika. Rezultati koji govore o odnosu između formata su raznovrsni i ne daju potpuno jasnu sliku. Ispitivanje povezanosti faktorskih matrica govori o izraženoj sličnosti dok distribucije ukupnih skorova ukazuju na razlike. Konačni zaključak je da razlike ipak značajno utiču na rezultate i da skala Likertovog tipa generalno pokazuje bolje rezultate na svim psihometrijskim pokazateljima. Skala Likertovog tipa pokazuje veću pouzdanost: Kronbahova alfa = .88 naspram .83 na skali sa stavkama sa prisilnim formatom odgovora. Tri faktora izdvojena eksplorativnom analizom na skali sa stavkama sa prisilnim formatom odgovora objašnjavaju 21.18% ukupne varijanse, dok četiri faktora izdvojena na Likertovoj verziji objašnjavaju 38.84% ukupne varijanse. Takođe, faktorska zasićenost i komunaliteti su kod skale sa ajtemima Likertovog tipa veći na 25 od 37 ajtema koji su uključeni u analizu.

Ključne reči: Prisilne stavke, Likertova skala, narcizam, NPI 40

Influence of item format on measuring of narcissism using NPI 40 questionnaire

The goal of this research was to investigate influence of the item format on measuring process. To achieve this NPI 40 – questionnaire for measuring narcissism was used and Likert style version of this questionnaire was developed. Data used in analysis was collected on 1401 participants, of which most were high school or university students. Analysis covered psychometric characteristics of tests, factor matrix similarities and distributions of total scores. Results indicate that instrument NPI 40 has some persisting problems that were transferred from original forced choice format to Likert type one. Results also indicate that format of items has profound effect on results. Generally Likert format showed better characteristic and it is even postulated, that in conditions that were present in our research, it showed greater resistance to social bias.

Keywords: Forced choice items, Likert type items, narcissism, NPI 40

.....

Dunja Anzelm^a, Ivan Grahek^b, Tatjana Gutić^a

^a *Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu*

^b *Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu*

Email: dunjaanzelm@yahoo.com

Adaptacija i validacija skale osetljivosti na odbacivanje

Bolbijeve teorija afektivne vezanosti predstavlja najrazrađeniji model koji povezuje rano odbacivanje sa socijalnim odnosima. Iz ove teorije proistekao je i konstrukt osetljivosti na odbacivanje pod kojim se podrazumeva anksiozno iščekivanje, brzo opažanje i burno reagovanje na odbacivanje. S obzirom na naglašavanje ranih iskustava u odnosima sa roditeljima i dečije osetljivosti na roditeljska odbijanja postoji značajna veza između koncepata afektivne vezanosti i osetljivosti na odbacivanje. Iako je za naše područje adaptirano više instrumenata koji se bave stilovima afektivne vezanosti, za sada ne postoji ni jedna verzija skale osetljivosti na odbacivanje. Cilj ovog istraživanja bila je adaptacija skale Osetljivosti na odbacivanje, kao i njena validacija preko srpske verzije skale Iskustava u bliskim odnosima (SM-ECR-R) koja meri anksioznost i izbegavanje u bliskim odnosima. Skale su zadane u formi veb ankete i uzorak je činilo 502 studenata iz Srbije, oba pola. Dvosmernom procedurom sa Engleskog jezika je prevedeno 18 tvrdnji Skale osetljivosti na odbacivanje, pri čemu su dodata i tri nove tvrdnje konstruisane za potrebe ovog istraživanja. Tvrdnjama u skali predstavljene su hipotetičke situacije u koje su uključeni značajni drugi, pri čemu se od ispitanika traži da na šestostepenoj skali Likertovog tipa procene koliko bi im bilo neprijatno ili prijatno da se nađu u takvoj situaciji, kao i da procene koliko je verovatno da bi naišli na prihvatanje odnosno odbacivanje od strane značajnih drugih. SM-ECR-R skala se sastoji od 36 tvrdnji, od kojih 18 meri anksioznost, a preostalih 18 izbegavanje. Nakon ajtem analize izbačene su tri tvrdnje koje su imale vrlo nisku diskriminativnost. Skala Osetljivosti na odbacivanje pokazala je

dobru pouzdanost ($\alpha = .90$), kao i reprezentativnost ($KMO = .88$). Potom je sprovedena Analiza glavnih komponenti sa Promax rotacijom, pri čemu su zadržana dva faktora koja zajedno objašnjavaju 33.51% varijanse. Takođe, pokazana je i umerena korelacija ($r = .43$) između ukupnog skora na skali Osetljivosti na odbacivanje i skora na SM-ECR-R skali. Dobijeni rezultati ukazuju na to da se skala Osetljivosti na odbacivanje može uspešno primenjivati i na sprskom uzorku s obzirom na pokazane metrijske karakteristike. Faktorskom analizom izdvojena su dva faktora koja korespondiraju sa dva tipa odgovora na svaku od postavljenih problemskih situacija u skali, to jest sa anksioznošću u datoj situaciji i sa očekivanjima vezanim za tu situaciju. S obzirom na ovakvu faktorsku strukturu, može se govoriti o postojanju dve odvojene dimezije osetljivosti na odbacivanje koje se mogu povezati i sa dimenzijama afektivne vezanosti. Takođe, pokazana je i konvergentna validnost skale Osetljivosti na odbacivanje, s obzirom na to da je ona u umerenoj korelaciji sa SM-ECR-R skalom koja meri blizak konstrukt. Dalja istraživanja trebalo bi usmeriti ka eksternoj validaciji ove skale, pre svega ka validaciji u ponašanju kroz različite eksperimentalne situacije.

Ključne reči: afektivna vezanost, osetljivost na odbacivanje, adaptacija instrumenta

Adaptation and Validation of the Rejection Sensitivity Questionnaire

The aim of this study was the adaptation and validation of Serbian version of the Rejection Sensitivity Questionnaire (RSQ). RSQ was translated into Serbian by forward-backward procedure and three additional items were added. This questionnaire, along with the Serbian version of Experiences in Close Relationships - Revised questionnaire, was filled in online by 502 students of both sexes. After Item analysis three items were eliminated and obtained reliability was satisfactory ($\alpha = .90$). Principal Components analysis with Promax rotation was conducted and two factors were retained and accounted for 33.51% of variance. Correlation with the SM-ECR-R questionnaire was moderate ($r = .43$). These results show that the Serbian version of RSQ is reliable and can be used in further research. Also, the correlation with SM-ECR-R questionnaire shows the convergent validity of RSQ. Further research should be directed towards the external validation through experimental situations.

Keywords: attachment, rejection sensitivity, questionnaire adaptation

.....

Tatjana Mentus^a, Goran Opačić^b

^a Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Univerzitet u Beogradu

^b Odeljenje za psihologiju, Filozofski Fakultet, Univerzitet u Beogradu

Email: mentust@gmail.com

Efekat situacije na vreme odgovaranja u ispitivanju ličnosti

Ispitivanja na različitim uzorcima, stimulusima i u drugačijim okolnostima i dalje nisu uspela da razjasne konceptualno pitanje “da li laganje na upitnicima ličnosti zahteva vreme”. Tumačenja

---

dobijenih rezultata mogla su se svrstati u tri grupe modela. Sa jedne strane je model prema kojem laganje zahteva vreme, sa druge strane je model prema kojem davanje iskrenog odgovora zahteva duže vreme, a u novije vreme predložen je novi, interaktivni model. Na osnovu pretpostavki ovog modela vreme odgovaranja na upitniku ličnosti zavisi od sheme koju osoba usvoji tokom izrade zadataka. Vreme izrade zadataka koji su usklađeni sa usvojenom shemom, prema ovom modelu, treba da bude kraće nego vreme izrade zadatka koji nisu usklađeni sa njom. U cilju istraživanja da li laganje zahteva vreme, uzorku 227 studenata prve godine FASPER-a zadavan je upitnik HEDONICA u tri situacije: iskrenoj, prikaži se u boljem i lošem svetlu. Instrument je namenjen merenju osam dimenzija ličnosti: poštenje (H), ekstraverzija (E), dezintegracija (D), otvorenost (O), neurotizam (N), impusivnost (I), savesnost (C) i dobrodušnost (A). Sastoji se iz 280 stavki petostepenog tipa. Kompjuterskim zadavanjem upitnika putem posebno konstruisanog programa automatski se beležili odgovori na stavke, kao i vreme odgovaranja. Rezultati analize varijanse za ponovljena merenja su pokazali da postoje razlike u vremenu odgovaranja u tri situacije na različitim nivoima faktora ličnost (situacija $F(2, 150) = 189.291$, $p < .01$, ličnost $F(7, 525) = 226.858$, $p < .01$, ličnost $\times$ situacija $F(14, 1050) = 40.818$, $p < .01$). Usled ustanovljenog značajnog efekta interakcije, koji ukazuje da se vremena odgovaranja na različitim nivoima faktora ličnost razlikuju u različitim situacijama, rezultati su tumačeni prostim efektima. Prosečna vremena odgovaranja na različitim dimenzijama ličnosti ukazuju na to da najteže je davati iskrene odgovore. U situaciji prikaži se bolje najlakše prikazati se lažno na E, N i C, dok je u situaciji prikaži se loše lakše predstaviti se na H, I, O i A dimenziji ličnosti. Rezultati ovog istraživanja u skladu su sa interaktivnim modelom davanja neiskrenih odgovora na upitnicima ličnosti. U situacijama prikaži se bolje i lošije ispitanici usvajaju odgovarajuće sheme prema kojima se usmeravaju kada odgovaraju, tako da brže daju odgovore na stavke koje su u skladu sa njima, a sporije na stavke koje nisu u skladu sa njima. Stereotipno viđenje sheme prikaži se bolje predstavlja ispitanika koji je savestan, društven i emocionalno uravnotežen, a sheme prikaži se lošije ispitanika koji je nepošten, impulsivan, konzervativan i nesaradljiv.

Cljučne reči: vreme odgovaranja, ličnost, mere samoprocene, prikaži se bolje, prikaži se lošije

Effect of the situation on response latency in personality test

In order to examine if lying takes time, HEDONICA personality instrument was administered to the sample of 227 respondents in three situations: honest, fake good and fake bad. HEDONICA measures eight personality dimensions: Honesty (H), Extraversion (E), Disintegration (D), Openness (O), Neuroticism (N), Impulsiveness (I), Conscientiousness (C), and Agreeableness (A). It consists of 280 items Likert type. Through the computer administration of test, response latency as well as self report measures, were automatically generated for each respondent. Repeated measures ANOVA yield to the two main significant effects and their interaction: situation and personality dimension (situation $F(2, 150) = 189.291$, $p < .01$, personality $F(7, 525) = 226.858$, $p < .01$, personality $\times$ situation $F(14, 1050) = 40.818$, $p < .01$). Interaction effect indicated that is hardest to give honest responses. In fake good, the shorter latency was obtained for dimensions E, N and C, while in fake bad shorter latency was obtained for dimensions H, I, O and A. Results of this study support interactive model of lying on personality tests. Specifically, when lying it takes less time to fake bad undesirable traits, as well as to fake good for desirable traits.

Keywords: response latecy, personality, self report, fake good, fake bad

---

•••••

Nina Hadžiahmetović^a, Goran Opačić^b, Jadranka Kolenović-Đapo^a

^a Filozofski fakultet, Univerzitet u Sarajevu

^b Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Email: n.hadziahmetovic@gmail.com

Validacija Skale tipskih imenica (TNS): preliminarna analiza

Cilj istraživanja bio je konfirmirati faktorsku strukturu modela ličnosti Velikih pet, ako se umjesto pridjeva kao manifestne varijable u analizu uvedu tipske imenice (npr. melanholik). U istraživanju je učestvovalo 386 studenata psihologije Filozofskog fakulteta u Sarajevu i Filozofskog fakulteta u Beogradu, te studenata Fakulteta političkih nauka i Fakulteta za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije u Sarajevu ($M = 20.89$, $SD = 2.12$). U svrhu ispitivanja faktorske strukture tipskih imenica konstruisan je instrument Skala tipskih imenica koji je sadržavao 127 čestica, faktorskih markera za model Velikih pet. Skala je konstruisana upotrebom metoda asocijacija iz psiholeksičkog pristupa, rječničkim metodom, te upotrebom imenica iz tezaurusa LIWC – a. U konačnoj fazi konstrukcije, svaka domena iz Velikih pet sadržavala je podjednak broj markera tipskih imenica koji su randomizovanim redoslijedom uvršteni u skalu. Zadatak ispitanika je bio da na skali Likertovog tipa od 5 stepeni procijene u kojoj mjeri se navedene tipske imenice odnose na njih. Eksploratornom faktorskom analizom sa Varimax rotacijom dobiveno je 5 faktora kojima je objašnjeno ukupno 43.28 % varijanse i koji sadržajno odgovaraju domenama Velikih pet, te su i označeni kao Saradljivost (npr. dobroćudnik, dobričina), Neuroticizam (npr. depresivac, neurotik), Otvorenost (npr. teoretičar, filozof), Ekstraverzija (npr. zavodnik/ca, koketa) i Savjesnost (npr. vrijednica, čistunac). Nakon provedene eksploratorne faktorske analize zadržane su 52 stavke. Pouzdanost faktora se kretala u rasponu od .63 za Savjesnost do .98 za Saradljivost. Inter-item korelacija za Saradljivost pokazuje visoku korelaciju među česticama, što upućuje da su neki od markera Saradljivosti redundantni, te bi ih trebalo dalje revidirati. Nalaz je značajan zbog potvrđivanja modela Velikih pet i na tipskim imenicama, te predstavlja interesantne preliminarne indikacije za buduća istraživanja.

Ključne reči: tipske imenice, Velikih pet, eksploratorna faktorska analiza, Saradljivost

Validation of Type-Nouns Scale: A Preliminary Analysis

The aim of research was to explore the factor structure of the Big Five personality model using type-nouns as manifest variables instead of adjectives (e.g. melancholic). The participants were 386 psychology students from Sarajevo and Belgrade. TNS consisted of 127 items as factor markers of the Big Five. The item list comprised the association-based, dictionary-based, and LIWC thesaurus-based type-nouns. Five-factor solution was obtained by exploratory analysis using Varimax rotation method and 43.28 % of variance was accounted for by the factors corresponding to the Big Five domains: Agreeableness (e.g. goody, trump), Neuroticism (e.g. depressive,

neurotic), Openness (e.g. theorist, philosopher), Extraversion (e.g. seducer/tress, coquette) and Conscientiousness (e.g. hard worker, prude). Inter-item correlations on Agreeableness indicate redundancy of some of the items implying that type-nouns saturating this domain should further be revised. The result is of importance for confirming the Big Five on type-nouns.

Keywords: type-nouns, the Big Five, exploratory factor analysis, Agreeableness

.....

Boban Petrović, Janko Međedović

Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd

Email: bobanpetrovi@gmail.com

HEXACO-30: kratki instrument za procenu ličnosti

Postoje značajna ograničenja pri upotrebi dugih inventara ličnosti u istraživačkoj praksi, pre svega u situacijama kada je vreme za primenu instrumenta veoma ograničeno. Stoga je prisutna sve veća potreba za kratkim verzijama upitnika ličnosti. Iako su, kada je u pitanju petofaktorski model ličnosti, razvijene različite kratke mere ličnosti, kratkih mera šestofaktorskog modela ličnosti praktično nema. U ovom istraživanju prikazaćemo HEXACO-30, kratki inventar kojim se procenjuje 6 dimenzija HEXACO modela strukture ličnosti. Na osnovu rezultata eksplorativne faktorske analize pod Maximum likelihood metodom ekstrakcije faktora, iz svake od 6 skala originalnog 100-ajtemskog HEXACO inventara ličnosti izdvojeno je po 5 stavki, jedna do dve iz svake od 24 subskale ovog instrumenta, a sa ciljem da se obuhvati što širi spektar sadržaja koji čini svaku od dimenzija. Dva od 5 ajtema iz svake od subskala su reverzno kodovana. Iz samoopisa prikupljenih na uzorku od 353 studenata (prosečnog uzrasta 21.09, SD = 3.93; 61.6% ženskog pola), eksplorativnom faktorskom analizom je izdvojeno 6 smisleno interpretabilnih faktora. Sve skale pokazuju zadovoljavajuće visoke koeficijente interne konzistencije (.69 - .73) i zadovoljavajuće niske koeficijente međusobne korelacije (ispod .20). Pored toga, korelacije ovako dobijenih skala sa originalnim HEXACO skalama su dovoljno visoke (oko .90), dok su korelacije sa merama Velikih pet (merenih preko Big Five Inventory - BFI) između .50 i .70, izuzev korelacija Poštenja i Saradljivosti iz HEXACO-30 i Saradljivosti merene BFI-jem, čije su korelacije oko .30 (korelacije između skala originalnog HEXACO-PI-R-a i BFI-ja su veoma sličnog intenziteta). Prediktivna validnost HEXACO-30 u odnosu na originalni HEXACO-PI-R i BFI je takođe proverena. Kao kriterijumske mere korišćene su tri različite mere personalnih i interpresonalnih disfunkcija: Dezintegracija, kao operacionalizacija šizotipije, merena inventarom DELTA-10, i Anksioznost i Izbegavanje, kao dimenzije partnerske afektivne vezanosti, merene instrumentom ECR (Experience in Closed Relationship scale). Rezultati hijerarhijske regresione analize, sa merama BFI na prvom nivou, i HEXACO-PI-R ili HEXACO-30 na drugom nivou, pokazuju da u sva tri slučaja obe HEXACO mere objašnjavaju 5-10% varijanse kriterijumskih mera preko BFI-ja. Pored toga, HEXACO-30 objašnjava sveoma slične procenite varijanse kriterijumskih mera kao i originalni HEXACO-PI-R. Stoga, može se zaključiti da je HEXACO-30 instrument sa teorijski i metodološki

očekivanom latentnom 6-faktorskom strukturom, zadovoljavajućih psihometrijskih svojstava, uključujući i prediktivnu validnost, koja je veoma slična onoj koju poseduje originalni HEXACO-PI-R inventar ličnosti. Ovaj kratki instrument može se preporučiti za korišćenje kao mera ličnosti u svim onim situacijama kada je na bilo koji način vreme administracije ograničeno.

Ključne reči: HEXACO, ličnost, kratke mere, pouzdanost, valjanost

The HEXACO-30 as a short measure of personality

There are important limitations in the use of long personality inventories in research practice, especially in contexts in which participants' time is severely limited. Therefore, short versions of personality questionnaires are needed. In this research, we describe the HEXACO-30, a short personality inventory that assesses the 6 dimensions of the HEXACO model of personality structure. On the basis of results of EFA, under the Maximum likelihood method of extraction, we selected the 5 items for each of the 6 scales from the longer HEXACO Personality Inventory-Revised, one or two items from each of 24 subscales, with the aim of representing the broad range of content that defines each dimension. Two of five items from each of subscales were reversely coded. In self-report data from sample of 353 students (mean age 21.09, SD = 3.93; 61.6% were female), six meaningfully interpretable factors were extracted. The scales showed reasonably high levels of internal consistency reliability (.69 - .73) and rather low inter-scale correlations (below .20). Also, correlations with original HEXACO scales were reasonably high (about .90), while the correlations with measures of Big Five personality were .50-.70, except correlations with Honesty/Humility and Agreeableness from HEXACO-30 and Agreeableness from BFI, which were about .30 (intensity of correlations between HEXACO-PI-R and BFI are very similar). Predictive validity of HEXACO-30 was also tested, in comparison with HEXACO-PI-R and Big Five Inventory. As criteria, three different measures of personal and interpersonal dysfunctions were used: Dysintegration, as operationalisation of schizotypy, measured by DELTA 10 inventory; Anxiety and Avoidance, as dimensions of affective attachment, measured by ECR. Results of hierarchical regression analyses, with BFI in the first level, and HEXACO-PI-R or HEXACO-30 on the second level, showed that, in all three cases, both measures of HEXACO explained 5-10% of variance of criteria above BFI. Also, HEXACO-30 explained similar percentage of criteria's variance as original HEXACO-PI-R. Therefore, it can be concluded that HEXACO-30 is an instrument with theoretically and methodologically expected latent structure, with satisfactory psychometric properties, including predictive validity, which is very similar to the original HEXACO-PI-R. We recommend the HEXACO-30 for use as a personality measure in research contexts in which administration time is limited.

Keywords: HEXACO, personality, short measures, reliability, validity

.....

Silvija Ručević, Dino Krupić

Studij psihologije, Filozofski fakultet, Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Email: dino.krupic@gmail.com

Faktorska struktura i validacija upitnika Dimenzionalne Procjene Osobina Ličnosti (DIPOL)

U proteklih 10-tak godina se u istraživanjima i opisivanju poremećaja ličnosti, uz tipološki, sve češće koristi i dimenzionalni pristup poremećajima ličnosti. Neki od razloga za pokretanjem inicijative uvođenja dimenzionalnog pristupa poremećajima ličnosti uključuju preveliki komorbiditet tipova poremećaja, veliki udio patologije ličnosti označena neodređenim tipom, preniska homogenost članova unutar istog tipa patologije itd.. Dimenzionalna verzija 10 tipova ličnosti se pokušava objasniti ili postojećim modelima uvjetno rečeno normalnom ličnosti ili novim modelima patologije ličnosti čime bi se zaobišli problemi tipološkog pristupa. Cilj ovog istraživanja bio je utvrditi koje dimenzije stoje u podlozi patologije ličnosti novokonstruiranog upitnika Dimenzionalna Procjena Osobina Ličnosti (DIPOL). Istraživanje je provedeno na uzorku od 456 učenika srednjih škola iz dvaju gradova u Hrvatskoj. Primijenjeni su upitnici Velikih 5+2, Ryffove skale psihološke dobrobiti, Inventar psihopatskih osobina mladih, te novokonstruirani upitnik – DIPOL. Upitnik DIPOL formiran je na temelju empirijskog tj. teorijskog pristupa. Čestice su sadržajno odgovarale simptomima poremećaja ličnosti navedenih u DSM-IV. Faktorskom analizom nad 91 česticom izdvojeno je 15 skala koje formiraju četiri faktora višeg reda. Pri tome, faktor višeg reda Antagonizam čine skale Dezinhibicije, Impulzivnosti, Nepovjerenja i Ekstravagantnosti; faktor višeg reda Kompulzivnosti sastoji se od Potrebe za redom, Radoholizma i Perfekcionizma; faktor višeg reda Negativna internalizirana emocionalnost čine skale Emocionalne labilnosti, Niskog samopouzdanja te Socijalne anksioznosti; konačno faktor višeg reda Introverzija čine skale Socijalna neprihvaćenost, Odbacivanje okoline, Bezosjećajnost, te rekodirana skala Straha od napuštanja. Dobivena četirifaktorska struktura simptoma poremećaja ličnosti mjerena upitnikom DIPOL djelomično odgovara petfaktorskom modelu ličnosti Coste i McCrae, te modelu psihopatologije ličnosti DAPP-BQ (Dimensional Assessment of Personality Pathology – Basic Questionnaire). Rezultati ukazuju na prihvatljive psihometrijske karakteristike upitnika s relativno malim brojem čestica, te faktorska struktura konvergira s prijašnjim dimenzionalnim modelima psihopatologije ličnosti. No, budući da je ovo prvo istraživanje validacije upitnika DIPOL, te da su sve varijable u ovom radu dobivene samoprocjenom, potrebna su daljnja istraživanja u kojima bi se detaljnije ispitala upotrebljivost upitnika u istraživačke i kliničke svrhe.

Ključne reči: dimenzionalni pristup, poremećaji ličnosti, faktorska analiza

Factor structure and validation of Dimensional Assessment of Personality Traits

Dimensional approach to personality psychopathology represents the alternative approach to categorical approach in field of diagnostic and research of personality psychopathology. Before

---

implementation of dimensional model of personality psychopathology, it is important to establish a set of dimensions that underlies personality psychopathology. This paper presents questionnaire, called "Dimensional assessment of personality traits" (DAPT). The questionnaire contains items that represent symptoms of personality psychopathology defined by DSM-IV. The questionnaire has been administered on 456 high school students from Croatia. Beside DAPT, The Youth Psychopathic Trait Inventory, Ryff's Scales of Psychological Well-Being and Big 5+2 questionnaires were administered. The results of factor analysis of DAPT have yield 15 factors of first order and 4 factors of second order called; Antagonism, Negative internalized emotionality, Introversion and Compulsivity. Data suggest sound psychometric characteristics of DAPT scales. The structure of personality psychopathology is discussed.

Keywords: dimensional approach, personality psychopathology, factor analysis

.....

Janko Međedović^a, Boban Petrović^b, Jelena Želeskov-Đorić^b, Daliborka Kujačić^c,
Maja Savić^d

^a Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd; Fakultet za medije i komunikacije, Univerzitet Singidunum, Beograd

^b Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd

^c Kazneno popravni zavod, Beograd

^d Filološki fakultet, Univerzitet u Beogradu

Email: janko.medjedovic@fmk.edu.rs

Da li se latentna struktura revidirane Ček liste za procenu psihopatije može optimalno razumeti pomoću pet faktora?

Prethodna istraživanja na osuđeničkim uzorcima u Srbiji nisu uspela da pruže zadovoljavajuće rešenje kada je u pitanu latentna struktura revidirane Ček liste za procenu psihopatije (PCL-R). Iz tog razloga su u ovom radu agregirani podaci dobijeni sa svih istraživanja koja su koristila ovaj instrument u našoj sredini. Prikupljeni podaci objedinjuju dobrovoljačke uzorke osuđenih lica iz četiri kazneno-popravne institucije, sa ukupnom veličinom uzorka od 406 ispitanika muškog pola (prosečni uzrast ispitanika 34 godine, SD = 9.98). Na ovako definisanom uzorku izvršena je analiza glavnih komponenti sa Promax rotacijom. Gutman-kajzerov kriterijum i SCREE dijagram su izdvojili pet faktora kao optimalno rešenje za objašnjenje varijanse opserviranih mera. Ključna razlika između dobijenog modela i prethodnih jeste ta da se u ovoj analizi faktor Životnog stila podelio na dva faktora, imenovana Impulsivnost i Životni stil. Ostali faktori su već opisani u literaturi o PCL-Ru: Interpersonalni stil, Afektivitet i Antisocijalne tendencije. Svih pet faktora pokazuju veoma dobre koeficijente interne konzistencije. Ovakva struktura nije izdvojena u prethodnim istraživanjima koja su predlagala dva, tri ili četiri latentna faktora koja čine strukturu PCL-Ra. Zbog toga je izvršena i konfirmatorna faktorska analiza u kojoj su poređeni indeksi podesnosti za nekoliko modela koji su već opisani o dosadašnjoj literaturi o instrumentu, kao i petofaktorskog

modela izolovanog u ovom istraživanju. Indeksi podesnosti za petofaktorski model nisu u potpunosti zadovoljavajući ali govore da on bolje opisuje empirijske podatke od ranije predloženih modela ($\chi^2(125) = 372.69$, $p > .05$; NFI = 0.83; CFI = 0.87; RMSEA = 0.07). Kako bi se dodatno validirao petofaktorski model, a pogotovu opravdalo izdvajanje dva faktora Impulsivnost i Životni stil, izvršene su regresije tri faktora samoprocenjene Amoralnosti na pet empirijski deriviranih faktora psihopatije. Amoralnost je merena upitnikom AMORAL 9. Rezultati pokazuju da su dva novodobijena faktora različito povezana sa merama Amoralnosti. Kada je kao kriterijum u analizu postavljena Impulsivnošću podstaknuta Amoralnost, Impulsivnost ($\beta = .20$, $p < .01$) i Životni stil ($\beta = .23$, $p < .01$) pokazuju nezavisne doprinose pri predikciji. Međutim, Frustracijom i Brutalnošću podstaknuta Amoralnost objašnjava jedino Životni stil ($\beta = .15$, $p < .01$ i $\beta = .13$, $p < .05$ redom). Dobijeni rezultati govore u prilog petofaktorskog rešenja kojim se opisuje struktura PCL-Ra i nude nove mogućnosti za razumevanje psihopatskih crta.

Ključne reči: Psihopatija, PCL-R, latentna struktura, Amoralnost

Could the latent structure of the revised Psychopathy Check List be optimally understood by five factors?

In this research we attempted to describe an optimal model for the latent structure of Psychopathy Check List – Revised (PCL-R). Research sample consisted of 406 male convicts (average age: 34 years, SD = 9.98). Principal Components Analysis extracted five components: Interpersonal, Affective, Impulsivity, Lifestyle and Antisocial. The difference between the structure obtained in present research and previous models is that a factor of Lifestyle is split into two narrower traits: Impulsivity and Lifestyle. However, Confirmatory Factor Analysis showed that five factor model had the best fit indices, compared to all other models of PCL-R postulated in previous research ($\chi^2(125) = 372.69$, $p > .05$; NFI = 0.83; CFI = 0.87; RMSEA = 0.07). Further validation of five factor model was conducted via prediction of three factors of self-reported Amorality, using the multiple regression analysis. Results show that two new factors of psychopathy obtained in present research are not redundant in the prediction of Amorality.

Keywords: psychopathy, PCL-R, latent structure, Amorality

.....

Jovana Bjekić

Institute for Medical Research, University of Belgrade

Email: bjekicjovana@gmail.com

Verbal expression of personality

There is a long-standing belief in psychology that personality manifests in language use. On the other hand, researchers have only recently begun to systematically examine the relationship

---

between individual differences in verbal production and basic personality traits. The aim of this study is to extend research on this topic by providing data from Serbian language. Seventy-five university students (23 male, mean ages 22.4) participated in a Stream of Conscientiousness (SOC) writing exercise. In the SOC participants were instructed to write about anything that comes to their mind, consecutively for 10 minutes. They were also instructed not to delete or change anything that they have written. Texts were analyzed using newly developed Serbian version of Linguistic Inquiry and Word Count (LIWCser). LIWCser is a program for automatic text analysis, which has an output of over 80 variables, describing both stylistic features and content of a given text. Basic personality traits were assessed using NEO-PI-R (240-item version). Text analysis results have shown that on average participants had used 350 words, from which 74% were covered by LIWCser dictionary. Extraversion was related to relative usage of third person pronouns ($r = .275, p < .05$), negative words ($r = -.264, p < .05$) words related to future ($r = .243, p < .05$), death ($r = -.257, p < .05$), and overall number of words per sentence ($r = -.279, p < .05$). Neuroticism was related to relative usage of pronouns ($r = .359, p < .01$), impersonal pronouns ($r = .296, p < .01$), numbers ($r = -.353, p < .01$), negative emotion words ($r = .266, p < .05$), verbal expression of uncertainty ($r = .312, p < .01$), and words related to leisure activities ($r = -.249, p < .01$). Openness was related to relative frequency of function words usage ($r = .255, p < .05$), pronouns ($r = .296, p < .05$), adverbs ($r = .177, p < .05$), superlatives ($r = .297, p < .05$) numbers ($r = -.263, p < .05$) and tentative words ($r = .300, p < .05$). Agreeableness is related to relative usage of informal words ($r = -.398, p < .01$), words reflecting cognitive processes ($r = .403, p < .01$), such as insight ($r = .345, p < .01$) and uncertainty ($r = .407, p < .01$), and words related to money ($r = -.270, p < .05$), death ($r = .246, p < .05$) and religion ($r = -.239, p < .05$). Finally, Conscientiousness was related to relative usage of adverbs ($r = .291, p < .05$), informal words ($r = -.276, p < .05$), words related to fear ($r = .228, p < .05$), certainty ($r = .304, p < .05$), and death ($r = -.314, p < .01$). Many of these personality correlates have been documented in previous studies that used same or similar methodology in English and Korean speaking subjects. This suggests that some linguistic markers of personality may be language independent. On the other hand, some presented correlates are specific for this study. Further research in Serbian speaking population is needed, for language specific personality correlates to be found.

Keywords: language, personality, LIWCser, Big five

.....

Đorđe Čekrlija^a, Silvia Macher^b

^a Department for Psychology, Faculty of Philosophy, University of Banja Luka

^b Institute for Psychology, Karl-Franz University, Graz

Email: djordje.cekrlija@unibl.rs

Lokus kontrole i razlike u u primarnim domenima self-koncepta

Razmatranja odnosa lokusa kontrole i self-koncepta dosljedno pokazuju njihovu direktnu povezanost. Internalni lokus kontrole konstantno korelira sa pozitivnim self-konceptom i

---

samopouzdanjem (Armstrong & Boothroyd, 2008; Bandura, 1977; Deneve & Cooper, 1998; Findley & Cooper, 1983; Griffiore et al., 1990; Shelley & Pakenham, 2004; Wiedenfeld et al., 1990), dok je negativan self-koncept najčešće prisutan kod osoba kod kojih sa dominantnim eksternim lokus kontrole (Harter, 1991; Patton, 1991). Sprovedena studija se takođe bavi ispitivanjem odnosa lokusa kontrole i self-koncepta. Za razliku od navedenih istraživanja u ovoj studiji nije posmatran generalni self-koncept već odnos njegovih strukturnih jedinica sa lokusom kontrole. Time se željelo utvrditi da li je priroda odnosa lokusa kontrole sa primarnim domenima self-koncepta jednaka odnosu koji lokus gradi sa generalnim self-konceptom. Iz toga proističe da je osnovni problem rada utvrđivanje odnosa između primarnih domena self-koncepta i lokusa kontrole. U razmatranju su korištena dva statistička postupka. Prvo je posmatran odnos pojedinačnih primarnih domena self-koncepta sa lokusom kontrole, a zatim su primarni domeni postavljeni kao dimenzije koje tvore generalni self-koncept (kao latentnu varijablu). Istraživanje je sprovedeno na 273 studenta (107 muških i 166 ženskih) Univerziteta u Banjaluci, starosti od 18 do 42 godine ($M = 21.34$, $SD = 2.56$). Primarni domeni self-koncepta su mjereni skalom C-3 koja se sastoji od 6 subskala koje odgovaraju Brackenovim primarnim domenima. Lokus kontrole (LC) je mjeran 10-ajtemskom skalom preuzetom iz upitnika Genself. Lokus kontrole je postavljen kao kategorička varijabla da bi se identifikovala dominantna orijentacija lokusa kontrole. Ispitanici čiji je LC-skor bio niži od srednje vrijednosti uzorka na toj skali su svrstani u grupu sa dominantnim internim (n = 132) dok su oni sa skorom višim od atimetičke sredine označeni kao pripadnici grupe dominantnog eksternog lokusa kontrole (n = 141). Ove dvije grupe ispitanika se nisu značajno razlikovale u odnosu na proporcionalnu zastupljenost muških i ženskih ispitanika. U prvom dijelu rada, pri identifikaciji razlika u primarnim domenima self-koncepta između grupa sa dominantnim internim i eksternim lokusom kontrole je primijenjen t-test za nezavisne uzorke. Rezultati su pokazali da su ispitanici grupa sa dominantnim internim lokusom kontrole ostvarili statistički značajno više rezultate na kompetencijskom, socijalnom, emocionalnom i akademskom self-konceptu. Zatim, je primijenjena diskriminativna analiza radi utvrđivanja doprinosa primarnih domena self-koncepta u predikciji utvrđenih razlika između grupa ispitanika sa dominantnim internim i eksternim lokusom kontrole. Statistički značajne razlike između testiranih grupa su potvrđene za kompetencijski i socijalni ali ne i za emocionalni i akademski self-koncept. Ukupni rezultati su saglasni sa nalazima o povezanosti pozitivnog self-koncepta i internog lokusa kontrole.

Cljučne reči: lokus kontrole, self-koncept

Locus of control and differences in self-concept primary domains

Analysis of relationship between locus of control and self-concept consistently show their direct correlations. Internal locus of control is constantly found correlated with positive self-concept and self-esteem (Armstrong & Boothroyd, 2008; Bandura, 1977; Deneve & Cooper, 1998; Findley & Cooper, 1983; Griffiore et al., 1990; Shelley & Pakenham, 2004; Wiedenfeld et al., 1990), while negative self-concept is mostly found at persons with dominant external locus of control (Harter, 1991; Patton, 1991). Present study also considers relationship between locus of control and self-concept. Still, in contrary to previous researches general self-concept was not analyzed. Relations between its structural units and locus of control were considered. It was tried to reveal are relations between locus of control and self-concept primary domains same as relation that locus

---

of control develop with general self-concept. From that we deduce that the research problem is to consider relationship between self-concept primary domains and locus of control. Two statistical procedures were applied in the study. At first, relations between specific primary domains and locus of control were analyzed. Thereafter, primary domains were set as general self-concept dimensions. The research was conducted on the sample of 273 undergraduate students (107 male and 166 female) from University of Banja Luka. Participants were between 18 and 42 years old ($M = 21.34$, $SD = 2.56$). Self-concept primary domains were measured by SC-3 scale which consists of six scales that match to Brackens context-dependent domains. Locus of control (LC) was measured by 10 items scale from Genself questionnaire. Locus of control was treated as categorical variable with intent to identify dominant orientation of locus of control. Participants whose mean LC-scores were below the sample mean were classified as dominant internal ($n = 132$) and those whose mean LC-scores were above the sample mean were classified as dominant external ($n = 141$). These two groups did not differ significantly with regard to age or the proportion of males and females. T-test for independent samples was used to identify differences in self-concept primary domains between groups with dominant internal and external LC. Results revealed that people with dominant internal LC showed significantly greater competence, social, emotional, and academic self-concept as compared to people with dominant external LC. Thereafter, discriminant analysis was performed to investigate the contribution of self-concept primary domains to the prediction of the previously observed differences between dominant internal and dominant external LC. The significant differences between people with dominant internal and dominant external LC were confirmed for competence and social self-concept, but not for emotional and academic self-concept. Overall results are in accordance with findings which indicate that more positive self-concept is associated with internal locus of control orientation.

Keywords: locus of control, self-concept.

.....

Ursula Athenstaedt^a, Đorđe Čekrlija^b, Srđan Dušanić^b

^a *Institute for Psychology, Karl-Franz University of Graz*

^b *Department for Psychology, University of Banja Luka*

Email: p.etar@eunet.rs

Polne razilke u bazičnim osobinama ličnosti i primarnim domenima samopoimanja

U ovoj studiji su ispitivane polne razlike u odnosu na bazične osobine ličnosti i primarne domene samopoimanja. Cilj istraživanja je bio analizirati potencijalne razlike između žena i muškaraca. A zatim poređenje rezultata dobijenih na bosanskom i austrijskom uzorku ispitanika. Ukupni nalazi bi trebalo da doprinesu rasvjetljavanju polnih razlika u domenu bazičnih konstrukata ličnosti. Koje

razlike između polova u osnovnim strukturama ličnosti su bazične a koje više predstavljaju posljedicu uticaja kulturnih faktora? Istraživanje je sprovedeno na dva uzorka. 272 sudionika istraživanja (165 žena i 107 muškaraca) su bili student Univerziteta u Banjaluci (Bosna i Hercegovina), prosječne starosti 21.30 (SD = 2.85) za žene i 21.37 (SD = 2.06) za muškarce. Drugi uzorak se sastojao od 467 studenata (223 žena i 244 muškaraca) sa Univerziteta Karl-Franz u Grazu (Austria). Prosječan uzrast u austrijskom uzorku je kod žena znosio 23.73 (SD = 5.92) a kod muškaraca 23.90 (SD = 4.36). Primarni domeni samopoimanja su ispitivani skalom SC-4 koja se sastoji od šest skala koje odgovaraju Brackenovim primarnim domenima (Kompetencijski, Akademski, Socijalni, Porodični, Fizički i Emocionalni self-koncept) a čija pouzdanost se kretala od .54 do .84 na bosanskom i od .54 do .89 na austrijskom uzorku. Osobine ličnosti su mjerene Zuckerman-Kuhlmanovim Upitnikom za procjenu Ličnosti. Ovaj se upitnik sastoji od pet skala (Aktivitet, Socijabilnost, Agresivnost-Hostilitet, Neuroticizam-Anksioznost i Impulsivna Potraga za Senzacijama) čiji se koeficijenti pouzdanosti kreću od .70 do .80 na bosanskom i od .67 do .80. na austrijskom uzorku. U analizi podataka je primijenjena multivarijstna analiza varijanse. Ovim postupkom su prvo testirane razlike između muškaraca u žena u odnosu na bazične osobine ličnosti. Nakon toga, ista je analiza primijenjena u razmatranju polnih razlika u odnosu na primarne domene self-koncepta. Rezultati na bosanskom uzorku ukazuju da muškarci postižu više skorove na Aktivitetu, Socijabilnosti, Agresivnosti-Hostilitetu i Impulsivnoj Potrazi za Senzacijama i niže skorove na Neuroticizmu-Anksioznosti. Na austrijskom uzorku žene ostvaruju više skorove na Socijabilnosti. Sa druge strane, na bosanskom uzorku, muškarci pokazuju višu emocionalnu stabilnost i niži Akademski self-koncept. Na austrijskom uzorku, ženski ispitanici imaju pozitivniji Socijalni i Fizički self-koncept. Sveukupno gledano, identifikovane polne razlike su posljedica kulturoloških faktora. Nema dokaza da su identifikovane razlike između polnih grupa u odnosu na bazične osobine ličnosti i primarne domene self-koncepta postojane.

Ključne reči: Polne razilke, Alternativni Peto-Faktorski Model, primarni domeni Self-koncepta

Gender differences in basic personality traits and self-concept primary domains

In the present study, gender differences in basic personality traits and self-concept primary domains were examined. The purpose of this research was to analyze potential differences between females and males, and then to compare results in Bosnian and Austrian samples. Overall findings should provide additional insight about gender differences in basic personality constructs. Which gender differences in personality structures are more basic, and which of them present effect of culture factors. The research was carried out on two samples. 272 participants (165 female and 107 male) were students from Banja Luka University (Bosnia and Herzegovina) with average age 21.30 (SD = 2.85) for females and 21.37 (SD = 2.06) for males. Another sample was composed of 467 students (223 females and 244 males) from Karl-Franz University of Graz (Austria). The mean age for the Austrian sample was 23.73 (SD = 5.92) for females and 23.90 (SD = 4.36) for males. Self-concept primary domains were assessed with SC-4 scale which consists of six scales that match to Bracken's primary domains (Competence, Academic, Social, Family, Physical and Emotional self-concept). Scales reliability coefficients ranged from .54 to .84 in the Bosnian and .54 to .89 in the Austrian sample. Personality traits were

---

measured with a shortened 50-item version of Zuckerman-Kuhlman Personality Questionnaire. It contains five scales (Activity, Sociability, Aggression-Hostility, Neuroticism and Impulsive sensation seeking) with reliability coefficients ranged from .70 to .80 in the Bosnian and .67 to .80 in the Austrian sample. In data analysis, multivariate analysis of variance (MANOVA) was used. At first, it was applied to test differences in basic personality traits between females and males. Second time, it was used to examine gender differences in six self-concept primary domains. Results in the Bosnian sample indicate that males are higher scored on Activity, Sociability, Aggression-Hostility and Impulsive sensation seeking while lower scored on Neuroticism-Anxiety. In the Austrian sample females are higher scored on Sociability. On the other hand, in the Bosnian sample, males show more Emotional stability and lower Academic self-concept. In the Austrian sample, female have more positive Social and Physical self-concept. Taking together, identified gender differences are under culture impact. There is no evidence that identified gender differences in basic personality traits and self-concept primary domains are robust among two examined samples.

Keywords: Gender differences, Alternative Five-Factorial Model, Self-concept primary domains

.....

Iva Petrović, Milica Pavlović

Filozofski fakultet, Univerzitet u Nišu

Email: sweetsho@gmail.com

Odnos bazičnih crta ličnosti i sklonosti ka perfekcionizmu kod studenata

Perfekcionizam predstavlja težnju za nepogrešivošću u svim aspektima života. Perfekcionista postavlja sebi visoke zahteve, radi savesno i odgovorno, trudeći se da dosegne postavljene ciljeve, čije ostvarenje dovodi do osećanja zadovoljstva i jačanja samopouzdanja, pa se perfekcionizam opisuje kao potreba za visokim postignućem i tendencija za samoaktuelizacijom. U okviru Ajzenkovog modela ličnosti postoje sledeće dimenzije: ekstraverzija-introverzija, emocionalna stabilnost-neuroticizam i psihoticizam-socijabilnost. Ekstraverzija (okrenutost prema svetu, živahnost, impulsivnost, bezbrižnost, komunikativnost, sklonost avanturi i agresivnost); introverzija (odvrćenost od spoljnog sveta i okrenutost ka sebi, težnja ka promišljanju, povučenosti, oklevanju, odbrambenim stavovima kao i u teškoćama prilagođavanja sredini); neuroticizam (anksioznost, zabrinutost, depresivnost, preterana emotivnost i intenzivno reagovanje na sve draži); emocionalna stabilnost (retka kolebanja u osnovnom raspoloženju, sporije i blaže emocionalno reagovanje, dobra kontrola impulsa); psihoticizam (usamljeničko ponašanje, teška prilagodljivost, surovost, nehumanost, nedostatak osećanja i empatije); socijabilnost (dobra socijalna prilagođenost, sposobnost lakog uspostavljanja međuljudskih odnosa). Problem istraživanja bio je ispitivanje odnosa između navedenih crta ličnosti i sklonosti ka perfekcionizmu kod studenata različitog pola i godine studiranja. Instrumenti korišćeni u istraživanju su Burnsova skala perfekcionizma i Ajzenkov upitnik ličnosti EPQ (revidirana verzija Eysenck Personality Profiler). Uzorak je prigodan i činilo ga je 100 studenata oba pola Filozofskog fakulteta u Nišu. Rezultati koje smo dobili pokazuju postojanje povezanosti perfekcionizma sa

ispitivanim dimenzijama Ajzenkovog modela – emocionalnom stabilnošću-neurtoticizmom ($r = .247, p < .05$), ekstraverzijom-introverzijom ($r = -.181, p < .05$), kao i dimenzijom psihoticizam – socijabilnost ($r = .377, p < .05$) Skorovi muških i ženskih ispitanika nisu se statistički značajno razlikovali na ispitivanim dimenzijama i osobinama ličnosti: perfekcionizmu ($t(98) = 0.185, p > .05$), dimenziji ekstraverzija-introverzija ($t(98) = 9.767, p > .05$), neuroticizam-emocionalna stabilnost ($t = -3.421, df = 98, p > 0.05$) i psihoticizam-socijabilnost ($t(98) = 7.998, p > .05$). Dužina studiranja, takođe, nije bila u vezi sa ispitivanim crtama ličnosti: perfekcionizmom ($\chi^2(8) = 4.784, p > .05$), dimenzijom ekstraverzija-introverzija ($\chi^2(8) = 7.832, p > .05$), neuroticizam-emocionalna stabilnost ($\chi^2(8) = 6.889, p > .05$) i psihoticizam-socijabilnost ($\chi^2(8) = 12.917, p > .05$). Može se zaključiti da je kod studenata oba pola, bez obzira na dužinu studiranja, tendencija ka savršenstvu u vezi sa bazičnim dimenzijama ličnosti shvaćenim na osnovu Ajzenkovog modela ličnosti. Viši nivo perfekcionizma povezan je sa većom emocionalnom stabilnošću, izraženijom rigidnošću u ponašanju, koja je karakteristična za pol psihoticizam dimenzije psihoticizam-socijabilnost, manje izraženom introverzijom, odnosno tendencijom promišljanja i okretanja sebi.

Cljučne reči: perfekcionizam, bazične crte ličnosti, studenti

Relation between basic personality traits and perfectionism among students

Perfectionism is the desire for infallibility in all aspects of life. A perfectionist sets high standards for himself. Achievement of these goals leads to feelings of satisfaction and self-confidence. Perfectionism is also described as the need for high achievement and a tendency for self-actualization. Eysenck personality model has the following dimensions: extraversion-introversion, emotional stability-neuroticism and psychoticism. The problem of this study is to explore the relation between basic personality traits and tendencies toward perfectionism among students. Instruments used in the study are Burns perfectionism scale and Eysenck Personality Questionnaire EPQ. A group of 100 students of both sexes from Faculty of Philosophy in Nis took part in this study.. The results show that higher level of perfectionism is negatively correlated with introversion and positively with emotional stability.

Keywords: perfectionism, basic personality traits, students

.....

Miljana Pavićević, Tijana Todić

Filozofski fakultet, Kosovska Mitrovica, Univerzitet u Prištini

Email: miljanapavicevic@yahoo.com

Procenjena spremnost za empatiju kod mladih na Kosovu i Metohiji

Cilj našeg istraživanja je bio da ispitamo stepen izražene spremnosti za empatiju kod mladih, kao i razlike izražene spremnosti za empatiju u odnosu na pol ispitanika. Uzorak je činilo 246 mladih

---

(104 ispitanika i 142 ispitanice) uzrasta od 18 do 26 godine (prosečna starost $AS = 21.67$, $SD = 1.61$) koji žive na Kosovu i Metohiji. U istraživanju su korišćeni sledeći instrumenti: EMI - Upitnik za procenu spremnosti za empatiju i Upitnik sociodemografskih karakteristika. Pouzdanost pojedinačnih subskala Upitnika za procenu spremnosti za empatiju (EMI) na našem uzorku, izražena Kronbahovim koeficijentom alfa je: Empatija sa negativnim emocionalnim stanjima $\alpha = .887$; Empatija sa pozitivnim emocionalnim stanjima $\alpha = .915$; Empatija kao socijalna uloga $\alpha = .918$; Emocionalne reakcije isprovocirane empatijom $\alpha = .863$. Autori Upitnika za procenu spremnosti za empatiju (EMI), su na uzorku od 1070 ispitanika (646 žena i 424 muškaraca) sačinili norme na osnovu kojih se sirovi skorovi pretvaraju u T-skorove. Na osnovu vrednosti T-skorova određene su tri kategorije izražene spremnosti za empatiju (povišeni skorovi $T = 56$ i više; sniženi skorovi $T = 44$ i manje; prosečni skorovi $T = 45 - 55$) za svaku od subskala upitnika. Utvrđivanjem sirovih i pretvaranjem u T-skorove, dobijeni su prosečni skorovi na subskali Empatija sa negativnim emocionalnim stanjima (žene = 51, muškarci = 28), što znači da su oni umereno uključeni u tuđa negativna emocionalna stanja. Muški ispitanici postižu niže skorove na subskali Empatija sa pozitivnim emocionalnim stanjima ($T = 39$), odnosno nesposobni su da se empatišu sa prijatnim emocijama drugih, dok ženski ispitanici pokazuju umereno izraženu sklonost ka empatisanju sa pozitivnim emocijama ($T = 28$). Što se tiče Empatije kao socijalne uloge, muški ispitanici pokazuju nezainteresovanost za potrebe i probleme drugih ($T = 43$), dok ženski ispitanici imaju umerenu responsivnost na potrebe i probleme drugih ljudi ($T = 55$). Na subskali Emocionalne reakcije isprovocirane empatijom, ispitanici muškog pola ostvaruju niže skorove ($T = 39$), odnosno neosetljivi su za nesreću drugih ljudi, dok ispitanici ženskog pola imaju umereno izraženu sklonost da dožive negativnu emocionalnu pobuđenost u situacijama u kojima su drugi ugroženi ($T = 46$). Upotrebom t-testa utvrdili smo da ispitanici muškog pola imaju sniženu zainteresovanost za pozitivne događaje u životima drugih ljudi u odnosu na ispitanike ženskog pola ($F = 21.524$; $p < .05$). Dalje smo utvrdili da su muški ispitanici manje spremni da saslušaju druge ljude i da im pomognu u rešavanju problema u odnosu na ženske ispitanike ($F = 58.207$; $p < .05$). Takođe smo utvrdili da su muški ispitanici neosetljiviji na nesreću drugih ljudi u odnosu na ženske ispitanike ($F = 1.022$; $p < .05$). Dobijeni rezultati su u saglasnosti sa rezultatima ranijih istraživanja koji takođe potvrđuju da su žene emocionalno empatičnije, podložnije prihvatanju prijatnih i neprijatnijih emocija i voljne da se bave tuđim osećanjima.

Ključne reči: spremnost za empatiju, mladi, pol.

Evaluation of readiness for emphasis at young people in Kosovo and Metohija

The aim of our study was to examine the level of expressed readiness for emphasis of young people, as well as differences of expressed readiness for emphasis in reference to the gender of the examinee. The sample consisted of 246 young people (males = 104, females = 142) aged 18 to 26 years, who live in Kosovo and Metohija. The study used: EMI- Questionnaire for assessing of readiness for emphasis and the questionnaire of socio-demographic characteristics. By data processing it was determined that male and female respondents were included into extraneous negative emotional states (women $T = 51$, men $T = 28$). Male respondents are unable to be

---

empathic with pleasant emotions of others ($T = 39$) while female ones show moderately expressed tendency toward empathy with positive emotions ($T = 28$). Male respondents show disinterest for the needs and problems of others ($T = 43$) while female ones have moderate response to the needs and problems of other people ($T = 55$). The male respondents are insensitive to the distress of other people ($T = 39$) while the female ones have moderately expressed tendency to experience negative emotional arousal in the situations where others are deteriorated ($T = 46$). By t-test use it was determined the male respondents had reduced interest for positive events in the life of other people ($F = 21.524$; $p < .05$), are less ready to listen to other people and help them resolve problems ($F = 58.207$; $p < .05$), and are insensitive to the distress of other people in respect with female respondents ($F = 1.022$; $p < .05$).

Keywords: readiness for emphasis, young people, gender

.....

Maida Kolić^a, Milica Pavlović^b

^a OŠ "12 decembar", Sjenica

^b Departman za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Nišu

Email: maja_2011@live.com

Bazična uverenja srednjoškolaca o ljudskoj prirodi

Osnovni problem istraživanja odnosi se na ispitivanje bazičnih verovanja o ljudskoj prirodi kod srednjoškolaca kroz ispitivanje nivoa cinizma i poverenja. Polazne osnove je postavio Wrightsman (1992) koji smatra da se bazična verovanja o ljudskoj prirodi mogu podeliti u dve grupe. Prva grupa verovanja je poverenje koja podrazumevaju da su svi ljudi u osnovi dobri, odgovorni, moralni, kao i to da im se može verovati, dok je druga grupa nepoverenje i cinizam kojima se izražava kritičko mišljenje o ljudima, da su ljudi licemerni i sebični. Ova verovanja su dve same po sebi nezavisne dimenzije koje jedna drugu ne isključuju. Uzorkom je bilo obuhvaćeno 160 srednjoškolaca, uzrasta 18-19 godina (75% devojčice i 25% muškarci). Instrument korišten u istraživanju bila je Skala cinizma i poverenja koja sadrži 20 stavki. Rezultati deskriptivne statistike pokazuju da 106 ispitanika ima veći skor na subskali cinizma ($AS = 71.25$; $SD = 16.74$), što govori o tome da većina smatra da se ne može verovati drugim ljudima. Primenom t-testa za nezavisne uzorke dobijene su statistički značajne razlike u korist žena, ispitanice imaju veće rezultate na subskali poverenja ($t = 2.492$; $p < .05$) nego cinizma ($t = 1.272$; $p < .05$), što ukazuje da ispitanice izražavaju pozitivnija uverenja o ljudskoj prirodi, što je u skladu sa ranijim istraživanjima (Weller & Benozio, 1987, prema Wrightsman, 1992). Prisustvo većeg skora na skali poverenja kod ispitanica je i očekivano s obzirom da su ispitanice osetljivije i usmerenije na potrebe drugih ljudi i njihovo razumevanje. Dobijena pozitivna korelacija između skala poverenja i cinizma je očekivana s obzirom na dosadašnja istraživanja ($r = 0.340$, $p < .01$). Ovo istraživanje može poslužiti kao osnova za dalja istraživanja slične tematike sa ciljem pomoći i podrške srednjoškolcima u izradnji adekvatnih socijalnih odnosa.

Ključne reči: srednjoškolci, poverenje, cinizam

Basic beliefs of high school students about human nature

The main research problem refers to the examination of basic beliefs about human nature in high school students through the examination of the level of cynicism and trust. Baselines set wrightsmen (1992), which is considered to be basic beliefs about human nature, can be divided into two groups. The first group is the belief that trust means that all people are basically good, responsible, ethical, and that they can be trusted, while another group of distrust and cynicism which express an opinion about the people, people are hypocritical and selfish. These two beliefs are themselves independent dimensions which do not exclude each other. The sample included 160 high school students aged 18-19 years (75% girls and 25% of men). The instrument used in this study was the scale of cynicism and confidence, which contains 20 items. Results of descriptive statistics show that 106 respondents had higher scores on the cynicism subscale ($M = 71.25$; $SD = 16.74$), which indicates that the majority believes that one can not trust other people. Using the t-test for independent samples were obtained statistically significant differences in favor of women, respondents with higher scores on the subscale of confidence ($t = 2.492$, $p < .05$), but cynicism ($t = 1.272$, $p < .05$), indicating that respondents express positive beliefs about human nature, which is consistent with previous studies (Weller & Benozio, 1987, the Wrightsman, 1992). The presence of higher scores on a scale of trust with patients is to be expected given that the tests more sensitive and more focused on the needs of other people and their understanding. The resulting positive correlation between trust and cynicism scale is expected in view of previous studies ($r = .340$, $p < .01$). This study can serve as a basis for further research aimed at similar tamatike assistance and support to high school students in the construction of up adequate social relationships.

Keywords: high school students, trust, cynicism

RAZVOJNA PSIHOLOGIJA

Slađana Marković^a, Jelena Šakotić-Kurbalija^a, Dragan Kurbalija^b

^a Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

^b Poljoprivredna škola sa domom učenika, Futog

Email: jelenas@neobee.net

Povezanost pola i broja dece sa stabilnošću i kvalitetom bračnog odnosa

Iako kvalitet bračnih odnosa predstavlja značajnu determinantu bračne stabilnosti, rezultati brojnih istraživanja nedvosmisleno potvrđuju da prelazak na roditeljske uloge nužno menja percepciju kvaliteta bračnog odnosa i bračnu stabilnost; i to tako da dolazi do pada kvaliteta bračnog odnosa i do povećanja bračne stabilnosti, što je u skladu s postavkama Teorije socijalne razmene, gde se kvalitet i stabilnost posmatraju kao dve relativno nezavisne dimenzije. U cilju utvrđivanja značaja broja i pola dece za percepciju kvaliteta i stabilnosti bračnog odnosa u našoj sredini, ispitane su 1093 žene, različitog obrazovnog i socio-ekonomskog statusa, starosti od 19 do 69 godina. Istraživanje je usmereno samo na populaciju žena, jer je dosadašnjim istraživanjima (i u našoj sredini) ustanovljeno da majčinstvo znatno više deluje na život žene, nego što očinstvo deluje na život muškarca. Kvalitet bračnog odnosa je meren Skalom prilagođenosti u bračnom odnosu (Dyadic Adjustment Scale – DAS: Spanier, 1989), a bračna stabilnost je merena pokazateljima potencijala za razvod braka (Booth, Johnson, & Edwards, 1983). Razlike, u percepciji kvaliteta i stabilnosti bračnog odnosa, između ispitanica koje imaju i onih koje nemaju decu, kao i razlike u odnosu na broj i pol dece, su ispitivane t-testovima, analizom varijanse i diskriminativnom analizom. Utvrđeno je da postoje statistički značajne razlike u percepciji kvaliteta bračnog odnosa između žena koje nemaju decu i žena koje imaju decu. Žene u brakovima bez dece generalno percipiraju svoj bračni odnos kvalitetnijim. Ovim razlikama u percepciji kvaliteta najznačajnije doprinosi doživljaj zadovoljstva brakom i doživljaj kohezivnosti. Nisu utvrđene značajne razlike u percepciji kvaliteta bračnog odnosa između žena koje imaju decu – ni u odnosu na broj, ni u odnosu na pol dece. Po pitanju stabilnosti bračnog odnosa, dobijeni rezultati ukazuju da postoji značajna razlika između žena koje nemaju decu u braku i onih koje imaju decu. Kod žena bez dece je značajno izraženiji potencijal za razvod, u odnosu na žene koje imaju decu. Međutim, ne postoji statistički značajna razlika u (ne)stabilnosti bračnog odnosa između žena koje nemaju decu i onih koje imaju jedno dete. Utvrđeno je da žene bez dece, ali i žene sa jednim detetom imaju značajno veći potencijal za razvod od žena koje imaju dvoje ili više dece. Nisu utvrđene značajne razlike u potencijalu za razvod kod žena koje imaju decu različitog pola. Dobijeni rezultati mogu predstavljati korisne smernice pri planiranju preventivnih programa. Istraživanje prikazano ovim radom predstavlja deo projekta „Efekti egzistencijalne nesigurnosti na pojedinca i porodicu u Srbiji“ (DN179022) koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološki razvoj Republike Srbije.

Ključne reči: kvalitet braka, bračna stabilnost, potencijal za razvod, roditeljstvo

---

Relationships between the sex distribution and number of children with marital quality and stability

In order to determine the significance of the sex distribution and number of children for the perception of marital quality and stability, we examined 1093 wives (19-69 years) living in the formal or informal marriage. The quality of the marital relationship was measured by a Dyadic Adjustment Scale - DAS (Spanier, 1989) and the marital stability was assessed through the potential for the Divorce (Booth, Johnson & Edwards, 1983). The results are showing that wives that still don't have any children perceive their marriage as more satisfying and more cohesive compared to wives that have children. On the other hand, the wives that have no children or have single child perceive their marriage to be less stable compared to wives that have two or more children. There were no significant differences in marital quality and stability between marriages with different sex distribution of children.

Keywords: Marital quality, Marital stability, Divorce potential, Parenthood

.....

Ana Kozomara^a, Jelena Šakotić-Kurbalija^a, Dragan Kurbalija^b

^a Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

^b Poljoprivredna škola sa domom učenika, Futog

Email: jelenas@neobee.net

Povezanost sociodemografskih varijabli sa doživljajem efikasnosti u rešavanju bračnih konflikata

U cilju utvrđivanja strukture povezanosti doživljaja efikasnosti u rešavanju bračnih konflikata i sociodemografskih varijabli, ispitano je 1614 žena, starosti od 19 do 69 godina, koje žive u formalnom ili neformalnom braku. Doživljaj efikasnosti u rešavanju bračnih konflikata meren je skalom Perceived efficacy in solving intimate conflict scale (Fincham and Bradbury, 1987), a od sociodemografskih varijabli, prikupljeni su podaci o godinama ispitanica, godinama partnera, subjektivnoj proceni visine mesečnih prihoda u domaćinstvu u odnosu na prosek u našoj sredini, njihovom i partnerovom stepenu obrazovanja, o redu rođenja njih i partnera, dužini veze pre braka, dužini zajedničkog života i broju članova domaćinstva. Primenom višestruke regresione analize utvrđena je statistički značajna, ali niska povezanost između doživljaja efikasnosti u rešavanju bračnih konflikata i ispitanog skupa sociodemografskih varijabli ($r = .20$, $p = .00$). U predikciji doživljaja efikasnosti u rešavanju bračnih konflikata, značajnim su se pokazale varijable: subjektivna procena visine mesečnih prihoda u domaćinstvu ($\beta = .10$, $p = .00$), starost partnera ($\beta = -.12$, $p = .03$) i stepen njegovog obrazovanja ($\beta = .06$, $p = .04$).

Istraživanje prikazano ovim radom predstavlja deo projekta "Efekti egzistencijalne nesigurnosti na pojedinca i porodicu u Srbiji", koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije (DN179022).

Ključne reči: doživljaj efikasnosti u rešavanju bračnih konflikata, bračni lokus kontrole, sociodemografske varijable

Relationships between the sociodemographic variables and the Perceived efficacy in solving intimate conflicts

In order to determine the relationships between efficacy in solving intimate conflict and the sociodemographic variables, we examined 1614 wives (19-69 years) living in the formal or informal marriage. The efficacy in solving intimate conflict was measured by Fincham's and Bradbury's scale (1987) and the examined sociodemographic variables were: age, education level and the order of birth of the spouses, as well as subjective assessment of monthly household income, duration of premarital relationship, length of cohabitation, number of household members and number of children. The results of the multiple regression analysis are suggesting that a correlation between the set of sociodemographic variables and the efficacy in solving intimate conflict is statistically significant, although the association is very low ($R = .20$, $p = .00$). The significant predictors of the efficacy in solving intimate conflict are the subjective assessment of monthly household income, the age of the spouse and the educational degree of the spouse.

Keywords: Perceived efficacy in solving intimate conflict, Marital locus of control, Sociodemographic variables

.....

Jelena Šakotić-Kurbalija^a, Maja Stojaković^a, Dragan Kurbalija^b

^a Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

^b Poljoprivredna škola sa domom učenika, Futog

Email: jelenas@neobee.net

Povezanost kvaliteta bračnog odnosa sa sociodemografskim varijablama

Istraživačka pitanja kojima se bavi ovaj rad su: u kojoj meri različite sociodemografske varijable doprinose percepciji kvaliteta bračnog odnosa, i, u kojoj meri iste te sociodemografske varijable doprinose percepciji različitih faktora kvaliteta bračnog odnosa (percepciji: konsenzusa, zadovoljstva brakom, kohezivnosti i afektivno-seksualne usaglašenosti). U cilju utvrđivanja povezanosti percepcije kvaliteta bračnog odnosa i ispitanog skupa sociodemografskih varijabli, podaci su prikupljeni na uzorku od 1614 žena, starosti od 19 do 69 godina, koje žive u formalnom ili neformalnom braku. Kvalitet bračnog odnosa je meren Skalom prilagođenosti u bračnom odnosu (Dyadic Adjustment Scale, DAS-7, Spanier, 1976), a od sociodemografskih varijabli, prikupljeni su

---

podaci o starosti ispitanica, starosti njihovih partnera, subjektivnoj proceni visine mesečnih prihoda domaćinstva u odnosu na prosek u našoj sredini, ispitanicinom i partnerovom stepenu obrazovanja, ispitanicinom i partnerovom redosledu rođenja, dužini njihove veze pre braka (dužini "zabavljanja"), dužini zajedničkog života, broju članova domaćinstva i broju njihove dece. Višestrukim regresionim analizama utvrđena je statistički značajna, ali niska povezanost između prediktorskog skupa sociodemografskih varijabli i kvaliteta bračnog odnosa ($R = .24, p = .00$), kao i između skupa prediktorskih varijabli i pojedinačnih dimenzija kvaliteta bračnog odnosa: konsenzusa ($R = .20, p = .00$), zadovoljstva brakom ($R = .23, p = .00$), kohezivnosti ($R = .24, p = .00$) i afektivno-seksualne usaglašenosti para ($R = .24, p = .00$). Kao samostalni značajni prediktori konsenzusa izdvojili su se: starost ispitanice ($\beta = -.14, p = .01$), stepen obrazovanja njenog partnera ($\beta = .10, p = .00$), subjektivna procena visine mesečnih prihoda ($\beta = .09, p = .00$) i broj dece u porodici ($\beta = .10, p = .00$). Sa zadovoljstvom bračnim odnosom značajno su povezani subjektivna procena visine mesečnih prihoda ($\beta = .11, p = .00$) i stepen obrazovanja partnera ($\beta = .09, p = .00$). U predikciji kohezivnosti značajnim su se pokazali starost partnera ($\beta = -.15, p = .01$), njegov stepen obrazovanja ($\beta = .11, p = .00$) i subjektivna procena visine mesečnih prihoda u domaćinstvu ($\beta = .09, p = .00$). Kao značajni prediktori afektivno-seksualne usaglašenosti para su ustanovljeni: starost partnera ($\beta = -.16, p = .00$), nivo obrazovanja ispitanice ($\beta = -.11, p = .00$), nivo obrazovanja partnera ($\beta = .08, p = .01$) i subjektivna procena visine mesečnih prihoda u domaćinstvu ($\beta = .09, p = .00$).

Rezultati istraživanja koji su prikazani ovim radom predstavljaju deo projekta "Efekti egzistencijalne nesigurnosti na pojedinca i porodicu u Srbiji", koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije (DN179022).

Ključne reči: partnerski odnosi, bračni odnosi, kvalitet braka, sociodemografske varijable

Relationships between marital quality and the sociodemographic variables

In order to determine the relationships between marital quality and the sociodemographic variables, we examined 1614 wives (19-69 years) living in the formal or informal marriage. The quality of the marital relationship was measured by a Dyadic Adjustment Scale - DAS (Spanier, 1976) and the examined sociodemographic variables were: age, education level and the order of birth of the spouses, as well as subjective assessment of monthly household income, duration of premarital relationship, length of cohabitation, number of household members and number of children. The results of the multiple regression analysis are suggesting that a correlation between the set of sociodemographic variables and the marital quality is statistically significant, although the association is very low ($R = .24, p = .00$) for the total DAS Score, as well as for the individual dimensions of marital quality: Dyadic Consensus ($R = .20, p = .00$), Dyadic Satisfaction ($R = .23, p = .00$), Dyadic Cohesion ($R = .24, p = .00$) and Affectional Expression ($R = .24, p = .00$).

Keywords: Intimate relations, Marital relations, Marital quality, Sociodemographic variables

•••••

Milica Pavlović^a, Maida Kolić^b

^a Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Nišu

^b OŠ „12 decembar“, Sjenica

Email: milicamikapavlovic@yahoo.com

Osećanje smisla života kod mladih

Kao jedan od savremenih koncepata, koji se relativno skoro pojavio u psihologiji, osećanje smisla života, za kratko vreme je stiglo u živu interesovanja brojnih istraživača i teoretičara na području pozitivne psihologije i srodnih disciplina. Među istraživačima ne postoji potpuno slaganje o tome da li tokom života dolazi do kvalitativnih i kvantitativnih promena u ovom osećanju, ali postoji pretpostavka da se ono tokom različitih životnih razdoblja menja. Cilj ovog istraživanja je određivanje kvaliteta osećanja smisla života kod mladih ljudi, kod kojih se pretpostavlja da je ovo osećanje u izgradnji ili da je već izgrađeno, jer mladost predstavlja period života kada su pitanja o smislu izuzetno aktuelna. Ispitivan je doživljaj mladih ljudi, odnosno njihovo osećanje da li su u aktuelnom trenutku svog života potpuno svesni pravog značenja smisla svog života, ili još uvek tragaju za njim. Uzorak je činilo 200 mladih ljudi uzrasta od 25 do 40 godina. Korišćen je Upitnik smisla života, koji ima dve subskale: (1) postojanje smisla života i (2) potraga za smislom. Za ispitivanje razlika u osećanju smisla života između grupa ispitanika, kada se uzmu u obzir varijable koje imaju više od dve kategorije (obrazovanje, bračni status, broj dece) koriscen je Kruskal-Volisov test, koji potencijalne razlike prikazuje vrednostima Hi-kvadrat testa, dok je za utvrđivanje razlika između grupa ispitanika, kada se posmatraju varijable koje imaju samo dve kategorije koriscen t-test. Primena Kruskal-Volisovog testa omogućava testiranje postojanja i značajnosti razlika između grupa ispitanika, bez obzira na to koliko ispitanika ima u pojedinim potkategorijama varijabli. Vrednost p, pokazuje da li su navedene razlike slučajno nastale ili su posledica stvarnih razlika između grupa ispitanika. Rezultati koje smo dobili pokazuju da ne postoje statistički značajne razlike u skorovima između muških i ženskih ispitanika, ni što se tiče osećanja postojanja smisla života ($t(198) = -1.386$, $p > .05$), ni što se tiče potrage za njim ($t(198) = 0.547$, $p > .05$). Obrazovanje ispitanika, takođe nije bilo u vezi sa oba ispitivana aspekta osećanja smisla života – postojanjem ($\chi^2(6) = 9.472$, $p > .05$) i potragom ($\chi^2(6) = 2.183$, $p > .05$). Bračni status ispitanika bio je u vezi sa njihovim osećanjem smisla života i to sa onim delom koji se odnosi na traženje smisla ($\chi^2(5) = 22.369$, $p < .001$). Na ovoj subskali najviše skorove imale su osobe bez partnera (AS = 119.39) i one koje su u ljubavnoj vezi (AS = 119.12), zatim razvedene osobe (AS = 115.70), osobe koje su paralelno u braku i ljubavnoj vezi (AS = 98.00), dok su najniže skorove imale osobe koje su bile razvedene, a sada su ponovo u braku ili ljubavnoj vezi (AS = 76.00). Radni status osobe, takođe je bio u vezi sa smislom života, ali sa njegovom drugom komponentom – osećanjem postojanja smisla ($\chi^2(3) = 10.018$, $p < .05$). Dobili smo da je najpostojanije osećanje smisla života kod mladih osoba zaposlenih u državnim institucijama (AS = 115.83), zatim kod osoba koje vode sopstveni biznis (AS = 103.13), dok je nešto slabije izraženo kod nezaposlenih mladih ljudi (AS = 89.17) i kod onih koji rade u privatnim firmama (AS = 89.10). Broj dece nije povezan sa osećanjem postojanja smisla života ($\chi^2(5) = 2.437$, $p > .05$), ni potrage za njim ($\chi^2(5) = 3.551$, $p > .05$). Možemo zaključiti da bračni i radni status mladih osoba imaju velikog udela u njihovom doživljavanju smisla života i to na način da mlade osobe kroz svoje partnerske veze, nastoje da

pronađu i smisao svog života, dok je stabilno osećanje smisla povezano sa sigurnošću, odnosno neizvesnošću zaposlenja i radnog mesta.

Ključne reči: osećanje smisla života, traženje smisla, mladi

Sense of meaning of life among young people

There is no complete agreement, among numerous researchers, about whether during the life occurs qualitative and quantitative changes in the sense of meaning in life, but there is a presumption that this feeling changes in the different periods of life. In this study it was examined the experience of young people, respectively their sense of whether they are, in the present moment of their life, completely aware of the true meaning of their sense of meaning of life, or whether they are still searching for it. The obtained results show that marital and employment status of young people have a big part in their experience of the meaning of life, in a way that young people through their partner relationships are trying to find meaning in their lives, and that the stable sense of meaning of life is related to the safety, ie uncertainty of employment and the workplace.

Keywords: sense of meaning of life, search for meaning, young people

.....

Lana Batinić, Gordan Črpić

Hrvatsko katoličko sveučilište

Email: lana.batinic@unicath.hr

Novi izazovi za modernu obitelj: prekovremeni rad i rad nedjeljom

Današnje obitelji suočene su s mnogo više izazova nego što je to bio slučaj u prošlosti. Jedan od tih izazova je svakako netipičan raspored rada koji značajno otežava usklađivanje obiteljskih i poslovnih obaveza. U hrvatskom društvu se o prekovremenom radu dosta toga zna, no relativno neistraženo ostalo je pitanje rada nedjeljom, kao i radnička prava povezana s time. Stoga smo odlučili, kvalitativnom metodom fokusnih grupa, provjeriti kako se osjećaju ljudi koji moraju raditi nedjeljom, kako to utječe na njihovo psiho-fizičko funkcioniranje, mentalno zdravlje i odnose s bližnjima. Proveli smo pet fokusnih grupa u četiri najveća hrvatska grada (Zagreb, Split, Osijek i Rijeka) u koje je uključeno 45 sudionika, uglavnom žena, zaposlenih u uslužnim djelatnostima (mali dućani, veliki trgovački lanci i/ili pekarnice). Šire teme kojih smo se dotaknuli bile su prekovremeni rad, specifičnosti rada nedjeljom, kompenzacija za rad te posljedice rasporeda rada koji sudionici imaju. No, tijekom fokusnih grupa otvorila su se i mnoga druga pitanja vezana uz radnička prava i dobrobit. Analizom okvira utvrđeno je da poslodavci često ne poštuju, ne samo radnička, već i temeljna ljudska prava te da kod zaposlenika dolazi do prelijevanja negativnih učinaka s područja rada na područje obitelji. U posebno nepovoljnom položaju su roditelji koji

osjećaju da nemaju dovoljno vremena i kapaciteta posvetiti se svojoj djeci onoliko koliko bi htjeli jer ih gotovo ni ne viđaju. Iako je muških sudionika bilo značajno manje (što je razumljivo jer u ovom području uslužnih djelatnosti većinom rade žene), primjetno je da prekovremeni rad i rad nedjeljom posebno negativno djeluje na žene, koje nakon iscrpljujućeg posla na radnom mjestu, odlaze u 'drugu smjenu', odnosno odrađuju kućanske poslove i obiteljske obaveze u svom domu. Obitelj je temeljna jedinica svakog društva, no ukoliko to isto društvo ne da obitelji značaj koji ona zaslužuje te ako ne omogući svojim članovima da se doista kvalitetno posvete svom obiteljskom životu, izvjesno je da će s vremenom cijelo društvo osjećati posljedice toga, a ne samo zaposlenici koji moraju raditi nedjeljom, blagdanom i praznicima. Provedeno istraživanje tek je početak pokušaja razumijevanja ove problematike te svakako otvara prostor za daljnja, kvalitativna i kvantitativna istraživanja ovog područja.

Cljučne reči: obitelj, prekovremeni rad, rad nedjeljom, dobrobit

New Challenges For Modern Families: Long-working Hours and Work on Sunday

Contemporary families are faced with more challenges than families in the past. One of these challenges is the untypical work schedule that makes the balance between family and work responsibilities difficult. In Croatian society, the problem of long working hours is relatively well explored, but the information about work on Sunday, as well as workers' rights, are scarce. Therefore, we examined, using qualitative methodology (focus groups), opinions and feelings of people who have to work on Sunday, the effects of work on Sunday on their psychophysical functioning, mental health and relationships with close others. We have conducted five focus groups in the four largest Croatian cities (Zagreb, Split, Osijek and Rijeka) with 45 participants. The majority of participants were women who work on Sundays, and they were employed in stores, shopping malls or bakery shops. Broader themes of discussion were long-working hours, specificities of work on Sunday, remuneration for work and consequences of untypical work schedule. However, many other themes have appeared during the focus groups, among which were workers' rights and well-being. Using theme analysis we found out that employers in many cases do not respect workers' rights of their employees as well as their basic human rights. Therefore, work-family spillover is inevitable. Parents are in the worst position because they feel that they do not have enough time and energy to spend quality time with their children because they hardly ever see them. Although a small number of men participated in the focus groups (since these jobs are predominantly performed by females), it is evident that long-working hours and work on Sundays affect women more – especially because they have to work “double shifts” and take care of home and family after an exhausting day at their workplace. Family is the fundamental unit of every society, but if that society does not provide its members the opportunity to dedicate themselves to their families and if it does not give the family the place that it deserves, with time the whole society, not only people who have to work on Sundays and holidays, will suffer the consequences. Our survey is only the beginning of an attempt to understand this complex theme and it opens the opportunity for further qualitative and quantitative research in this field.

Keywords: family, long-working hours, work on Sunday, well-being

---

•••••

Tea Vučina

Dom zdravlja, Mostar

Email: teavucina@hotmail.com

Primjena WISC-IV testa na djeci s poremećajima u čitanju, pisanju i ADHD-om

Istraživanjem se nastojalo osigurati podatke o specifičnosti WISC-IV testa i njegovoj kliničkoj korisnosti za dijagnostičku procjenu. Flanagan i Kaufman (2012) navode kako neka istraživanja upućuju na to da analiza profila rezultata na indeksima i na subtestovima WISC-IV testa može biti korisna u smislenom razlikovanju posebnih skupina. Cilj istraživanja je bio ispitati u kojoj mjeri WISC-IV test uspeva utvrditi specifičnosti kognitivnog funkcioniranja djece s poremećajima u čitanju, poremećajima u pismenom izražavanju i djece s ADHD. Ispitivanje je provedeno na djeci i adolescentima koji su se obratili u Službu za govorne i psihofiziološke poteškoće pri Domu zdravlja Mostar. Formirane su 3 skupine djece: djeca s poremećajima u čitanju ($N = 45$, $M = 9.66$, $\sigma = 2.286$), djeca s poremećajima u pismenom izražavanju ($N = 38$, $M = 9.68$, $\sigma = 2.336$) i djeca s ADHD ($N = 21$, $M = 9.73$, $\sigma = 2.376$). Rezultati su analizirani s obzirom na ukupni IQ, Indeks verbalnog shvaćanja, Indeks perceptivnog rasuđivanja, Indeks radnog pamćenja i Indeks brzine obrade informacija. Utvrđene su određene specifičnosti za 3 skupine s obzirom na razmatrane mjere kognitivnog funkcioniranja. Primjenom t-testova je utvrđeno da skupine djece s poremećajima u čitanju i pismenom izražavanju postižu statistički značajno najlošije rezultate na Indeksu verbalnog shvaćanja, dok skupina djece s ADHD postiže statistički značajno najlošije rezultate na Indeksu brzine obrade informacija i Indeksu radnog pamćenja. Sve 3 skupine postižu najviše rezultate na Indeksu perceptivnog rasuđivanja. Rezultati su analizirani i s obzirom na utvrđene prosjeke skaliranih rezultata na subtestovima WISC-IV testa. Djeca s poremećajima u čitanju postižu najlošije rezultate na subtestovima Rječnik, Shvaćanje i Računanje, dok oni s poremećajima u pismenom izražavanju imaju najlošije rezultate na subtestovima Shvaćanje, Prepoznavanje simbola i Rječnik. Za djecu s poremećajima u čitanju prednost su Neverbalno rezoniranje, Križanje i Slikovno poimanje, dok su za one s poremećajima u pismenom izražavanju to subtestovi Neverbalno rezoniranje, Slikovno poimanje i Dopunjavanje slika. Djeca s ADHD u prosjeku najlošije rezultate postižu na subtestovima Raspon pamćenja brojeva, Šifriranje i Prepoznavanje simbola, dok najviše rezultate postižu na subtestovima Slikovno poimanje, Sličnosti i Neverbalno rasuđivanje. Dodatno su analizirani klinički klasteri izračunati uz pomoć WISC-IV DMIA programa te su rezultati interpretirani s obzirom na CHC teoriju. Primjena WISC-IV testa i korištenje analize profila rezultata na indeksima i na subtestovima se na ovom uzorku pokazala korisnom u dijagnostičkoj procjeni, međutim, potrebna su daljnja ispitivanja na većim uzorcima. Istraživanja na ovom području mogu dati vrijedne informacije za pravljenje prilagođenijih i uspješnijih tretmana za djecu koja imaju poremećaje u čitanju i pismenom izražavanju te djecu sa ADHD-om.

Ključne reči: WISC-IV test, poremećaji u čitanju, poremećaji u pismenom izražavanju, ADHD

The use of WISC-IV test on children with reading disability, writing disability and ADHD

The aim of the study was to investigate to what extent WISC-IV test can determine specifics of cognitive functioning of children with reading disability, writing disability and ADHD. Investigation was conducted on 3 groups of children: reading disability (N = 45), writing disability (N = 38) and ADHD (N = 21). Results were analysed according to full-scale IQ and 4 indices. Two groups of children with reading and writing disability have lowest results on Verbal Comprehension Index, while for children with ADHD lowest were Processing Speed Index and Working Memory Index. The children with reading disability achieve the lowest average subtest-scaled scores on Vocabulary, Comprehension and Arithmetic, the children with writing disability on Comprehension, Symbol Search and Vocabulary and the children with ADHD on Digit Span, Coding and Symbol Search. The use of profile analysis of scores on indices and subtests has proved to be useful as a diagnostic tool on this sample.

Keywords: WISC-IV test, reading disability, writing disability, ADHD

.....

Katerina Dojčinova

Email: kate_dojcinova@yahoo.com

Perception of parenting style, empathy and self-regulation in persons from single-child and multi-child families

Because of the stigmas about social adaptability of children who come from single child families there is an increasing number of researches in this topic. The empirical evidence shows that the number of children in family affects the parenting practices and children's perception of parenting styles. Most research have shown that due to different parenting styles and lack of siblings, the children from single-child families have less developed social skills such as empathy and self-regulation. In this study were examined differences in perception of parenting style, level of empathy and level of self-regulation between adolescents and young adults from single-child and multi-child families. The number of participants is 120, adolescents (M = 16,8) and young adults (M = 23,7), 60 of whom are from single-child families and 60 from multi-child families. All participants live in Republic of Macedonia, are Christians, are not married and are firstborns. The results for the perception of parenting style indicate that persons from single-child families perceive their parents as more permissive, less authoritative and less authoritarian than persons from multi-child families. Statistical significance of this differences are: for permissive parenting style ($t(118) = 3.05, p < .01$) for mother, ($t(118) = 2.67, p < .01$) for father; for authoritarian parenting style ($t(118) = 2.03, p < .05$) for mother ($t(118) = 2.04, p < .05$) for father; and for authoritative parenting style ($t(118) = 3.32, p < .01$) for mother ($t(118) = 2.87, p < .01$) for father. The results about the level of empathy show that participants from single-child families have lower level of fantasy (

($t(118) = 3.79, p < .01$), perspective taking ($t(118) = 4.28, p < .01$), empathic concern ($t(118) = 6.18, p < .01$) and higher level of personal distress ($t(118) = 2.07, p < .05$) than participants from multi-child families. The result for the level of self-regulation shows that participants from single-child families have lower level of self-regulation than participants from multi-child families ($t(118) = 4.67, p < .01$). Regarding the age, the results for the perception of parenting style suggest that adolescents perceive their parents as more permissive, more authoritarian and less authoritative than young adults. Statistical significance of this differences are: for permissive parenting style ($t(118) = 2.71, p < .01$) for mother ($t(118) = 2.09, p < .05$) for father; for authoritarian parenting style ($t(118) = 2.03, p < .05$) for mother ($t(118) = 2.37, p < .05$) for father; and for authoritative parenting style ($t(118) = 3.46, p < .01$) for mother ($t(118) = 3.82, p < .01$) for father. The results for the level of empathy show that adolescents have lower level of fantasy ($t(118) = 3.12, p < .01$), perspective taking ($t(118) = 2.87, p < .01$), empathic concern ($t(118) = 4.06, p < .01$) and higher level of personal distress ($t(118) = 3.81, p < .01$) than young adults. The result for the level of self-regulation shows that young adults have significantly higher level of self-regulation than adolescents ($t(118) = 3.41, p < .01$). The registered results are consistent with those from similar researches. The registered differences show that the number of children in family and the age are related to differences in the perception of parenting style and levels of empathy and self-regulation in adolescents and young adults.

Keywords: number of children in family, age, perception of parenting style, empathy, self-regulation

.....

Gordana Kuterovac-Jagodić, Gordana Keresteš, Irma Brković, Inja Erceg Jugović

Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu

Email: inerceg@ffzg.hr

Kvaliteta roditeljstva, zaposlenost te zadovoljstvo radnim i ekonomskim uvjetima života

Zaposlenost, čimbenici radnog mjesta, kao i ostali ekonomski čimbenici, ubrajaju se u kontekstualne izvore stresa i podrške koje su, uz osobne karakteristike roditelja i djeteta, glavne determinante roditeljskog ponašanja (Belsky, 1984). Također, istraživanja pokazuju kako ekonomske teškoće izazivaju stres kod roditelja i mogu utjecati na roditeljstvo, baš kao i preklapanje zahtjeva radne i roditeljske uloge (Conger & Elder, 1994; Costigan et al., 2003). Ciljevi ovog rada bili su: 1. ispitati povezanost očeve/ majčine zaposlenosti, zahtjeva radnog mjesta i ekonomskih prilika u obitelji, kao i subjektivnog zadovoljstva tim prilikama s kvalitetom njihovog roditeljskog ponašanja i zadovoljstvom vlastitim roditeljstvom te 2. ispitati postoji li moderatorska uloga kongruentnosti u zaposlenosti i zadovoljstvu poslovnim i ekonomskim uvjetima života između majki i očeva u kvaliteti njihova roditeljstva i zadovoljstvu njime. Sudionici istraživanja bili su očevi ($N = 812, M \text{ dob} = 42 \text{ g.}$) i majke ($N = 812, M \text{ dob} = 39 \text{ g.}$) učenika viših razreda osnovne

škole te njihova djeca (podjednak broj djevojčica i dječaka, prosječna dob 12.6 godina) iz deset gradova Hrvatske. Kvaliteta roditeljskog ponašanja procijenjena je Uпитnikom roditeljskog ponašanja URP32 konstruiranim za potrebe istraživanja koji su nezavisno ispunjavali roditelji i djeca, a zadovoljstvo ekonomskim prilikama obitelji skalom od pet čestica kojom se utvrđivalo zadovoljstvo vlastitim radnim statusom, radnim vremenom, uspjehom u poslu, primanjima i stambenim uvjetima (Cronbach alfa majke .73 , očevi .72). Rezultati pokazuju kako su, nakon kontrole obrazovanja roditelja, varijable zaposlenost i ekonomske prilike slabo povezane s roditeljskim ponašanjem (od 1 do 5% varijance) pri čemu se najčešće pokazuje kako je veće zadovoljstvo radnim i ekonomskim prilikama povezano s više pozitivnog i manje negativnog roditeljstva. Ispitivane varijable objašnjavaju više varijance zadovoljstva vlastitim roditeljstvom (oko 10%) pri čemu su više obrazovanje i zaposlenost povezani s većim osjećajem nezadovoljstva roditeljstvom, a zadovoljstvo ekonomskim prilikama s većim zadovoljstvom u roditeljskoj ulozi. Moderatorska uloga kongruentnosti u zaposlenosti majke i oca pokazala se značajnom samo za pozitivno roditeljstvo očeva prema procjenama djece pri čemu očevi pokazuju najmanje pozitivnog roditeljstva u uvjetima kada oba roditelja ne rade. Značajna je i moderatorska uloga kongruentnosti u zadovoljstvu ekonomskim prilikama majke i oca i to samo za zadovoljstvo roditeljskom ulogom majke. Najzadovoljnije su pritom majke u obiteljima u kojima su i ona i otac zadovoljniji obiteljskim radnim i ekonomskim prilikama. Rezultati sugeriraju kako ekonomski čimbenici igraju malu, ali značajnu kako zaštitnu, tako i rizičnu ulogu u kvaliteti roditeljstva i zadovoljstvu njime

Ključne reči: zaposlenost, ekonomski uvjeti obitelji, kvaliteta roditeljstva, zadovoljstvo roditeljstvom, roditelji adolescenata

Parenting quality, employment, satisfaction with work and economic life conditions

Employment, workplace and other economic factors represent contextual determinants of parenting. The aim of this study was to: 1. Investigate the relationship between paternal/maternal employment conditions, family economic conditions, satisfaction with them and the parenting quality and satisfaction; 2. Examine whether congruency in employment and satisfaction with work and economic conditions among mothers and fathers moderates their parenting quality and satisfaction. Participants were adolescents and both their parents. Employment and economic conditions are weakly associated with parenting. Higher satisfaction with work and economic conditions are associated with more positive and less negative parenting. Employment and education are associated with higher dissatisfaction with parenting and the satisfaction with economic conditions with greater satisfaction in parental role. Moderating effect of congruency in the satisfaction with economic conditions is significant only for maternal satisfaction with parental role. The economic factors seem to play small, but significant role in the parenting quality and satisfaction.

Keywords: employment, family economic conditions, parenting quality, parenting satisfaction, parents of adolescents

---

•••••

Nataša Ninčić, Ivana Mihić, Dajana Damjanović

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

Email: natananynincic@live.com

Činioci izraženosti bliskosti i konflikata u relaciji otac- dete

Istraživanje je usmereno na utvrđivanje relacija bliskosti i konflikata u odnosu otac - dete sa snagom roditeljskog saveza, socioemocionalnom posvećenošću roditelja detetu i regulatorskim ponašanjem majki. Pošli smo od pretpostavke da će socioemocionalna posvećenost očeva i snažan roditeljski savez biti značajno pozitivno povezani sa bliskošću očeva i dece, jer su odraz kvalitetnog roditeljstva i predstavljaju protektivne faktore za roditeljsku ulogu, ali i funkcionalnost porodice. Sa druge strane regulatorsko ponašanje majki, koje se odnosi na uverenja i ponašanja majki koja inhibiraju uključivanje oca u zajedničku brigu o detetu, biće pozitivno povezano sa izraženijim konfliktima u dijadi otac - dete. Istraživanje je sprovedeno na uzorku koga je činio 81 otac dece koja su iste godine bila na adaptaciji na vrtić. Bliskost i konflikti operacionalizovani su samoprocenom očeva na Skali odnosa roditelj – dete. Kao potencijalni prediktori ovih relacija koristili su se procena snage roditeljskog saveza, dimenzije socioemocionalne posvećenosti: prihvatanje deteta i uloge roditelja, senzitivnost, responsivnost i znanje, separaciona anksioznost i zadovoljstvo roditeljstvom i regulatorsko ponašanje majke. Dobijeni rezultati ukazali su na to da na bliskost u odnosu otac - dete značajne efekte ima snažan roditeljski savez i veća separaciona anksioznost očeva pri odvajanju od deteta. Regulatorsko ponašanje majke nije se pokazalo kao značajno povezano sa bliskošću očeva i dece. Ovim modelom činilaca objašnjeno je 29% ukupne varijanse percipirane bliskosti u relaciji otac-dete. Sa druge strane, jedino se regulatorsko ponašanje majke pokazalo kao značajni prediktor konflikata u odnosu otac - dete, i to tako da su očevi koji opažaju svoje supruge kao sklonije regulisanju njihovog odnosa sa decom skloniji konfliktima sa svojom decom. Procenat objašnjene varijanse percipiranog konfliktnog odnosa regulatorskim ponašanje je 10%. Dobijeni nalazi ukazali su da će oni očevi koji procenjuju da imaju jači roditeljski savez sa suprugama i koji brinu o detetu kad se od njega odvoje imati blizak odnos sa detetom. Za zastupljenost konflikata među ocem i detetom biće značajano samo regulatorsko ponašanje majki. Dobijeni nalazi diskutovani su u svetlu hipoteze o vulnerabilnosti roditeljske uloge oca i značaja regulatorskog ponašanja majki na uključenost oca u brigu, te u kontekstu kreiranja preventivnih programa zaštite roditeljske uloge oca i podrške njegovoj uključenosti u brigu o detetu.

Ključne reči: bliskost i konflikti u relaciji otac-dete, roditeljski savez, socioemocionalna posvećenost očeva, regulatorsko ponašanje majke

Factors of closeness and conflict in father-child relations

This research is directed towards determination of the relation between closeness and conflict in the father-child relation with the influence of the parenting alliance, father's socio-emotional commitment and maternal gatekeeping behavior. The sample consisted of 81 fathers of children currently adapting to kindergarten. The research results point to the fact that a strong parenting alliance and greater separation anxiety of the father have a great influence on the perceived closeness between the father and child. Maternal gatekeeping behavior did not prove to be related to the closeness between the father and child. On the other hand, gatekeeping behavior proved to be the only significant predictor of perceived conflict in father-child relation. Fathers, who describe their spouses as more prone towards regulating the relation between the father and child, are more prone to having conflicts in relation to their children.

Keywords: closeness and conflicts in a father-child relation, parenting alliance, socio-emotional commitment of fathers, maternal gatekeeping behavior

.....

Marina Videnović^a, Aleksandar Baucal^b

^a *Institut za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu*

^b *Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu*

Email: marina.videnovic79@gmail.com

Stavovi adolescenata o opijanju: percepcija stavova roditelja i prijatelja

Udeo stavova u rizičnim ponašanjima, najviše ispitivan u okviru modela teorije planiranog ponašanja, predstavlja oblast koja ima relativno dugu tradiciju i odlikuje se bogatstvom empirijskih nalaza. Istraživanjima je potvrđena pretpostavka modela o važnosti stavovske komponente u objašnjavanju opijanja u adolescenciji. S druge strane, postoje obilje nalaza koji govore u prilog tezi da su roditelji i vršnjaci neprikosnoveni socijalni faktori koji se dovode u vezu sa prisustvom, odnosno odsustvom rizičnih ponašanja. U ovom radu pokušali smo da ove dve komponente ne posmatramo kao međusobno nezavisne, nego da ispitamo da li i u kojoj meri postoji veza između stava adolescenata o opijanju i njegove percepcije stavova roditelja i prijatelja. Za svrhe istraživanja konstruisana je skala stavova Likertovog tipa koja se sastojala od 26 tvrdnji procenjivanih na četvorostepenoj skali. Ispitanici, pored toga što su donosili sud o tome u kojoj meri se slažu sa svakom od navedenih tvrdnji, izveštavali su i o sopstvenoj percepciji u kojoj meri bi se sa istim tvrdnjama složili njihovi roditelji i bliski prijatelji. Uzorak je bio prigodan. Ukupno je ispitano 104 učenika prvog i trećeg razreda srednje tehničke škole. Raš analiza je pokazala da je pouzdanost skale zadovoljavajuća ($\alpha = .94$), kao i da se stavke uklapaju u jednodimenzionalni mode. Kada se pogledaju ukupni skorovi na skalama stavova i percepcije stavova, pažnju privlači to što adolescenti procenjuju da su stavovi roditelja statistički značajno negativniji od njihovih, dok su stavovi prijatelja značajno pozitivniji. Između skorova na skali stavova i skali percepcije

stavova roditelja nije dobijena korelacija, dok postoji statistički značajna pozitivna korelacija između stavova adolescenata i percepcije stavova njihovih prijatelja ($r = .330$; $p = .00$). Drugim rečima, što adolescenti imaju pozitivniji stav prema opijanju to su skloniji da procenjuju kako njihovi prijatelji odobravaju ovo ponašanje. Multiplom linearnom regresijom ispitivan je uticaj pojedinih stavki koje su se odnosile na percepciju stavova prijatelja, na ukupan skor na skali stavova. Dobijena linearna jednačina je statistički značajna ($R = .778$; $F = 2.535$; $p = .00$). Analiza značajnosti beta pondera pojedinih stavki upućuje na zaključak da se stav adolescenata najbolje može predvideti na osnovu stepena u kojem njihovi prijatelji vezuju opijanje uz zabavu, pa ga smatraju uobičajenim ponašanjem u adolescenciji, a s druge strane, odbijaju da ga tretiraju kao način da se prevaziđu teskobe u socijalnoj sferi funkcionisanja. Rezultati ovog istraživanja upućuju da postoji međudejstvo između stavova adolescenata i njihovih prijatelja. Dobijeni nalazi su u saglasnosti sa tezom da među adolescentima postoji socijalni pritisak u smeru doživljavanja opijanja kao uobičajenog i prihvatajućeg ponašanja.

Ključne reči: adolescenti, rizična ponašanja, stavovi, roditelji, prijatelji

Adolescents' attitude toward drinking: Perceptions of parents and friends attitude

The aim of the study was to investigate relationship between adolescents' attitude toward heavy drinking and their perceptions of the attitude of their parents and friends about the same issue. The 104 secondary school students were included in the investigation. Participants evaluated their agreement with 26 items about heavy drinking. Besides, they reported about the degree their parents and friends would agree with each sentence. The results show that adolescents attitude toward drinking is experienced as more positive than parents' attitude, but, at the same time, more negative than friends' attitude. Positive correlation exist between students' attitude and their perception of the attitude of their friends ($r = .330$; $p = .00$). Statistical significant correlation between students' attitude and perceptions of the attitude of their parents was not obtained. The results are according to the assumption that, during the adolescence, influence of friends' attitudes about heavy drinking outweighs the influence of parents'.

Keywords: adolescents, risk behavior, attitude, parents, friends

.....

Gordana Keresteš, Gordana Kuterovac Jagodić, Irma Brković, Inja Erceg Jugović

Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu

Email: gkereste@ffzg.hr

Odnos kvalitete braka i roditeljstva: razlike između majki i očeva

Modelom determinanti roditeljskog ponašanja Belsky predviđa da je kvaliteta braka najvažniji kontekstualni faktor koji određuje funkcioniranje pojedinca u roditeljskoj ulozi. Prema hipotezi

---

prelijevanja emocija i ponašanja iz jednog obiteljskog podsustava u drugi očekuje se da su osobe koje imaju kvalitetniji brak bolji roditelji neovisno o drugim faktorima koji su povezani s kvalitetom braka i roditeljskim ponašanjem. Međutim, još uvijek nije poznato je li kvaliteta braka više povezana s roditeljskim ponašanjem očeva ili majki. Također, vrlo se malo zna o mogućim moderatorima povezanosti kvalitete braka i kvalitete roditeljstva, odnosno o faktorima koji mogu umanjiti štetne učinke lošeg bračnog odnosa na roditeljsko funkcioniranje. Cilj ovog rada je ispitati povezanost kvalitete braka i kvalitete roditeljstva očeva i majki adolescenata te provjeriti je li važnost koju roditelji pridaju roditeljskoj ulozi moderator te povezanosti. Sudionici u istraživanju bili su očevi (N = 866, prosječna dob 42 godine) i majke (N = 936, prosječna dob 39 godina) učenika viših razreda osnovne škole te njihova djeca (podjednak broj djevojčica i dječaka, prosječna dob 12.6 godina) iz deset gradova s različitih područja Hrvatske. Kvaliteta braka izmjerena je kratkom verzijom Spanierove Dyadic Adjustment Scale (DAS), koju su očevi i majke ispunili nezavisno. Kvaliteta roditeljskog ponašanja procijenjena je Upitnikom roditeljskog ponašanja URP32 konstruiranim za potrebe istraživanja, koji su nezavisno ispunjavali roditelji i djeca. Rezultati su pokazali da je kvaliteta braka prediktivnija za roditeljsko ponašanje očeva nego za roditeljsko ponašanje majki, i kad su izvor podataka o roditeljstvu sami roditelji i kad su podaci o roditeljskom ponašanju dobiveni od djece. Važnost roditeljstva moderira povezanost između kvalitete braka i roditeljskog ponašanja majki, ali ne i povezanost između kvalitete braka i roditeljskog ponašanja očeva. Lošija kvaliteta braka jače je povezana s lošijim roditeljskim postupcima kod majki kojima je roditeljstvo manje važno, nego kod majki koje roditeljstvu pridaju najveću važnost. Ovi rezultati sugeriraju da je važnost koju roditelji pridaju roditeljstvu zaštitni faktor od mogućih štetnih efekata slabije kvalitete braka na roditeljsko ponašanje, ali samo kod žena. Kod muškaraca su efekti braka na roditeljsko funkcioniranje veći i izravniji nego kod žena.

Ključne reči: brak, roditeljstvo, Dyadic Adjustment Scale, Upitnik roditeljskog ponašanja, roditelji adolescenata

Relationship between marital quality and parenting – do mothers and fathers differ?

Model of determinants of parenting suggests marital quality to be the most important contextual factor influencing individual's functioning in parental role. According to spillover hypothesis persons with better marriages tend to be better parents. The aim of this study was to investigate the relationship between marital quality and parenting behavior among parents of adolescents and to examine whether importance of parental role moderates this relationship. Participants were adolescents and both their parents. Mothers and fathers independently completed Dyadic Adjustment Scale and Parental Behavior Questionnaire. Reports of parenting behavior were also collected from adolescents. Results show that marital quality is more predictive for parenting behavior of fathers than mothers. Importance of parental role moderates relationship between marital quality and parenting among mothers, but not among fathers. High importance assigned to parenting mitigates negative effects of poor marital quality on maternal parenting. For fathers, marriage-parenting links seem to be more direct.

Keywords: marriage, parenting, Dyadic Adjustment Scale, Parenting Behavior Questionnaire, parents of adolescents

---

•••••

Vanja Putarek, Gordana Keresteš

Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu

Email: vanja.putarek@vz.t-com.hr

Polne razlike i korelati percipirane popularnosti u ranoj adolescenciji

Socijalni status u grupi vršnjaka predstavlja primarni interes i izvor zabrinutosti u životima mladih u ranoj adolescenciji. Tradicionalno se položaj pojedinca u grupi vršnjaka određivao metodom afektivne sociometrije kojom se procenjuje stepen u kojem se osoba sviđa ili ne sviđa ostalim članovima određene grupe. Pojedince koji dobijaju veće procene sviđanja od nesviđanja istraživači su definisali kao popularne. U novije vrijeme pokazala se potreba za razlikovanjem popularnosti definisane afektivnom sociometrijom od percipirane popularnosti. Određivanje percipirane popularnosti sprovodi se metodom prosudbene sociometrije kojom pojedinci direktno procenjuju popularnost ostalih članova određene grupe. Pojedinci određeni kao popularni ovom metodom iskazuju poželjna ponašanja, ali i nepoželjna, poput hostilnosti i agresivnosti. Dok o polnim razlikama u tradicionalnoj popularnosti, kao i njenim korelatima postoje brojna istraživanja, činioći povezani s percipiranom popularnošću slabo su istraženi. Stoga je cilj ovog istraživanja bio da se utvrde polne razlike u percipiranoj popularnosti i povezanost percipirane popularnosti s polom procenjivača i procenjivane osobe. Također, istražen je odnos između percipirane popularnosti i usamljenosti te relativnog pubertalnog statusa uz pol kao moderator tih odnosa. U istraživanju je učestvovalo 290 učenika šestih i sedmih razreda osnovne škole. Podaci su prikupljeni Sociometrijskim upitnikom percipirane popularnosti, UCLA skalom usamljenosti (Verzija 3) i Skalom pubertalnog razvoja. Pokazalo se da mladići procenjuju druge mladiće popularnijima nego devojke, a devojke procenjuju druge devojke popularnijima nego mladiće. Takva polna pristranost izraženija je u grupi mladića. Naime, vršnjačke grupe najčešće su polno segregirane i obeležava ih polno stereotipna kultura. Stoga mladi, provodeći više vremena s vršnjacima istog pola, bolje uočavaju njihov socijalni status, dok je socijalni status vršnjaka suprotnog pola manje uočljiv i potcenjen. Međutim, devojka interakcije s mladićima postaju zanimljive i privlačne ranije nego mladićima interakcije s devojka. Uz to, devojke su osjetljivije na socijalne odnose i imaju sofisticiranije načine percipiranja socijalnog statusa vršnjaka istog i suprotnog pola. Dobiveno je i da su nisko popularni učenici oba pola usamljeniji od srednje i visoko popularnih učenika, a između srednje i visoko popularnih nije bilo razlike u usamljenosti. Dakle, za pojedinca nije važno da bude visoko popularan da bi bio manje usamljen, već je dovoljno da bude barem srednje popularan. Devojke su bile usamljenije od mladića. Učenici različitog relativnog pubertalnog statusa ne razlikuju se u popularnosti. Pol se nije pokazao moderatorom odnosa između percipirane popularnosti i usamljenosti te relativnog pubertalnog statusa. Dobijeni rezultati mogu da se ugrade u preventivne programe i time doprinesu boljem psihičkom zdravlju i subjektivnoj dobrobiti mladih.

Ključne reči: percipirana popularnost, rana adolescencija, polne razlike, usamljenost, relativni pubertalni status

---

Correlates of perceived popularity in early adolescence

This study examined gender differences in perceived popularity and the relationship of perceived popularity with gender of both the assessor and the assessed person. The relationship between perceived popularity, loneliness and pubertal timing was also investigated, with gender as a moderator in these relationships. Participants were 290 elementary school pupils from sixth and seventh grade. Data were collected by Sociometric Questionnaire of Perceived Popularity, UCLA Loneliness Scale (Version 3) and Pubertal Development Scale. The study demonstrated that boys were more popular than girls. Youth perceived same-sex peers as more popular than opposite-sex peers. Low popular students were lonelier than average and high popular students, while differences between average and high popular students were not found. Girls were lonelier than boys. Students with different pubertal timing did not differ in popularity. Gender did not moderate the relationship of perceived popularity with loneliness and pubertal timing.

Keywords: perceived popularity, early adolescence, gender differences, loneliness, pubertal timing

.....

Lana Vujaković, Stela Purić

Filozofski fakultet, Univerzitet u Banjoj Luci

Email: lanav1357@hotmail.com

Ispitivanje povezanosti afektivne vezanosti i pola sa percepcijom kvaliteta socijalnih odnosa u adolescenciji

Problem ovog istraživanja je da li su i na koji način afektivna vezanost i pol povezani sa percepcijom kvaliteta socijalnih odnosa u adolescenciji, i može li se na osnovu njih izvršiti predviđanje kvaliteta socijalnih interakcija. U istraživanju je učestvovalo 300 ispitanika, srednjoškolaca iz Banja Luke. Instrumenti korišteni u istraživanju su Upitnik za procjenjivanje porodične afektivne vezanosti, za ispitivanje prirode i kvaliteta porodične afektivne vezanosti i NRI-RQV inventar (The Network of Relationships—Relationship Quality Version), koji je za ovu priliku po prvi put prilagođen za našu populaciju od strane samih ispitivača. Rezultati dobijeni regresionom analizom pokazuju da se i na osnovu pola i na osnovu obrasca afektivne vezanosti može predvidjeti percepcija kvaliteta socijalnih odnosa, ali da je pol bolji prediktor, što može da ukazuje na značaj procesa socijalizacije i socijalnih uloga koje diktiraju i podstiču različite oblike ponašanja i njegovog ispoljavanja. Rezultati takođe ukazuju na razlike u percepciji kvaliteta socijalnih odnosa između različitih obrazaca, gdje siguran obrazac afektivne vezanosti ostvaruje kako veće rezultate na pozitivnim dimenzijama odnosa (drugarstvo, otvorenost, zadovoljstvo, emocionalna podrška, odobravanje), tako i niže na negativnim dimenzijama (pritisak, konflikt, kritike, dominacija, isključivanje) u odnosu na nesigurne obrasce vezanosti. Ovakvi nalazi još jednom upućuju na značaj prvobitne veze sa figurom afektivne vezanosti za funkcionisanje u različitim životnim područjima, u ovom slučaju, izraženim kroz percepciju kvaliteta socijalnih

odnosa. Takođe, ovakvi nalazi upućuju na to da često spominjane razlike između polova u nekim slučajevima nisu samo mit, te da su ispoljene kroz različito percipirane interpersonalne odnose.

Ključne reči: afektivna vezanost, percepcija kvaliteta socijalnih odnosa, adolescenti, sigurni obrazac, nesigurni obrasci

Relation of attachment and gender with perception of adolescents' social relationships quality

The aim of this research is to examine the possibility of prediction of social relationships quality perception based on an individual's gender and attachment style. The research has been done on the sample of 300 highschool students from Banja Luka. It has also been implemented using Questionnaire for assessing family affective bonding, to assess the nature and the quality of family attachment of an individual, and NRI-RQV (The Network of Relationships—Relationship Quality Version), which has been adjusted to our population for the first time now, by the researchers. The regression analysis showed that the social quality perception can, indeed, be predicted using the gender and the attachment of an individual, with gender being the better predictor. This can probably emphasise the importance of socialization process and social roles that may encourage and dictate different behaviours and their expression. The results also indicate that there are, indeed, differences between different attachment styles in how they observe their social relationships. The individuals with secure attachment style achieve higher scores on positive dimensions (companionship, disclosure, emotional support, approval, and satisfaction scales) and lower scores on negative ones (conflict, criticism, pressure, exclusion and dominance scales) compared to insecure attachment styles. These results, once again, demonstrate the influence of the primarily made connection with the attachment figure, on different areas of life, here presented by social relationships quality perception. Also, these outcomes suggest that the gender differences, in some cases, are not purely a myth, and that they can also be demonstrated by different perceptions of social relationships.

Keywords: attachment, social relationships quality perception, adolescents, secure attachment style, insecure attachment styles

.....

Ivana Strizović, Marija Zotović, Jelica Petrović

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

Email: ivana.strizovic@gmail.com

Povezanost sociodemografskih karakteristika sa zadovoljstvom životom starih osoba

Zadovoljstvo životom, sreća i subjektivna dobrobit neki su od ključnih pojmova kojima se bavi pozitivna psihologija. Zadovoljstvo životom odnosi se na globalnu evaluaciju sopstvenog života i

---

smatra se kognitivnom komponentom subjektivne dobrobiti, koju još čini i emocionalna komponenta – raspoloženja ili emocije. Sreća se obično definiše kao ravnoteža između pozitivnog i negativnog afekta, koji predstavljaju dve nezavisne dimenzije. Većina dosadašnjih istraživanja rezultirala je u nesaglasnim rezultatima o činiocima koji su povezani sa zadovoljstvom životom, pa je cilj ovog istraživanja upravo ispitivanje razlika u zadovoljstvu životom starijih osoba u odnosu na različite sociodemografske karakteristike. Uzorak je sačinjavalo 80 ispitanika, starosti od 65 do 93 godine, od kojih je 42% ispitanika bilo muškog pola. Primenjeni instrumenti bili su Diener-ova Skala zadovoljstva životom (Satisfaction with life scale, SWLS), Seligman-ova Skala Sreće (General happiness Scale), kao i dve skale preuzete iz Indeksa zadovoljstva životom (Life satisfaction Index A) - Sreća i Kongruencija. Osim skala koje se tiču zadovoljstva životom, ispitanicima je priložen i Upitnik opšteg zdravlja, nastao faktorizacijom i skraćivanjem istoimenog instrumenta (General Health Questionnaire 28 items, Goldberg, 1978) u okviru pilot istraživanja sprovedenog uz saglasnost autora originalnog instrumenta. Upitnik sadrži 12 stavki koje su raspoređene na 4 subskale koje mere somatiku, anksioznost, socijalnu disfunkcionalnost, i depresivnost. U okviru svake od navedenih skala, ispitivane su razlike u odnosu na starost, pol, stručnu spremu, materijalnu situaciju i postojanje hroničnog oboljenja ispitanika. Pretpostavka je bila da će postojati značajne razlike u stepenu zadovoljstva životom u odnosu na pol, starost, materijalnu situaciju i postojanje hroničnog oboljenja ispitanika. Rezultati su delimično potvrdili pretpostavke. Statistički značajne polne razlike dobijene su na skalama Somatike i Anksioznosti. Takođe, na Seligman-ovoj Skali sreće, dobijene su značajne razlike u odnosu na prisustvo hroničnog oboljenja ispitanika. Takođe, rezultati su pokazali postojanje značajnih razlika na Diener-ovoj Skali zadovoljstva životom, Seligman-ovoj Skali sreće, kao i skalama Somatike i Anksioznosti, u odnosu na materijalnu situaciju ispitanika. Stepenu stručne spremlje nije se pokazao kao faktor koji utiče na zadovoljstvo životom. Rezultati se diskutuju u kontekstu relevantnih istraživanja na populaciji starijih kod nas i u svetu, kao i u kontekstu teorijskih razmatranja koncepta blagostanja, s obzirom da je u okviru istraživanja blagostanje operacionalizovano na različite načine, a polazeći od različitih teorija u oblasti pozitivne psihologije.

Ključne reči: zadovoljstvo životom, sociodemografske karakteristike, SWLS, Skala Sreće, GHQ

Relationship between socio-demographic characteristics and satisfaction with life in old people

Life satisfaction, happiness and subjective well-being are some of the main concepts within positive psychology. Life satisfaction refers to the global evaluation of life. Happiness is usually defined as the balance between positive and negative affect, which represent two independent dimensions. Previous research has resulted in inconsistent results about factors that are associated with life satisfaction. The aim of this research was testing the differences in life satisfaction of the elderly people in different socio-demographic characteristics. The sample consisted 80 people, aged 65-93 years, of whom 42% were male. Instruments used were Diener's Satisfaction with Life Scale (Satisfaction with Life Scale, SWLS), Seligman's happiness scale (General Happiness Scale), as well as two scales taken from the index of life satisfaction (Life Satisfaction Index A) - Happiness and Congruence. Apart from the scale concerning life

---

satisfaction, respondents were attached and the general health questionnaire, developed factorization and shortening the original instrument (General Health Questionnaire 28 items, Goldberg, 1978) as part of a pilot study conducted with the consent of the original author. The questionnaire contains 12 items that are distributed to four subscales that measure somatics, anxiety, social dysfunction, and depression. Within each of these scales, we investigated the differences in relation to age, sex, education, financial situation and the presence of chronic disease patients. The assumption was that there would be significant differences in the level of life satisfaction in relation to sex, age, financial situation and the presence of chronic disease patients. The results were partially confirmed assumptions. Statistically significant differences were obtained on scales Somatics and anxiety. Also, in Seligman's happiness scale, there were significant differences in relation to the presence of chronic disease patients. Also, the results showed significant differences in Diener's Satisfaction with Life Scale, Seligman's happiness scale, and scales Somatics and Anxiety in relation to the financial situation of the respondents. Degree of education has not been proven as a factor that influences life satisfaction. The results are discussed in the context of relevant research on the population of the elderly in our country and abroad, as well as theoretical considerations, the concept of well-being, given that the scope of the research being operationalized in different ways, starting from the different theories in the field of positive psychology

Keywords: satisfaction with life, socio-demographics characteristics, SWLS, General happiness scale, GHQ

.....

Marija Volarov, Isidora Gatarić, Vanja Bogičević, Jelica Petrović, Marija Zotović

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

Email: m.volarov@yahoo.com

Evaluacija Skale samodeterminacije na uzorku starih u Srbiji

Na osnovu teorije samodeterminacije, a prema autorima Deci & Ryan (2000), mogu se razlikovati tri bazične potrebe - za kompetencijom, autonomijom i povezanošću, čije je zadovoljenje nužno kako bi osoba postala individualna i socijalna. Na osnovu ovih teorijskih postavki je konstruisana Skala samodeterminacije (Deci & Ryan, 2001), a u ovom radu su se ispitivale psihometrijske karakteristike skale na specifičnom uzorku starih ispitanika. U istraživanju je učestvovalo 86 ispitanika iz seoske sredine (15 muških i 71 ženskih), starosti od 65 do 92 godine ($AS = 78.37$, $SD = 5.88$). Ovaj uzorak čini specifičnim to što većina njih živi sama (89.5%) i što većina ispitanika svoje materijalno stanje procenjuje kao ispodprosečno (69.8%). Primenjena Skala osnovnih psiholoških potreba (samodeterminacija) (Deci & Ryan, 2001) sadrži 21 ajtem uz petostepenu Likertovu skalu za odgovaranje. U cilju ispitivanja latentne strukture upitnika primenjena je faktorska analiza (metod glavnih osa). Na osnovu Scree kriterijuma je bilo moguće ekstrahovati dva do četiri faktora. Na osnovu interpretabilnosti su zadržana dva faktora koja objašnjavaju oko 33%

zajedničke varijanse nakon rotacije. Prvi faktor okuplja 10 ajtema koji se dominantno odnose na potrebu za povezanošću i autonomijom ($\alpha = .80$, $h_1 = .34$). Drugi faktor sadrži 7 ajtema koji se dominantno odnose na potrebu za kompetencijom, dok se ajtemi koji se odnose na odnose sa drugima uglavnom odnose na brižnost drugih. Uvidom u metrijske karakteristike ajtema za drugi faktor izbačen je jedan ajtem kako bi se poboljšala pouzdanost tako da drugi faktor sada čini 6 ajtema ($\alpha = .62$, $h_1 = .23$). Dobijene su značajne razlike u odnosu na prvi faktor između ispitanika koji svoje materijalno stanje procenjuju ispodprosečno i onih koji ga procenjuju kao prosečno, pri čemu oni koji ga procenjuju kao ispodprosečno ostvaruju niži skor. Na osnovu navedenog se može zaključiti da je samodeterminacija starijih osoba oblikovana eksternim faktorima. U starijem dobu su to naročito gubici, kako u materijalnoj sferi, tako i u sferi međuljudskih odnosa. Usled lošeg materijalnog stanja i manjka socijalnih kontakata ljudi više investiraju u emocionalno poboljšanje postojećih relacija s drugima, nego u oblasti dokazivanja svojih kompetencija, što je dobijeno i u ranijim istraživanjima (Carstesen, 1998).

Ovaj rad je nastao u okviru projekta "Efekti egzistencijalne nesigurnosti na pojedinca i porodicu u Srbiji" (179022) koji podržava Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

Ključne reči: samodeterminacija, povezanost, autonomija, kompetencija, stare osobe

Evaluation of Self-determination scale on old people sample in Serbia

The purpose of this study was to explore latent structure of Self-determination scale on specific old people sample. Specific sample included 86 old people (15 male and 71 female), average age is $M = 78.37$ year ($SD = 5.88$). Participants live alone and have poor financial status and these features make sample specific. Using Principal axis factoring it was possible to extract 2 to 4 factors (according to Scree diagram). Due to interpretability 2 factors are extracted, which explained about 33% of variance. The first one is consisted of 10 items which refer to relatedness and autonomy. The second one is consisted of 7 items which dominantly refer to self-competence. Because of poor metric characteristic one item is removed and at final the second factor is consisted of 6 items. There is significant difference between people who evaluate their financial status as average and below average. Those who evaluate it as below average have lower scores on the scale. Results suggest that self - determination is shaped with extern factors. Because of poor finacial status and shortage of social contacts, old people invest more in existing social contacts than in demonstrating self-competence.

Keywords: self-determination, autonomy, self-competence, relatedness, old people

•••••

Ana Babić Čikeš^a, Vesna Buško^b

^a Filozofski fakultet, Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

^b Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu

Email: ababic@ffos.hr

Emocionalna inteligencija u ranoj adolescenciji: Razvojne promjene i uloga u školskom postignuću

Ovaj rad bavi se razvojnim promjenama emocionalnih sposobnosti u ranoj adolescenciji te istražuje njihov samostalni doprinos u objašnjenju prilagodbe učenika te dobi u školskom okruženju. Emocionalna inteligencija (EI) operacionalizirana je na dva načina: testovima učinka i vršnjačkim procjenama. Provedeno je longitudinalno istraživanje s tri točke mjerenja, a ovdje će se prezentirati podaci prikupljeni u prvoj vremenskoj točki. Učenici viših razreda osnovne škole (N = 561) dobi od 10 do 15 godina rješavali su tijekom dva školska sata nekoliko testova emocionalne inteligencije (Test opažanja emocionalnog sadržaja u slikama, Test analize emocija, Test upravljanja emocijama), Mill Hill ljestvicu rječnika i upitnik za mjerenje osobina ličnosti prema petofaktorskom modelu (IPIP 35). Od učenika su također prikupljeni podaci o njihovim školskim ocjenama (prosječan uspjeh i uspjeh iz pojedinačnih predmeta na kraju prethodne školske godine). Vršnjačke procjene prikupljene su metodom imenovanja s tri pozitivna i tri negativna odabira. Analiza spolnih razlika pokazala je da djevojčice postižu više rezultate na svim mjerama emocionalne inteligencije i Mill Hill ljestvici rječnika, pa su statističke analize provedene odvojeno za dječake i djevojčice. MANOVA je pokazala da među kohortama dječaka postoje razlike u rezultatima na testovima emocionalne inteligencije ($F(3, 730.272) = 2.431, p < .05, \text{Wilks } \lambda = .931, \text{partial } \epsilon^2 = .024$), kao i među kohortama djevojčica ($F(3, 606.151) = 7.445, p < .001, \text{Wilks } \lambda = .775, \text{partial } \epsilon^2 = .082$). Daljnje analize su pokazale da dječaci šestih razreda imaju statistički značajno niže rezultate na Testu analize emocija, u usporedbi s dječacima sedmih i osmih razreda. Razlike među kohortama djevojčica prisutne su na sva tri testa EI i sugeriraju prednost starijih djevojčica. Hijerarhijskom regresijskom analizom ispitali smo kriterijsku valjanost mjera EI te se pokazalo da od svih mjera samo vršnjačke procjene značajno doprinose objašnjenju školskog uspjeha. Rezultati našeg istraživanja upućuju na spolno specifične razvojne promjene emocionalnih sposobnosti u ranoj adolescenciji te na značajnu ulogu EI u predviđanju školskog uspjeha. Osim toga, uočena je i važnost uključivanja različitih načina mjerenja sposobnosti EI u istraživanja tog konstrukta.

Ključne reči: emocionalna inteligencija, adolescencija, razvoj, školsko postignuće

Emotional intelligence in early adolescence: Developmental changes and the role in school achievement

This study investigates developmental changes in emotional intelligence abilities during early adolescence, and their incremental contribution, over general ability and personality traits, in explaining school adjustment. Emotional intelligence was operationalized by two different

---

assessment methods: ability tests and peer ratings. Longitudinal research with three time points was conducted and here we are presenting data collected in the first period. Primary school graders (N = 561) with age range of 10-15 yrs, completed several emotional intelligence tests (Perception of Affective Content in Art Test, Emotional Analysis Test and Emotion Management Test), Mill Hill Vocabulary Scale and Big Five personality traits measure (IPIP-35) during their school classes. They also reported their school grades (grade point average and single subject grades at the end of school year). Nomination method with three positive and three negative nominations was used to get peer ratings. Gender differences analysis showed that girls achieved higher scores in all emotional intelligence measures and Mill Hill vocabulary scale, so we conducted separate statistical analyses for girls and boys. MANOVA revealed cohort differences in EI tests scores between cohorts of boys $F(3, 730.272) = 2.431, p < .05, \text{Wilks } \lambda = .931, \text{partial } \epsilon^2 = .024$) as well as between cohorts of girls $(F(3, 606.151) = 7.445, p < .001, \text{Wilks } \lambda = .775, \text{partial } \epsilon^2 = .082)$. Further analysis showed that sixth grade boys scored significantly lower on Emotional analysis test compared to seventh and eighth grade boys, while girl cohort differences are present in all three EI tests suggesting advantage of older girls. Hierarchical regression procedures were conducted to investigate criterion validity of EI measures. Only peer ratings, of all EI measures, showed considerable contribution to school achievement. Results of our study point to gender specific developmental changes in EI abilities in early adolescence. Results also suggest the importance of EI abilities in prediction of school success and necessity to include different types of measures in EI research.

Keywords: emotional intelligence, adolescence, development, school achievement

.....

Jelena Radišić, Nada Ševa

Institute for Educational Research, Belgrade

Email: jelenaradic4@gmail.com; nadaseva@gmail.com

Deca obdanišnog uzrasta i upotreba elektronskih medija u porodičnom okruženju

Iako je Američka pedijatrijska akademija za komunikacije i medije u 2011. preporučila restriktivno korišćenje elektronskih medija na predškolskom uzrastu, sve više istraživanja ohrabruje medijski bogate predškolske programe, jer neki crtani filmovi imaju pozitivan efekat na razvoj rane pismenosti (RP), ukoliko se gledaju uz interakciju sa odraslom osobom. U ovom istraživanju ispitivane su karakteristike upotrebe elektronskih medija u kućnom okruženju u vezi sa razvojem RP u Srbiji. Roditelji iz 4 beogradske opštine (N = 789) popunili su upitnik o tome koliko njihova deca, starosti 3-5 godina, upotrebljavaju elektronske medije tokom jedne sedmice. Roditelji su navodili detetove omiljene crtane filmove i kompjuterske igrice uz informaciju o osobi koja zajedno sa detetom učestvuje u aktivnosti. Rezultati ukazuju da 76% dece gleda crtane filmove najmanje dva sata skoro svakog dana, a da 45% njih igra igrice najmanje 1-3 puta nedeljno. 67.5%

dece gleda TV bez prisustva odraslih. Crtani filmovi i kompjuterske igrice koji direktno promovišu RP značajno se ređe navode kao detetovi omiljeni. Odnos između opštih demografskih karakteristika i upotrebe medija biće detaljnije diskutovani. Rezultati ukazuju na neophodnost dalje edukacije roditelja u Srbiji (u saradnji sa predškolskim ustanovama) o kreativnijoj upotrebi TV/računara u interakciji između deteta i odrasle osobe na način koji podstiče razvoj RP.

Ključne reči: elektronski mediji, interakcija roditelja i dece, rana pismenost, vrtić

Kindergarten children usage of electronic media and home environment

Although the American Academy of Paediatrics Council on Communications and Media has recommended in 2011 restricted usage of electronic media for preschoolers, a growing number of studies encourages of a more media-rich emergent literacy pre-school programmes, given that it has been shown that some cartoons like Dora the Explorer or Sesame Street have positive effect on emergent literacy development, when watched with an adult in an interactive way. The main goal of this research is to investigate what are the characteristics of electronic media usage within home environment in relation to emergent literacy development in Serbia. Method: A group of 789 parents of 3-5 years old children from 4 Belgrade municipalities filled in a questionnaire (5-degree Likert type scale) on children' electronic media related behaviour within a week period. Parents also listed child's favourite cartoons and computer games, as well as the information who is a person interacting with the child in activities like watching TV or playing computer games. In addition, general demographic variables like: parental education, age, hours spent at work, gender and age of the child were surveyed. Results: Cartoons on TV/DVD were watched by 76% of children at least two hours almost or every day, while 45% children play computer games at least 1-3 times per week. Majority of children (67.5%) watches TV programs usually without the presence of an adult. The most popular cartoons among 3-5 years old were Pepa Pig and Mia and I. Cartoons which directly promote emergent literacy (Martha Speaks or Dora the Explorer) were quoted as child's favourite only by the few parents. Majority of the computer games listed by parents (e.g. Puzzles, Colouring tasks) are not related directly to the emergent literacy development. Cartoon watching on TV/DVD was related to: a) gender of the child, where boys were watching TV more than the girls on every day basis ($\chi^2(4) = 10.4, p < .05$) and b) parental education, where children of the parents with high school education were watching TV more frequently in comparison to children from highly educated families ($\chi^2(8) = 25.1, p < .001$). Featured cartoons on DVD were watched more regularly during the week by older children than by 3-years old ($\chi^2(16) = 29.1, p < .05$). As expected, computer games were played more frequently on daily basis by 4-5 years old, ($\chi^2(16) = 131.6, p < .000$) and more by the boys than girls ($\chi^2(4) = 20.9, p < .001$). Results point towards a great need for further education of the parents in Serbia (in collaboration with the local kindergartens) on how can a more interactive and creative usage of TV/computer be facilitative for emergent literacy development, especially having in mind up to date studies which encourage of a more media-rich emergent literacy pre-school programmes.

Keywords: electronic-media usage, parent-child interaction, early literacy development, kindergarten

---

•••••

Darinka Anđelković^a, Nada Ševa^b, Maja Savić^c, Slavica Tutnjević^d

^a Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

^b Institut za pedagoška istraživanja, Beograd

^c Filološki fakultet i Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

^d Filozofski fakultet, Univerzitet u Banjoj Luci

Email: danjelk@f.bg.ac.rs

Adaptacija Mekartur-Bejtsovog inventara komunikacionog razvoja (CDI) za srpski jezik

U našoj zemlji upadljiv je nedostatak validnih i standardizovanih psiholoških instrumenata, pogotovo u oblasti ranog jezičkog i komunikacionog razvoja dece. U ovom radu prikazujemo postupak i prve rezultate probne adaptacije za srpski jezik instrumenta koji je već adaptiran za različite jezike i u svetu se široko primenjuje – Mekartur-Bejtsovog inventara komunikacionog razvoja (Fenson, Dale, Reznick, Thal, Bates, Hartung, Pethick, & Reilly, 2007). Instrument se sastoji od dva inventara za roditelje koji se primenjuju zavisno od uzrasta deteta. Prvi inventar Reči i gestovi (CDI I) predviđen je za uzraste od 8-18 meseci i sastavljen je od liste semantički kategorisanih reči i izraza koje dete razume i eventualno koristi, kao i indikatora ponašanja (akcija i gestova) koji ukazuju na razvoj simboličke funkcije i komunikacije. Drugi deo pod nazivom Reči i rečenice (CDI II) predviđen je za uzraste 16-30 meseci i sastoji se takođe od liste reči, ali i pokazatelja gramatičkog (morfološkog i sintaksičkog) razvoja. Planirana je adaptacija oba inventara (CDI I i CDI II) u dve verzije srpskog jezika, ekavskoj i ijekavskoj. Cilj: Istraživanje je imalo dva cilja: a. evaluaciju lingvističke validnosti originalnih stavki instrumenta za primenu na srpskom jeziku i njihovu adaptaciju u odnosu na morfo-sintaksičke specifičnosti i ustaljenu jezičku praksu, i b. evaluaciju razvojno-psihološke validnosti stavki i njihovu adaptaciju u odnosu na empirijske podatke o stvarnom jezičkom razvoju dece koja usvajaju srpski jezik. Metod: Evaluacija je urađena kroz tri postupka: a. selekcija i izmena originalnih engleskih stavki u skladu sa jezičkim specifičnostima srpskog jezika; b. pretraga Srpskog elektronskog korpusa ranog dečijeg govora (Anđelković, Ševa i Moskovljević, 2000) i provera pozicije pojedinačnih stavki u frekvencijskom rečniku dece; c. organizacija ekspertskih i roditeljskih fokus grupa u Beogradu i Banja Luci i procena stavki u odnosu na ustaljenu jezičku praksu. Rezultati: U oba inventara (CDI I i CDI II) ustanovljeni su delovi kod kojih je bila neophodna izmena stavki zbog jezičkih specifičnosti: Imitacija zvukova i životinjskih glasova, Zamenice, Pomoćni i modalni glagoli; u poglavlju gramatike Oblici reči, Nastavci reči, Složenost. Brojne stavke Dečijeg rečnika izmenjene su na osnovu saznanja o jezičkoj praksi i to za obe verzije testa, ekavsku i ijekavsku (Izrazi, Igre i uobičajene radnje, Odeća, Delovi tela, Mali kućni predmeti, Pojmovi i mesta gde se može izaći isl). Izvestan broj stavki je promenjen na osnovu podataka o prisutnosti i frekvenci reči u spontanom dečijem govoru. Najzad, jedan broj stavki je uveden isključivo na osnovu nalaza pretrage korpusa

dečijeg govora (neologizmi). Izmene oba inventara urađene u ovoj fazi adaptacije biće dodatno proveravane daljim terenskim istraživanjima.

Ključne reči: Mekartur-Bejtsov inventar komunikacionog razvoja, CDI, razvoj govora, razvoj komunikacije, srpski jezik

Adaptation of MacArthur-Bates Communicative Development Inventories (CDIs) in Serbian language

MacArthur-Bates Communicative Development Inventories (CDIs) are designed for assessment of language and communicative development of children from early nonverbal communication, to early vocabulary and development of grammar. We present the preliminary results of the first pilot adaptation of CDI inventories (CDI I and CDI II) in Serbian language. The study was aimed at linguistic adaptation of the items for the use in Serbian language, and evaluation of developmental validity of items. The items were evaluated in relation to the real course of language and communicative development by means of two procedures: a. inspection of the Corpus of Early Serbian Child Language in defining the frequency of particular items, and b. organizing two kinds of focus groups (experts and parents) to discuss common verbal communication with children. The results indicated the questionable sections and items in CDIs inventories, and will be used for further adaptation and adjustment.

Keywords: MacArthur-Bates Communicative Development Inventories, CDI, language development, development of communication, Serbian language

.....

Aleksandra Hadžić-Krnetić^a, Tijana Mirović^b

^a *Filozofski fakultet, Univerzitet u Banjoj Luci*

^b *Fakultet Muzičke Umetnosti, Univerzitet u Beogradu*

Email: hadzicsandra@blic.net

Relacije afektivne vezanosti i ranih maladaptivnih šema

Cilj rada predstavlja poređenje dva istraživanja relacija afektivne vezanosti i kognitivnih stilova koje predstavljaju rane maladaptivne šeme (skraćeno: RMŠ), kod dvije uzrasno bliske skupine ispitanika. Jednu od njih predstavljaju studenti, koji bi prema svojim karakteristikama i razvojnim zadacima pripadali poznoj adolescenciji, a u skladu sa teorijom o porodičnim životnim ciklusima i njihovom uticaju na individualni razvoj, a drugu mladi odrasli, za koje bi se očekivalo da su u fazi napuštanja primarne porodice, osamostaljivanja, sticanja finansijske nezavisnosti i formiranja sopstvenih porodica. U prvom istraživanju ispitivane su relacije afektivne vezanosti i RMŠ na uzorku od 911 studenata, a za mjerenje afektivne vezanosti korišten je Upitnik porodične afektivne vezanosti, na osnovu kog se afektivna vezanost određuje kroz postignće na dimenzijama

anksioznosti oko gubitka bliskih relacija, koja operacionalizuje unutrašnji radni model (skraćen: URM) sebe i izbjegavanja bliskosti, koja operacionalizuje URM drugih, i kroz tipove vezanosti: sigurna, odbacujuća, preokupirana i plašljiva vezanost. U drugom istraživanju uzorak je činilo 225 ispitanika uzrasta od 25 do 35 godina, mladih odraslih u razvojnoj fazi koju karakteriše tranzicija od porodice porijekla ka sopstvenoj porodici. Afektivna vezanost mjerena je primjenom revidirane verzije upitnika ECR-R koja mjeri dimenzije izbjegavanja bliskosti i anksioznosti oko gubitka bliskih relacija, koje, takođe, operacionalizuju URM sebe i drugih. Primjenjenom klaster analize dobijena su 4 tipa vezanosti koja odgovaraju očekivanim karakteristikama sigurne, odbacujuće, preokupirane i plašljive vezanosti. U oba istraživanja RMŠ mjerene su kraćom formom Jangoviog upitnikom SQ-SF koji meri izraženost 15 RMŠ. Rezultati pokazuju različitu distribuciju tipova afektivne vezanosti na dva uzorka (N = 911; sigurni – 75%, odbacujući – 13%, preokupirani – 9% i plašljivi – 3%; N = 225; sigurni – 36%, odbacujući – 13%, preokupirani – 38% i plašljivi – 13%), pri čemu je nesigurna vezanost zastupljenija na uzorku mladih odraslih. U oba istraživanja, izraženost RMŠ predstavlja značajne prediktore anksioznosti (N = 911: $R^2 = .205$; $F(15) = 15.406$; $p = .000$; N = 225: $R^2 = .318$; $F(15) = 6.282$; $p = .000$), i izbjegavanja (N = 911; $R^2 = .229$; $F(15) = 17.687$; $p = .000$; N = 225; $R^2 = .341$; $F(15) = 7.207$; $p = .000$), pri čemu je veći procenat objašnjene varijanse dobijen na uzorku odraslih. Značajne razlike u izraženosti RMŠ pojavljuju se na svim šemama na uzorku studenata sa različitim tipovima afektivne vezanosti, a na uzorku mladih odraslih izostaju značajne razlike na RMŠ neuspješnost i nepopustljivi standardi, dok postoje na preostalim 13 RMŠ. Najmanje izražene RMŠ karakteristične su za studente i odrasle osobe sigurnog tipa vezanosti, dok su najizraženije RMŠ karakteristične za studente i odrasle sa karakteristikama plašljive vezanosti. I pored brojnih ograničenja u vidu transverzalnih istraživanja, veličine uzorka odraslih i primjenjenih instrumenata za mjerenje dimenzija afektivne vezanosti, doprinos rada ogleda se u sličnim reakcijama dimenzija afektivne vezanosti i RMŠ na uzrasnim skupinama, kao i u najvulnerabilnijoj skupini osoba sa karakteristikama plašljivog tipa vezanosti, koji je prisutniji u populaciji mladih odraslih.

Ključne reči: afektivna vezanost, rane maladaptivne šeme, studenti, mladi odrasli

Relations of affective attachment and early maladaptive schemes

This study compares two research studies which examined the relationship between affective attachment and early maladaptive schemes (EMS), using the sample of 911 students and 225 young adults. In both samples EMS were measured by SQ-SF questionnaire. Affective attachment was measured by Family Affective Attachment Questionnaire, on a student sample and by revised form of ECR-R on adult sample. Both instruments operationalize affective attachment with the dimensions of anxiety and avoidance that operationalize inner working model (IWM) of self and others. The results show a greater presence of insecure attachment in the adult sample and stronger EMS in students and adults with the unsecured forms of attachment. In both samples, the EMS was significant predictors of both dimensions of affective attachment, but the percentage of variance explained was larger in the adult sample.

Keywords: affective attachment, early maladaptive schemes, students, young adults

.....

Đurđa Soleša-Grijak

Državni Univerzitet u Novom Pazaru

Email: gdjurdja@gmail.com

Samoeфикаsnost i interpersonalna orijentacija mladih

Cilj istraživanja je bio da se utvrdi da li postoji i kakav odnos između samoeфикаsnosti i interpersonalne orijentacije mladih. Uzorak su činili mladi (N = 162) prosečnog uzrasta 22 godine. U istraživanju su se koristili sledeći instrumenti - Skala opšte samoeфикаsnosti i Skala interpersonalne orijentacije. Rezultati su pokazali da mladi nisko procenjuju vlastitu ефикаsnost u suočavanju sa stresnim situacijama (AS = 22.14). Mladi u najvećoj meri pokazuju orijentaciju „protiv ljudi“ (AS = 18.74) i „od ljudi“ (AS = 13.61). Koeficijent korelacije pokazuje da procena vlastitih sposobnosti za uspeh značajno utiče na interpersonalnu orijentaciju prema ljudima – prijateljstvo ($r = .172, p < .05$) i potreba za ljudima ($r = .176, p < .05$). Negativna korelacija postoji između socijalne izolacije kao interpersonalne orijentacije „od ljudi“ i pozitivne interpersonalne orijentacije - prijateljstva ($r = -.273, p < .01$) i potrebe za ljudima ($r = -.241, p < .05$). Regresiona analiza potvrđuje ove rezultate, jer se na osnovu procene vlastite ефикаsnosti može predvideti interpersonalna orijentacija „prema ljudima“ ($F = 4.569, p < .01$). Rezultati su pokazali da intimni odnos ne utiče značajno niti na procenu opšte samoeфикаsnosti niti na interpersonalnu orijentaciju što je protivno teriji Salivana i Eriksona koji tvrde da je uspostavljanje intimnog odnosa jedan od osnovnih i najznačajnijih razvojnih zadataka mladih koji utiče na uspeh u drugim sferama života.

Ključne reči: samoeфикаsnost, interpersonalna orijentacija, mladi

Self-efficacy and interpersonal orientation for young people

The aim of this study was to determine whether there is any relationship between self-efficacy and interpersonal orientation of youth. The sample consisted of young (N = 162), average age 22 years. The study used the following instruments - Scale of general self-efficacy and the Scale of interpersonal orientation. The results showed that young people low-evaluate their own effectiveness in coping with stressful situations (M = 22:14). Young mostly show the orientation of "anti-people" (M = 18.74), and "from people" (M = 13.61). The coefficient of correlation indicates that the assessment of their own ability for success significantly influence the interpersonal orientation toward people - friendship ($r = .172, p < .05$) and the need for people ($r = .176, p < .05$). A negative correlation exists between social isolation as interpersonal orientation "from people" and positive interpersonal orientation - friendship ($r = -.273, p < .01$) and the need for people ($r = -.241, p < .05$). Regression analysis confirmed these results, as on the basis of an assessment of their own effectiveness can be predicted interpersonal orientation "toward people" ($F = 4.569, p < .01$). The results showed that an intimate relationship does not significantly affect neither the assessment of general self-efficacy nor the interpersonal orientation what is contrary to Sullivan's and Erikson's theory claiming that the establishment of an intimate relationship is one of the basic

and most important developmental tasks of young people and defines success in other areas of life.

Keywords: self-efficacy, interpersonal orientation, young

.....

Jelena Opsenica-Kostić^a, Vanja Cakić^a, Tanja Panić^b

^a Filozofski fakultet, Univerzitet u Nišu

^b Visoka škola za obrazovanje vaspitača, Sremska Mitrovica

Email: jela.ops@gmail.com

Sajber maltretiranje i afektivna vezanost adolescenata

U proteklih desetak godina svedoci smo velikog porasta komunikacije i deljenja informacija preko elektronskih uređaja, pre svega mobilnih telefona i računara. Prostor u kojem se odvija ovakva interakcija, prostor koji je stvoren posredstvom elektronske tehnologije, naziva se sajber prostorom. Mogućnost interakcije, ili jednostavno boravka, u sajber prostoru, dovela je i do velikih promena u socijalnim interakcijama osobe, načinima učenja, vrstama zabave. Iako se većina onlajn interakcija smatra pozitivnim ili neutralnim, poslednjih godina je pažnja istraživača u ovoj oblasti fokusirana na razumevanje rizika i zloupotreba u sajber prostoru, s obzirom da adolescenti provode više vremena onlajn nego ikada ranije. Jedan od značajnijih rizika jeste sajber maltretiranje - maltretiranje i uznemiravanje od strane drugih, sredstvima novih elektronskih tehnologija, primarno mobilnih telefona i interneta. S obzirom da je maltretiranje fenomen koji podrazumeva odnos sa drugima, u okviru istraživanja tradicionalnog maltretiranja pretpostavljene su i nađene veze između pojedinih uloga u maltretiranju i tipova afektivne vezanosti. Sajber maltretiranje se odvija u drugačijem prostoru nego tradicionalno, ima specifične karakteristike i uloge, tako da ostaje otvoreno pitanje da li rezultati istraživanja tradicionalnog maltretiranja i afektivne vezanosti važe i ovom domenu. Osnovni cilj ovog istraživanja je utvrđivanje učestalosti sajber maltretiranja na uzorku adolescenata iz Srbije; odnosno izdvajanje najčešćih formi sajber maltretiranja i pružanje uvida u distribuciju uloga u sajber maltretiranju (nasilnik, žrtva, nasilnik-žrtva). Sekundarni cilj istraživanja je utvrđivanje eventualnih razlika u dimenzijama afektivnog vezivanja kod učesnika u sajber maltretiranju. U istraživanju je učestvovalo 545 adolescenata koji su popunili RCBI upitnik (Revised Cyber Bullying Scale), koji je prethodno proveren na domaćem uzorku; i ASQ upitnik (Attachment Style Questionnaire), koji je već primenjivan kod nas. U ispitivanom uzorku u maltretiranju učestvuje 21.8% ispitanika (119 adolescenata), dok 78.2% ispitanika nije uključeno u maltretiranje; ovi rezultati odgovaraju rezultatima iz drugih evropskih zemalja. Onih koji sebe vide kao žrtve ima 8.4% (46 ispitanika), kao nasilnike 5.9% (32 ispitanika), a interesantno je da i kod nas ima srazmerno mnogo onih koji pripadaju kategoriji nasilnik-žrtva – 7.5% (41 ispitanik). Od ispitivanih dimenzija afektivnog vezivanja jedino se skorovi na dimenziji (emocionalni) odnosi kao sekundarni značajno razlikuju kod pojedinih kategorija ($F = 2.88; p < .05$) - više skorove imaju nasilnici i nasilnici-žrtve u odnosu na one koji ne učestvuju u maltretiranju. Ovo verovatno možemo razumeti kao kao odbrambeni mehanizam ulaganja u stvari, a ne u ljude; ali je

donekle kontradiktorno da na dimenziji poverenje (kao i neprijatnost pri zbližavanju, potreba za podrškom i preokupiranost) nema razlika među ispitanicima iz različitih kategorija. Ovi rezultati se donekle razlikuju od rezultata istraživanja tradicionalnog maltretiranja i afektivne vezanosti. Možemo zaključiti da je sajber maltretiranje fenomen koji je prisutan i u našoj sredini, tako da treba učiniti napor da se otkriju faktori koje adolescente čine vulnerabilnim, a čini se da među njima ipak nisu značajnije prisutne dimenzije afektivne vezanosti.

Ključne reči: sajber maltretiranje; adolescenti; afektivna vezanost.

Cyber bullying and attachment of adolescents

Cyber-space is a space created by communication and sharing of information via electronic devices. Most of the interactions within it are considered positive or neutral, but there are significant risks that should be explored. One of them is cyber bullying: bullying and harassment by others by means of new electronic technologies, primarily mobile phones and internet. This research examined cyber bullying on a sample of adolescents from Serbia (N = 545), as well as differences in the dimensions of attachment in different categories of participants in cyber bullying. The instruments used are RCBI and ASQ questionnaire. The results show that 21% of the sample participated in the cyber bullying, which is similar to the results from other countries. All the three categories of participants in cyber bullying are isolated, and the category that is specific to this phenomenon bully - victim, is almost equally numbered as the category bully or victim, which also corresponds to the results from other regions. The differences between categories of participants exist in only one dimension of attachment - as secondary relationships.

Keywords: cyber bullying, adolescents, attachment.

.....

Jovana Trbojević^a, Nebojša Majstorović^a, Gustav Bala^b

^a Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

^b Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja, Univerzitet u Novom Sadu

Email: jovana.trbojevic88@gmail.com

Cognitive Assessment System – opis procedure i iskustvo u primeni na našoj populaciji

Cilj rada je da se lokalna stručna javnost upozna sa testom kognitivnih sposobnosti koji se, prema saznanjima autora, još nije primenjivao na našoj populaciji, kao i da se prikažu rezultati primene ovog testa dobijeni u okviru jedne pilot studije. Sistem za procenu kognitivnog funkcionisanja (Cognitive Assessment System, Das & Naglieri, 1997) polazi od poznate PASS kognitivne teorije i funkcionalnih jedinica mozga (Luria, 1972). Bateriju sačinjava ukupno 12 subtestova (3 po svakom od 4 sledeća faktora kognicije po PASS teoriji: planiranje, pažnja, sukcesivno i simultano procesiranje) organizovanih u Bazičnu i Standardnu bateriju. Pilot istraživanje je sprovedeno na 93

dečaka i devojčica uzrasta 5-7 godina, regrutovanih u sportskim školicama i u predškolskoj ustanovi „Radosno detinjstvo” u Novom Sadu. Individualnim testiranjem su prikupljeni podaci koji su obrađeni primenom tehnika deskriptivne i inferencijalne statistike s ciljem provere distribucije skorova, faktorske strukture merenog prostora sposobnosti. Rezultati su pokazali da je distribucija skorova ukupnog statusa na CAS bateriji bliska normalnoj, da od primenjenih 8 subskala samo jedna pokazuje slabiju diskriminativnost spram ukupnog kognitivnog statusa ispitanika uzrasta od 5, 6 i 7 godina, da je pouzdanost CAS-a zadovoljavajuća, da se dečaci i devojčice ne razlikuju prema svom statusu na CAS subskalama, kao i da CAS subskale značajno međusobno koreliraju i tvore trofaktorsku latentnu strukturu koja tendira jednom generalnom kognitivnom faktoru.

Ključne reči: Cognitive Assessment System, kognitivna efikasnost, metrijska svojstva, deca

Cognitive assessment system - description of procedures and experience in implementation on Serbian population

The aim of this work was to inform local expert community about one cognitive ability test, which, according to the authors' knowledge, has not been applied to our population, and to present the results of applying this test obtained in the context of a pilot study. Cognitive Assessment System (Das & Naglieri, 1997) is based on the famous PASS cognitive theory and functional systems of the brain (Luria, 1972). The basic battery with 8 subscales covering 4 cognitive factors (planning, attention, successive, simultaneous) was administered on 93 boys and girls aged 5-7, recruited in sport schools and in preschool institution “Radosno detinjstvo” in Novi Sad, Serbia. The results showed that the distribution of total CAS scores was of shaped normally, that boys and girls do not differ according to their CAS achievements, and that CAS subscales form a three-factor latent structure that tends to one general cognitive factor.

Keywords: Cognitive Assessment System, cognitive efficiency, metric characteristics of the children

.....

Borjana Gavrić

Odsjek psihologija, Filozofski fakultet, Univerzitet u Banjoj Luci

Email: borjana_gavric@yahoo.com

Razumjevanje i doživljaj samopoštovanja kod djece šestog i devetog razreda

Ovim radom smo ispitivali u kojoj mjeri učenici šestih i devetih razreda osnovnih škola iz manje, odnosno veće sredine u kojoj žive, razumiju pojam samopoštovanja, kako doživljavaju

---

samopoštovanje i da li učenici bolje razumiju samopoštovanje putem intervjua ili putem upitnika. Samopoštovanje se definiše kao pozitivna ili negativna slika o sebi. Predstavlja način na koji vrednujemo ono što činimo, ono što jesmo i rezultate koje postizemo. Razumjevanje samopoštovanja operacionalizovano je na osnovu klasifikacije djetetovih odgovora koji su se odnosili na način na koji dijete određuje samopoštovanje i na koji način doživljava samopoštovanje, dobijenih primjenom polustrukturisanog intervjua. Drugu mjeru samopoštovanja predstavlja izraženost generalnog samopoštovanja, dobijenog numeričkom skalom RSES likertovog tipa i intervjuom o samopoštovanju. U istraživanju je primjenjena Rozenbergova skala koja ispituje samopoštovanje i intervju koji se odnosi na razumjevanje i doživljaj samopoštovanja kod djece, sastavljen od strane ispitivača za potrebe ovog istraživanja. Rozenbergova skala globalnog samopoštovanja je jednodimenzionalna skala i mjeri globalno samopoštovanje. Skala sadrži 10 tvrdnji, pet u pozitivnom, i pet u negativnom smjeru. Ispitanici na petostepenoj skali likertovog tipa procjenjuju u kolikoj se mjeri tvrdnje odnose ili ne odnose na njih. Intervju je polustrukturisan, izražen za potrebe ovog istraživanja. Ispitujući razumjevanje samopoštovanja putem intervjua, sačinjen je i postupak klasifikovanja odgovora ispitanika sa jedanaest kriterijuma procjene: prvi za klasifikaciju opšteg i ličnog razumjevanja samopoštovanja, drugi za samopoštovanje samog djeteta, treći za djetetovu procjenu samog sebe, četvrti za promjenu samopoštovanja, peti za samopoštovanje samog sebe kroz cijeli život, šesti za prve svijesti samopoštovanja, sedmi za poželjnost visokog, odnosno niskog samopoštovanja, osmi za mogućnost prepoznavanja samopoštovanja kod druge djece, deveti za druženje sa drugovima koji imaju nisko samopoštovanje, deseti za razvijanje samopoštovanja uz pomoć vršnjaka i jedanaesti za generalno razumjevanje pojma samopoštovanja. Ispitivanje je vršeno na uzorku od 200 učenika šestih i devetih razreda, na teritoriji grada Bijeljine i na teritoriji Lopara. Rezultati su pokazali da starija djeca, učenici devetih razreda znatno bolje razumiju šta je samopoštovanje, za razliku od mlađe djece, učenika šestih razreda. Uticaj mjesta u kom dijete živi nije statistički značajan, razlike koje su se javile pokazuju da je veći broj učenika iz manje sredine koji se poštuju, učenici iz manje sredine su sigurnije odgovarali na pitanja o samopoštovanju samog sebe. Statistika je pokazala da učenici pokazuju veće samopoštovanje na upitniku, iako učenici znatno bolje razumiju pitanja postavljena na intervjuu od strane ispitivača.

Ključne reči: razumjevanje samopoštovanja, uzrast, upitnik, intervju

Understanding and experience of self-esteem in children in sixth and ninth grade

With this study, we investigated to which extent students of sixth and ninth grade of primary school from smaller, or larger communities understand the concept of self-respect, how they experience self-respect, and do they understand better self-respect through interviews or questionnaires. Understanding self-respect is operationalized based on the classification of the child answers that were related to the way on which the child determines self-respect, how child experiences self-respect, obtained using semi-structured interviews. The second measure of self-respect is represented by expression of general self-respect, obtained by numerical Likert scale RSES and interview about self-respect. In the study, we applied Rosenberg scale of self-respect

---

which examines self-respect and the interview which refers to understanding and experiencing self-respect among children, made by examiner for the purposes of this study. Rosenberg scale of global self-respect is a one-dimensional scale and it measures global self-respect. The scale consists of 10 statements, five positive and five negative directions. Respondents on a five Likert scales estimate to what extent relate or do not relate to them. The interview is semi-structured, made for the purposes of this research. Examining self-respect through interview, we also made the process of classification of the answers of the respondents with eleven evaluation criteria: first, for the classification of general and personal understanding of self-respect, the second for the self-respect of the child, the third for child's self-evaluation, the fourth for the change of self-respect, the fifth for respect of yourself through whole life, the sixth for the first awareness of self-respect, the seventh for the desirability of high or low self-respect, the eighth for the possibility of recognizing self-respect among other children, the ninth for socializing with friends who have low self-respect, tenth for developing self-respect with help of the peers and the eleventh for general understanding of the concept of self-respect. The study was performed on a sample of 200 students, sixth and ninth grade in the city of Bijeljina and in the territory of Lopare. The results showed that the older children, ninth grade students are much better in understanding what self-respect is, in contrast to younger children, students in the sixth grade. Influence of the place where child lives is not statistically significant; differences that appeared show more students from smaller communities which respect themselves, students from smaller communities answered to the questions about self-respect of themselves more safely. Statistics show that students show a higher self-respect on the questionnaire, although the students are much better in understanding questions they were asked in the interview by interviewer.

Keywords: self-understanding, age, questionnaire, interview

•••••

Blanka Colnerič^a, Maja Zupančič^b, Tina Kavčič^c

^a Faculty of Arts, University of Ljubljana, Slovenia

^b Faculty of Arts, University of Ljubljana

^c Faculty of Education, University of Primorska

Email: blanka.colneric@ff.uni-lj.si

Sibling relationships of children with intellectual disabilities

Sibling relationships (SRs) are important for individuals' development, since they are the longest lasting intimate relations. Families of children with intellectual disability (ID) cope with a prolonged and extended child care and siblings' help and care for the child with disability leads to asymmetric SRs. The study included 100 families of children with different etiology and level of ID and a comparative sample of 100 families with normative children. Mothers and fathers separately provided free descriptions of their children relationships and their responses were afterwards coded. The most salient characteristics of SRs were positive emotions and asymmetry,

---

with the later more frequently mentioned in families of children with ID than in comparable normative families. Parents frequently described that older siblings take care, teach and show affection to their younger siblings with ID, but also that siblings with ID show affection to their older siblings. SRs were also assessed employing Parental Expectations and Perceptions of Children's Sibling Relationships Questionnaire (PEPC-SRQ; Kramer, 2001) measuring parent-perceived warmth, conflicts and rivalry/competition in SRs. Parents of children with ID reported on lower levels of rivalry and conflicts between siblings, whereas the samples did not differ in the level of warmth and overall evaluation of the relationship. Our findings are consistent with previous studies, reporting on SRs of higher or similar quality in families of ID children as in normative families (e.g. Lardieri et al., 2000). SRs, as perceived by both parents, were not consistently related to families' demographic characteristics with the exception of older siblings' gender: more rivalry was reported in SRs with older sisters. The age gap between the siblings also played a significant role; fewer conflicts were observed by the parents in sibling dyads with a larger gap, whereas place of residence or number of children in the family did not contribute significantly to parental ratings of SRs. Further, more conflicts were reported in dyads of children with milder ID as compared to those with more severe ID. The significance of SR assessment in professional work with families of children with ID is supported with revealed links between SR and parental stress (especially paternal), which was consistently higher in families of children with ID than in families with normative children. Fathers of children with ID reported higher levels of stress when mothers reported on more rivalry and less affection and conflicts in SRs. We suggest workshops for siblings of children with ID as a possible support to SRs and therefore a mediator of parental stress in those families.

Keywords: Intellectual Disability, Children, Sibling Relationships, Parental Perception, Parental Stress

.....

Milica Zelenović

Filozofski fakultet, Univerzitet u Banjoj Luci

Email: milicazelenovic87@gmail.com

Afektivna vezanost i vrednosne orijentacije kod adolescenata

Problem istraživanja bio je ispitati da li postoji povezanost između različitih organizacija afektivne vezanosti i vrednosnih orijentacija kod adolescenata. Dodatni problem istraživanja odnosio se na uticaj pola na razlike u vrednosnim orijentacijama i karakteristikama afektivne vezanosti. Afektivna vezanost definisana je kao specifičan, neravnopravan odnos koji se u najranijem djetinjstvu formira između majke i djeteta i traje kroz cijeli život. U radu je operacionalizovana kroz postignuće na sedam dimenzija Upitnika za procjenu afektivne vezanosti (UPIPAV-R), koje predstavljaju skale: strah od gubitka spoljašnje baze sigurnosti, kapacitet za mentalizaciju, nerazriješena porodična traumatizacija, negativan model sebe, negativan model drugih,

korišćenje spoljašnje baze sigurnosti i regulacija bijesa. Vrednosne orijentacije koje se nalaze u osnovi životnih stilova su operacionalizovane pomoću odgovarajućih opisa (ajtema). Svaki od životnih stilova je opisan sa par rečenica koje se odnose na taj životni stil. Praktični cilj istraživanja bio je utvrditi značaj unutrašnjeg radnog modela na formiranje vrijednosti i vrednosnih orijentacija kod adolescenata što svakako ima značaj prilikom objašnjenja nekih društvenih pojava kao što su otuđenost, alijenacija, izostanak empatije i mnogih drugih. Takođe može da koristi u lakšem razumijevanju kako antisocijalnog tako i prosocijalnog ponašanja kod adolescenata, a može i da ima prognostičku moć kada su u pitanju njihovi kasniji izbori - izbor zanimanja, profesije, partnera, društva pa i samog stila života. Istraživanje doprinosi proširenju naučnih saznanja kada je u pitanju teoriji afektivne vezanosti, odnosno odgovora na pitanje, da li odnosi sa značajnim drugim koji se počinju formirati u ranom djetinjstvu i nastavljaju da postoje tokom cijelog života mogu da odrede kasnije preferencije kao i stil života. Ispitivanje je vršeno na uzorku od 200 adolescenata (100 djevojaka i 100 momaka), učenika trećeg i četvrtog razreda srednjoškolskog centra u Gacku od kojih polovina pohađa gimnaziju opšti smjer a druga polovina stručne škole. Rezultati su pokazali da postoji povezanost između različitih organizacija afektivne vezanosti i vrednosnih orijentacija, odnosno da su osobe koje imaju pozitivan unutrašnji radni model drugih spremniji za pomoć drugima, dok su osobe koje imaju negativan model drugih više orijentisani na sebe i ličnu dobit. Rezultati takođe pokazuju da pol, uzrast i škola ispitanika pravi značajnu razliku i kada su vrednosne orijentacije u pitanju kao i organizacija afektivne vezanosti. Skale UPIPAV-R predstavljaju značajne prediktore vrednosnih orijentacija pri čemu najkvalitetnije predviđaju porodično-sentimentalni životni stil i orijentacija na moć, dok najslabije predviđaju utilitarni i egoistični životni stil.

Ključne reči: afektivna vezanost, vrednosne orijentacije, adolescenti

Affective attachment and valuable orientation with people in adolescence age

In this work we examined did exist relation between different organization of affective attachment and valuable orientation with people in adolescence age. Definition of affective attachment is specific, unequal relation, which is formed in early childhood between mother and her child and which continues during whole life. In this work we define affective attachment in achieving seven dimensions of the questionnaire for assessing affective attachment (UPIPAV-R). Dimensions of this questionnaire are: fear of losing external base of safety, capacity for mentalisation, uncleared family trauma, negative self model, negative model of others, using external base of safety and regulation of anger. Valuable orientations which are in the base of life styles are operationalised with appropriate descriptions (Items). Every of life styles are descibed with a few sentences that are in connection with that life style. Research has been done on a sample of 200 people in adolescence age (100 girls and 100 boys), students of third and fourth class of high school in Gacko, half of them are in gymnasium and other half in specialized school. Results showed that there is a connection between different organization of affective attachment and valuable orientations, and showed that persons who have positive internal work

---

model of others are more prepared to help others, while persons who have negative model of others are more concentrated of themselves and their own interests. Results also shows that sex, age and school made important differences between examinees when valuable orientations are in questioned and also the organisation of affective connection. UPIPAV scales represent important predictors of valuable orientations, whereby it better predicts family-sentimental life style and orientation on power, while it poorly predicts utility and egoistic style.

Keywords: Important words: affective attachment, valuable orientations, adollescent

SOCIJALNA PSIHOLOGIJA

Tijana Karić, Vladimir Mihić

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

Email: mihic@ff.uns.ac.rs

Da li su (konačno) tolerantni? Etnička distanca adolescenata na teritoriji Vojvodine

Iako istraživanja socijalne distance danas nisu više tako često fokusirana na probleme međuetničkih odnosa, česti sukobi na etničkoj osnovi kod nas, kao i nedovoljan rad na pomirenju etničkih grupa unutar zemalja regiona, ali i između samih novih država jugoistočne Evrope, temu etničke distance i predrasuda i dalje drži u žiži pažnje ovdašnjih istraživača. Osnovni problem ovog istraživanja (sprovedenog u okviru projekta 179022 „Efeketi egzistencijalne nesigurnosti na pojedinca i porodicu u Srbiji“, koje finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije) jeste koliko je izražena etnička distanca kod adolescenata iz Vojvodine. Pored toga, želeli smo da utvrdimo koje su to grupe prema kojima postoji najizraženija etnička distanca, kao i da proverimo kako su neki od sociodemografskih faktora adolescenata povezani sa etničkom distancom. U istraživanju je učestvovalo 804 učenika završnih razreda osnovnih škola i sva četiri razreda srednjih škola sa teritorije Vojvodine. Pored modifikovane skale etničke distance koja je imala šest stepeni odnosa karaktetističnih za adolescentni uzrast, ispitanici su davali informacije o još nekim varijablama vezanih za njih (pol, uzrast i da li su iz osnovne ili srednje škole) i za njihove roditelje (obrazovanje roditelja). U istraživanju je ispitivana etnička distanca prema pet etničkih grupa koje žive na teritoriji Vojvodine i to prema Hrvatima, Mađarima, Romima, Albancima i Crnogorcima. Rezultati pokazuju da je, i dalje, najviša etnička distanca prema Albancima. Visoka etnička distanca zabeležena je i prema Romima i Hrvatima, dok je nešto niža prema Mađarima i, naročito, prema Crnogorcima. Što se ispitivanih varijabli tiče, kao značajne su se izdvojile pol ispitanika (Wilks lambda = .96; $p < .01$; dečaci imaju izraženiju etničku distancu prema svim grupama osim prema Romima) i njihove godine (Wilks lambda = .97; $p < .01$; mlađi ipitanici imaju izraženiju etničku distancu prema Romima, Mađarima i Crnogorcima). Daljna analiza pokazuje da se razlike u izraženosti etničke distance u odnosu na godine poklapaju sa time da li su ispitanici iz osnovnih ili srednjih škola. Suprotno nekim ranijim istraživanjima, obrazovanje roditelja nije bilo značajan korelat etničke distance ni prema jednoj etničkoj grupi.

Cljučne reči: etnička distanca, Vojvodina, Romi, predrasude

Are they (finally) tolerant? Ethnic distance of adolescents in Vojvodina

The main aim of the research was how high ethnic distance of adolescents from Vojvodina is, as well as what are the groups they are most prejudiced against. The sample consisted of 804 primary and secondary school children, and groups we measured ethnic distance toward were Roma, Hungarians, Croats, Montenegrins and Albanians. The results indicate that the highest levels of ethnic distance exist toward Albanians and Roma, and the lowest levels of distance were toward Montenegrins. Further research reveals that boys have higher levels of ethnic distance

---

toward all of the groups mentioned, except Roma. Also, younger respondents have higher levels of ethnic distance toward Roma, Hungarians and Montenegrins. Parents' education was not significant correlate of ethnic distance.

Keywords: ethnic distance, prejudices, Vojvodina, Roma

.....

Vladimir Mihić, Tijana Karić

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

Email: mihic@ff.uns.ac.rs

Stereotipi prema drugima kod adolescenata na teritoriji Vojvodine

Jedno od bitnih pitanja istraživanja međuetničkih odnosa svakako jeste i kakva je slika pojedinih etničkih grupa i kako ona utiče na odnose prema tim grupama. U proteklih dvadesetak godina, posebna pažnja istraživanjima etničkih odnosa pridavana je u kontekstu sukoba na teritoriji bivše SFRJ. Međutim, kao posledica tih sukoba, mogu se uočiti i kreiranje specifičnih, ponekad novih, stereotipa prema pripadnicima drugih etničkih grupa unutar novih država regiona. Osnovni problem ovog istraživanja (sprovedenog u okviru republičkog projekta 179022 „Efeketi egzistencijalne nesigurnosti na pojedinca i porodicu u Srbiji“) jeste kako danas izgledaju stereotipi adolescenata prema nekim etničkim grupama koji žive na teritoriji Vojvodine, kao i kakva je direkcija tih stereotipa. Pored toga, interesovalo nas je i u kakvoj su vezi pozitivnost stereotipa prema nekoj etničkoj grupi i izraženost etničke distance prema njoj. U istraživanju je učestvovalo 804 učenika završnih razreda osnovnih škola i sva četiri razreda srednjih škola sa teritorije Vojvodine. Kao instrument za utvrđivanje stereotipa prema etničkim grupama korišćena je modifikovana verzija Kac Brejljevog postupka. Prvi korak u obradi podataka bila je procena pozitivnosti, odnosno, negativnosti svake od 15 osobina na skali od -3 (izrazito negativna) do +3 (izrazito pozitivna osobina). Nakon ovoga je u konačnoj verziji zadržano 14 osobina pošto je jedna osobina (smešni) izbačena zbog velike devijacije u odgovorima studenata. Ovakav način bodovanja osobina omogućio je poređenje pozitivnosti stereotipa prema različitim etničkim grupama. U istraživanju su ispitivani stereotipi prema pet etničkih grupa koje žive na teritoriji Vojvodine i to stereotipi Hrvata, Mađara, Roma, Albanaca i Crnogoraca. Rezultati pokazuju da postoji jasna stereotipna slika prema svim grupama, kao i da se pozitivnost stereotipa značajno razlikuje između njih. Najnegativniji stereotipi su utvrđeni prema Albancima ($M = -4.73$) i Romima (-2.38), dok su stereotipi prema druge tri grupe pozitivniji (prema Hrvatima 1.19; prema Crnogorcima 1.96 i prema Mađarima 3.44). Takođe, utvrđeno je postojanje razlike u pozitivnosti stereotipa u odnosu na pol (Wilks lambda = .94; $p < .01$; dečaci imaju negativnije stereotipe prema svim grupama, osim prema Romima gde nema razlike) i godine ispitanika (Wilks lambda = .97; $p < .01$; razlike postojaju samo kod stereotipa prema Romima-mlađi ispitanici imaju negativnije stereotipe). Obrazovanje roditelja nije se pokazalo kao relevantan faktor pozitivnosti stereotipa. Na kraju, proverili smo i da li postojaju korelacije između pozitivnosti stereotipa i socijalne distance

prema istoj etničkoj grupi i utvrdili smo, očekivano, da je korelacija kod svih pet grupa negativna (što su stereotipi pozitivniji, etnička distanca je manja), a ta korelacija je naročito snažna kod Mađara (-.42) i Hrvata (-.28).

Ključne reči: stereotipi, etnička distanca, Vojvodina, Romi

Stereotypes of others among adolescents in Vojvodina

The main question this research tried to answer is what are stereotypes toward different ethnic groups in Vojvodina like, as well as are there differences in positivity of stereotypes depending on age, gender and parents' education levels. Sample was 804 primary and secondary school children living in Vojvodina. The groups included in the research were Montenegrins, Roma, Hungarians, Croats and Albanians. The results show that adolescents have most negative stereotypes toward Albanians and Roma, while the most positive were toward Hungarians. Also, excluding stereotypes toward Roma, boys had more negative stereotypes than girls. Finally, younger respondents had more negative stereotypes toward Roma, but not other groups. When relation between stereotypes and ethnic distance is concerned, all of the correlations were, expectedly, negative and significant (more negative stereotypes meant higher ethnic distance).

Keywords: ethnic stereotypes, ethnic distance, Vojvodina, Roma

.....

Ivan Tomić, Aleksandra Huić, Dominik-Borna Čepulić

Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu

Email: itomic3@ffzg.hr

Seksistički stavovi, desničarska autoritarnost i stavovi prema gejevima i lezbijkama

Iako je poznato da su negativni stavovi prema homoseksualnim osobama povezani s diskriminacijom i nasiljem prema gejevima i lezbijkama, malo pažnje je posvećeno pitanju zašto su neke osobe više odnosno manje homofobne. Jedan od mogućih odgovora leži u gledištu da homoseksualne osobe predstavljaju prijetnju uobičajenim društvenim normama. S obzirom da muškarci imaju viši društveni status od žena na temelju ove hipoteze očekivali bismo da, u odnosu na žene, muškarci imaju negativnije stavove prema homoseksualnim osobama, posebno gejevima. Naš glavni cilj bio je provjeriti ove pretpostavke u hrvatskom kontekstu. Zanimalo nas je postoje li rodne razlike u stavovima prema gejevima i lezbijkama, te jesu li te razlike stvar roda ili zapravo seksističkih stavova prema muškarcima i ženama. S obzirom da seksistički stavovi podržavaju patrijarhalni društveni poredak, očekivali smo da će biti povezani s negativnijim stavovima prema homoseksualnim osobama. S obzirom na individualne razlike u sklonosti konformiranju društvenim autoritetima i agresivnosti prema manjinskim skupinama, pretpostavili smo da će

osobina desničarske autoritarnosti dodatno objasniti stavove prema homoseksualnim osobama. Osim toga, htjeli smo provjeriti hoće li se isti obrasci povezanosti dobiti i u slučaju predviđanja stavova prema gejevima i stavova prema lezbijkama. Podaci su prikupljeni putem interneta na 1679 heteroseksualnih osoba starijih od 16 godina, a prosječne dobi 27 godina. Stavovi prema homoseksualnoj populaciji ispitani su Multidimenzionalnom skalom stavova prema lezbijkama i gej muškarcima, a primijenjeni su i Kratka skala desničarske autoritarnosti, Upitnik ambivalentnih stavova prema ženama i Upitnik ambivalentnih stavova prema muškarcima. Osim općih sociodemografskih podataka, od sudionika su prikupljeni i podaci o religioznosti i stupnju kontakta kojeg su imali s osobama homoseksualne orijentacije, kao kontrolne varijable koje su se pokazale relevantnima u ranijim istraživanjima. Sudionici izražavaju podjednako pozitivne stavove i prema gejevima i prema lezbijkama, međutim muškarci imaju negativnije stavove prema osobama homoseksualne orijentacije od žena. Nije pronađena značajna rodna razlika između stavova prema gejevima i stavova prema lezbijkama. Kod muškaraca, stavove prema gejevima možemo bolje predviđati seksističkim stavovima prema muškarcima, a stavove prema lezbijkama seksističkim stavovima prema ženama, dok su kod žena stavovi prema ženama i muškarcima podjednako povezani sa stavovima prema lezbijkama i gejevima. Desničarska autoritarnost pokazala se kao najbolji pojedinačni prediktor homofobnih stavova prema lezbijkama i gejevima. Provedbom hijerarhijskih regresijskih analiza pomoću korištenog prediktorskog skupa objašnjeno je 73.2% varijance stavova prema lezbijkama i 68.8% varijance stavova prema gejevima. Utvrđene rodne razlike u prediktorskim obrascima doprinose znanstvenoj spoznaji o izvorima stavova prema homoseksualnim osobama.

Ključne reči: stavovi prema lezbijkama, stavovi prema gejevima, ambivalentni stavovi prema ženama, ambivalentni stavovi prema muškarcima, desničarska autoritarnost

Sexist attitudes, right-wing authoritarianism and attitudes towards gays and lesbians

The study examined sources of negative attitudes towards homosexuals. We were interested in gender differences in attitudes towards gays and lesbians (ATGL), and in the role of ambivalent sexist attitudes towards women and men that endorse patriarchy and that were hypothesized to diversly predict women's and men's attitudes towards gays and lesbians. We also examined the role right-wing authoritarianism plays in the prediction of ATGL. 1679 participants completed an internet survey. Men had more negative attitudes towards homosexual persons than women. Those with higher right-wing authoritarianism had more negative ATGL. Among women, ambivalent attitudes towards women and men were equally correlated to ATGL. Among men, ambivalent attitudes towards men played a more significant role in the prediction of attitudes towards gays, and ambivalent attitudes towards women played a more significant role in the prediction of attitudes towards lesbians. Findings expand the current knowledge about sources of negative attitudes towards homosexuals.

Keywords: attitudes towards lesbians, attitudes towards gays, ambivalent attitudes towards men, ambivalent attitudes towards women, right-wing authoritarianism

---

•••••

Marija Mladenovska-Dimitrovska

SOU "Taki Daskalo", Bitolj

Email: m.dimitrovska@yahoo.com

Odnos oblika nacionalne privrženosti, autoritarnosti i socijalne distance kod srednjoškolske omladine

Period po vojnog konflikta u Makedoniji 2001 g., doprineo je za porast nacionalizma, socijalne distance i nepoverenja između Makedoncima i pripadnicima manjina koji žive u Makedoniji, naročito prema albanskoj manjini. Pripadanje grupi, etničke zajednice, narodu ili naciji je faktor koji neposredno utiče na formiranje stavova pojedinca. Odnos pojedinca prema grupi kojoj pripada, stepen i intenzitet njegove grupne pripadnosti zavisi i od strukture njegove ličnosti. U ovom trudu zadržaćemo se na pripadanje naciji tj. nacionalne privrženosti, kako i utvrđivanje povezanosti stupnja nacionalne privrženosti, sa autoritarnosti kao dimenziju ličnosti i stupnja socijalne distance. Rot i Havelka (1973) nacionalnu privrženost definišu kako "sistem međusobno povezanih stavova u kojih dolazi do izražaja odnos pojedinca prema sopstvenoj naciji, nacionalne države, teritorije, kulture, jeziku, istoriju, nacionalnih vrijednosti, kao i odnos prema drugih naroda, bilo da je taj odnos prijateljski ili neprijateljski, kao i odnos prema drugih naroda uopšte, i prema nacionalne diferencijacije kao socijalne pojave". Autori razlikuju 5 oblika nacionalne privrženosti: isključiva nacionalna privrženost koja se karakteriše vezanosti isključivo za sopstvenu naciju, isticanje njene vrednosti i superiornosti u odnosu na druge nacije; istaknuta nacionalna privrženost koja se karakteriše sa naglašenu vezanost za sopstvenu naciju, bez isticanja veće vrednosti sopstvenoj naciji u odnosu na druge nacije; podjeljena nacionalna privrženost gdje postoji istovremena vezanost za sopstvenoj naciji i za čovečanstvo u celini, oblik u kojem se zastuplja koegzistencija i saradnja sopstvenoj naciji sa drugim nacijama; opstocovečka privrženost se karakteriše sa isticanjem lojalnosti prema ljudskoj zajednici u celini i 5 oblik odsustvo nacionalne privrženosti koji negira važnost i vrednost nacionalne privrženosti uopšte. Forme nacionalne privrženosti, nacionalne svesti i nacionalni osećaji utiču na ponašanje pojedinca i grupe u društvu i često su izvor formiranja nacionalističkih stavova, nacionalizma, koji može imati raznih oblika od etnocentrički ili šovinistički nacionalizam, umereni ili liberalniji nacionalizam, pa sve do odsustva nacionalizma tj. pojave internacionalizma. Prihvatanje određenih oblika nacionalne privrženosti smatra se da je povezano sa određenih crta ličnosti pojedinca. Adorno i saradnici su smatrali da antidemokratska orijentacija je povezan sistem stavova, vrijednosti i mišljenja koji sadrži antisemitizam, etnocentrizam i konzervativizam i da je taj sistem vrijednosti u korelaciji sa određenom strukturi ličnosti nazvanu autoritarnost, koju definišu kao "sklonost ka fašizmu, sklonost ka prihvatanje antisemitskih vrijednosti i spremnost za učestvo u antidemokratskih socijalnih pokreta (Adorno i sur., 1950, prema Rot, 1989). Adorno i saradnici su uradili studiju sa ciljem istraživanja tj. fašističke ličnosti, tj. predispozicija za antidemokratsko ponašanje i prihvatanje antidemokratskih stavova i konstruisali su skalu za merenje autoritarnosti F-skalu, za koju su smatrali da otkriva sklonost ka fašističkoj ideologiji, kao najizraženiji oblik antidemokratske

orijentacije. Vrlo često autoritarnost i stupanj nacionalne privrženosti su povezani sa predrasudama i etničkim stereotipima, što ima za posljedicu manifestiranje socijalne distance prema pripadnicima drugih naroda i manjina. Rot predrasude definiše kao “logički neosnovani, uporno održavan i sa izrazitim emocijama, odnos prema različitim subjektima” (Rot, 1989). Etničke predrasude se manifestuju u etničkim stereotipima, koji mogu izražavati pozitivni ili negativni konativni odnos, a s tim i spremnost za preduzimanje akcije u korist ili na štetu drugih, zavisno od toga dali pripadnicima drugih naroda se daju pozitivne ili negativne karakteristike. Konativna dimenzija predrasuda spada pod kategoriji socijalna distanca. Socijalna distanca koja se manifestuje u etničkim odnosima naziva se etnička socijalna distanca i ona nije identična sa terminom etničke predrasude, iako je često u vezi sa predrasudama i može biti njihova manifestacija. Socijalna distanca obuhvaća “stupanj i mera razumevanja i intimnost koji označavaju pred socijalnih odnosa i socijalnih odnosa uopšte” (Park, 1924, prema Lazarovski, 1994). Prema Triandis (Triandis, 1964, prema Lazarovski, 1994) socijalna distanca obuhvaća nekoliko komponenata: prihvatanje intimnosti što podrazumeva spremnost da se voli, da se stupi u vezi ili brak; prihvatanje prijateljstvo, prihvatanje prema statusu što znači spremnost da se sasluša, da se potraži mišljenje, da se bude zavisan ili pod vodstvom; kategorično odbijanje. Bogardus je prvi konstruisao skalu za ispitivanje socijalne distance koja se sastoji od 7 različitih tipova socijalnih odnosa koji međusobno se razlikuju po stupnju intimnosti koji je u njima prisutan. Skala je kontinuum socijalnih odnosa od najintimnijih (brak), bliskih kontakata, do aktivno nedopadanje, netrpeljivosti i odbijanje. Za potrebe istraživanja koristili smo skalu koju je konstruisao N.Rot koja sadrži 7 socijalnih odnosa: 1.Da bude stalni žitelj moje zemlje; 2. Da živi u mom susedstvu, istoj zgradi ili ulici; 3. Da mi bude prijatelj; 4. Moja sestra/brat da stupi u brak sa njim/njoj; 5. Ja da stupim u brak sa njim/njoj; 6. Da mi bude pretpostavljen i 7. Da ima visoko rukovodeće mesto u mojoj državi. Cilj istraživanja je utvrđivanje odnosa oblika nacionalne privrženosti, autoritarnosti i socijalne distance prema pripadnicima nacionalnih manjina koji žive u R.Makedoniji, kod učenika srednjih škola. U istraživanje su bili uključeni 237 ispitanika, učenici 4 srednjih škola. Za istraživanje stupnja nacionalne privrženosti korišćena je skala za merenje nacionalne privrženosti N.Rota i Havelka (1971), koja se sastoji od 5 subskala. Autoritarnost je ispitivana F-skali za ispitivanje autoritarnosti Adorna, dok socijalna distanca je ispitivana skalom koju je takođe konstruisao N.Rot. Za statističku obradu podataka koristili smo SPSS 17.0 kompjuterski program. Sto se tiče istaknutosti pet oblika nacionalne privrženosti - NP (isključiva, istaknuta, podjeljena, opštočovečka privrženost i otsustvo nacionalne privrženosti) dobili smo rezultate da je kod ispitivanog primerka dominantni oblik podjeljena NP ili internacionalistička orijentacija ($M = 11.72$, $SD = 2.34$), po što slijedi istaknuta i opštočovečka NP. Manje izraženiji oblici su isključiva i otsustvo nacionalne privrženosti. Utvrdili smo da postoji stat.značajna razlika među učenicima 4 škola koja su bila obuhvaćena istraživanjem, tj.da učenici gimnazije više prihvataju internacionalističku orijentaciju nego učenici pojloprivredne škole. Utvrđivana je socijalna distanca (SD) prema pripadnicima 5 najzastupljenijih nacionalnih manjina: tursku, albansku, romsku, srpsku i vlašku. Više od polovine 56.2% ispitanika, pokazuje silno izraženu socijalnu distancu, 16% jako silno izraženu SD, dok 16.9% srednji nivo SD. Najizraženija je SD prema albanskoj manjini, dok najmanje prema srpskoj manjini. Sa pripadnicima srpskoj manjini ispitanici su više spremni da uspostave bližih odnosa (brak) i ne smeta im da oni zauzimanju rukovodeći položaj u društvu, dok sa Albancima je neznatna spremnost za uspostavljanje bližih odnosa i ne postoji spremnost da im se

---

da rukovodeći položaj u društvu. Ovakvi rezultati su očekivani ako se uzme u obzir vojni konflikt 2001g., nepoverenje prema Albancima i krhki međunacionalni odnosi, osjećaj ugroženosti, dok najmanja SD prema srpskoj manjini je isto očekivana jer Makedonci srpski narod smatraju za bratski narod, kako i sličnost jezika i vere. Što se tiče povezanosti između oblika nacionalne privrženosti i autoritarnosti dobili smo značajnu korelaciju ($r = .35, .01$) između isključivu NP i autoritarnosti, što znači da ispitanici koji pokazuju viši stupanj autoritarnosti skloniji su ka nacionalizmu, više prihvataju nacionalističkih stavova. Ispitanici koji više manifestuju nacionalističkih stavova pokazuju i viši stupanj SD. Postoji značajna korelacija između isključivu NP i SD ($r = .29, .01$), što govori da oni koji prihvataju nacionalističku orijentaciju, manifestuju viši stupanj SD. Dok ispitanici kod kojih je dominantna internacionalistička orijentacija, pokazuju više spremnosti za uspostavljanje odnosa za pripadnicima drugih nacionalnosti. Što se tiče povezanosti između autoritarnosti i socijalne distance ispitanici koji pokazuju viši stupanj autoritarnosti pokazuju i veću SD. Iz ovoga proizlazi da autoritativne ličnosti su više skloniji ka prihvatanju nacionalističke orijentacije, isključivu vezanost za sopstvenu naciju, glorificiranje sopstvene nacije i njeno doživljavanje kao superiorniju u odnosu na druge, a samim tim manifestiraju i viši stupanj socijalne distance ka drugih nacionalnostima. Doprinos rada u teorijsko-metodološkom smislu je utvrđivanje da postoji povezanosti oblika nacionalne privrženosti sa autoritarnosti i stupnja socijalne distance, što otvara nove mogućnosti za istraživanja i utvrđivanja uzroka izraženije socijalne distance, naročito prema albanskoj manjini. Utvrđene činjenice da su autoritarnije osobe skloniji ka prihvatanje nacionalističkih stavova i distanciranja od drugih manjina, otvara nam smjernice u kom pravcu treba odgajati i vaspitavati mlade ljude, kako bi kod njih sprečili pojavu predrasuda i etničkih stereotipa i razvili demokratsku orijentaciju i demokratski sistem vrednosti. Utvrđene činjenice otvaraju mogućnosti i za longitudinalnih studija, kako bi se utvrdila eventualna promena u odnosu na stupnja nacionalne privrženosti i socijalne distance, po izvesne vremenske distance. Interesantno bi bilo da se utvrdi kako su društveno-politička zbivanja, poslednjih godina, blokada na putu evroatlantskih integracija, tz. antikvizacija Makedonije od strana političkih elita, uticali na stupanj nacionalne privrženosti i eventualnu pojavu većeg stupnja nacionalizma, a samim tim i većeg stupnja socijalne distance. To bi nam omogućilo komparativnu analizu kako bi mogli imati veći uvid u kom pravcu ide naše društvo i šta treba preduzeti da bi se podigla svesnost populacije za građenje demokratskih vrednosti u društvu, toleranciju, prihvatanje razlika i integraciju društva.

Ključne reči: nacionalna privrženost, socijalna distanca, autoritarnost

Relationship between forms of national attachment, authoritarianism and social distance among high school youth

The period of the armed conflict in Macedonia 2001., contributed to the rise of nationalism, social distance and distrust between Macedonians and minorities living in Macedonia. The aim of the research was to determine the relationship between forms of national attachment, authoritarianism and social distance to ethnic minorities, near students in secondary schools. As for the prominence five forms of national attachment (exclusive, prominent, divided, general human commitment and lack of national commitment) we got the results that in the test

---

specimen dominant form is divided national attachment or internationalist orientation, followed by the prominent and general human commitment. Less prominent are the exclusive NA and lack of national attachment. We determined the social distance (SD) to the 5 most abundant members of national minorities: the Turkish, Albanian, Roma, Serbian and Vlach. More than half, 56.2% of respondents, shows strongly emphasized social distance, 16% very strongly expressed SD, while 16.9% of intermediate SD. Most conspicuous is the SD of the Albanian minority, at least until the Serbian minority. As for the relationship between forms of national attachment and authoritarianism, we received a significant correlation between exclusive NA and authoritarianism, meaning that respondents show a higher degree of authoritarianism are more inclined toward nationalism, more accepting of nationalist attitudes. Subjects who manifested more nationalistic attitudes show a higher degree of social distance. Regarding the relationship between authoritarianism and social distance, subjects who show a higher degree of authoritarianism showed greater SD. It follows that the persons who are more prone to adoption of nationalist orientation, exclusive attachment to one's own nation, glorification of one's own nation and its perception as superior to others, and thus manifest a higher degree of social distance toward other ethnic groups.

Keywords: national commitment, social distance, authoritarianism

.....

Marija Branković^a, Iris Žeželj^b

^a *Fakultet za medije i komunikacije, Univerzitet Singidunum, Beograd; Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu*

^b *Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu*

Email: marija.brankovic@fmk.edu.rs

Efekti misli o smrti na strategije približavanja vlastitoj grupi

Obilje empirijskih nalaza ukazuje na značaj koji za pojedinca ima pripadnost socijalnim grupama, kao i na to da ljudi pozitivnije opažaju grupe kojima pripadaju. Zašto su ljudima važne grupe kojima pripadaju i zašto u stvari imaju potrebu da za njih budu vezani? Prema Teoriji upravljanja strahom (eng. Terror management theory), razvijeni ljudski intelektualni kapaciteti dovode čoveka do poimanja neizbežnosti sopstvene smrti. Ljudi se od potencijalno preplavljujućeg straha dugoročno brane ulaganjem u različite vrednosti, čijim dosezanjem na simbolički način prevazilaze sopstvenu egzistenciju (npr. podizanjem dece, stvaranjem vrednih umetničkih dela, sportskim postignućima itd.). Jedna od mogućih simboličkih odbrana je i ojačavanje osećanja pripadnosti važnim grupama, koje sopstvenim vremenskim kontinuitetom prevazilaze konačnost pojedinca. Želeli smo da proverimo da li će podsećanje ispitanika na smrt specifično pojačati njihovu sklonost da ojačaju veze sa značajnom grupom, u poređenju sa drugim vrstama zabrinutosti. Ovo smo učinili u eksperimentalnom istraživanju, u kome su studenti psihologije (N = 72) slučajnim izborom su svrstani u jednu od sledećih situacija: a. podsećanje na smrt, b. podsećanje na životnu

neizvesnost, c. kontrolna situacija (provociranje ispitne anksioznosti). Studente smo u prvoj fazi indirektno podsetili na smrt (ili druge vrste briga) zadajući im skale navodno namenjene ispitivanju ličnosti. Nakon distraktorskog zadatka, imali su zadatak da razmisle o tome kako vide vlastitu grupu studenata psihologije, koja je u pretestu navođena kao lično značajna, a uz to je i situaciono dostupna socijalna identifikacija. Registrovali smo niz različitih zavisnih mera: a. izraženost i pozitivnost stereotipa o sopstvenoj grupi, izraženost primene stereotipa o grupi na sliku o sebi, kao i b. jačinu identifikacije sa grupom. Misli o smrti generalno nisu izazvale značajno pozitivnije opažanje grupe u odnosu na situacije u kojima su provocirane druge vrste zabrinutosti. Jedina marginalno značajna razlika dobijena je kod izraženosti stereotipa – ispitanici koji su prethodno navedeni da misle o smrti, ocenjivali su da veći procenat studenata psihologije deli osobine koje vide kao stereotipno vezane za ovu grupu ($F(71, 1) = 3.15, p = .08$). Misli o smrti nisu dovele ni do pojačane identifikacije sa grupom. Dodatne analize su pokazale efekte intenziteta zabrinutosti zabeleženog skalama u prvoj fazi ogleada ($F(72, 1) = 9.99, p = .00$) – ispitanici sa izraženijom zabrinutošću, bez obzira na njen sadržaj (tj. da li je ona vezana za smrt, neizvesnost ili ispite), u većoj meri su se identifikovali sa grupom u poređenju sa manje zabrinutim ispitanicima. Nalazi potvrđuju mogućnost da identifikacije sa grupama imaju odbrambenu ulogu, ali ne i značaj finog razgraničavanja različitih tipova zabrinutosti. Pored toga, nalazi ukazuju na značaj opšte anksioznosti pojedinca za reakcije na situaciono izazvane anksioznosti, između ostalog, na misli o smrti.

Ključne reči: misli o smrti, Teorija upravljanja egzistencijalnim strahom, neizvesnost, socijalni identitet, grupe

Effects of mortality salience on in-group perceptions and identification

In this study we investigated the effects of mortality salience on the tendency of psychology students to identify with the professional in-group. Following Terror management theory, people defend themselves from fear of death through various strategies aimed at attaining symbolical immortality, among others, by strengthening ties to important in-groups. We investigated the hypothesised effects in perceptions of in-group (presence and positivity of in-group stereotypes), self-stereotyping and in-group identification. Analyses revealed that thoughts of death generally did not intensify positive perceptions or identification with the in-group compared to situations where other types of worries were made salient (general uncertainty or exam anxiety). It was found that differences in the intensity of anxiety (regardless of its content) had significant effects, with higher anxiety leading to higher in-group identification. The results support a general anxiety-defensive role of in-group identification, implicating also the importance of individual differences in anxiety as opposed to situational inductions.

Keywords: mortality salience, Terror management theory, uncertainty, social identifications, in-group

.....

Dobrinka Kuzmanović^a, Dragan Popadić^b

^a Department of Psychology, Faculty of Media and Communications, Singidunum University, Belgrade

^b Department of Psychology, Faculty of Philosophy, University of Belgrade

Email: dkuzmano@f.bg.ac.rs

Korišćenje interneta među mladima u Srbiji: mogućnosti i rizici

Broj mladih koji koriste internet povećava se iz dana u dan. Osim što pruža brojne mogućnosti za razvoj i obrazovanje mladih, korišćenje interneta nosi sa sobom brojne rizike. U radu su prikazani rezultati istraživanja sprovedenog krajem 2012. godine na uzorku od 3786 učenika iz 17 osnovnih i 17 srednjih škola sa teritorije Srbije. Većina mladih iz Srbije svakodnevno ili skoro svakodnevno koristi internet. Internet ne koristi samo 6.5% učenika starijih razreda osnovne škole i 3% učenika srednje škole. Preko 90% učenika pristupa internetu sa računara koji dele sa članovima svoje porodice, dok 65% starijih osnovaca i 78% srednjoškolaca mogu da pristupe internetu sa svog mobilnog telefona. Učenici najčešće koriste internet da bi pristupali socijalnim mrežama. Značajan broj ispitanih učenika (62% u osnovnim i 84% u srednjim školama) bar jednom u poslednjih godinu dana bio je izložen nekom od rizika na internetu. Dakle, neophodno je obučiti mlade za bezbedno korišćenje interneta.

Ključne reči: mladi, internet, mogućnosti, rizici

Use of the Internet by Youth in Serbia: Opportunities and Risks

Children's and youth's use of the internet continues to grow around the world. Increased internet access offers wide range of positive experiences and opportunities for children and youth (learning, research, creativity, self-expression, communication, social connection, entertainment). However, research finds that, along with the opportunities, some serious risks (aggressive, commercial, values, sexual) also come with the technology. In this research we wanted to offer an overview regarding the use of the internet by the youth in Serbia. The research was conducted by Ministry of Education, Science and Ministry of Education, Science and Technological Development, UNICEF and Telenor, at the end of 2012, in 17 primary and 17 secondary schools in Serbia. The sample included 3786 children (2272 primary and 1514 secondary school students). According to the results of this study, internet is part of daily life for the most students in Serbia. Only 6.5% of higher grades primary school students and 3% of students in secondary schools do not use the Internet. The majority of students have access to the internet every day or almost every day (80% in primary and 90% in secondary schools). Between girls and boys, there are no significant differences in the use of the Internet at any age. Most (over 90%) youth access to the internet via a computer (PC or laptop) which is shared with their family, while about three-quarters go online using mobile phone (65% of higher grades students in primary schools and 78% in secondary schools). In this survey, we have examined 11 youth's online activities: use of internet for school work, send/receive email, download music or films, watch video clips, series, films, play internet games, search websites, write blogs, look for assignment solutions, visit forums, social networking profiles and chatrooms. Students most frequently use the Internet to visit social

networks. About four-fifths of students aged between 10 and 18 have a profile on a social network. Significant number of students from the sample (62% in primary and 84% in secondary schools) have encountered at least one online risk in the past year. Exposure to risks is directly related to the time spent on the internet ($V = -.30$, $p = .000$). Boys encounter more online risks than girls ($r = -.13$, $p = .000$). Results have shown that 21% of boys and 9% of girls in secondary schools have been to an offline meeting (one or more times) with a contact they first met online. Much larger number of students (43% in primary and 71% in secondary schools) accepted friend requests on social networks from people which they do not know personally, then 28% of students in primary and 56% in secondary schools have had contact online with someone they have not met face to face. Serbian students, like their peers around the world, use the internet to a large extent and put themselves and others at risks online. Therefore, it is necessary to educate youth for safe internet use.

Keywords: Youth, Internet, Opportunities, Risks

.....

Bojan Todosijević

Institut društvenih nauka, Beograd

Email: bojan.todosijevic@gmail.com

Autoritarnost i obrazovanje u (interaktivnoj) predikciji nacionalističkih stavova

Povezanost između autoritarnosti i obrazovanja je dokumentovana u mnogim stranim i domaćim istraživanjima. Njihov uticaj na zavisne varijable koje se tipično javljaju u istraživanjima autoritarnosti (na pr. etnocentrizam, predrasude) se najčešće tretira kao linearan i aditivan. U kompleksnijim modelima, autoritarnost se ponekad javlja kao medijator uticaja obrazovanja na zavisne variable. U literaturi je, međutim, predloženo da taj odnos treba posmatrati kao interaktivni, pre nego samo aditivni. Drugim rečima, tvrdi se da se uticaj autoritarnosti menja u zavisnosti od stepena obrazovanja ispitanika. Prema autorima koji zastupaju tu tezu, ne samo stepen uticaja autoritarnosti, nego i značenje tog uticaja varira sa obrazovanjem. Prema pojedinim autorima, veza autoritarnosti i zavisnih varijabli ima teorijskog smisla tek na određenom nivou obrazovanja. Ispod tog nivoa, ta veza je artifičijelna, ili neznatna. Na primer, tvrdi se da na nižim stepenima obrazovanja autoritarnost odražava sklonost davanju afirmativnih odgovora. Ovaj rad predstavlja proveru hipoteze o interaktivnom uticaju autoritarnosti i obrazovanja na nacionalističke stavove, u Srbiji. Takođe se testira i uticaj sklonosti ka davanju afirmativnih odgovora kao alternativnog objašnjenja za dobijene rezultate. Podaci na kojima je bazirano ovo istraživanje su prikupljeni krajem 2012. i početkom 2013. godine, na reprezentativnom nacionalnom uzorku punoletnih građana Srbije ($N = 1568$). U upitnik su bile uključene skale autoritarnosti, nacionalističke orijentacije, stepena obrazovanja, i drugih relevantnih varijabli. Rezultati potvrđuju

hipotezu o interakciji obrazovanja i autoritarnosti. Pojedinačno, i autoritarnost i obrazovanje su povezani sa nacionalističkom orijentacijom. Međutim, uticaj autoritarnost raste u skladu sa nivoom obrazovanja ispitanika. U interpretaciji rezultata zastupa se teza da skorovi na skalama autoritarnosti imaju različito značenje u zavisnosti od stepena obrazovanja, ali da nije po sredi samo problematična validnost instrumenta. Kod ispitanika sa nižim stepenom obrazovanja, skorovi na skali su odraz kulturnog miljea, gde je izražavanje takvih stavova prihvaćenije. Kod ispitanika sa višim stepenom obrazovanja, skorovi ukazuju više na karakteristike ličnosti.

Ključne reči: Autoritarnost, obrazovanje, nacionalistička orijentacija, Srbija

Authoritarianism and education in (interactive) prediction of nationalist attitudes

The influence of authoritarianism and education onto dependent variables, such as ethnocentrism, is typically treated as linear and additive. Given the well document association between authoritarianism and lower education, this paper examines the possibility that the two variables interact in their prediction of nationalist attitudes in Serbia. In other words, the theoretical argument is that the influence of authoritarianism varies depending on the level of education. The research is based on data collected during the late 2012 and early 2013, on a national representative sample of adult citizens of Serbia. The questionnaire included measures of authoritarianism, nationalist orientation, level of education, and other relevant variables. The results confirm the hypothesis about the interaction between education and authoritarianism. Individually, both education and authoritarianism are associated with nationalist attitudes. However, the effect of authoritarianism increases with increasing levels of education. The results are interpreted in the sense that among respondents with lower educational levels, scores on authoritarianism scales reflect cultural milieu where the expression of such attitudes is accepted. Among higher educated respondents, authoritarianism scores are more likely to reflect personality characteristics.

Keywords: Authoritarianism, education, nationalist orientation, Serbia

.....

Dragan Glavaš^a, Josip Držajić^b

^a Hrvatsko katoličko sveučilište

^b Udruga za psihološki razvoj i edukaciju sportaša

Email: glavasdr@gmail.com

Odnos grupne kohezije i timskog uspjeha u profesionalnom sportu

Nerijetko nakon uspješnog sportskog ostvarenja igrača grupnih sportova možemo čuti kako navode vlastite grupne odnose i zajedništvo kao značajan faktor u njihovom uspjehu. U području

---

sportske psihologije najpoznatiji teorijski okvir za razmatranje grupne kohezije sportskih timova razvili su Carron, Widmeyer i Brawley (1985). Model pretpostavlja četiri dimenzije grupne kohezije koje obuhvaćaju individualnu sklonost grupnim odnosima i zadatku grupe te grupnu sklonost zadatku i odnosima grupe te kako kohezivnost sportskim timova doprinosi njihovom postignuću. Našim istraživanjem željeli smo stoga provjeriti faktorsku strukturu i mjerne karakteristike Upitnika ozračja u grupi (UOG) (Group Environment Questionnaire – GEQ, Carron, Widmeyer, i Brawley, 1985) koji mjeri pretpostavljene dimenzije te ispitati odnos grupne kohezije i uspješnosti profesionalnih sportskih klubova na primjeru Prve hrvatske nogometne lige. U istraživanju je sudjelovalo 177 igrača iz 9 klubova Prve hrvatske nogometne lige. Grupnu koheziju unutar svakog tima procjenjivali smo spomenutim Upitnikom ozračja u grupi. U istraživanju su korištena dva indikatora uspješnosti klubova odnosno nogometnih timova. Kao indikator objektivne uspješnosti promatran je broj osvojenih bodova u sezoni, a kao indikator subjektivnog doživljaja uspješnosti korištena je procjena igrača o uspješnosti kluba. Rezultati nisu potvrdili teorijski očekivanu faktorsku strukturu UOG-a s četiri dimenzije. U istraživanju je dobivena stabilna jednodimenzionalna struktura, a pouzdanost tipa unutarnje konzistencije je zadovoljavajuća ($\alpha = .824$). Regresijskom analizom utvrdili smo pozitivan doprinos subjektivnog doživljaja uspješnosti ($\beta = .431$) grupnoj koheziji te negativan doprinos ukupnog broja bodova koje je klub ostvario na kraju sezone ($\beta = -.309$) pri čemu zajedno objašnjavaju oko 20% varijance grupne kohezije. U skladu s nalazima brojnih istraživanja u području sporta (Mullen & Copper, 1994; Carron, Bray, & Eys, 2002), rezultati našeg istraživanja dijelom ukazuju na važnost grupne kohezije u postizanju uspjeha sportskih timova. Međutim negativan odnos objektivnog pokazatelja uspješnosti i grupne kohezije kao i nepotvrđena teoretski pretpostavljena faktorska struktura UOG- a, ukazuju na potrebu za daljnjom primjernom ovog instrumenta i budućim istraživanjima koja će razmotriti odnos grupne kohezivnosti i uspjeha različitih sportskih timova u različitim okolnostima u kojima se natječu.

Ključne reči: grupna kohezija, sportski timovi, timski uspjeh, Upitnik ozračja grupe

Relationship between group cohesion and team success in professional sport

It is not unusual that after a sport success we often witness group sport players claiming that group relation and group atmosphere played a great role in their success. Carron, Widmeyer, & Brawley (1985) conceptual model of group cohesion is widely recognized theoretical framework on which many research in sport psychology are based on. Model assumes that group members hold two predominant types of social cognitions about the cohesiveness of the group: group integration and individual attractions to the group and two fundamental orientations in a group member's perceptions: task and social aspects of group involvement, what makes four dimension of group cohesiveness. According to authors these group cohesion dimensions contribute team sport performance. Therefore the aims of this study were to determine the factor structure and metric characteristic of Group Environment Questionnaire (GEQ- Carron, Widmeyer, & Brawley, 1985) and to examine the relationship between group cohesion dimensions and success of professional sports clubs in example of the 1st Croatian soccer league. The study included 177

---

professional football players from 9 Croatian 1st league clubs. Players evaluated group cohesion of their own team by using GEQ. The research involved two indicators of team success. The objective indicator was the number of points at the end of the season and subjective indicator was assessment of performance of their own team. The results didn't confirm, theoretically expected, four factor structure of GEQ. The results showed one stable factor structure with satisfactory reliability ($\alpha = .824$). Furthermore, the results obtained using linear regression showed us significant positive contribution of self-reported team success ($\beta = .431$) and negative contribution of number of points at the end of season ($\beta = -.309$) explaining together approximately 20% group cohesion variance. In concordance with results of many other research in sport psychology (Mullen & Copper, 1994; Carron, Bray, & Eys, 2002), our results partly indicate importance of group cohesion in team sport success. However, due to the negative relationship between objective indicator of team success and group cohesion and non-confirmed four-factor structure of GEQ, future research are needed for further examination of psychometric characteristics of GEQ and the relationship of various team sport group cohesion and success in different competing settings.

Keywords: group cohesion, sports teams, team success, Group Environment Questionnaire

.....

Jasna Milošević-Đorđević^a, Iris Žeželj^b

^a Odsek za psihologiju, Fakultet za medije i komunikacije, Univerzitet Singidunum, Beograd

^b Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Email: jasna.milosevic@fmk.edu.rs

Socio-demographic profile of online and offline civic activism

The rise of the Internet in recent years substantially expands the forms of potential civic participation. The Internet offers the opportunity for users to share their opinions, form virtual groups and pressure the authorities without sharing physical space and without direct interpersonal contact. As different set of skills seems to be required for online and offline activism, it was hypothesized that the socio-demographic profiles of the two may at least be partially different. The first aim of this study was to find out to what extent people in Serbia participate in offline and online actions and which actions they are more likely to take part in. The second aim was to investigate and compare socio-demographic predictors of traditional (offline) and online forms of actions. Online and offline civic participation were assessed by parallel versions of activism scale, in which participants were asked to mark in which activities they took part. It was followed by a set of standard of socio-demographic questions including: age, gender, educational level, settlement type (urban or rural), and household monthly income. The data was collected in 2012 on a nationally representative sample ($N = 2014$) of Serbian population older than 12. Serbian citizens are more likely to have taken part in real than virtual civic actions (1.95 versus 0.9 actions out of five on average) ($F(1, 1935) = 731.5, p = .00$). Hierarchical regression yielded

---

different socio-demographic predictors of online and offline activism. When it comes to predicting online civic participation, age was the most dominant and statistically most significant predictor ($\beta = .303$; $R^2 = .092$, $p = .000$), followed by type of settlement ($\beta = .317$; $R^2 = .009$, $p = .002$). There was a small and marginally significant contribution of education ($\beta = .325$; $R^2 = .005$, $p = .027$) and gender ($\beta = .331$; $R^2 = .004$, $p = .041$). The most significant predictor of offline participation is education ($\beta = .222$; $R^2 = .049$, $p = .000$), but gender ($\beta = .263$; $R^2 = .020$, $p = .000$) and household monthly income ($\beta = .292$; $R^2 = .016$, $p = .000$) are also significant. Somewhat unexpected, the traditional forms of civic activism seem to be more typical for higher educated males with higher income. Partially different profile emerged for online activism: younger, urban, higher educated male. It seems that privileged groups are more likely to participate in both online and offline civic actions, but that age is the most important factor differentiating the two types of activism.

Keywords: online, offline, civic activism, socio-demographic predictors

.....

Valentina Baić^a, Sanja Batić^b

^a Kriminalističko policijska akademija, Beograd

^b DOO "DES", Novi Sad, preduzeće u restukturaciji

Email: sonovanja@gmail.com

Efekti „brief“ treninga o važnim bihevioralnim znakovima laganja

Ovo istraživanje je sprovedeno na uzorku veličine 100 ispitanika (43 muškarca i 57 žena, starosti 21-24 godine), studenata Kriminalističko policijske akademije i Medicinskog fakulteta, podeljenih u dve po veličini jednake grupe, eksperimentalnu i kontrolnu. Osnovni cilj istraživanja odnosio se na utvrđivanje efekta „brief“ treninga u detekciji laganja, primenom određenih verbalnih i neverbalnih bihevioralnih znakova. Stimulusni set činilo je ukupno 24 video zapisa na kojima su bili prikazani intervjui sa demonstratorima, koji su davali lažne i istinite iskaze. Svi ispitanici su vršili procenu različitih iskaza, kako bi se izbegao tzv. „efekat učenja“. U pripremnoj fazi istraživanja zadatak obe grupe ispitanike sastojao se u proceni istinitosti 8 iskaza (4 lažna i 4 istinita), na osnovu njihovog prethodnog znanja, intuicije ili implicitnih teorija. U prvoj fazi istraživanja ispitanici eksperimentalne grupe su nakon treninga o verbalnim znakovima laganja procenjivali istinitost 4 iskaza na osnovu verbalnih znakova dok su ispitanici kontrolne grupe posle treninga neverbalnim znakovima procenjivali istinitost 4 iskaza na osnovu neverbalnih znakova. U drugoj fazi fokus obuke i vrsta znakova je zamenjena. Za potrebe ovog istraživanja sačinjen je upitnik koji se sastojao od liste bihevioralnih znakova. Prvu grupu su činili neverbalni znakovi: ilustracije, kontakt sa očima, osmehivanje, klimanje glavom, samododirivanje, pokreti šake i prstiju, pokreti nogu i stopala, dosećanje, skretanje pogleda, sleganje ramenima. Drugu grupu su činili sledeći verbalni znakovi: duži odgovori, kraći odgovori, period kašnjenja, učestalost pauza, oklevanje u govoru, priznanje da se nečega ne seća, količina, kvalitet i opširnost detalja, suvišni detalji

(nepotrebni detalji), neobični detalji (jedinствени detalji) i self-reference. Rezultati dvosmerne analize varijanse za ponovljena merenja pokazali su da postoji statistički značajan efekat interakcije merenja i roda (parcijalna $\eta^2 = .042$; $F(1, 96) = 4.196$, $p = .05$) i interakcije grupe i roda (parcijalna $\eta^2 = .016$; $F(1, 96) = 1.592$, $p = .05$). Rezultati pokazuju da su ispitanice iz eksperimentalne grupe ispravnije ocenjivale istinitost iskaza nakon oba treninga, a da su u kontrolnoj grupi ispitanice bile lošije posle prvog predavanja, a bolje posle drugog. Utvrđeno je da su ispitanici bili značajno bolji u drugom merenju (parcijalna $\eta^2 = .052$; $F(1, 96) = 5.267$, $p = .05$). Zatim je utvrđeno da je eksperimentalna grupa imala bolji rezultat od kontrolne u oba merenja (parcijalna $\eta^2 = .266$; $F(1, 96) = 34.743$, $p = .05$). Rezultati ukazuju da trening povećava uspeh u utvrđivanju istinitosti iskaza i da su bolje rezultate postigli ispitanici koji su u prvom predavanju obučeni za posmatranje verbalnih znakova od ispitanika koji su prvo obučavani za uočavanje neverbalnih znakova.

Ključne reči: detektovanje laganja, „brief“ trening, neverbalni bihevioralni znakovi, verbalni bihevioralni znakovi

Effects of "brief" training on the important behavioural signs of deception

This study was conducted on a sample size of 100 respondents (43 men and 57 women, aged 21-24 years), students of Police Academy and Medical School, divided into two equal groups by size, experimental and control. The main aim of this research is to identify the effect of "brief" training in deception detection with the application of certain verbal and non-verbal behavioral signs. Stimulus set consisted of a total of 24 videos in which they were shown interviews with demonstrators, who have made false and true statements. All subjects performed the assessment of different statements, in order to avoid "the learning effect". In the preparatory phase of the research task both groups consisted in assessing the truthfulness of the testimony of 8 (4 and 4 false true), based on their previous knowledge, intuition or implicit theories. In the first phase of the study subjects in the experimental group after training on verbal signs of lying assessed the veracity of the testimony of four of the verbal signs while control subjects after training non-verbal signs assessed the veracity of 4 statements based on non-verbal cues. In the second phase, the focus of training and the type of characters was replaced. For the purposes of this research has been made questionnaire consisted of a list of behavioral signs. The first group consisted of non-verbal signs: illustration, eye contact, smiling, nodding, self-touching, wrist and finger movements, movements of the legs and feet, remembering, looking away, shrugging. The second group consisted of the following verbal signs: long answer, short answer, time delay, frequency, pause, hesitation in speech recognition that something you remember, quantity, quality and extensiveness of detail, the detail (unnecessary details), unusual details (unique details) and self-reference. Results of 2-way ANOVA for repeated measures showed a statistically significant interaction effect of gender and measurement (partial $\eta^2 = .042$, $F(1, 96) = 4.196$, $p = .05$) and the interaction between group and gender (partial $\eta^2 = .016$; $F(1, 96) = 1.592$, $p = .05$). The results show that the female from the experimental group accurately evaluated the credibility of the testimony after each workout, and that in the control group male participants were worse after the first training, and the better after the second. It was found that the subjects were significantly

---

better in the second measurement (partial $\eta^2 = .052$, $F(1, 96) = 5.267$, $p = .05$). Results showed that the experimental group had better results than the control in both measurements (partial $\eta^2 = .266$, $F(1, 96) = 34.743$, $p = .05$). The results indicate that training increases the success in the truth detection and that training in the observation of verbal signs forms better base for deception detection than training in the detection of the non-verbal signs.

Keywords: detecting deception, "brief" training, non-verbal behavioural signs, verbal behavioural signs

.....

Bojan Lalić, Iris Žeželj

Department of Psychology, Faculty of Philosophy, University of Belgrade

Email: bolalic@gmail.com

How intergroup contacts relate to social distance towards Muslims in conflict and non-conflict environments

Previous research suggests that intergroup contact (especially closer contact, e.g. friendship) can diminish intergroup prejudice and strengthen the positive relations in multiethnic communities (Allport, 1954; Pettigrew & Tropp, 2006). However, the type of environment might determine the impact of contact in reducing prejudice: in conflict surroundings, with high tensions between ethnic groups, contact might not excerpt the same impact as in non-conflict surroundings, with more harmonious ethnic relations (Oliver & Wong, 2003). In this research we examined how quantity and quality of contact with Muslims relates to attitudes towards Muslims in Kosovska Mitrovica and Subotica. We opted for the two municipalities as they differ in the closeness of conflict and ethnic composition: whilst Kosovska Mitrovica is ethnically segregated, with high tensions between Serbs (predominantly orthodox) and Kosovo Albanians (predominantly Muslim), Subotica is multiethnic community with no recent history of conflict. We tested 100 Serbian university and high school students (average age 18.34) from both municipalities, and controlled for socio-demographic characteristics of the two sub-samples. We measured quantity and quality of contact with two mini scales adapted for this research (Likert type, ranging from one to five). Social distance towards Serbs and Muslims was measured by standard cumulative scale presenting seven relations differing in closeness with total score ranging from 0 (no distance at all) to 7 (maximum social distance). We calculated relative own group preference by subtracting the out-group score from in-group score. Results revealed significantly higher social distance in Kosovska Mitrovica than in Subotica ($t(98) = 2.22$, $p = .029$). Social distance was also higher in groups with less contact (by median split), both in quantity ($t(76) = 7.958$, $p = .000$) and quality ($t(84) = 8.047$, $p = .000$). Hierarchical regression analysis demonstrated that quality of contact with Muslims predicted social distance towards this group (R^2 -change = .200, F -change = 24.507, $p = .000$), while contact quantity was not a significant predictor of social distance. Type of

environment (conflict and non-conflict) demonstrated smaller, but still significant impact on social distance (R^2 -change = .097, F -change = 13.383, p = .000). As expected, Serbian adolescents who lived in less conflict areas and had more quality contact with their Muslim peers exhibited less distance towards this group in general. However, the impact of contact (quality and quantity) was not moderated by the type of environment. Our results suggest that the amount of contact with out-groups does not predict social distance towards its members, but that quality of contact seems to be strongly related with lesser amount of distance. Contact quality seems to be more important predictor of social distance than macro environmental variables, such as presence of conflict.

Keywords: social distance towards Muslims, intergroup contact, contact quality and quantity, conflict environment

.....

Jelena Malinić

Filozofski fakultet Pale, Univerzitet u Istočnom Sarajevu

Email: malinic@paleol.net

Empatija i socijalno neprihvatljivo ponašanje

Problem istraživanja operacionalizovan je kao analiza relacija između empatije i socijalno neprihvatljivog ponašanja. Zbog relativnosti društvenih propisa kojima se reguliše ponašanje ljudi u društvu postoji teškoća definisanja socijalno neprihvatljivog ponašanja. Regulisanje ponašanja društvenim propisima je tijsno povezano sa različitim kulturama življenja. Međutim, ono što je zajedničko za sve oblike socijalno neprihvatljivog ponašanja je to što su društveno neprihvaćeni i izazivaju društveno reagovanje s ciljem da se redukuju. Odnosno, socijalno neprihvatljivo ponašanje je svako ponašanje kojim se krše pravne i društvene norme, i ukoliko je društveno vidljivo izaziva spontano i organizovano reagovanje u namjeri da se zaštite društvena dobra i vrijednosti, ali i akteri takvog ponašanja. Empatija nastaje kao oblik samosvijesti i što bolje poznamo sopstvene emocije, vještije ćemo iščitavati tuđa osjećanja. Razvijenost empatije kod odrasle osobe možemo procjeniti na osnovu toga da li je osoba ostvarila kognitivni doživljaj sebe, i kognitivni doživljaj drugih kao različitih fizičkih entiteta s nezavisnim unutrašnjim stanjima, ličnim identitetima i životima van situacije, odnosno, drugim riječima, da li mogu da razlikuju ono što se dešava drugima od onog što se dešava njima. Cilj istraživanja odnosi se na utvrđivanje povezanosti između skorova na pojedinačnim dimenzijama empatije i socijalno neprihvatljivog ponašanja. Uzorak se sastojao od 304 ispitanika uzrasne dobi od 16-27 godina, od čega su 168 ženskog, a 136 muškog pola. Primjenjeni statistički postupak je Spirmanov koeficijent koleracije. Instrumenti koji su korišćeni u ovom radu su: EMI - Upitnik za procjenu empatije (Genc, Mitrović i Čolović, 2009) i Skala socijalno neprihvatljivog ponašanja (Koledin, 2011). Rezultati pokazuju da između dimenzija empatije i socijalno neprihvatljivog ponašanja mladih postoji statistički značajna povezanost. Dimenzije empatije Empatiju sa negativnim emocionalnim stanjima EN ($r = -.142$ $p < .01$); Empatija sa pozitivnim emocionalnim stanjima EP ($r = -.228$ $p < .01$); Empatija kao socijalna uloga SU ($r =$

-.176 $p < .01$); Emocionalne reakcije isprovocirane empatijom RE ($r = -.242$ $p < .01$) predstavljaju značajan faktor u etiologiji socijalno neprihvatljivog ponašanja. Rezultati sugeriraju da nedostatak sposobnosti da se empatiče kako sa prijatnim, tako i sa neprijatnim emocijama drugih, kao i sklonost ka nezainteresovanosti za potrebe i probleme drugih, i niski skorovi na dimenziji ličnosti RE ukazuju na afektivnu isključenost iz socijalnog okruženja i prisustvo psihopatskog afekta su statistički značajno povezani sa socijalno neprihvatljivim ponašanjem. Istraživanje ima praktični cilj u smjeru preventivnog djelovanja na sprovođenju edukativnih programa posvećenih razvijanju emocionalne pismenosti u interpersonalnim odnosima sa vršnjacima s namjerom da se redukuje socijalno neprihvatljivo ponašanje.

Ključne reči: empatija, socijalno neprihvatljivo ponašanje

Empathy and anti-social behaviour

The research problem is operationalized as the analysis of the relationship between empathy and anti-social behavior. Because of the relativity of social policies that regulate the behavior of people in society there is a difficulty of defining anti-social behavior. The regulation of social behavior legislation is closely connected associated with different cultures living. However, what is common to all forms of anti-social behavior is that they are accepted by the society and provoke social responses in order to reduce. That is, anti-social behavior is any behavior that violates the law and social norms, and if socially visible causes spontaneous and organized response in order to protect public property and value, but actors such behavior. Empathy develops as a form of self-awareness and better know their emotions more skilled we will read and interpret other people's feelings. The development of empathy in adults may be seen on the basis of whether the entity has a cognitive experience of self and cognitive experience of others as different physical entities with independent inner states, personal identities and lives out of the situation, or, in other words, is able to distinguish what what is going on other than what is happening to them. The aim of the research was to measure the correlation between scores on individual dimensions of empathy and anti-social behavior. The sample consisted of 304 respondents age 16-27 years of age, of whom 168 are women and 136 are men. The applied statistical method is koeficijet Spearman correlations. The instruments used in this paper: EMI questionnaire to assess empathy (Genc, Mitrovic, & Čolović, 2009) and the Scale of socially unacceptable behavior (Koledin, 2011). The results show that between the dimensions of empathy and anti-social behavior among young people there is a statistically significant correlation. Dimensions of empathy empathy with negative emotional states EN ($r = -.142$ $p < 0.01$); empathy with positive emotional states EP ($r = -.228$ $p < .01$); Empathy as a social role are ($r = -.176$, $p < .01$), emotional reactions provoked empathy RE ($r = -.242$ $p < .01$) are a significant factor in the etiology of socially unacceptable behavior. The results suggest that the lack of ability to empathize with both pleasant, and unpleasant emotions with others and a tendency to the needs and problems of others, and low scores on the personality dimensions of RE indicate affective. Exclusion from the social environment and the presence of psychopathic affect the statistical significantly associated with anti-social behavior. The research has a practical aim in the direction of preventive action to implement educational programs devoted to the development of emotional literacy in interpersonal relationships with peers with the intention to reduce anti-social behavior.

Keywords: empathy, anti-social behavior

TRENDOVI U PSIHOLOŠKOJ PRAKSI

Svetlana Čičević^a, Milkica Nešić^b

^a Faculty of Transport and Traffic Engineering, Belgrade

^b Faculty of Medicine, University of Niš

Email: s.cicevic@sf.bg.ac.rs

Onlajn aplikacije u nastavi ergonomije

Uprkos neprestanom razvoju savremenih tehnologija, danas je još uvek pri izvođenju pojedinih radnih zadataka nezaobilazno ručno rukovanje teretom. Pri tome je radnik izložen naporima koji mogu uticati na njegovo zdravlje. Oboljenja motornog sistema povezana sa radom predstavljaju oštećenja telesne konstitucije - mišića, zglobova, tetiva, vezivnog tkiva, nerava, kostiju i periferne cirkulacije, uzrokovana ili pogoršana zbog radnih aktivnosti i okruženja u kome se rad obavlja. Navedena oštećenja najčešće zahvataju leđa, vrat, ramena i ruke, ali mogu zahvatiti i noge. Ručno prenošenje tereta, predstavlja svako prenošenje ili pridržavanje tereta od strane jednog ili više zaposlenih, uključujući podizanje, spuštanje, guranje, vučenje, nošenje ili pomeranje tereta pri kome, usled njegovih karakteristika ili nepovoljnih ergonomskih uslova, postoji rizik od nastanka povrede ili oboljenja. Bitna komponenta rukovanja teretom je ponavljanje radnog zadatka, koje se definiše učestalošću pokreta, brojem izvođenja radnih operacija i njihovim ponavljanjem tokom radne smene. Negativne posledice ručnog prenošenja tereta ogledaju se u smanjenju efikasnosti i pogoršanju kvaliteta rada i života, kao i povećanim izdacima društva zbog posledica bolesti. Zbog svega navedenog rukovanje teretom zaslužuje posebnu pažnju. Procena rizika pri ručnom prenošenju tereta je postupak kojim se utvrđuje nivo rizika u pogledu nastanka povreda i profesionalnih oboljenja i određivanje mera za njegovo uklanjanje ili smanjenje. Da bi se rizici mogli prepoznati na radnom mestu neophodna je edukacija stručnjaka iz oblasti ergonomije, tokom studiranja. Kako se mnoga merenja ne mogu sprovesti u terenskim uslovima, bilo zbog opasnosti po bezbednost radnog procesa, ili usled ekonomske neisplativosti, simulacija realnih uslova uveliko pomaže u sticanju neophodnih znanja o ručnom prenošenju tereta. Postoji veliki broj onlajn aplikacija pomoću kojih se može simulirati ovaj proces. One podrazumevaju unos i variranje brojnih parametara konkretnog zadatka i trenutnu procenu napora radnika. Maksimalno dozvoljena težina tereta koji se ručno prenosi, određuje se obzirom na pol i uzrast radnika i zavisi od intenziteta, učestalosti i dužine trajanja fizičkog opterećenja, karakteristika tereta, položaja tela, uslova na radnom mestu, kao i radnog iskustva radnika. Izlazni rezultat nam govori koliki procenat pojedinaca u opštoj populaciji može da obavi zadatak bez prekomernog naprezanja. Ako zadatak može da obavi 75% ženske populacije zadatak se smatra aktivnošću niskog rizika, dok, ukoliko, na primer, zadatak može izvesti manje od 10% muškaraca, potrebno je intervenisati i primeniti mere za smanjenje ili uklanjanje rizika. Ovakva interaktivna aplikacija je veoma korisna za obučavanje studenata u nastavi jer omogućava brzo i lako sticanje praktičnih znanja o realnim radnim situacijama, pri čemu je i veoma efikasna, jer povećava motivaciju studenata, olakšava usvajanje gradiva i podstiče timski rad.

Ključne reči: ergonomija, procena rizika, ručno rukovanje teretom, onlajn aplikacija

---

Online applications in ergonomics courses

Many industrial tasks require workers to manually lift, lower, carry, push, or pull heavy materials. Such tasks can result in injuries and contribute to a large percentage of musculoskeletal disorders when the physical demands exceed the workers capabilities. Scientific evidence shows that ergonomic interventions could be the solution. Many online applications are available within ergonomics courses providing valuable user interface with a list of common Manual material handling tasks. The calculator display percentage of individuals in the general population that could perform tasks without over exertion (the task which could be performed by 75 % of women, represents low-risk activity, while if the task can be performed by less than 10 % of men, it indicates high priority for task redesign) based on Liberty Mutual Tables. The advantages of online application include capability to realistically simulate industrial work and redesign jobs resulting in health improvement, psychological comfort and economic benefits.

Keywords: manual material handling, risk estimation, liberty Mutual Tables, online courses, ergonomics

.....

Siniša Brlas

Zavod za javno zdravstvo "Sveti Rok" Virovitičko-podravske županije, Virovitica

Email: sinisa.brlas@vt.t-com.hr

Trendovi u psihologiji ovisnosti u Hrvatskoj

Područje psihologije ovisnosti značajno se razvija, a psihologija i psiholozi prepoznaju prostor za napredovanjem i razvojem struke u ovome području. U radu se daje pregled publikacija Siniše Brlasa, psihologa u u Djelatnosti za prevenciju i izvanbolničko liječenje ovisnosti sa zaštitom mentalnog zdravlja Zavoda za javno zdravstvo „Sveti Rok“ Virovitičko-podravske županije (Hrvatska), iz područja psihologije ovisnosti. Javnozdravstveni sustav u Republici Hrvatskoj nositelj je aktivnosti prevencije ovisnosti i tretmana ovisnika, organiziran je na županijskoj razini s krovnim Hrvatskim zavodom za javno zdravstvo. Psiholozi u zavodima imaju važnu ulogu u planiranju, programiranju, provedbi i evaluaciji preventivnih aktivnosti kao i tretmanu ovisnika, a publikacije koje se ovdje prikazuju pomažu pozicionirati ulogu psihologije u prevenciji i suzbijanju ovisnosti u interdisciplinarnom kontekstu, od definiranja pojmova, organizacije preventivnih aktivnosti, tretmana ovisnika do evaluacije provedenih postupaka slijedom hrvatske Nacionalne strategije. Knjiga „Važno je ne započeti; neki temeljni pojmovi psihologije ovisnosti“ razmatra osnovne pojmove ovisnosti i ovisničkog ponašanja iz perspektive psihologijske struke. „Terminološki opisni rječnik ovisnosti; opis važnih termina iz područja ovisnosti o drogama, alkoholizma i problematičnog i patološkog kockanja“ opisuje najvažnije pojmove iz područja ovisnosti o drogama, alkoholizma i problematičnog i patološkog kockanja. Publikacija „Planiranje, programiranje i evaluacija preventivnih aktivnosti“ opisuje metodologiju izrade preventivnih

programa. Knjiga „Kako pronaći izlaz; vodič za pomoć u suzbijanju ovisnosti među djecom i mladima“ vodič je kroz postupke prevencije i suzbijanja ovisnosti među djecom i mladima. Publikacija „Savjetodavni rad s ovisnicima“ opisuje metodologiju i tehnike savjetodavnog rada s ovisnicima i daje program savjetodavnog rada koji autor već godinama provodi u neposrednom radu s ovisnicima. Publikacija „Komunikacija s ovisnicima“ donosi spoznaje o mogućnostima i ograničenjima komunikacije s ovisnicima. Publikacija „Kako znati kamo idemo; vrjednovanje i samovrjednovanje rada s ovisnicima“ donosi koncept evaluacije rada s ovisničkom populacijom. Osim što donose iskustvene spoznaje u području prevencije i suzbijanja ovisnosti, ove publikacije su korisna pomoć stručnjacima u ovome području te promoviraju psihologiju kao neizostavnu suradničku struku u interdisciplinarnom kontekstu pristupu borbi protiv ovisnosti.

Ključne reči: psihologija ovisnosti, publikacije

Trends in psychology of addiction in Croatia

An overview of publications from the field of psychology of addiction written by psychologist Siniša Brlas can be found in this paper. The author uses his experience as an approach to cover the overall area of prevention and suppressing addiction; from defining the most important terms to organizing preventive activities, treating addicts and evaluating completed expert procedures and activities.

Keywords: psychology of addiction, publications

.....

Nikola Petrović^a, Bejan Šaćiri^b

^a *Visoka medicinska škola strukovnih studija "Milutin Milanković"; Viktimološko društvo Srbije i Centar za unapređivanje i zaštitu psihičkog zdravlja; Odbor za etička pitanja Društva psihologa Srbije*

^b *Viktimološko društvo Srbije*

Email: oksel@open.telekom.rs

Sličnosti i razlike etičkih kodeksa udruženja psihologa u zemljama bivše Jugoslavije

Kao jednu od preventivnih mera za sprečavanje etičkih prekršaja, psiholozi su osmislili etičke kodekse, dokumente sa određenim pravilima i standardima koje bi trebalo poštovati. Savez organizacija psihologa Jugoslavije je 1984. godine doneo savezni etički kodeks, koji nije izbegao ideološki pečat komunizma, iako je nudio neka dobra rešenja. Nakon raspada SFRJ, udruženja psihologa u bivšim republikama Jugoslavije razvijala su se nezavisno, a stari savezni kodeks je zaboravljen. Krenulo se ispočetka i ugledalo na neka već postojeća rešenja u inostranstvu, a većina kodeksa usklađeno je sa evropskim meta kodeksom, kojeg je 1995. godine donela, a 2005. godine revidirala Evropska federacija psiholoških asocijacija. Za razliku od drugih udruženja,

Društvo psihologa Srbije odabralo je da novi kodeks godine napravi tako da bude potpun, precizan, bez upliva različitih ideologija i stranih uticaja, informativan, logički koherentan i otvoren. Upravo zbog ove poslednje osobine, Odbor za etička pitanja Društva psihologa Srbije odlučio je da ga u narednom periodu dopuni pominjanjem principa iz meta kodeksa EFPA kako bi ispunila zahtev ove federacije, čiji je DPS član. I pored toga, naš kodeks će ostati zasnovan na deontološkoj etici i po tome se u najvećoj meri razlikuje od kodeksa udruženja iz država iz okruženja. Cilj ovog rada bio je da kvalitativnom analizom utvrdi sličnosti i razlike trenutno važećih kodeksa za psihologe u Srbiji, Hrvatskoj, Federaciji BiH, Republici Srpskoj, Sloveniji i BJR Makedoniji. Rezultati ukazuju na to da su autori kodeksa na različite načine prišli stvaranju ovih dokumenata. Dok je slovenački kodeks u najvećoj meri sličan evropskom meta kodeksu, srpski je u najvećoj meri svojstven. U radu će biti prikazani rezultati analize različitih osobina ovih dokumenata: obima, prisustva principa, sadržaja preambule, regulisanje istraživačke delatnosti, kao i odnosa prema korisnicima usluga, javnosti i kolegama.

Ključne reči: etički kodeksi, sličnosti, razlike, bivša Jugoslavija

Similarities and differences of ethical codes of psychological societies in ex-Yugoslavia

After the dissolution of Yugoslavia, the associations of psychologists in the former republics of Yugoslavia have developed independently, and the old federal code of ethics was forgotten. The aim of this study was to analyze the similarities and differences between the current codes for psychologists in Serbia, Croatia, Federation of Bosnia and Herzegovina, Republic of Srpska, Slovenia and Macedonia. The results indicate that the authors of the codes approached the creation of these documents in different ways. While the Slovenian Code is very similar to the meta-code of the European Federation of Psychological Associations, the Serbian is very idiosyncratic. The paper presents the results of the analysis of different properties of these documents: scale of the documents, the presence of principles, contents of the preamble, the regulation of research activities, and also the regulations of relationships to service users, the public and colleagues.

Keywords: ethical codes, similarities, differences, ex-Yugoslavia

.....

Maja Kolega

Veleučilište VERN¹, Zagreb

Email: maja.kolega@vern.hr

Profesionalno sagorijevanje psiholog(inj)a u obrazovanju

Profesionalno sagorijevanje može se odrediti kao stanje fizičke, emocionalne i mentalne iscrpljenosti koja se javlja kao posljedica dugotrajne izloženosti emocionalno zahtjevnim

---

situacijama na radnome mjestu. U obrazovnom okruženju postoje brojna istraživanja profesionalnog sagorijevanja prvenstveno kod nastavnika, dok su istraživanja sagorijevanja psiholog(inj)a i stručnih službi u obrazovnim institucijama ograničenog broja. Radi specifičnog obilježja pomagačkih struka i kompleksnog radnog mjesta koje uključuje višestruke uloge, psiholozi/ginje mogu biti pod visokim rizikom profesionalnog sagorijevanja, o čemu posebno treba voditi računa pri planiranju njihove profesionalne podrške. Cilj ovog istraživanja bio je utvrditi stupanj profesionalnog sagorijevanja školskih psiholog(inj)a u Hrvatskoj. U istraživanju je sudjelovalo 149 školskih psiholog(inj)a koji su popunili on line anketu. Rezultati na Maslachinom upitniku profesionalnog sagorijevanja pokazuju srednju razinu emocionalne iscrpljenosti i osobnog postignuća, i nisku razinu depersonalizacije kod školskih psiholog(inj)a. Ipak, 29% sudionik/ca pokazuje visok rezultat sagorijevanja na skali osobnog postignuća, 19% pokazuje visoke rezultate na skali emocionalne iscrpljenosti i 9% na skali depersonalizacije. Značajna pozitivna povezanost pronađena je između zadovoljstva poslom i dimenzije osobnog postignuća i negativna povezanost između zadovoljstva poslom i ostalih dimenzija sagorijevanja.

Ključne reči: profesionalno sagorijevanje, psiholozi/ginje, obrazovanje

Professional burnout of psychologists in education

Professional burnout can be defined as a state of physical, emotional and mental exhaustion, which occurs as a result of long term exposure to emotionally demanding situations in the workplace. In the educational environment, there are numerous studies of burnout primarily at teachers, while researches of psychologist and professional services are limited. The purpose of this study was to determine the burnout of school psychologist in Croatia. The sample included 149 school psychologists who filled on line survey. The results of the Maslach Burnout Inventory show high levels of emotional exhaustion and personal achievement, and low levels of depersonalization. However, 29% of participants showed a high score on a personal achievement dimension, 19% showed high scores on an emotional exhaustion dimension and 9% on a dimension of depersonalization. A significant positive correlation was found between job satisfaction and dimension of personal achievement and a negative correlation between job satisfaction and other dimensions of burnout

Keywords: professional burnout, psychologists, education

POSTER PREZENTACIJE

Katarina Suvajdžić, Đorđe Milojević

Pravne i poslovne akademske studije "Dr Lazar Vrkić", Novi Sad

Email: katsuv90@gmail.com

Polne razlike u narcisoidnosti i makijavelizmu

U današnjem društvu, gde se svakodnevno ističu slava, uspeh i takmičenje osobine poput narcisoidnosti i makijavelizma su sve više izražene. Cilj ovog istraživanja jeste da se utvrdi da li postoje razlike između žena i muškaraca u pogledu komponenti narcisoidnosti i makijavelizma. Istraživanje je sprovedeno od maja do avgusta 2012. godine na uzorku od 151 ispitanika (63 muškarca i 88 žena), na teritoriji Vojvodine. Za merenje narcizma korišćen je upitnik NPI autora Drew Pinsky i S. Mark Young (1998). Skala je dihotomna, sastoji se od 40 parova oprečnih tvrdnji gde ispitanici zaokružuju jednu od tvrdnji iz svakog para za koju smatraju da se u većoj meri odnosi na njih. Skala se sastoji od sledećih subskala: Samodovoljnost, Superiornost, Egzibicionizam, Sklonost ka iskorišćavanju, Sujeta, Privilegovano pravo i Autoritarnost. Za merenje makijavelizma korišćena je skala MAK4 autora R. Christie and Florence L. Geis, koja se sastoji od četiri latentne dimenzije: Varanje, Amoralnost, Cinizam i Laskanje. Skala se sastoji od dvadeset tvrdnji, a zadatkom ispitanika je bio da izraze stepen slaganja, odnosno neslaganja sa tvrdnjom na skali od 1 do 5 (1 – uopšte se ne slažem, 5 – u potpunosti se slažem). Statistički značajne razlike između muškaraca i žena dobijene su na subskalama autoritarnosti ($t = 0.003$; $p < .01$) i superiornosti ($t = 0.029$; $p < .01$) u korist muškaraca, kada je skala narcisoidnosti u pitanju, dok su se statistički značajne razlike pokazale i na skali makijavelizma i to na komponentama cinizam ($t = 0.030$; $p < .05$) i laskanje ($t = 0.012$, $p < .05$), takođe u korist muškaraca.

Ključne reči: narcisoidnost, makijavelizam, polne razlike

Gender differences in Narcissism and Machiavellism

In the present society, where are fame, success and competition highlight every day, traits such as narcissism and machiavellianism are becoming more pronounced. The aim of this study is to determine whether there are differences between women and men in regarding components of narcissism and machiavellianism. The research has been conducted ia period between may and august year 2012, on made up of 151 examinees (63 males and 88 females), in territory of AP of Vojvodina. For narcissism measurements a NPI questionnaire authored by Drew Pinsky and S. Mark Young had been used. The scale is dichotomous, and is consisted of 40 conflicting statements of witch examinees mark one of the statements from a pair that they consider is greatly applied to themseves. This scale is madu up from specified subscales: self-sufficiency, superiority, exhibitionism, tendency towards exploitation, vanity, given privilege and authoritarianism. For machiavellianism measurements we used a MAK4 scale coauthored by R. Christie and Florence L. Geis, witch cosists of four latent dimensions: cheating, amorality, cynicism and blandishment. Scale consists of 20 statements and the task of examanees is to express the degree of agreement or disagreement with a statement on a scale from 1 to 5 (1 – I completely disagree, 5 – I completely agree). Statistically significant difference between men and women appeared on

subscales authoritarianism ($t = 0.003$, $p < .01$) and superiority ($t = 0.029$, $p < .01$) in favor of men, based on a narcissism scale, while a statistically significant differences were appeared on a machiavellianism scale in a components cynicism ($t = 0.003$, $p < .05$) and blandishment ($t = 0.012$, $p < .05$), also in favor of men.

Keywords: narcissism, machiavellianism, gender differences

•••••

Ivana Barišić^a, Petra Avi^b

^a II. Gimnazija, Osijek

^b Ekonomska i upravna škola, Osijek

Email: ivana.barisic85@gmail.com

Izvori stresa, anksioznost i samopoštovanje adolescenata

Prijelaz iz osnovne u srednju školu razdoblje je pojačanih zahtjeva okoline na mladu osobu. Cilj istraživanja je utvrditi izvore stresa kod adolescenata pri upisu u srednju školu, te provjeriti kako oni zajedno, te svaki posebno utječu na razinu samopoštovanja i anksioznosti. Svrha istraživanja je identificirati ključna područja na kojima je potrebno raditi s učenicima pri upisu u srednju školu, kako bi se što bolje prilagodili na novu sredinu. Problemi istraživanja su sljedeći: 1. Utvrditi razinu kumulativnog stresa, anksioznosti i samopoštovanja kod adolescenata i adolescentica pri upisu u srednju školu. 2. Ispitati odnos između pojedinih izvora stresa, anksioznosti i samopoštovanja. Sudionici u istraživanju bili su učenici 1. razreda dvije srednje škole u Osijeku. Sudjelovalo je 316 učenika, od čega 119 učenika (37.7%) i 197 učenica (62.3%), odnosno 181 učenik Ekonomske i upravne škole Osijek, a 135 učenika II. gimnazije Osijek. Prosječna dob sudionika je 16 godina. Učenici su za vrijeme satova razrednika popunili Skalu anksioznosti za djecu, Rosenbergovu skalu samopoštovanja i Upitnik općih podataka za učenike prvih razreda. Rezultati su pokazali da je škola najznačajniji izvor stresa za cijeli uzorak, dok su odnosi s prijateljima najmanji izvor stresa. Usporedbom rezultata ispitanika prema spolu utvrđene su značajne razlike u percepciji izgleda kao izvora poteškoća, pri čemu djevojke procjenjuju izgled kao značajno veći izvor poteškoća. U skladu s ranijim istraživanjima, značajne su i razlike prema spolu u ispitnoj i manifestnoj anksioznosti, te samopoštovanju. Daljnjim analizama izraženi kumulativni stres pokazao se značajnim prediktorom ispitne i manifestne anksioznosti, te rezultata učenika na skali samopoštovanja. Percipirane poteškoće s izgledom pokazale su se značajno i najviše povezane s navedenim varijablama, kao i poteškoće u školi ali nešto slabije. Poteškoće s prijateljima i roditeljima povezane su samo s manifestnom anksioznosti i samopoštovanjem, dok su poteškoće s braćom i sestrama značajno negativno povezane samo sa samopoštovanjem učenika. Rezultati ukazuju na važnost rada s mladima na prijelazu iz osnovne u srednju školu. Uz često uključene programe rade s učenicima na tehnikama učenja, bitno je raditi i na strategijama suočavanja sa stresom uopće, a sa djevojkama posebno na temama tjelesne slike o sebi i samopoštovanja.

Ključne reči: anksioznost, stres, izvori stresa, samopoštovanje, adolescencija

---

Sources of stress, anxiety and self-esteem in adolescents

The aim of the study was to identify the most common sources of stress in adolescence during the period of transition to high school, and to identify how they relate to the levels of anxiety and self-esteem. The study was conducted among 316 first grade students from two high schools in Osijek, the Economic and Administrative High School (57.3%), and the Second Gymnasium (42.7%), 37.7% males. The participants completed three questionnaires: the Anxiety Questionnaire for Children, Rosenberg's Self-esteem Scale Questionnaire, and the General Information Questionnaire for the First Grade Students. In general, students perceive school as the main source of stress. Gender differences were identified in levels of anxiety, self-esteem and sources of stress. Physical appearance as a source of stress shows the highest correlation to anxiety and self-esteem. It is therefore important for school psychologists to address this problem.

Keywords: anxiety, stress, sources of stress, self-esteem, adolescence

.....

Marija Milić^a, Ivana Duvnjak^a, Tena Velki^b

^a *Filozofski fakultet, Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku*

^b *Učiteljski fakultet u Osijeku*

Email: mmilic.os@gmail.com

Uloga dječje percepcije roditeljskog sukoba na prilagodbu djece u školi

Obitelj ima primarnu ulogu u djetetovom razvoju. Mnogobrojna istraživanja pokazuju negativan utjecaj promatranja obiteljskog nasilja na djetetovo funkcioniranje i prilagodbu. Cilj istraživanja bio je ispitati utjecaj dječje percepcije roditeljskih sukoba na njihovu prilagodbu u školi. U tu svrhu ispitali smo razlike između učenika s i bez izrečenih pedagoških mjera te između učenika s uzornim vladanjem i onih koji nemaju uzorno vladanje u percepciji intenziteta sukoba među roditeljima, samookrivljanju, osjećaju prijetnje te socijalnoj, akademskoj i emocionalnoj samoefikasnosti. Također smo provjerili povezanost percepcije roditeljskih sukoba i mjera samoefikasnosti te školskog uspjeha. U istraživanju je sudjelovalo 428 učenika (62% mladića i 38% djevojaka) prvog i drugog razreda srednjih strukovnih škola (prosječne dobi 15.9 godina). Učenici su popunjavali Skalu dječje percepcije sukoba među roditeljima i Upitnik samoefikasnosti za djecu. Učenici su također popunili upitnik kojim su ispitani sociodemografski podatci, školski uspjeh, vladanje i pedagoške mjere. Rezultati su pokazali kako učenici koji imaju izrečenu pedagošku mjeru percipiraju veći intenzitet sukoba među roditeljima ($F(1, 420) = 28.07; p < .01$), iskazuju višu razinu samookrivljanja ($F(1, 420) = 27.78; p < .01$) te osjećaju veću prijetnju ($F(1, 420) = 11.14; p < .01$). Također ovi učenici imaju slabiju akademsku samoefikasnost ($F(1, 437) = 35.88; p < .01$). Učenici koji nemaju uzorno vladanje percipiraju veći intenzitet sukoba među roditeljima ($F(1, 409) = 4.90; p < .05$), iskazuju višu razinu samookrivljanja ($F(1, 409) = 20.74; p < .01$) te imaju slabiju akademsku samoefikasnost ($F(1, 426) = 39.61; p < .01$). Korelacijska analiza pokazala je statistički

značajnu povezanost na svim mjerama (r od -0.11 do -0.32), u smjeru postojanja negativne korelacije između mjera percepcije sukoba među roditeljima i mjera samoefikasnosti. Također je dobivena i statistički značajna negativna povezanost školskog uspjeha s percepcijom intenziteta sukoba među roditeljima ($r = -0.15$) i samookrivljavanjem ($r = -0.24$). Možemo zaključiti da percepcija roditeljskog sukoba ima negativne učinke na učenikov akademski uspjeh i ponašanje u školi. Pojava problematičnog ponašanja djeteta u školi može poslužiti kao jedan od indikatora prisutnosti obiteljskog nasilja stoga je poželjno da se unutar školskog sustava uključi roditelje u preventivne programe ove problematike.

Ključne reči: sukob među roditeljima, samoefikasnost, pedagoške mjere

Role of children's perception of inter parental conflict on their school adjustment

The aim of our research was to examine the influence of children's perception of domestic violence on their school adjustment. Participants were high school students ($N = 428$) examined by Children's perception of inter parental conflict scale, Self-efficacy scale and registered pedagogical measures. Results have shown significant differences in children's perception of inter parental conflict, children's self-blame, feeling of threat and academic self-efficacy between students with and without registered/recorded pedagogical measures. Differences were also found in children's perception of inter parental conflict, children's self-blame and academic self-efficacy between students with and without exemplary behavior. Analysis have shown statistically significant correlation between all measures of children's perception of inter parental conflict and all measures of self-efficacy, and also a significant correlation between academic success, perception of inter parental conflict and children's self-blame.

Keywords: inter parental conflict, self-efficacy, pedagogical measures

.....

Alma Jeftić, Selvira Draganović

Psychology Program, Faculty of Arts and Social Sciences, International University of Sarajevo

Email: alma.jeftic@gmail.com

Razlike u Facebook postiranju: da li spol igra ulogu?

Bez obzira na dob, spol, i zanimanje, Facebook je postao ne samo vrlo važno sredstvo komunikacije nego i socijalnog umrežavanja i samopromocije. Korisnici FB-a preko svojih profila i postova odražavaju svoje raspoloženje i misli, postirajući vlastite i/ili komentirajući postove drugih korisnika. Znanstvenici su već istraživali odnos između korišćenja FB-a, sreće, profila objavljenih fotografija (sami, s partnerom, djecom, bez profilne fotografije, drugih slika bez osobnih karakteristika) i samopoštovanja. Osim toga, motivacija za upotrebu FB-a je bila predmet

---

interesovanja psihologa. Međutim, manji broj istraživanja je posvećen načinu na koji ga ljudi koriste ili utjecaju spola na upotrebu i svrhu korištenja FB-a. Bazirano na široj teoretskoj perspektivi evolucione psihologije prema kojoj muškarci i žene biraju različite strategije i preferencije pri izboru partnera, te različito usvajaju i šire informacije, u ovom istraživanju polazimo od pretpostavke da postoje razlike u upotrebi FB-a (što podrazumijeva i predstavljanje samog sebe i odabir postova za dijeljenje sa drugim korisnicima) kod muškaraca i žena. Stoga je cilj ovog istraživanja utvrditi da li spol igra ulogu u postiranju sadržaja kod FB korisnika. Da bi to istražili, u toku jednog mjeseca, trostrukom (ujutro, u podne i navečer) dnevnom provjerom i analizom sadržaja FB postova kod 50 muškaraca i 50 žena, promatrala se uloga spola na sadržaje postavljene i komentirane kod FB korisnika. Deset neovisnih procjenjivača je obavilo istraživanje, analizirajući FB postove svojih prijatelja u tri navrata, svaki drugi dan u periodu od mjesec dana pri čemu ispitanici nisu znali da su njihovi FB profili predmet ispitivanja, što je učinjeno s ciljem dobivanja vjerodostojnijih rezultata. Prethodno urađenom analizom sadržaja postova objavljenih na 100 FB profila muškaraca i žena došli smo do najčešće objavljivanih sadržaja te prema tome odredili kategorije za ispitivanje. Očekivano je da će muškarci na svojim FB profilima više objavljevati vijesti vezane za političke, dnevne, informativne i sportske događaje, a žene će više postavljati pozitivne izreke, smiješne fotografije, karikature, hranu/recepte, modne detalje i vijesti, dok će i jedni i drugi podjednako FB koristiti za samopromociju i humanitarne apele. Osim toga, online anketom s jednim otvorenim pitanjem, „koji vam je najčešći post na profilu“, te ponuđenim odgovorima: pozitivne izreke, političke vijesti, informativni postovi, smiješne karikature, obrazovni postovi, sportska zbivanja, hrana, moda, humanitarni apeli (kao čest fenomen iz socijalne psihologije o raspodjeli zajedničke odgovornosti) pokušao se utvrditi sadržaj te učestalost postiranih stvari. Rezultati su interpretirani u skladu sa širim teorijskim okvirom evolucione psihologije, a ukazuju na razlike među spolovima u FB postovima koji odražavaju raspoloženje i osjećaje korisnika, dok su humanitarni apeli podjednako objavljavani.

Gljučne reči: Facebook, spol, postovi, raspoloženje

Differences in Facebook Posts: Does Gender Matter?

Facebook has become very important communication mean regardless of age, gender, profession etc., but it is also used for networking and self promotion. Regardless of its impact Facebook profiles and posts reflect our moods and thoughts, which can be noticed by the news-feed, things shared, likes and comments on other users' posts. Researchers already investigated relationship between Facebook, happiness, profile photos posted (single, with partner, children, without profile photo, other images with no personal characteristic) and self-esteem. In addition, the motivation to use Facebook was the subject of interest of psychologists. However, a small number of researches are devoted to the way people use it, or the influence of gender on the use and purpose of Facebook. Based on the general theoretical perspective of evolutionary psychology, according to which men and women choose different strategies and preferences when choosing a partner, and variously adopt and disseminate information, in this study we assume that there are differences in the use of Facebook (which includes the presentation of ourselves and the selection of posts for sharing with other users) in men and women. The aim of

this study was to determine whether gender plays a role in the posting of content by Facebook users. To investigate this, in a month period, by triple daily checking (in the morning, noon and evening) of Facebook posts by 50 men and 50 women we studied the role of gender in the content posted and commented by Facebook users. Ten independent evaluators conducted the survey, analyzing Facebook posts from their friends three times every day for a period of one month in which the respondents were not aware that their Facebook profiles were analyzed, which is done in order to obtain reliable results. Previously done by analyzing the content of posts published on 100 Facebook profiles of men and women we discovered most frequently published content, and thus determined the categories for testing. It was expected that men on their Facebook profiles would publish more news related to political, daily, informative, and sporting events, and women would post positive sayings, funny pictures, cartoons, food / recipes, fashion accessories and news, while both would equally use Facebook for self-promotion and humanitarian appeals. In addition, the online survey with an open question, "what is your most often Facebook post" and offered answers: positive sayings, political news, informative posts, funny cartoons, educational posts, sports events, food, fashion, humanitarian appeals (as a common phenomenon in social psychology on the allocation of shared responsibility) was created in order to determine the content and frequency of Facebook posts. The results were interpreted in accordance with the general theoretical framework of evolutionary psychology, and show differences between the sexes in Facebook posts that reflect the mood and feelings of the user, while the humanitarian appeals were equally published.

Keywords: Facebook, gender, posts, mood

.....

Daniela Šincek, Jasmina Tomašić Humer, Domagoj Matanović, Gorka Vuletić

Department of Psychology, Faculty of Humanities and Social Sciences, J. J. Strossmayer Univesity of Osijek

Email: dsincek@ffos.hr

Doprinos li stvarna i percipirana sličnosti stavova zadovoljstvu odnosom sustanara?

Usklađenost sustanara u različitim segmentima pokazala se važnom za zadovoljstvo njihovim odnosom (Sprecher, 2011). Istraživanja ukazuju na važnost usklađenosti u npr. području osobina ličnosti (Kurtz & Sherker, 2003) i komunikacijskog stila (Martin & Anderson, 1995). Još je Heider (1946) u teoriji balansa postavio da slaganje dviju osoba u stavovima prema nekom objektu je povezana s njihovim međusobnim sviđanjem, a što potvrđuju i istraživanja (npr. Montoya, Horton & Kirchner, 2008). Cilj ovog istraživanja bio je ispitati doprinos sličnosti stavova (stvarne i/ili percipirane), kao i različitih demografskih varijabli zadovoljstvu odnosom sustanara. Očekivano je da će kvaliteti odnosa, odnosno zadovoljstvu odnosom, doprinositi prvenstveno doživljaj pojedinca da ima slične stavove sa sustanarom (percipirana sličnost), ali da će se utvrditi i

doprinos stvarne sličnosti stavova te dvije osobe. Istraživanje je provedeno na 206 stanara studentskog doma (52 muškog i 154 ženskog spola), odnosno, 103 istospolna para sustanara koji nisu u srodstvu. Prosječna dob sudionika iznosila je 21 godinu (od 18 do 26 godina). Sudionici su ispunili upitnik pomoću kojeg su ispitane različite karakteristike zajedničkog života (npr. dužina suživota, stupanj prethodnog odnosa tj. kakav su odnos imali prije sustanarstva u rasponu od nepoznavanja do jako dobrog prijateljstva, način na koji su sustanari smješteni zajedno). Nadalje, ispitani su stavovi sudionika prema različitim objektima stavova (nužnost rata, eutanazija, vjera u Boga, novac kao cilj u životu, karijera ili obitelj kao prioritet žene, razvod, kruta disciplina djece te crni humor), a osim vlastitih stavova sudionici su, na posebnom upitniku s istovjetnim česticama, trebali su procijeniti i stavove svog sustanara. Stvarna sličnost je određena kao apsolutna razlika odgovora dva sustanara, a percipirana sličnost kao apsolutna razlika odgovora jedne osobe kojom procjenjuje svoje i sustanarove stavove. Za zavisnu varijablu odabrano je zadovoljstvo odnosom sa sustanarom (Roommate Relationship Satisfaction Scale; Pino, 2004). Rezultati su pokazali kako su samo varijable stupanj prethodnog odnosa ($\beta = .218$, $t = 2.090$, $p = .038$) i percipirana sličnost stavova ($\beta = .346$, $t = 5.198$, $p = .000$) bile statistički značajni prediktor zadovoljstva odnosom). Rezultati potkrepljuju pretpostavku da je za zadovoljstvo odnosom značajnija percepcija sličnosti stavova od toga da sustanari uistinu i imaju jednake stavove.

Ključne reči: zadovoljstvo odnosom, stvarna sličnost stavova, percipirana sličnost stavova

Do actual and perceived attitudinal similarity contribute to the relational satisfaction of roommates?

The roommates compatibility in different aspects was found to be important for their relationship satisfaction (Sprecher, 2011). Research has shown the importance of personality (Kurtz & Sherker, 2003) and communication style compatibility (Martin & Anderson, 1995). Heider (1946) in The Balance Theory has proposed that attitudinal similarity is in correlation with subjects mutual liking, which is in concordance with experimental findings (Montoya, Horton, & Kirchner, 2008). The goal of this research was to examine the how attitudinal similarity (actual and perceived), and some socio-demographic variables contribute to the relational satisfaction of roommates. It was expected that there will be significant contribution of both type of attitudinal similarity (perceived and actual – perceived similarity is expected to be the most important predictor) to quality of relationship, e.g. relationship satisfaction. The research was conducted on 206 tenants of student residence hall (52 males and 154 females), i.e. 103 same-sex pairs of college roommates (none of them were relatives). They were 21 years old at average (range was 18 to 26 years). They lived together for 1 month to 5 years ($D = 1$ year). The participants completed a questionnaire with some demographic variables (gender, age, lasting of current roommate relationship, level of acquaintance prior to being roommates – scale from “didn’t met before” to “very good friends”), attitudes toward different topics (necessity of war, euthanasia, religion, money as a goal of life, career or family as a priority, women, divorce, harsh discipline and gallows humor) for themselves, but, on another sheet with same items, they estimated roommate’s attitudes. Actual attitudinal similarity je absolute difference of responses of roommates, and perceived attitudinal similarity is absolute difference of one subjects responses (difference between their attitudes and their estimation of roommate’s attitudes). Satisfaction with roommate relationship (Roommate

Relationship Satisfaction Scale; Pino, 2004) was dependant variable. The results have shown that level of acquaintance prior to being roommates ($\beta = .218$, $t = 2.090$, $p = .038$) and perceived attitudinal similarity ($\beta = .346$, $t = 5.198$, $p = .000$) were only significant predictors of the roommates relationship satisfaction. Results support hypothesis that perceived attitudinal similarity is more important determinant of the relationship satisfaction than actual attitudinal similarity.

Keywords: relationship satisfaction, actual attitudinal similarity, perceived attitudinal similarity

.....

Maida Kolić^a, Anida Fazlagić^b

^a OŠ "12. Decembar", Sjenica

^b Departman za psihologiju, Državni univerzitet u Novom Pazaru

Email: maja_2011@live.com

Odnos učenika osnovne prema školi, vršnjacima, nastavnicima, ocenjivanju i nastavnom planu i programu

Polazeći od toga da osnovna škola predstavlja veoma bitan socijalni činilac za vaspitanje i obrazovanje dece, zanimao nas je odnos učenika prema školi, kao i da li na taj odnos utiču nastavnici, nastavni plan i program, odnosi sa drugom decom, ocenjivanje, pol i uzrast deteta. Odnos učenika prema školi se formira samim boravkom u školi, a u kojem će se smeru kretati zavisi će od niza činilaca. Ovim istraživanjem je bio obuhvaćen uzorak od 130 učenika Osnovne škole: „12. Decembar“ u Sjenici, uzrasta od 11 do 14 godina, od toga devojčice su činile 49.2%, a dečaci 50.8% uzorka. Instrumet korišten u istraživanju bio je: Upitnik za učenike, koji se sastojao iz 50 ajtema, na osnovu kojih je meren odnos prema školi (12 ajtema), drugim učenicima (6 ajtema), ocenjivanju (6 ajtema), nastavnicima (10 ajtema), nastavnom planom i programom (16 ajtema). Putem deskriptivne statistike uočljivo je da učenici imaju pozitivan odnos prema školi koju pohađaju ($AS = 45.67$; $SD = 6.26$). Korelaciona analiza je pokazala značajnu povezanost odnosa prema školi sa nastavnim planom i programom ($r = .438$, $p < .01$), nastavnicima ($r = .339$, $p < .01$), ali ne i sa ocenjivanjem ($r = .130$) i odnosima sa drugim učenicima ($r = .062$). Primenom ANOVA analize ispitivan je odnos demografskih varijabli (pola učenika, uzrasta i razreda) sa odnosom prema školi. Dobijeni rezultati govore o tome da učenici imaju pozitivan odnos prema školi. Ovaj pozitivni odnos od 11-e godine ($F = 2.311$, $p = .936$) do 13 godina opada ($F = 2.311$, $p = .540$), dok se u 14 godini ponovno javlja pozitivniji odnos prema školi ($F = 2.311$, $p = .759$) što nije u saglasnosti sa dosadašnjim istraživanjima. U osmom razredu se javlja pozitivniji odnos prema školi. Rezultati ovog istraživanja su dobre smernice za školske psihologe, nastavnike i ostale aktere uključene u školstvo kako bi se radilo na većem anagžovanju, uključenosti u kreiranju i očuvanju pozitivnijeg odnosa učenika prema školi koju pohađaju. Devojčice imaju pozitivniji odnos prema školi nego dečaci. Mogući uzroci pozitivnijeg odnosa prema školi mogu biti intenzivnije pripreme i

procena znanja koja je posebno naglašena na kraju osnovnog obrazovanja, budući da je prelazni period sa osnovnog na srednjeg obrazovanje značajna prekretnica za decu.

Ključne reči: odnos prema školi, učenici, nastavnici, škola

Attitude of pupils-towards school

Taking the starting point for this research that primary school represents a very important social factor for children's education, we were interested in discovering what pupils attitude towards school was as well as whether teachers, educational plan and programs relationships among other children, grading, sex and age of a child. The attitude, itself is getting formed while children are at school, but what direction it takes it will depend on a range of factors. The processed sample in this research was 130 pupils in the primary school: „12 decembar“ in Sjenica, in range from 11 to 14 years of age, where girls composed 49.2% and boys 50.8% of the sample. The instrument, used in the research, was Questionnaire for pupils which was consisted of 50 items. Applying the descriptive statistics it is evident that the pupils have got the positive attitude towards the school they attend ($AS = 45.67$). Correlation analysis showed a significant association with attitude towards school curriculum ($r = .438, p < .01$) teachers ($r = .339, p < .01$) but not with the evaluation ($r = .130$) and relationships with other students ($r = .062$). By applying ANOVA the relation between the demographic variables (sex, age and class of pupils) and the pupils have got a positive attitude towards school which descends among eleven year olds ($F = 2.311, p = .936$) and thirteen year olds ($F = 2.311, p = .540$), while with fourteen year olds the positive attitude starts to raise again ($F = 2.311, p = .759$) which is not in accordance with recent researches. There is a more positive attitude towards the school in the eighth class. These results represent good guidelines for school psychologists, teachers and others who participate in education so that it would be worked in greater engagement and participation in creating and preserving a more positive attitude of pupils towards the school they attend. The girls show a more positive attitude towards school than the boys. Possible causes of a more positive attitude towards school can be intense preparation and evaluation of knowledge that is particularly pronounced at the end of primary education, since the transition period from primary to secondary education has a significant milestone for the kids.

Keywords: attitude towards school, pupils, school, teacher

.....

Ivana Popović, Ninoslava Marčeta, Maja Nikolić, Milena Novaković

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

Email: mirkoxxx11@gmail.com

Opšta kultura – domen sposobnosti ili osobina ličnosti?

U ovom istraživanju postavlja se pitanje da li opšta kultura spada u domen sposobnosti ili je to fenomen koji se može objasniti i osobinama ličnosti. Opšta kultura predstavlja skup opštih

---

informacija koje su pohranjene u dugotrajnoj memoriji, a odnose se na znanja koja se stiču u školi, na znanja koja su stečena spotano, a ponekad i bez želje da se nešto nauči (Kovačević, 2008). S obzirom da je opšta kultura sposobnost koja obuhvata memorijske procese, opravdano je dovoditi u vezu sa inteligencijom. Takođe, kako se do znanja iz opšte kultura dolazi radoznalošću, interesovanjem pojedinca za spoljašnji svet i ljude, možemo govoriti o njenoj tesnoj povezanosti sa osobinama ličnosti. Ranija istraživanja pokazuju da inteligencija objašnjava najveći procenat varijanse opšte kulture, a kada su u pitanju osobine ličnosti, kao dominantan prediktor opšte kulture se izdvaja Otvorenost ka iskustvu, a potom Savesnost i u negativnom smeru – Neuroticizam i Ekstraverzija. Uzorak je obuhvatio 394 studenta (51.5% ženskog pola), starosti od 19 do 27 godina ($M = 21.46$, $SD = 1.81$), svih godina studija sa različitih fakulteta univerziteta u Srbiji. Primenjeni su sledeći instrumenti: 1. Test opšte kulture (TOK2013), koji su konstruisali studenti u okviru predmeta Psihometrija 2 pod mentorstvom Bojana Janičića i Bojane Dinić, 2. kraća forma Testa nizova (TN-B) za procenu fluidne inteligencije i 3. kraća forma inventara Velikih pet plus dva (VP+2) za procenu sedam osobina ličnosti. U cilju uvida u relacije pomenutih konstrukata, sprovedena je hijerarhijska regresiona analiza. U prvom koraku uvedena je inteligencija kao prediktorska varijabla, a u sledećem koraku uvedene su osobine ličnosti. Dobijeni rezultati su pokazali da oba seta prediktora značajno doprinose objašnjenju varijanse kriterijuma tj. opšte kulture. Prvi uvedeni prediktor objašnjava 4.2% varijanse kriterijuma, a uvođenje drugog seta značajno doprinosi predikciji i objašnjava nešto više, tj. 9.4% varijanse (oba seta ukupno objašnjavaju 13.6% varijanse kriterijuma). U drugom modelu, sa oba seta prediktora, pored inteligencije ($\beta = .16$), značajne parcijalne doprinose ostvaruju Otvorenost ka iskustvu ($\beta = .31$) i Ekstraverzija ($\beta = -.23$). Rezultati sugerišu da opšta kultura nije domen koji se može objasniti samo intelektualnim sposobnostima, već značajan udeo imaju i osobine ličnosti, tačnije Otvorenost ka iskustvu koja doprinosi aktivnim traganjem za novim informacijama u cilju proširenja znanja, motivisanošću da se uvek sazna više i omogućava dovođenje u prilike u kojima će biti zadovoljene ove potrebe. Uz Otvorenost, značajan udeo ima i Ekstraverzija, u negativnom smeru, što se može objasniti specifičnim interesovanjima koje neguju introverti, a koja uključuju upravo ono što spada u domen opšte kulture, nasuprot nekim interesovanjima koja više obuhvataju socijalne aktivnosti što je karakterističnije za ekstraverte.

Ključne reči: opšta kultura, inteligencija, Ekstraverzija, Otvorenost ka iskustvu

General knowledge - domain of ability or personality?

This study examined whether general knowledge belongs to the domain of intellectual abilities or was it a phenomenon which can be explained by personality traits. Participants were 394 students (51.5% females) who completed General knowledge test (GK2013), short form of the Series test (TN-B), as measure of fluid intelligence, and short form of Big five plus two personality inventory (BF+2). Results indicated that general knowledge was not a domain which could be explained only by intellectual abilities, but also by personality traits - Openness to experience. Openness contributed to the new information search, knowledge broadening and motivation for finding out new information. Aside from this, Extraversion also had an important role in prediction of general knowledge, but in negative directions. It was assumed that interests of

---

introverts are more focused on discovering new information, while interests of extraverts are more focused on social activities.

Keywords: general knowledge, intelligence, Extraversion, Openness to experience

.....

Nebojša Nikolić^a, Tanja Nikolić^b, Mirza Ramičević^c, Bratislava Stojković^b

^a Centar za mentalnu rehabilitaciju

^b Centar za socijalni rad, Aleksinac

^c Zavod za MNRO, Tutin

Email: nebojsanikolic10@gmail.com

Stabilizacija autosugestivnog mobinga evazivnim retoričkim manevrima

Negativna refleksija sadejstva pozitivne emocionalne rezonance i profesionalnih aktivnosti, straha i stručne inferiornosti, visokog Ega i latentnog nesamopouzdanja, okosnice su različitih vrsta mentalno psihičkog nasilja nad zaposlenima. Osnova mobinga određena je primarno patološkom dimenzijom komunikacije, sistematski upućivane prema viktima mobinga od strane jedne ili više osoba, s tim da savremene teorije uglavnom izostavljaju značajniju glorifikaciju namere, egocentričnih poriva i pseudoempatičnosti kao visoko zastupljenih etioloških faktora mobinga. Nezavisno da li se govori o strateškom, emocionalnom, vertikalnom ili čak horizontalnom mobingu, fokusiranost na dubinu i proračunatu pozadinu konverzacije omogućuje nam promatranje načina i formi invertovanja aksioloških kategorija viktima do nivoa internalizacije i prihvatanja prethodnog mobinga kao potpuno svesnog i dobrovoljnog izbora uz pojačavanje mazohističkog odnosa primarno prema sebi, a sekundarno i prema porodici (porekla, prokreacije). Primenom evazivnih retorickih manevra osnažuju se mentalno defanzivni obrasci ponasanja koji predstavljaju osnovu platforme autosugestivnog mobinga, tako da viktima generalizacijom svojih mana i indirektno zaprecenim socijalnim konsekvencama prihvata mobing kao obavezu, a u toj situaciji i direktan stres transponuje u ravan nevidljivog, mnogo snažnijeg supresora zdravih mentalnih potencijala i proaktivnog rezonovanja. Eksploracijom je obuhvaćen uzorak od 115 ispitanika zaposlenih u „multi-level“ kompanijama, ujednačenih prema uzrastu, sa većim udelom ženskog pola (101) u ispitivanoj populaciji. Za procenu korišćen je autorizovan strukturirani intervju sa primarnom i dve sekundarne grupe pitanja fokusirane na modele ponašanja prepoznate kao mobing sa globalnog stanovišta samopercepciju mobinga, uz opšta pitanja vezana za socioekonomski status i sociodemografsko poreklo ispitanika koja su uzimane kao meritorne u situacijama naknadne determinacije tumačenja mobinga i mobing situacija zavisno od socio kulturalnih i arhetipsko etnickih osobenosti ispitivane populacije. Intervju je obuhvatio ukupno 20 konkretnijih pitanja vezanih za prepoznavanje situacija mobinga uopšte, kao i percepciju situacija mobinga na sebi i drugima, a sirina odgovora ispitanika omogućila je promatranje objektivnosti odgovora ispitivane populacije. Osobnost eksploracije izuzev spoznaje

---

frekventnosti, motiva i najzastupljenijih faktora mobinga nad ispitivanom populacijom, sastoji se u apstrahovanju specifične forme ponašanja i intrapsihičkih domašaja mobera kvalifikovanih kroz motivaciono retoričku autonomiju koja je garant inverzije lokusa kontrole viktime, kao i poremećaja socijalno emocionalne ravnoteže i konsekventno psihosomatskog i mentalnog zdravlja. Preliminarni rezultati istraživanja ukazivali su na autopercepciju mobinga u 89,7% slučajeva, a finalni rezultati na objektivni mobing u 71.1% slučajeva. Među formama mobinga najzastupljenije su ucenjivanje ugovorom o radu (93.8%), mobing sa elementima latentnih psihoseksualnih intencija (77.4%), kao i nesavestan odnos prema socijalnom zivotu ispitanika (68.3%). Prevencija autosugestivnog mobinga sadržana je u konstruktivnoj nadogradnji samosvesti potencijalnih viktime, produbljivanju i mentalnoj samospoznaji sopstvenog Ega i elokvencije, te unapredjivanju sposobnosti kvalitetne eksternalizacije zdravih formi otpora socijalno liberalnim tehnikama i oslobadjanju suzdrzanog ponasanja odredjenog uglavnom sociokulturalnim miljeom.

Ključne reči: mentalno nasilje, evazivni retorički manevri, motivaciono retorička autonomija, autosugestija, socijalno emocionalna ravnoteža

Stabilization self-suggestive mobbing through evasive rhetorical maneuvers

By applying evasive rhetorical maneuvers enforce them is mentally defansive forms behavior that are based on platform self-suggestive mobbing, so that victim through generalization its faults and indirectly social consequences accepts mobbing as an obligation, and in the situation and direct stress transposed into his works in even an invisible, much powerful suppressors healthy mental potential and a proactive reasoning skills. Exploration covering the sample of 115 respondents employees in the "multi-level" companies, equalized according to age, with a larger share female (101) in explored population. For the assessment has been used authorized a structured interview with primary/secondary group and two issues of importance for the assessment objectivity mobbing, with general data's which are only are not used and taken as well as merit in situations subsequent interpretation mobbing and mobbing situation depending on the socio cultural and archetypal ethnic characteristics of explored population. Except gives unique from sure, motives and flowers are one factor mobbing of explored population, consists in abstracting specific forms of behavior and intrapsychical bounds of person who made mobbing qualified through motivation rhetorical autonomy which is a guarantor inversion locus of control of victims, as well as social and emotional disorders balance and consequently psychosomatic and mental health.

Keywords: mental violence, evasive rhetorical maneuvers, self-suggestion, social-emotional balance

.....

Ivana Barać^a, Sanja Kanisek^a, Marina Perković-Kovačević^b, Lorna Dubac-Nemet^a

^a Medicinski fakultet, Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

^b Klinika za psihijatriju, Klinički bolnički centar Osijek

Email: ivbarac@yahoo.com

Suočavanje sa ispitnom anksioznošću kod studenata preddiplomskog studija sestrinstva

Smatra se da negativni utjecaj ispitne anksioznosti proizlazi iz toga što anksiozna osoba dijeli pažnju između osobnih misli koje proizlaze iz zabrinutosti i očekivanja te misli vezanih uz zadatak, dok su ne anksiozne osobe usredotočene više na sam zadatak. U situacijama kada osoba procjenjuje da ima kontrolu i može mijenjati situaciju, za očekivati je da će koristiti strategije usmjerene na problem, za razliku od situacija koje percipira kao nepromjenjive, u kojima će koristiti emocijama usmjerene strategije. Zdravstvena njega je predmet koji čini temelj na svakom studiju sestrinstva i obuhvaća najveći broj zastupljenih sati teorije i vježbi, na sve tri godine preddiplomskog studija sestrinstva. Kao takav predstavlja studentima najveću prepreku kao i izazov za polaganje ispita. Studenti studija sestrinstva čine skupinu kako mladih osoba bez radnog staža ali i određeni broj studenata koji su u radnom odnosu u struci i studiraju uz rad. Cilj ovog istraživanja bio je ispitati pojavnost suočavanja sa ispitnom anksioznošću te odnos suočavanja sa osobnim konstruktima studenata, kao što su godine radnog staža, vrijeme provedeno na pripremu za ispit kao i procjenu težine ispita.

U ispitivanju su sudjelovali studenti prve, druge i treće godine preddiplomskog studija sestrinstva u Osijeku. Ukupno je sudjelovalo 131 ispitanik. Korištena je Skala suočavanja sa ispitnom situacijom koja se sastoji od 29 tvrdnji za koje ispitanici procjenjuju tvrdnje u kojoj se mjeri opisan način suočavanja odnosi na njih. Skala je primjerena mjerenju suočavanja sa stresnom situacijom za vrijeme pismenog ispitivanja znanja. Sastoji se od 4 podskale; suočavanja usmjerenog na emocije, suočavanja usmjereno na problem, suočavanje maštanjem/distrakcijom te suočavanje traženjem pomoći.

Ovim je istraživanjem utvrđeno kako ne postoji statistički značajna razlika u načinima suočavanja sa ispitnom situacijom prema spolu, niti u jednoj podskali suočavanja. Postoji statistički značajna razlika u suočavanju sa ispitnom anksioznošću između ispitanika koji rade i onih koji nerade tijekom studiranja pri čemu studenti koje rade imaju veću srednju vrijednost skale suočavanja. Korelacija između procjene težine ispita i vremena utrošenog u pripremu za ispit pokazuje da postoji značajna korelacija što vodi u zaključak da što se student manje pripremao za ispit, to je procijenio ispit težim. Doprinos prediktora dob, spol, radni odnos i priprema za ispit objašnjavaju svega 16% ukupne varijance suočavanja sa ispitnom anksioznošću. U svim podskalama dobili smo značajnu povezanost između vremena provedenog u pripremi za ispit i strategije suočavanja, a najveća je u podskali suočavanja usmjerenog na emocije. Istraživanja koja se bave načinima suočavanja sa stresnim događajima od posebnog su interesa za kliničku psihologiju s obzirom da suočavanje predstavlja važnu determinantu uspješne adaptacije.

Cljučne reči: ispitna situacija, suočavanje, studij sestrinstva, anksioznost

---

Coping with test anxiety in undergraduate students of nursing study

It is believed that the negative impact of test anxiety arises from the fact that anxious people share attention between personal thoughts arising from the concerns and expectations and thoughts related to the task, whereas non-anxious people focus more on the task itself. In situations where a person estimates to have control to change the situation, it can be expected that they will use strategies directed towards the problem, unlike the situations that are perceived as fixed, where emotion-oriented strategies will be used. Health care is a subject that accounts for the basis of each nursing study and comprises the largest number of both theoretic and practical teaching hours, during all three study years of undergraduate study of nursing. The majority of nursing study students are young people without work experience but there is also a number of students who are employed in the field of nursing and are studying part-time. The aim of this study was to determine the prevalence of coping with test anxiety and the relationship of coping with personal students' variables, such as years of work experience, the time spent on preparing for the exam as well as the assessment of test difficulty.

The total of 131 students of the first, second and third year of the Undergraduate Study of nursing in Osijek were examined. The Scale of coping with test situation was applied, whereby the respondents evaluate to which extent the described coping pattern correlates to their coping patterns. The scale is suitable for measuring the coping with stressful situations during written examination. It consists of four subscales; coping focused on emotions, coping focused on the problem, coping by using imagery/distraction and coping by seeking help.

This research showed that there was no statistically significant difference in the techniques used for coping with the test situation in relation to gender, in any subscale of coping. There was a statistically significant difference in coping with test anxiety among respondents who do and those who do not work during the study in which students who work have a higher mean scale of coping. The correlation between the assessment of exam difficulty and time spent in preparation for the examination shows that there is a significant correlation, which leads to the conclusion that the less students prepare for the exam, the more difficult they estimate it. Contribution predictors: age, gender, employment and preparing for the exam account for only 16% of the total variance in coping with test anxiety. All subscales denote a significant correlation between the time spent in preparing for the exam and coping strategies; the highest being in the subscale coping focused on emotions. Studies which have examined ways of coping with stressful events are of particular interest in clinical psychology since the coping presents an important determinant of successful adaptation.

Keywords: coping with test situation, nursing study, anxiety

.....

Anja Wertag^a, Ivana Hanzec^b

^a *Institute of Social Sciences Ivo Pilar, Zagreb*

^b *Department of Psychology, Centre for Croatian Studies, University of Zagreb*

Email: Anja.Wertag@pilar.hr

Life satisfaction and gender differences in Dark Triad personality traits

For the past decade, the interest in so-called “dark personalities” is expanding. The Dark Triad (i.e. Machiavellianism, narcissism and psychopathy) framework represents correlated subclinical personality traits that capture these socially aversive personality traits. Although the number of papers on Dark Triad is large, only a few studies examined its relation to life satisfaction. Therefore, the aim of this study was to investigate the relation of Dark Triad personality traits and life satisfaction, as well as gender differences on these traits. Participants were 642 students from various faculties of University of Zagreb (383 female and 259 male) with the mean age of 21.73 years (SD = 1.94). Data was collected using Satisfaction With Life Scale (SWLS, Diener et al., 1985) and Short Dark Triad scale (SD3-28; Paulhus & Johnes, 2011) within a larger study in 2012. After recoding SWLS results into a categorical variable (low – medium – high), we ran MANOVA with gender and SWLS as independent, and scores on Dark Triad traits as dependent variables. Results indicated that Machiavellianism and psychopathy are, as expected, more pronounced in males, and that students with high life satisfaction are lower on Machiavellianism and psychopathy than those with medium and low life satisfaction. However, statistically significant interaction of gender and SWLS indicated that females with high life satisfaction have higher scores on narcissism, while males with higher scores on narcissism have lower life satisfaction. These results confirm existence of gender differences in dark personality traits, and show interesting patterns of relation of Dark Triad personality traits and life satisfaction.

Keywords: Dark Triad, life satisfaction, gender differences

.....

Sara Tomić, Ivana Mrđen, Gordana Jandrić, Milica Masal

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

Email: gordana.jandric@gmail.com

Socio-demografski i širi obrazovni činioci opšte kulture

Cilj ovog istraživanja je ispitivanje odnosa socio-demografskih i širih obrazovnih karakteristika studenata sa postignućem na testu opšte kulture. Ranija istraživanja su se uglavnom bazirala na polnim razlikama u postignuću na opštoj kulturi, a u ovom istraživanju je uzet u obzir širi socio-demografski (pol, mesto stanovanja) i obrazovni kontekst (nivo obrazovanja roditelja, fakultetsko usmerenje, godina studija). Uzorak je činilo 392 studenta (51.5% ženskog pola) sa različitim

fakulteta Univerziteta u Srbiji. Najviše je bilo studenata čije je mesto stalnog prebivališta grad (250), dok je relativno podjednako bilo studenata iz sela (72) i iz varošice (67). U slučaju obrazovanja roditelja, 53.8% majki studenata i 53.6% očeva studenata je imalo niži stepen obrazovanja (osnovna i srednja škola). U zavisnosti od fakultetskog usmerenja, 189 studenata je bilo sa fakulteta prirodnih nauka, a 182 sa fakulteta društvenih nauka. Najviše studenata (43.4%) je bilo na drugoj godini studija, dok su ostale godine studija zastupljene sa po 18-19%. Ispitanicima je zadat Test opšte kulture (TOK 2013), koji je konstruisan od strane studenata druge godine sa Odseka za psihologiju, Filozofskog fakulteta u Novom Sadu, u okviru kursa Psihometrija 2, pod mentorstvom Bojana Janičića i Bojane Dinić. Test se sastoji od 50 pitanja višestrukog izbora sa 4 ponuđena odgovora i vreme rada je ograničeno na 25 minuta. Rezultati višefaktorske ANOVA-e pokazuju da svi navedeni činioci ostvaruju značajan efekat na postignuće na opštoj kulturi, izuzev nivoa obrazovanja majke. Dobijene su značajne polne razlike, u korist muškaraca, što je u skladu sa ranijim istraživanjima. Postoje značajne razlike između studenata sa sela, koji postižu u proseku niže skorove, u odnosu na studente iz varošice i grada. Pretpostavlja se da je dostupnost informacija veća u većim mestima, te otud i razlika u odnosu na mesto stanovanja. Pokazano je i da studenti fakulteta društvenih nauka ostvaruju više skorove od studenata prirodnih nauka, kao i da studenti viših godina studija (četvrta i peta godina studija) ostvaruju više skorove, u odnosu na studente nižih godina studija. Ovaj rezultat se može objasniti time da su studentima društvenih nauka u većoj meri dostupni sadržaji koje obuhvata opšta kultura (npr. umetnost generalno, istorija, sociologija, filozofija...) i da ih u većoj meri izučavaju na fakultetima. U slučaju nivoa obrazovanja oca, dobijeno je da studenti čiji očevi imaju viši nivo obrazovanja (viša škola i fakultet) postižu više skorove na testu. Kako nivo obrazovanja oca ostvaruje značajan efekat, a nivo obrazovanje majke ne, može se pretpostaviti da je otac dominantna porodična figura kod ispitivanih studenata, te ako je više obrazovan, da će više motivisati za traženjem i usvajanjem novih informacija koje su od opšteg značaja za kulturu.

Ključne reči: opšta kultura, pol, mesto stanovanja, fakultetsko usmerenje, obrazovanje roditelja

Socio-demographic and broader educational factors of general knowledge

The aim of this research was to explore relations between socio-demographic (gender, place of living), family (parents' education) and educational factors (collage orientation), and achievement on general knowledge. Students were given test of general knowledge TOK 2013. The sample consisted of 392 students from different faculties in Serbia. The test of general knowledge TOK 2013 was given to the students. For processing data was used multifactorial ANOVA and results showed significance of all factors, except for mother's education. More precisely, results showed that male, students from cities, students of social sciences and higher educational years, and students which fathers had higher level of educations, had higher scores on general knowledge test.

Keywords: general knowledge, gender, place of living, collage orientation, parents' education

.....

Isidora Gatarić, Emilija Drobnjaković, Nikolina Janković

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

Email: igataric@yahoo.com

Koje osobine ličnosti predviđaju opštu kulturu kod muškaraca i žena?

Opšta kultura se definiše kao znanje koje osoba poseduje iz različitih oblasti, a koje se ne stiče akademskim učenjem. U ranijim istraživanjima pokazano je da postoje polne razlike u postignuću na testu opšte kulture u zavisnosti od domena (Lynn, Irwing, & Cammock, 2001), ali se opšta kultura retko dovodila u vezu sa osobinama ličnosti. S obzirom da postoje teorijske pretpostavke da Otvorenost iz modela Velikih pet, ili iz Petofaktorskog modela ličnosti, pozitivno korelira sa opštom kulturom, cilj ovog istraživanja je bio da se ispituju relacije opšte kulture i osobina ličnosti. Budući da je u ranijim istraživanjima pokazano da postoje polne razlike u opštoj kulturi, u ovom radu je ispitivanje relacija između osobina ličnosti i opšte kulture rađeno na muškom i ženskom poduzorku. Na uzorku od 389 studenata (188 muških i 201 ženskih) sa različitih fakulteta Univerziteta u Srbiji, primenjeni su test opšte kulture TOK2013 i skraćena verzija inventara ličnosti VP+2 (Smederevac, Mitrović i Čolović, 2010). TOK2013 je konstruisan od strane studenata druge godine osnovnih studija sa Odseka za psihologiju sa Filozofskog fakulteta u Novom Sadu u okviru predmeta Psihometrija 2, pod mentorstvom Bojana Janičića i Bojane Dinić. Test sadrži 50 pitanja višestrukog izbora sa 4 ponuđena odgovora i vreme rada je ograničeno na 25 minuta. Rezultati pokazuju da postoje marginalno značajne polne razlike u postignuću na testu opšte kulture ($t(382) = 1.95, p = .052$) u korist muškaraca, zbog čega će dalje analize biti rađene odvojeno po polu. Rezultati višestruke regresije pokazuju da osobine ličnosti značajno doprinose predikciji postignuća na testu opšte kulture i na muškom ($R = .35, R^2 = .12, F(181) = 3.42, p = .031$) i na ženskom poduzorku ($R = .43, R^2 = .18, F(201) = 6.22, p = .000$), pri čemu je procenat objašnjenja varijanse nešto viši u slučaju ženskog poduzorka. Na oba poduzorka kao značajan prediktor se izdvojila Otvorenost ka iskustvu ($\beta_{\text{muški}} = .29, p = .001; \beta_{\text{ženski}} = .36, p = .000$) koja ostvaruje najviši doprinos. Na poduzorku muškaraca, kao značajan prediktor se izdvojila i Negativna valenca ($\beta = -.21, p = .019$), a kod žena Ekstraverzija ($\beta = -.35, p = .000$) i marginalno značajno Neuroticizam ($\beta = -.15, p = .054$). Navedeni rezultati pokazuju da je Otvorenost ka iskustvu stabilan prediktor postignuća na testu opšte kulture, što je očekivano imajući u vidu da se odnosi na sklonost ka traganju za novim informacijama, široka intelektualna interesovanja i radoznalost. Imajući u vidu specifične prediktore opšte kulture na muškom i ženskom poduzorku, može se pretpostaviti da je viša opšta kultura kod muškaraca u vezi s manje negativnom slikom o sebi i iskrenošću, a kod žena sa dimenzijama pozitivnog i negativnog afektiviteta, tj. introverzijom i emocionalnom stabilnošću.

Ključne reči: opšta kultura, osobine ličnosti, polne razlike, VP+2, TOK2013

Which personality traits predict general knowledge for male and female?

The aim of this study was to examine relationship between personality traits and general knowledge. 389 students (188 male) completed two tests: short version of personality inventory BF+2 (Smederevac, Mitrović, & Čolović 2010) and test of general knowledge GK2013, constructed

---

by students of psychology from Faculty of Philosophy, Novi Sad (supervisors: Bojan Janičić and Bojana Dinić). Because of significant gender difference in general knowledge, analysis was conducted separately for male and female. Results showed that dimension Openness to experience is a stable predictor of general knowledge, both on male and female. Further, results showed that Negative valence on male sample and Extraversion and marginally Neuroticism on female sample were negative related to general knowledge.

Keywords: general knowledge, personality traits, sex differences, BF+2, GK2013

.....

Valentina Mladinović, Sara Findrik

Dječji vrtić "Tičići", Novigrad

Email: vmladinov@gmail.com; findriksara@gmail.com

Konstrukcija i validacija Skale vjerovanja u nadnaravne pojave

Interes istraživača za ispitivanje paranormalnih vjerovanja velik je već desetljećima. Unatoč neslaganju oko definiranja i taksonomije paranormalnih vjerovanja, u osnovi većine definicija je da su to vjerovanja u fenomene za koje znanost nema objašnjenja i potvrdu (prema Irwin, 2009). Kao posljedica ovog neslaganja različiti autori u svoje mjerne instrumente uvrštavaju različite dimenzije ovog konstrukta. Alternativna medicina, kao rašireno i popularno područje koje po svojim karakteristikama zadovoljava kriterij pseudoznanstvenih fenomena, prema dostupnoj literaturi nije zastupljena u postojećim mjernim instrumentima. Stoga je cilj ovog istraživanja bio konstruirati skalu za ispitivanje vjerovanja u nadnaravne fenomene koja će, uz ostala vjerovanja u paranormalno, uključivati i vjerovanje u djelotvornost alternativne medicine. Prilikom konstrukcije instrumenta sastavljeno je 40 tvrdnji, a osnovni pristup bio je obuhvatiti što je moguće širi raspon različitih dimenzija nadnaravnih i pseudoznanstvenih fenomena. U istraživanju je sudjelovalo 396 ispitanika, od čega 65.1% žena (N = 261) i 34.9% muškaraca (N = 135). Prosječna dob ispitanika bila je 30 godina, gdje je minimum 16 godina, a maksimum 75 godina (SD = 11,47). Nakon online primjene upitnika izvršena je faktorska analiza i analiza čestica. Faktorska analiza glavnih komponenata ukazala je na postojanje 8 faktora. Međutim 3 faktora sastojala su se samo od jedne ili dvije čestice, a neke od čestica nisu se sadržajno uklapale u faktorsku strukturu te su izbačene. Finalna verzija upitnika sastoji se od 32 čestice na koje ispitanici odgovaraju na skali Likertovog tipa od 7 stupnjeva. Konačnom analizom dobivena su 4 faktora koji objašnjavaju 53,1% ukupne varijance. Dobiveni faktori nazvani su: alternativne metode za poboljšanje zdravlja i kvalitete života, vjerovanje u paranormalno, vjerovanje u postojanje drugih oblika života i korištenje nadnaravnog u svakodnevnom životu. Pouzdanost cijele skale izražena koeficijentom unutarne konzistentnosti Cronbach alpha iznosi .95, a pouzdanosti dobivenih faktora kreću se od .80 do .89. Korelacije među faktorima kreću se od .63 do .73. Rang lista vjerovanja prema postotku ispitanika koji u njih uglavnom ili u potpunosti vjeruju pokazala je da od ukupnog broja ispitanika najviše njih vjeruje u djelotvornost prirodnih preparata i načina prehrane u liječenju (81.1% ispitanika), postojanje

„šestog čula“ (67.2%) i postojanje neidentificiranih letećih objekata (58.8%). Utvrđena je statistički značajna razlika u vjerovanjima u nadnaravne fenomene u korist žena, što je u skladu s dosadašnjim istraživanjima. Obzirom na neujednačen broj muških i ženskih ispitanika, ovaj bi rezultat trebalo ponovno testirati. Tri dobivena faktora u velikoj se mjeri preklapaju sa skalama slične primjene. Značajan doprinos ove skale je ekstrahirani faktor vjerovanja u alternativne metode poboljšanja zdravlja i kvalitete života koji samostalno objašnjava 39,6% ukupne varijance.

Ključne reči: vjerovanja u alternativne metode liječenja i poboljšanja kvalitete života, vjerovanja u nadnaravne pojave, validacija

Construction and validation of Beliefs in supernatural phenomena Scale

The aim of this research was to design a questionnaire to investigate the beliefs in supernatural phenomena, which also include pseudoscientific theories and concepts. During the construction of the questionnaire 40 items were produced. The basic approach in formulating the items has been to cover the widest possible range of different dimensions of supernatural and pseudoscientific phenomena. The study included 396 subjects, of whom 65.1% were women (N = 261) and 34.9% were men (N = 135). The average age of subjects was 30, aged from 16 to 75 years (SD = 11.47). After an online subministration of the questionnaire, factorial and item analysis were made. The principal components factor analysis initially yielded 8 factors. However, three factors consisted of only one or two items, and some of the items did not by content fit into the factor structure, and they were removed. The final version of the questionnaire consists of 32 items to which subjects respond on a 7-point Likert scale. Final analysis produced four factors that explain 53.1% of the total variance. Factors are named: alternative methods of improving health and quality of life, belief in the paranormal, belief in the existence of other life forms and the use of supernatural in everyday life. Reliability of the scale as the coefficient of internal consistency, Cronbach alpha, was .95, and the reliability of the factors range from .80 to .89. Correlations between factors ranged from .63 to .73. Further analysis showed that most of the subjects believe in the efficacy of natural remedies and diet in the illness treatment (81.1% subjects), the existence of "sixth sense" (67.2% subjects) and the existence of unidentified flying objects (58.8%). There was a statistically significant gender difference in the beliefs in supernatural phenomena where female subjects have showed higher results. This findings are consistent with previous studies. The three obtained factors overlap with scales of similar uses. A significant contribution of this scale is the extracted factor of beliefs in alternative methods of improving health and quality of life.

Keywords: beliefs in alternative methods of improving health and quality of life, beliefs in supernatural phenomena, validation

•••••

Ana Genc, Marina Oros, Jasmina Pekić

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

Email: marina.oros@gmail.com

Rešavanje konflikata i stav prema razvodu kao činioci sagorevanja u braku

Istraživanje pretenduje da ponudi odgovor na pitanje u kojoj meri je moguće predvideti varijabilitet sagorevanja u braku na osnovu skupa prediktora koji obuhvata stilove razrešavanja bračnih konflikata i negativan stav prema razvodu. No, da bi se identifikovali različiti stilovi razrešavanja bračnih konflikata, naznačen je i dodatni cilj istraživanja koji je podrazumevao proveru latentnog prostora upitnika koji meri ovaj konstrukt. Naposljetku, nacrtom istraživanja je obuhvaćeno i ispitivanje relacija svih glavnih istraživačkih varijabli sa dužinom braka, polom i starošću ispitanika. Prikupljanje podataka obavljeno je na uzorku od 169 ispitanika oba pola koji aktuelno žive u bračnoj zajednici ili su u prošlosti bili u braku. Za svrhu merenja istraživačkih varijabli primenjeni su sledeći instrumenti: Skala stavova prema razvodu (SSPR), Inventar stilova razrešavanja konflikata u braku (CRSI) i Upitnik sagorevanja u braku (MB). Primenom postupka eksplorativne faktorske analize ekstrahovane su tri dimenzije razrešavanja bračnih konflikata imenovane kao: povlačenje, ispoljavanje agresije i konstruktivan prilaz bračnim konfliktima. Udruživanjem izolovanih stilova razrešavanja bračnih konflikata sa negativnim stavom prema razvodu sačinjen je prediktorski model koji se pokazao statistički značajnim u predviđanju varijanse sagorevanja u braku. Uvidom u parcijalne standardizovane regresione koeficijente registrovano je da značajan parcijalni doprinos u objašnjenju individualnih razlika u sagorevanju u braku ostvaruje samo ispoljavanje agresije u razrešavanju bračnih konflikata. No, ukoliko se prediktori uvrštavaju postepeno u regresijsku jednačinu, zapaža se da u prvom bloku koji sadrži povlačenje kao stil razrešavanja bračnih konflikata, model dostiže statističku značajnost, da bi već u drugom bloku, sa uvođenjem agresivnog stila, prediktivna moć povlačenja u bračnim konfliktima opala na zanemarljivu meru. Dakle, ono što u ovakvom odabiru nezavisnih varijabli nesumnjivo predviđa stepen sagorevanja u braku jeste sklonost supružnika ka agresivnom ponašanju u konfliktnim situacijama, premda je važno naglasiti da ne treba izuzeti iz razmatranja ni prediktivnu moć povlačenja u bračnim konfliktima, koja bi u drugačijoj konstelaciji promenljivih mogla doći do izražaja. Kad je reč o relaciji glavnih istraživačkih varijabli sa socio-demografskim karakteristikama, značajan rezultat se dobija samo u slučaju negativnog stava prema razvodu i to u odnosu na pol, pri čemu se uočava da žene u proseku imaju negativniji stav prema razvodu.

Prikazano istraživanje predstavlja deo projekta „Efekti egzistencijalne nesigurnosti na pojedinca i porodicu u Srbiji“ (179022) koji je finansiran od strane Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

Ključne reči: bračni konflikti, stavovi prema razvodu, sagorevanje u braku

Conflict resolution and attitudes towards divorce as factors of marital burnout

The main aim is to examine the predictive value of marital conflict resolution styles and attitudes towards divorce for marital burnout. The exploratory factor analysis extracted three dimensions of conflict resolution - withdrawal, expression of aggression and constructive problem solving. Regression model where predictors were these three dimensions and the attitude toward divorce proved to be statistically significant, with the main partial contribution of the expression of aggression. When we used two step hierarchical regression, the model was significant with the withdrawal introduced in the first step. But with the introduction of the aggression in the second step, withdrawal lost predictive power. Thus, the tendency toward aggressive behavior in marriage predicts marital burnout, although it is possible that withdrawal could predict marital burnout in different constellation of variables.

Our study is a part of the project no. 179022 supported by the Ministry of Education, Science and Technological Development.

Keywords: marital conflict, attitudes towards divorce, marital burnout

.....

Jasmina Kodžopeljić, Jasmina Pekić, Jovana Trbojević

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

Email: jovana.trbojevic88@gmail.com

Relacije straha od negativne evaluacije i negativne slike o sebi sa akademskim postignućem studenata

Determinante akademskog postignuća svakako predstavljaju oblast koja je temeljno empirijski proučavana. Naporima da se pronikne u činioce različitih dometa u ovladavanju školskim znanjima dugujemo saznanja da najveći procenat varijanse akademske uspešnosti objašnjavaju konstrukti koji se tiču sposobnosti i motivacionih dispozicija, premda se ne sme zanemariti ni značaj različitih personoloških karakteristika. Upravo iz tih razloga ovo istraživanje se u svom glavnom aspektu bavi utvrđivanjem prediktivnog doprinosa straha od negativne evaluacije i negativne slike o sebi koja se vezuje za socijalne situacije, u odnosu na akademski učinak studenata. Zadržavajući se na negativnoj slici o sebi i strahu od negativne evaluacije, nacrt istraživanja je upotpunjen i dopunskim ciljevima koji se odnose na ispitivanje latentne strukture konstrukta negativne slike o sebi, te na ispitivanje razlika u pogledu pomenutih personoloških varijabli s obzirom na studijsku grupu (studenti psihologije i studenti nepsiholoških grupa). Na uzorku od 201 studenta Filozofskog fakulteta u Novom Sadu primenjeni su sledeći instrumenti: upitnik Negative Self-Portrayal Scale (NSPS) namenjen merenju negativne slike o sebi u kontekstu socijalnih situacija, te upitnik Brief Fear of Negative Evaluation (BFNE-II) koji ispituje strah od negativne evaluacije.

Akademsko postignuće je operacionalizovano preko prosečne ocene na studijama. Dobijeni rezultati sugerišu da strah od negativne evaluacije i negativna slika o sebi objašnjavaju zanemarljiv procenat varijanse akademskog uspeha ($R = .16$; $p = .09$), ali da strah od negativne evaluacije ostvaruje značajnu, i to pozitivnu korelaciju sa uspehom na studijama ($\beta = .18$; $p = .04$). Osim toga, dobijeni nalazi upućuju na zaključak da negativna slika o sebi u kontekstu socijalnih situacija predstavlja multidimenzionalan konstrukt, čija se latentna struktura može opisati preko četiri umereno povezana faktora imenovana kao: zabrinutost za fizički izgled, zabrinutost za socijalne kompetencije, strah od gubitka kontrole, te zabrinutost zbog povišene vegetativne razdražljivosti. Naposljetku, ispitivanjem razlika između studenata psihologije i studenata nepsiholoških grupa u pogledu linearne kombinacije ekstrahovanih dimenzija negativne slike o sebi i straha od negativne evaluacije dobijeni su rezultati koji sugerišu značajne razlike (Wilks' Lambda = .87; $F = 4.99$; $p = .00$). Daljim analizama su konstatovane značajno više prosečne vrednosti nepsiholoških grupa na dimenzijama zabrinutost za fizički izgled i strah od gubitka kontrole u socijalnim situacijama, dok su razlike na varijabli strah od negativne evaluacije bile u korist studenata psihologije. Dobijeni nalazi dopunjuju postojeći korpus saznanja o korelatima akademskog postignuća u aspektima kognitivne i afektivne komponente socijalne anksioznosti. Naročito se zanimljivim može smatrati nalaz o pozitivnoj korelaciji straha od negativne evaluacije i akademskog postignuća, koja se može dovesti u relaciju sa motivacijom u čijoj osnovi počiva težnja ka izbegavanju neuspeha.

Ključne reči: negativna slika o sebi, strah od negativne evaluacije, akademsko postignuće

Relations of fear of negative evaluation and negative self - image with academic achievement of students

This research tries to determine the predictive contribution of fear of negative evaluation and negative self – image in relation to academic achievement of students and latent structure of a construct of negative self–image, and differences between students of psychology and students of non-psychological studies in these variables. The questionnaires NSPS that measures negative self – image in social situations and BFNE-II that measures fear of negative evaluation were administered to 201 student of Faculty of Philosophy in Novi Sad. Results show that there is a significant positive correlation between fear of negative evaluation and academic achievement. Structure of negative self–image consists of: concern about physical appearance, social competences, fear of losing control and concern about increased autonomic arousal. Students of non-psychological studies have higher scores on concern about physical appearance and fear of losing control, while psychology student have higher score on fear of negative evaluation. The obtained results complement the existing body of knowledge about the correlates of academic achievement in aspects of cognitive and affective components of social anxiety. The most interesting finding is the one that shows positive correlation between the fear of negative evaluation and academic achievement, which can indicate the presence of the motive to avoid failure.

Keywords: negative self–image, fear of negative evaluation, academic achievement

---

.....

Hana Hawlina, Mojca Svetek, Ivan Jakovljević, Blanka Colnerič, Robert Masten

Faculty of Arts, University of Ljubljana

Email: hana.hawlina@gmail.com

Students' interest in various activities of students' counselling office

The aim of our study was to explore the students' needs for psychological counseling and identify the modes and areas of work of students' counseling office (e.g. individual counseling, workshops and lectures on various topics, etc.) that they would prefer to participate in. To this end, we conducted a web survey on a sample of 412 University of Ljubljana students (of whom 328 were female), the mean age of the participants was 21.6 years. Results show that a majority of students (over 60%) expressed interest in the topics of effective learning and study strategies, communication skills, building one's self-confidence, followed by resolution of problems in intimate relationships and coping with negative emotions – sadness and depression, fear and anxiety (over 44 %). The least popular areas of counseling (17% – 22%) showed to be weight related issues, eating disorders and addiction problems. When asked about the forms of counseling they would prefer to partake in, the most popular option among participants (49.3%) were lectures covering different topics from the field of Psychology, followed by issue-oriented workshops (42.4%) and various modes of online counseling: forums, chat rooms, e-mail counseling (35.4%). A lesser, but still considerable number of participants expressed desire to engage in individual (23.8%) and group counseling (14.4%). We assume that participants showed preference for the forms of counseling that assure the greatest anonymity and are the most similar to the modes of work that students are familiar with from the context of their everyday coursework. These findings will serve as guiding cues for our future endeavors in establishing Students' Psychological Counseling office at the Faculty of Arts, University of Ljubljana.

Keywords: students' counselling office, individual counseling, workshops, lectures, online counseling, counseling preferences

.....

Tamara Đorđević^a, Nebojša Đorđević^b

^a *Departman za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Nišu*

^b *Elektronski fakultet, Univerzitet u Nišu*

Email: taca1385@gmail.com

Model ljudskog informacionog procesora u interakciji sa kompjuterom

Interakcija između ljudi i kompjutera može se posmatrati kao dijalog između dva informaciona procesora, sa namerom da međusobno razmenjuju informacije. Brzina i način razmene informacija

---

uslovljeni su ograničenjima i mogućnostima krajnjih korisnika. Perceptivne, kognitivne i motorne sposobnosti ljudi su veoma važne osobine koje utiču na performanse korisnika. Postoje različiti pristupi za procenu sposobnosti korisnika u interakciji sa kompjuterom, ali malo njih interpretiraju ukupne sposobnosti ljudskog informacionog procesora preko jedne merne jedinice. Cilj ovog istraživanja je razvoj kvantitativnog modela za izračunavanje sumativnog skora ukupnih sposobnosti ljudskog informacionog procesora, u interakciji sa kompjuterom, koji objedinjava sposobnosti perceptivnog, kognitivnog i motornog procesora. Za kvantifikovanje pojedinačnih pokazatelja sposobnosti, korišćen je softverski alat koji sadrži testove za merenje kognitivnih i psihomotornih sposobnosti korisnika u interakciji čoveka sa računarnom. Za konstrukciju testova korišćen je model interakcije, koji kompleksnost interakcije sagledava i sa strane korisnika i sa strane sistema u vremenu. Testovi sposobnosti mere individualne rezultate učinka izolovanih osobina koje spadaju u preduslove za obavljanje određenih aktivnosti u interakciji sa računarnom. Radi efikasne procene broja akcija i trajanja izvršenja čitavog zadatka, složeni dijalog se dekomponuje na elementarne događaje percepcije, pokreta i kognitivne događaje. Opisi elementarnih akcija sa strane korisnika i sa strane sistema unose se po redosledu dešavanja a ukupno trajanje dijaloga se procenjuje sumiranjem tipičnih vremena potrebnih za obavljanje svakog događaja u nizu. Testovi percepcije određuju funkcionalne karakteristike čulnih sistema merenjem vremena reakcije ispitanika na vizuelne i auditivne nadražaje. Psihomotorni testovi obezbeđuju procenu sposobnosti brzog, lakog, tačnog i koordinisanog manipulisanja vizuelnim objektima, sposobnosti vizuelno-motornog pogađanja i uticaja diferencijalne osetljivosti na boje i psihomotornu reakciju korisnika. Testovi memorije imaju za cilj ispitivanje raspona memorije kroz sposobnost neposredne reprodukcije serije elemenata posle samo jedne vizuelne reprezentacije iste. Za kvantifikaciju ljudskih sposobnosti sprovedeno je testiranje krajnjih korisnika čiji su rezultati merenja dobijeni u različitim mernim jedinicama. Korišćenjem metode standardizacije izvršeno je transformisanje rezultata merenja na jedan zajednički metrički prostor, nezavisan od bilo koje merne jedinice i bilo koje merne skale. Korišćenjem kvantitativnog modela, prikupljeni empirijski podaci su iskorišćeni za izračunavanje sumativnog skora ukupnih sposobnosti informacionog procesora korisnika ili grupe. Dobijeni rezultati potvrdili su upotrebljivost predloženog kvantitativnog modela. Primenom ovog metoda postiže se jasna, razumljiva i nedvosmislena interpretacija rezultata kao i njihovo lako upoređivanje.

Ključne reči: kvantitativni model, informacioni procesor, ukupne sposobnosti

Human Information Processor Model In Human-Computer Interaction

The effective design of any interface should be compliant with a range of human perceptual, cognitive and motor abilities. In our work, we have considered several individual metrics for quantifying users' abilities, related to perception, cognition and memory, based on a model of human abilities. The human perceptual, cognitive and motor abilities are very important attributes which affect users' performance in HCI. We propose a method for determining user ability quantitatively by considering all aspects influencing user's performance. The authors have based their research on the method proposed to produce single user ability score. This method uses the different metrics to quantify the dimension of user's ability to derive summated user ability metric. Based on recognition activities in user-computer interaction, prominent user characteristics and the method of measurement of individual production results, we designed a

---

computer based aptitude test for evaluation of user's perceptual, cognitive and motor abilities. The test battery consists of a set of specific tests which examine user ability in HCI. Lastly, case study was conducted for collecting empirical data to be used for calculating summarized user ability score. The stated model derives the user ability level as an arithmetic average of the arithmetic average of all tests' user ability levels. Summary of average values of standardized measures of different metric components provides one, unique comparable metric. One usability metric secures better user ability estimation and easier comparison of performance of end users than taking into account individual metric components. We have confirmed the usefulness of the suggested quantification approach through case study in combination with user ability testing method.

Keywords: user ability, information processor, summarized ability score

.....

Marina Oros, Tatjana Vuković, Nikola Samac, Ivan Jerković

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

Email: marina.oros@gmail.com

Polne razlike u problemima ponašanja kod dece

Prikazano istraživanje je deo projekta „Razvoj robota kao sredstva za pomoć u prevazilaženju teškoća u razvoju dece“ br. 44008 podržanog od strane Ministarstva za prosvetu, nauku i tehnološki razvoj Republike Srbije. Cilj istraživanja je da se ispituju polne razlike u problemima ponašanja dece sa i bez problema iz domena hiperaktivnosti, koristeći mere sa Konersovih skala procene (samoopisna forma i procena od strane roditelja). Ovaj instrument uključuje sledeće subskale: nepažnja, hiperaktivnost/impulsivnost, problemi sa učenjem, egzekutivne funkcije, agresivnost i odnosi sa vršnjacima. S obzirom na skorove na subskali hiperaktivnost/impulsivnost, uzorak je podeljen na dva poduzorka: deca bez problema (N = 307) i deca koja imaju od blago do značajno izraženih problema (N = 118). Oba poduzorka su relativno balansirane polne strukture. Ispitanici su deca četvrtih razreda osnovnih škola sa teritorije Vojvodine i jedan od njihovih roditelja. Rezultati pokazuju različite konstelacije polnih razlika na dva poduzorka. Na poduzorku dece bez problema iz domena hiperaktivnosti dobijene su polne razlike u samoproceni hiperaktivnosti/impulsivnosti, problema u učenju i agresivnosti. Pregledom prosečnih skorova za oba pola, primećuje se da dečaci sebe procenjuju kao više hiperaktivne/impulsivne i agresivne, kao i sa više problema sa učenjem u odnosu na devojčice. Dobijene su i razlike u proceni od strane roditelja u zavisnosti od pola deteta – roditelji procenjuju da dečaci imaju više problema u učenju i u vršnjačkim odnosima u odnosu na devojčice, a devojčice imaju većih problema sa planiranjem i organizovanjem aktivnosti (egzekutivno funkcionisanje). Na poduzorku dece koja opisuju postojanje problema iz domena hiperaktivnosti/impulsivnosti, dobijena je razlika u samoproceni agresivnosti, tako da dečaci skloni impulsivnom/hiperaktivnom ponašanju sebe procenjuju kao agresivnije u odnosu na devojčice. Procene od strane roditelja čija deca pokazuju probleme

hiperaktivnosti ne razlikuju se u zavisnosti od pola deteta ni na jednoj subskali. Zaključak istraživanja je da postoje polne razlike kako u samoproceni tako i u roditeljskim procenama problema u ponašanju kod dece, ali da se sa prisustvom problema iz domena hiperaktivnosti i impulsivnosti te razlike gube, izuzev hiperaktivnih dečaka koji sebe vide agresivnijim.

Ključne reči: hiperaktivnost, impulsivnost, polne razlike, problemi ponašanja, deca

Behavior problems in children: gender differences

The aim of our study is to examine gender differences in behavior problems in children with and without problems of hyperactivity and impulsivity, using Conners rating scales (self report and parent report). Sample was divided into two groups: children without problems and with problems of hyperactivity/impulsivity. The results show different constellations of gender differences in the two subsamples. In the group without hyperactivity problems, boys see themselves as more hyperactive/impulsive and aggressive and with more learning problems than girls, and their parents estimate boys have more learning and peer related problems and girls have more problems in executive functioning. For the group with problems of hyperactivity, the only obtained difference is in self-evaluation of aggressiveness – boys see themselves as more aggressive. In conclusion, there are gender differences in behavior problems assessed both by parents and children, but if problems with hyperactivity and impulsivity do exist, gender differences are not found.

Keywords: hyperactivity, impulsivity, gender differences, behavior problems, children

.....

Erna Emić^a, Alija Selimović^a, Džanan Berberović^b

^a University of Tuzla

^b Penitentiary-Correctional Institution, Tuzla

Email: dzananberberovic@gmail.com

Pouzdanost i valjanost skala Psihoticizma, Ekstraverzije i Neuroticizma (PEN) u Ajzenkovom upitniku ličnosti (EPQ)

U ovoj studiji izvršena je psihometrijska evaluacija Ajzenkogovg upitnika ličnosti (EPQ-Eysenck's Personality Questionnaire). Uzorak je bio sačinjen od 288 studenata (N_ž = 206 i N_m = 82) starosne dobi od 19 do 38 godina (M = 23.16, SD = 3.5). EPQ se sastoji od 90 dihotomnih stavki raspoređenih u četiri skale i to: Psihoticizam ili P-skala (25 stavki) Ekstraverzija ili E-skala (21 stavka), Neuroticizam ili N-skala (23 stavke), i Skala laganja ili L-skala (21 stavka). Cilj istraživanja bio je određivanje metrijskih karakteristika skala Psihoticizma, Ekstraverzije i Neuroticizma (PEN). Psihometrijske karakteristike L-skale nisu proveravane, jer skala ne predstavlja posebnu dimenziju ličnosti prema Eysenckovoj teoriji, kao što je slučaj sa prethodne tri skale. Za provjeru metrijskih

---

karakteristika pojedinih skala korišten je makro RTT9G kojeg su napisali Momirović i Knežević u matrix sintaksi SPSS-a. Za svaku skalu pojedinačno su izračunate sljedeće metrijske karakteristike: Gutman-Kronbahova alfa; Kajzer-Majer-Olkin (KMO) mjera reprezentativnosti ψ_1 , te Momirović-Gredeljeva (MG) mjera homogenosti H_4 . Dobiveni su sljedeći koeficijenti za P-skalu: Gutman-Kronbahova alfa .61; KMO mjera reprezentativnosti ψ_1 .64, te MG mjera homogenosti H_4 .63. Gutman-Kronbahova alfa za E-skalu iznosio je .86; KMO mjera reprezentativnosti ψ_1 bila je .97, dok je MG mjera homogenosti H_4 iznosila .80. Za N-skalu, Gutman-Kronbahova alfa je iznosila .85, KMO mjera reprezentativnosti ψ_1 bila je .93, a MG mjera homogenosti H_4 iznosila je .73. Valjanost stavki za pojedine skale izražena je kao projekcija (korelacija) na prvu glavnu komponentu u Hotellingovom, Gutmanovom, Herisovom i Bertovom prostoru. Rezultati su ukazali da skale ekstraverzije i neuroticizma imaju zadovoljavajuću pouzdanost, reprezentativnost i homogenost. Skala psihoticizma ima neprihvatljivo nizak stepen pouzdanosti koji je značajno niži od vrijednosti koje je iznio Ajzenk. Metrijske karakteristike E-skale i N-skale su se pokazale kao relativno dobre i marginalno su niže od vrijednosti koje su autori inventara naveli u svom priručniku. Zaključuje se da dvije skale (EN) iz Ajzenkovog upitnika ličnosti (EPQ) zadovoljavaju metrijske karakteristike pouzdanosti (u smislu interne konzistentnosti) i valjanosti, te da se ovaj instrument bar dijelom ima osnove koristiti u eksploraciji ličnosti kod studentske populacije u Bosni i Hercegovini.

Ključne reči: pouzdanost, valjanost, PEN skale, Ajzenkov upitnik ličnosti (EPQ)

Reliability and validity of Psychoticism, Extraversion, and Neuroticism (PEN) scales in Eysenck's Personality Questionnaire (EPQ)

In this study, a psychometric evaluation of Eysenck's Personality Questionnaire (EPQ) was administered. The sample consisted of 288 students (206 females and 82 males), in the 19 to 38 age range ($M = 23.16$, $SD = 3.5$). The EPQ questionnaire contains 90 dichotomous items arranged in four scales: the Psychoticism or the P-scale (25 items); the Extraversion or the E-scale (21 items), the Neuroticism or the N-scale (23 items), and the Lie or the L-scale (21 items). The main scope of the research was to explore the psychometric properties (reliability and validity) of the Psychoticism, Extraversion, and Neuroticism (PEN) scales. The L-scale psychometric properties were not explored, since this scale does not represent a specific personality dimension in Eysenck's theory, as it is the case with the three other scales of the questionnaire. The macro RTT9G, written by Momirović and Knežević in the matrix syntax of the SPSS, was used in exploring psychometric properties of the PEN scales. For every scale, individual values of the following psychometric properties were administered: Guttman-Cronbach's alpha; Kaiser-Meyer-Olkin's (KMO) representativeness measure ψ_1 (psi 1), and Momirović-Gredelj's (MG) homogeneity H_4 . The results indicated the following coefficients for the P-scale: the Guttman-Cronbach's alpha .61; the KMO representativeness measure ψ_1 .64, and the MG homogeneity measure H_4 .63. Guttman-Cronbach's alpha for the E-scale was .86; the KMO representativeness measure (psi 1) was .97, whereas the MG homogeneity measure H_4 was .80. For the N-scale, the three coefficients were: .85; .93, and .73, respectively. The validity of items for the three aforementioned scales of the EPQ was expressed as a projection (correlation) on the first principal component in Hotelling's, Guttman's, Haris', and Burt's spaces. Results indicated that

the Extraversion and Neuroticism scales had satisfying reliability, representativeness, and homogeneity. The Psychoticism scale had an unacceptably low reliability value, significantly lower than the one reported by Eysenck. The psychometric properties of the EN scales showed to be relatively good and marginally lower than the values reported in the manual by the author of the questionnaire. It was concluded that the two scales (EN) of Eysenck Personality Questionnaire (EPQ) had satisfactory reliability (in sense of internal consistency) and validity, demonstrating legitimate and justifiable reasons to use this instrument in exploring personality within the student population in Bosnia and Herzegovina.

Keywords: Reliability, Validity, PEN-scales, Eysenck Personality Questionnaire (EPQ)

.....

Kristina Sesar^a, Nataša Šimić^b, Arta Dodaj^c, Marijana Barišić^c, Maja Pandža^c

^a Health Care Center, Široki Brijeg

^b Department of Psychology, University of Zadar

^c Department of Psychology, University of Mostar

Email: ksesar@gmail.com

Povezanost između nasilja u mladenačkim vezama i psihološke prilagodbe u adolescenciji

Cilj istraživanja bio je ispitati povezanost između nasilja u mladenačkim vezama i psihološke prilagodbe uzimajući u obzir uloge u mladenačkom nasilju, razinu pobuđenosti i strategije suočavanja sa stresom. Podatci su prikupljeni korištenjem upitnika za samoprocijenu na uzorku od 220 adolescenata u dobi od 16 do 18 godina. Upitnik za procjenu konflikata u mladenačkim vezama korišten je za procjenu nasilja u mladenačkim vezama. Razina pobuđenosti (APS) ispitanika procijenjena je pomoću Skale pobuđenosti, dok je Ček lista traumatskih simptoma (TSC-40) korištena za procjenu trenutne psihološke prilagodbe. S obzirom na oblik nasilnog ponašanja, učestalost varira od 19% do 36% za izloženost nasilnom ponašanju od strane partnera te od 10% do 37% za nasilno ponašanje prema partneru. Ženski spol, mlađa dob, uloga u mladenačkom nasilju, kao i visoka razina pobuđenosti i korištenje manje efikasnih strategija suočavanja predstavljaju prediktore poteškoća u psihološkoj prilagodbi. Na temelju rezultata ovog istraživanja može se zaključiti da nasilje u mladenačkim vezama je značajan prediktor psiholoških poteškoća u adolescenciji. Rezultati su također pokazali da razina pobuđenosti i strategije suočavanja sa stresom su važne determinante uspješne adaptaciju u situaciji mladenačkog nasilja.

Ključne reči: mladenačko nasilje, poteškoće u psihološkoj prilagodbi, strategije suočavanja sa stresom, razina pobuđenosti

Relationship between dating violence and psychological adjustment in adolescents

The aim of this study was to examine the relationship between dating violence and psychological adjustment considering different roles in violence, the level of participants' arousal and coping stress strategies. Data were collected using self-administered Questionnaires on the sample of 220 adolescents, aged 16 to 18 years. The Conflict in Adolescent Dating Relationships Inventory was used to gather information about dating violence. The participants' arousal level was assessed by the Arousal Predisposition Scale (APS), while Trauma Symptom Checklist-40 (TSC-40) was used for assessing current psychological adjustment. Regarding the type of violence, prevalence rates varied from 19% to 36% for sustained dating victimization and from 10% to 37% for violence toward partner. Female sex, younger age, role in dating violence, as well as high level of arousal and using of less effective coping stress strategies predicted more difficulties in psychological adjustment. On the basis the results of this study, it could be concluded that dating violence is significant predictor of current psychological problems in adolescence. The results also showed that participant's arousal level and coping stress strategies are important determinants of successful adaptation in situation of dating violence.

Keywords: dating violence, difficulties in psychological adjustment, coping stress strategies, arousal level

.....

Jelena Radanović^a, Petar Milin^b

^a Department of Psychology, University of Novi Sad

^b Department of Psychology, University of Novi Sad; Laboratory for Experimental Psychology, University of Belgrade; Quantitative Linguistik/Seminar für Sprachwissenschaft, Philosophische Fakultät, Eberhard Karls Universität

Email: radanovicj@gmail.com

Understanding action nouns and verbs

Recent theories of cognition have proposed that language comprehension is achieved by mentally recreating, i.e., simulating, the sensory and motor information present when actually experiencing a described event. In order to understand the meaning of a single word, we simulate the experience we had with its referent, in case of nouns, or action it denotes, in case of verbs. To test this theoretical proposal we conducted an experiment with a visual lexical decision task. We preselected 126 nouns whose referents are typically associated with making a movement toward or away from the body (e.g., a cup or a lance) and 108 verbs that imply actions toward or away from the body (e.g., to pull or to throw). We then asked participants (N1 = 117) in an online norming study to rate on a five-point Likert scale how typically these words are associated with movements toward or away from the body. We calculated the correlation between estimates of

---

opposite implied directions and excluded words that were outliers. The final set of stimuli consisted of 115 nouns (correlation between opposite implied directions: $r = -.95$, $p = .000$) and 90 verbs ($r = -.92$, $p = .000$). These words were used in the experiment in which participants ($N_2 = 22$) had to decide whether the presented string of letters was a word of the Serbian language or not, using a custom built response box that induced movements toward or away from a participant's body. From the embodiment theory, prediction was that if a word recognition requires sensorimotor simulation, congruence between the direction of a response movement and that of word's simulated action must be facilitatory, while incongruence should lead to slower responses. Nevertheless, a mixed-effects modeling showed that after controlling for the random effects of participants and stimuli, as well as the effects of control covariates (word length, word frequency, order of presentation and word type /noun vs. verb/), there was no significant interaction between action direction implied by the word and the direction of movement required for the response. However, the measure of word valence was moderately correlated ($r = .51$, $N = 195$, $p = .000$) with measure of implied direction and, in addition, showed barely significant effect on response latencies ($b = -0.01$, $SE = 0.004$, $t = -1.96$, $p = .040$): the more pleasant the noun/verb was, the faster it was recognized as a word. Previous studies showing effects in support of embodied language made use of stimuli with clear sensorimotor content. In this research we tried to move one step forward by investigating what we thought of as a whole distribution of action words. However, our findings are not in line with previous studies, which might mean that the embodied nature of majority of representations is hard, if not impossible, to capture on a behavioral level.

Keywords: embodied cognition, action, noun, verb

.....

Domagoj Švegar, Igor Kardum

Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Rijeka

Email: dsvegar@ffri.hr

Happy face superiority effect in cognitive processing

Which affective component guides cognitive processing of emotional facial expressions? There are four possible answers to that question. According to the threat hypothesis, processing of angry faces is prioritized by human cognitive system, because rapid detection of threat has large adaptive value. The negativity hypothesis presumes that distressing emotional experiences of other people attract attention, regardless of whether they represent danger or not. The emotionality hypothesis proposes that positive emotional facial expressions can capture attention as effective as negative ones, while the happy face superiority hypothesis predicts that happy faces are prioritized by our cognitive system. In order to experimentally evaluate these four hypotheses, change detection paradigm tasks were used. In contrast to dot probe paradigm or visual search tasks, which most often provide evidence supporting the threat hypothesis, the change detection paradigm enables insight into later stage of information processing. Displays of human facial expressions were presented to 24 participants (12 male and 12 female, age range 20-

---

26), whose task was to detect changes of these stimuli, which could occur during inter-stimuli intervals. Each trial consisted of two displays: initial simultaneous display of six facial expressions and consequent test display. Between these two displays, blank screen was briefly presented as inter-stimuli interval. In half of trials, one of initially presented expressions altered during presentation of blank screen, while in the other half of trials there were no alterations. The results obtained show that happy facial expressions are heavily prioritized by human cognitive system. In explanation of these results, that clearly support the happy face superiority hypothesis, we propose that angry expressions are initially prioritized by our cognitive system, because we benefit from early detection of potential threat in the environment, but in later cognitive processing, happy expressions are given the priority, because smiling is a valuable mechanism for forming and maintaining cooperative relationships. Besides the theoretical relevance, the present study is also valuable methodologically, because we demonstrated that change detection paradigm can be efficiently used for the research of emotional facial expressions processing.

Keywords: emotional expression; change detection paradigm; evolution of smiling

.....

Maja Damjanović, Bojana Ožegović, Divna Slavnić, Biljana Blagojević

Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Banjoj Luci

Email: p.etar@eunet.rs

Afektivna vezanost i percepcija roditeljskog prihvatanja i odbijanja

Theoretical objectives of this study were to determine whether there are differences in terms of acceptance or rejection when it comes to age, which would provide a new and significant information in this field and to examine differences in the perception of parental. Acceptance and rejection due to the age and type of attachment to family ties, which they want to check the basic settings of the theory. The research was conducted on a sample of 400 participants, of which 200 students and 200 high school students. It is a population of students studying outside their place of residence and who are more independent than their peers who live with their parents and that parents daily care. When testing was used questionnaire parental acceptance/rejection and questionnaire for assessing family attachment. Processing of the results revealed that the high school students had higher scores on a scale of acceptance/rejection, and exhibit less perception of acceptance, and students score lower on the same scale, ie when they emerged perception greater acceptance. The results show that the highest score on all dimensions has occupied form, because the occupied individuals burdened by the need for attachment, resulting in active search of fulfilling these needs in different types of relationships. At least we got the scores for rejecting a form that refers to the absence or substantial lack of feelings and behaviors associated with the acceptance and presence of various mental and physical pain (insulting) behavior and feelings. The results also showed that students with insecure attachment style assessed their relationship with their parents in childhood worse than certain related persons. The results of this research

---

showed that respondents secure and insecure attachment in family relationships differ in the perception of their parents. Respondents with a secure attachment style are more positive perception of parents from the time of his childhood in relation to the uncertainty related subjects. The results of this study have some practical applications. As early relationship with parents and the type of attachment affects various aspects of social functioning in adulthood it is important to take account of the importance of these constructs in examining adaptation functioning person and possible interventions in order to improve functioning. The research results in this area are important for the formation of the overall picture of all the factors that affect or are connected to the development of attachment, and with the perception of acceptance/rejection by parents and the possible practical application of results.

Keywords: affective attachment index of acceptance/rejection, perceived parental acceptance/rejection, age

.....

Sofija Čerović^a, Mina Pejić^b, Ivana Petrović^a

^a Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

^b Departman za psihologiju, Fakultet za medije i komunikaciju, Univerzitet Singidunum, Beograd

Email: sofija.cerovic@yahoo.com

Metrijske karakteristike i faktorska struktura upitnika ličnosti BFI-44

Upotreba Big Five Inventory-a 44 (BFI-44) za procenu Velikih pet dimenzija ličnosti postaje sve češća u istraživanjima, pre svega zato što je to kratak inventar koji efikasno procenjuje Velikih pet dimenzija ličnosti u situacijama koje ne zahtevaju finiju procenu pojedinačnih faceta, čime se značajno skraćuje vremensko trajanje testiranja i smanjuje verovatnoća da se ispitanici umore ili da im postane dosadno. Cilj ovog istraživanja je da utvrdi metrijske karakteristike i faktorsku strukturu srpske verzije upitnika BFI-44. Upitnik BFI-44 sastoji se od 44 stavke Likertovog tipa koje mere Velikih pet dimenzija ličnosti: Emocionalnu stabilnost (osam stavki), Ekstraverziju (osam stavki), Otvorenost (deset stavki), Saradljivost (devet stavki) i Savesnost (devet stavki). U istraživanju je učestvovao 241 ispitanik (68.2% ženskog pola), uzrasta od 19 do 36 godina ($M = 22.24$; $SD = 2.62$). Pokazatelji pouzdanosti, reprezentativnosti i homogenosti ukazuju na zadovoljavajuće metrijske karakteristike, pri čemu se pouzdanost subskala (α) kreće od 0.80 do 0.87, reprezentativnost stavki (KMO) od 0.80 do 0.88, a homogenost (prosečna korelacija stavki h_1) od 0.31 do 0.45. Na stavkama je primenjena faktorska analiza, Maximum likelihood metod ekstrakcije sa Promax rotacijom. Na osnovu Katelovog kriterijuma (scree plot) izdvojeno je 5 faktora koji objašnjavaju 45% varijanse. Nakon rotacije dobijena je očekivana faktorska struktura: Savesnost (17.72%), Emocionalna stabilnost (8.39%), Otvorenost (6.91%), Saradljivost (5.90%) i Ekstraverzija (5.74%), pri čemu je svaka stavka imala primarno zasićenje na odgovarajućem faktoru. Korelacije među faktorima ne prelaze 0.41. Rezultati ukazuju na to da je srpska verzija

---

upitnika BFI-44 ima zadovoljavajuće metrijske karakteristike i da njena faktorska struktura u potpunosti odgovara onoj dobijenoj u zapadnim studijama.

Ključne reči: model Velikih pet, BFI-44, metrijske karakteristike, faktorska struktura

Psychometric properties and factorial structure of the bfi-44

The aim of this study was to explore psychometric properties and factorial structure of the serbian version of BFI-44 inventory designed to measure the Big Five personality dimensions. 241 students (68.2% female), who ranged in age from 19 to 36 years ($M = 22.24$; $SD = 2.62$), participated in the study. The reliability of subscales ranged from .80 to .87, sampling adequacy (KMO) from .80 to .88 and homogeneity (inter-item correlation, h_1) from .31 to .45, indicating good psychometric properties. Factor analysis was conducted using Maximum likelihood extraction with Promax rotation. The scree plot was used for the selection of five factors that accounted for 45% variance: Conscientiousness (17.72%), Emotional stability (8.39%), Openness (6.91%), Agreeableness (5.90%) and Extraversion (5.74%). All items had primary loadings on the appropriate factor. The results indicate that serbian version of the BFI-44 inventory has good psychometric properties and factorial structure very similar to that found in west studies.

Keywords: The Big five, BFI-44, psychometric properties, factorial structure

.....

Olivera Radović, Biljana Jaredić, Dragana Stanojević

Filozofski fakultet, Kosovska Mitrovica, Univerzitet u Prištini

Email: biljkaja@gmail.com

Doživljaj sredine i lično blagostanje mladih na Kosovu i Metohiji

Područje Kosova i Metohije je oblast u kojoj je prisutna prolongirana društvena kriza u čijim uslovima odrasta veliki broj mladih ljudi. Iz tog razloga bi evaluacija psihološke dobrobiti kod mladih koji odrastaju u uslovima društvene krize mogla da bude prvi korak u poboljšanju razumevanja odnosa kriza-trauma i način da se preduprede negativne posledice krize na psihički razvoj i mentalno zdravlje. Osnovni cilj ovog istraživanja jeste da se ispita povezanost doživljaja sredine (pre svega stepen ugroženosti) i nekih aspekata ličnog blagostanja (zadovoljstvo životom, samopoštovanje i kolektivno samopoštovanje) kod mladih koji žive na prostoru Kosova i Metohije. Uzorak su sačinjavali mladi sa prostora Kosova i Metohije njih 179 starosti od 15 do 18 godina. Od skala korišćen je upitnik o stepenu ugroženosti (Minić, J. 2009), skala zadovoljstva životom (Diener et al., 1985), Rozembergova skala samopoštovanja, Skala kolektivnog samopoštovanja (modifikovana verzija originalne skale – Luhtanen i Crocker, 1992). Rezultati govore da je zadovoljstvo životom značajno i pozitivno povezano sa kolektivnim samopoštovanjem, kolektivno samopoštovanje je značajno i pozitivno povezano sa samopoštovanjem, zadovoljstvo životom je značajno i negativno povezano sa stepenom ugroženosti. 12,8% mladih smatra da je njihova

---

sloboda kretanja potpuno ograničena, 53,6% delimično, a 33,5% neograničena. 14% mladih misle da su im ljudska prava u potpunosti ugrožena, 55,3% delimično, a 30,7 da su im obezbeđena. 21,2% misli da im je sredina nebezbedna, 45,3 % delimično, dok 33,5 smatra svoju sredinu bezbednom. 22,9% mladih je u životno ugroženoj situaciji bilo više puta, 19.6% jednom, 57,5% nije bilo u životno ugroženoj situaciji. 14% mladih misli da im je ugrožen opstanak, 39,1% misle da im je delimično ugrožen opstanak, a 46,9% da nije. 7,3% mladih smatra da su uslovi života nepovoljni, 60,3% prosečni, 32,4% povoljni. Mladi muškog i ženskog pola se statistički značajno ne razlikuju u izraženosti stepena ugroženosti, zadovoljstva životom, kolektivnog samopoštovanja i samopoštovanja. Ako dobijene rezultate uporedimo sa Dajnerovim modelom, koji govori da doživljaj ličnog blagostanja uključuje brojne antecedente (sociokulturni činoci, sociodemografski činoci, individualni činoci...) i konsekvete (fizičko i mentalno zdravlje, postignuće, društveni odnosi...), onda možemo da zaključimo da na prostoru Kosova i Metohije postoje mnogi antecedenti od socio-kulturalnih do individualnih koji mogu dovesti do posledica po fizičko i mentalno zdravlje, koji utiču na postignuće i mogu da izazovu probleme u društvenim odnosima kod mladih.

Ključne reči: stepen ugroženosti, zadovoljstvo životom, kolektivno samopoštovanje, samopoštovanje

The experience of the environment and personal well-being of young people in Kosovo and Metohija

Kosovo and Metohija is an area where an extending social crisis exists and in such conditions a lot of young people is growing up. For this reason the evaluation of psychological well-being of young people who is growing up in conditions of social crisis, should be the first step in improvement of understanding the crisis-trauma relationship and it would be the way to prevent negative consequences of crisis on psychological development and mental health. The basic aim of this study is to research the connection of an environment experience (the degree of danger, primarily) and some aspects of personal welfare (satisfaction with life, self-estimation and collective self-estimation) among young people who live in Kosovo and Metohija area. The sample consisted of 179 young people from Kosovo and Metohija aged 15-18 years. From scales we used: Questionnaire about degree of danger (Minic, 2009), Scale of satisfaction with life (Diener et al., 1985) Rosenberg's scale of self-estimation, Scale of collective self-estimation (modified versus of original scale, Luhtanen and Crocker, 1992). Results show that satisfaction with life is significantly and positively connected with self-estimation, collective self-estimation is significantly and negatively connected with degree of danger. 12.8% of young people consider that their freedom of moving is quite limited, 53.6% partly and 33.5% unlimited. 14% of young people think that their human rights are quite in danger, 55.3% partly and 30.7 think that their human rights are provided. 21.2% of young people think that their environment is not safe, 45.3 % partly, while 33.5% young people consider their environment as safe. 22.9% young people have been in life danger situation several times, 19.6% once, 57.5% have not been in any life danger situation. 14% young people think that their existence is in danger, 39.1% think that their existence is partly in danger and 46.9% think that it is not in danger. 7.3% young people consider that life conditions are

not convenient, 60.3% average 32.4% convenient. Young people male and female statistically significantly are not different in danger degree expressing, satisfaction with life, collective self-estimation, self-estimation. If we compare the obtained results with Diener's model which tells that an experience of personal welfare includes a lot of antecedents (socio-cultural factors, socio-demographic factors, individual factors...) and consequents (physical and mental health, achievement, social relationships) then we may conclude that in Kosovo and Metohija area there are many antecedents from socio-cultural to the individual ones which may lead to the consequents on physically and mental health and they exert influence achievement and they may cause problems in social relationships among young people.

Keywords: degree of danger, satisfaction with life, collective self-estimation, self-estimation

.....

Tamara Ivanović

Zavod za fizikalnu medicinu i rehabilitaciju "Dr Miroslav Zotović", Banja Luka

Email: tamarai81@yahoo.com

Evaluacija efekata kognitivno-bihejvioralne terapije pacijenta s Guillain Barreovim sindromom

Kognitivno-bihejvioralna terapija (KBT) djece je opšte prihvaćen oblik psihoterapije koji se danas koristi za niz problema sa mentalnim zdravljem kod djece i mladih. Empirijska osnova KBT djece dokazana je kroz brojne randomizovane kontrolisane studije, koji su rezultovale većim uvjerenjem kliničara da je KBT najbolja terapija za mnoge poremećaje. Sprovedena studija slučaja odnosila se na evaluaciju efekata kognitivno-bihejvioralne terapije pacijenta s Guillain Barreovim sindromom. Guillain Barre sindrom je neurološki poremećaj u kojem imunološki sistem bolesnikovog tijela napada periferni nervni sistem. To je razorni poremećaj zbog njegovog naglog i neočekivanog početka. Može se razviti u nekoliko sati ili dana, ili pak u nekoliko sedmica. Aktuelno emotivno stanje ovog pacijenta baziralo se na psihofizičkim manifestacijama anksioznosti (nerveze, napetosti, nesаницe, smanjenog apetita) usljed prisustva disfunkcionalnog razmišljanja, odnosno bazičnih iracionalnih uvjerenja koja su aktivirana povodom njegove bolesti te uvida u njegov invaliditet. Cjelokupan psihoterapijski tretman je trajao 6 sedmica. Rezultati tretmana ukazuju na velike efekte KBT na području smanjenja simptoma anksioznosti. Znatno je poboljšan san i apetit, kao i motivacija za aktivno učešće u procesu rehabilitacije što je vodilo ka bržem somatskom oporavku, te se odrazilo i na opšte funkcionisanje u životu.

Cljučne reči: Kognitivno-bihejvioralna terapija, Guillain Barre sindrom, efekti

Evaluation of the effects of cognitive-behavioral therapy patients with Guillain-Barre syndrome

Cognitive-behavioral therapy (CBT) of children is generally accepted form of psychotherapy that is now used for a variety of mental health problems among children and youth. Empirical basis CBT of children was demonstrated through numerous randomized controlled trials, which resulted in greater conviction of clinicians that CBT is the best therapy for many disorders. Conducted case studies was related to the evaluation of the effects of cognitive-behavioral therapy on a patient with Guillain-Barre Syndrome. Guillain-Barre Syndrome is a neurological disorder in which the immune system of the patient's body attacks the peripheral nervous system. It is a devastating disorder because of its sudden and unexpected start. It can develop in a few hours or days, or even in a few weeks. The current emotional state of the patient was based on psychophysical manifestations of anxiety (nervousness, anxiety, insomnia, decreased appetite) due to the presence of dysfunctional thinking and the basic irrational beliefs which are activated because of his illness and insight view into his disability. Whole psychotherapeutic treatment lasted 6 weeks. The results indicate large treatment effects of CBT in reducing symptoms of anxiety. Significantly improved sleep and appetite, as well motivation to actively participate in the rehabilitation process has led to a more rapid somatic recovery, reflecting to general functioning in life.

Keywords: Cognitive-behavioral therapy, Guillain Barre Syndrome, the effects

.....

Lazar Tenjović, Jelena Srna

Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Email: ltenjovi@f.bg.ac.rs

Karakteristike studenata psihologije koji imaju nameru da potraže profesionalnu psihološku pomoć

Empirijska istraživanja i klinička praksa ukazuju na to da postojanje potrebe za traženjem profesionalne psihološke pomoći (TPPP) ne znači nužno da će takva pomoć i biti zatražena. Pitanje koje se nameće je: šta je razlog nepodudaranja potrebe i namere da se potraži profesionalna psihološka pomoć? Odgovor na ovo pitanje potražili smo ispitivanjem razlika između studenata psihologije koji nameravaju i onih koji ne nameravaju da potraže profesionalnu psihološku pomoć (PPP), pri čemu i jedni i drugi smatraju da im je takva pomoć potrebna. Početni uzorak je činilo 128 studenata psihologije sa Filozofskog fakulteta u Beogradu - 82% ženskog pola, prosečnog uzrasta 22,3 godine. Pored demografskih podataka i podataka o akademskom postignuću, odgovarajućim upitnicima su prikupljeni podaci o: stavovima prema TPPP (Skala stavova prema traženju profesionalne psihološke pomoći - Fisher & Farina, 1995), percipiranoj socijalnoj stigmi (Skala za ispitivanje socijalne stigme vezane za traženje profesionalne psihološke pomoći - Komiya, Wood & Sherrod, 2000), prisustvu socijalne podrške vezanim za TPPP (Skala

socijalne podrške - Russell & Cutrona, 1984), strategijama prevladavanja stresa (Strategije prevazilaženja stresa - Billings & Moss, 1981), negativnom samovrednovanju (Skala negativnog samovrednovanja - Kaplan, 1970), samoprikrivanju (Skala samoprikrivanja, Larson & Chastain, 1990), kao i o otvorenosti u ispoljavanju ličnog distresa (Skala spremnosti za ispoljavanje lične potresenosti - Kahn & Hessling, 2001). Postojanje potrebe i namere za TPPP ispitivani su pojedinačnim pitanjima na koja su studenti odgovarali sa DA ili NE. Od 128 ispitanih studenata njih 47 (36.7%) je iskazalo aktuelnu potrebu da potraži profesionalnu psihološku pomoć. Od 47 studenata koji su iskazali aktuelnu potrebu za TPPP njih 29 iskazalo je i nameru da uskoro potraži PPP, dok preostalih 18 studenata ne namerava da zatraži takvu pomoć. Analize razlika u pogledu ispitivanih obeležja između studenata koji imaju i onih koji nemaju nameru da potraže PPP izvedene su Fišerovim egzaktnim testom i Man-Vitnijevim testom. Studenti koji imaju nameru da potraže PPP, u odnosu na studente koji (iako imaju potrebu) nemaju nameru da traže PPP, imaju znatno pozitivniji stav prema traženju profesionalne psihološke pomoći ($z = 3.87, p = .000$) i u većoj meri doživljavaju sebe kao oslonac drugima ($z = 2.36, p = .018$).

Ključne reči: traženje profesionalne psihološke pomoći, studenti

Characteristics of psychology students who intend to seek professional psychological help

Empirical research and clinical practice show that the need for seeking professional psychological help (SPPH) does not necessarily mean that such assistance will be sought. The question imposed is: what is the reason of discrepancy between a need and intention to seek professional psychological help? We have sought the response to this question through assessing the differences between psychology students who intend and those who do not intend to seek professional psychological help, where they both feel they need such help. The initial sample consisted of 128 psychology students from the Faculty of Philosophy in Belgrade – 82 percent female, average age of 22.3. In addition to demographic data and academic achievement, the appropriate questionnaires enabled gathering data on: attitudes towards SPPH (Attitudes toward seeking psychological help scale - Fisher & Farina, 1995), perceived social stigma (Scale for Receiving Psychosocial Help - Komiyama, Wood & Sherrod, 2000), presence of social support connected to SPPH (Social Provisions Scale - Russell & Cutrona, 1984), strategies for coping with stress (Coping Scale - Billings & Moss, 1981), negative self-evaluation (Self Derogation Scale - Kaplan, 1970), self covering up (Self-Concealment Scale - Larson & Chastain, 1990), as well as openness to the expression of personal distress (Distress Disclosure Index - Kahn & Hessling, 2001). The presence of the need and intention to seek professional psychological help were examined by individual questions to which students answered with YES or NO. Out of 128 surveyed students 47 of them (36.7%) presented the actual need to seek professional psychological help (PPP). In the group of students who presented the need to seek PPP 29 students expressed the intention to seek such assistance soon, while 18 students did not express such an intention. The differences between the students who expressed the intention to seek PPP and those who did not expressed such an intention regarding examined characteristics were analyzed by Fisher's exact test and Mann-Whitney U test. The results show that students intending to seek PPP, in relation to students who (although they feel need for PPP) do not intend to seek such a help, have significantly more positive attitudes towards seeking

---

professional psychological help ($z = 3.87, p = 0.000$) and see themselves as more pronounced as a support to others ($z = 2.36, p = .018$).

Keywords: seeking professional psychological help, students

.....

Jelena Srna, Lazar Tenjović

Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Email: jsrna@EUnet.rs

Determinante stavova prema traženju profesionalne psihološke pomoći

Istraživanja konzistentno pokazuju da studenti psihologije imaju pozitivniji stav prema traženju profesionalne psihološke pomoći (TPPP) od studenata drugih naučnih disciplina. Međutim, pitanje činilaca koji dovode do individualnih razlika među studentima u ovom pogledu nije dovoljno razjašnjeno. Cilj ovog rada je da utvrdi koje su od ispitivanih demografskih, psiholoških i psihosocijalnih obeležja studenata u vezi sa njihovim stavovima prema TPPP. Uzorak je činilo 128 studenata psihologije sa Filozofskog fakulteta u Beogradu - 82% ženskog pola, prosečnog uzrasta 22.3 godine, poreklom pretežno iz urbane sredine (81.3%) i od više/visoko obrazovanih roditelja (60.9 % očeva i 58.6% majki). Pored demografskih podataka i podataka o akademskom postignuću, odgovarajućim upitnicima su prikupljeni podaci o: stavovima prema TPPP (Skala stavova prema traženju profesionalne psihološke pomoći - Fisher & Farina, 1995), percipiranoj socijalnoj stigmi (Skala za ispitivanje socijalne stigme vezane za traženje profesionalne psihološke pomoći - Komiya, Wood, & Sherrod, 2000), prisustvu socijalne podrške vezanim za TPPP (Skala socijalne podrške - Russell & Cutrona, 1984), strategijama prevladavanja stresa (Strategije prevazilaženja stresa-Billings & Moss, 1981), negativnom samovrednovanju (Skala negativnog samovrednovanja - Kaplan, 1970), samoprikrivanju (Skala samoprikrivanja, Larson & Chastain, 1990), kao i o otvorenosti u ispoljavanju ličnog distresa (Skala spremnosti za ispoljavanje lične potresenosti - Kahn & Hessling, 2001). Od svih ispitivanih obeležja sa stavovima prema TPPP značajno koreliraju: socijalna podrška ($r = .30, p = .001$), ohrabrenje za TPPP od strane značajnih drugih ($r = .30, p = .001$) i otvorenost u ispoljavanju ličnog distresa ($r = .18, p = 0.042$). Primenom multiple regresione analize utvrđeno je da 21 % varijanse stavova prema TPPP može biti objašnjeno svim ispitivanim obeležjima ($F(14, 113) = 2.151, p = .014$). Od svih ispitivanih prediktora, statistički značajan parcijalni doprinos objašnjenju stavova prema TPPP daju: socijalna podrška ($\beta = .314, p = .009$) i ohrabrenje za TPPP od strane značajnih drugih ($\beta = .297, p = .002$). Rezultati sugerišu da su kod studenata psihologije ključne determinante njihovih stavova prema TPPP pre u domenu socijalnog i relacionog nego intrapsihičkog. Ovo valja imati u vidu prilikom razvoja strategija za promovisanje traženja profesionalne psihološke pomoći (u situacijama) kada je ona potrebna.

Ključne reči: traženje profesionalne psihološke pomoći, stavovi, studenti

---

Determinants of attitudes towards seeking professional psychological help

Researches consistently show that psychology students have more positive attitudes towards seeking professional psychological help (SPPH) than the students of other scientific disciplines. However, the question of factors leading to individual differences among students in this regard has not been sufficiently clarified. The aim of this paper is to determine which of the studied demographic, psychological and psychosocial characteristics of the students are connected with their attitudes towards SPPH. The sample consisted of 128 psychology students from the Faculty of Philosophy in Belgrade – 82 percent female, average age of 22.3, originating mainly from urban areas (81.3%) and from high/higher educated parents (60.9% of fathers and 58.6% mothers). In addition to demographic data and academic achievement, the appropriate questionnaires enabled gathering data on: attitudes towards SPPH (Attitudes toward seeking psychological help scale - Fisher & Farina, 1995), perceived social stigma (Scale for Receiving Psychosocial Help - Komiya, Wood, & Sherrod, 2000), presence of social support connected to SPPH (Social Provisions Scale - Russell & Cutrona, 1984), strategies for coping with stress (Coping Scale - Billings & Moss, 1981), negative self-evaluation (Self Derogation Scale - Kaplan, 1970), self covering up (Self-Concealment Scale - Larson & Chastain, 1990), as well as openness to the expression of personal distress (Distress Disclosure Index - Kahn & Hessling, 2001). Of all the tested characteristics on attitudes towards SPPH the following significantly correlate: social support ($r = 0.30, p = 0.001$), encouragement for SPPH by significant others ($r = .30, p = .001$) and openness to the expression of personal distress ($r = .18, p = .042$). By using multiple regression analysis it has been determined that 21 percent of the variance of attitudes towards SPPH can be explained with all the examined characteristics ($F(14, 113) = 2.151, p = .014$). Of all the examined predictors statistically significant partial contribution to the explanation of attitudes towards SPPH are given by: social support ($\beta = .314, p = .009$) and encouragement for SPPH by significant others ($\beta = .297, p = .002$). The results suggest that psychology student key determinants of their attitudes towards SPPH are rather in the domain of social and relational than intrapsychic. This should be kept in mind when developing strategies to promote seeking professional psychological help (in cases) when it is needed.

Keywords: seeking professional psychological help, attitudes, students

.....

Zoran Todorovski, Ivica Milarić

Klinički centar Vojvodine

Email: i.milaric@gmail.com

Prisutnost hrišćanskih simbola u Roršahovom eksperimentu

Istraživanje po imenu „Prisutnost hrišćanskih simbola u Roršahovom eksperimentu“ sprovedeno sa ciljem ispitivanja veze između religioznosti i prisustva religioznih sadržaja na Roršahovom

---

eksperiment sa mrljama od mastila (Rorschach, 1921). Prema popisu sprovedenom 2011. godine (prema Knjizi 4. RZS) u Republici Srbiji, 89.91% stanovništva (6 510 858 građana) deklariše se kao pripadnica ili pripadnik veroispovesti bazirane na hrišćanskoj religiji, u šta se ubrajaju kategorije „pravoslavna“, „katolička“, „protestantska“, i „ostale hrišćanske“. Sa obzirom na veliki segment populacije koji se deklariše kao religiozan, glavna hipoteza istraživanja glasila je da je u Roršahovim eksperimentima unutar uzorka očekivano značajno prisustvo hrišćanskih religioznih tema. Uzorak za istraživanje predstavljaju Roršahovi eksperimenti koji su, u okviru neuropsihološkog testiranja, sprovedeni u Kabinetu za neuropsihologiju na Klinici za Neurologiju Kliničkog centra Vojvodine u Novom Sadu u periodu između septembra 2012. i septembra 2013. godine (N = 80.54% ženskog pola). Primenom kvalitativne analize sadržaja odgovora ukupno je registrovano 11 pacijenata koji su naveli da vide jedan ili više univerzalnih hrišćanskih simbola u svojim izveštajima. Simboli koji su označe predstavljaju pojmove “krst”, “anđeli”, “riba” i “đavo”, standardna arhetipska obeležja hrišćanske religije. Uz ove podatke, u istraživanje su uključene varijable kognitivnog i psihopatološkog statusa. Ove varijable predstavljaju dominante tačke nalaza i mišljenja napisanih na osnovu dobijenih rezultata celokupnog neuropsihološkog testiranja učesnika istraživanja. Rezultati hi-kvadrat testa su pokazali da među pacijentima koji navode hrišćanske simbole ima više žena (9), dok nema značajnih razlika u ostalim demografskim (starost, nivo obrazovanja, mesto stanovanja) i neuropsihološkim dijagnostičkim parametrima između pacijenata koji navode i koji ne navode hrišćanske simbole. Mala istanca pojave hrišćanskih simbola nije u skladu sa podacima o deklarisanosti veroispovesti populacije Srbije i takođe ukazuje da se glavna hipoteza istraživanja pokazala kao netačna.

Ključne reči: Roršahovo eksperiment sa mrljama od mastila, hrišćanski simboli, popis stanovništva

Presence of Christian symbols in Rorschach inkblot tests

This research was designed with the purpose of analyzing the relationships between religious beliefs and the presence of religious themes in the Rorschach inkblot test (Rorschach, 1921). According to the census conducted 2011th (according to the Book 4 of the National statistic bureau) in the Republic of Serbia, 89.91% of the population (6 510 858 people) declared themselves as a member of one of the religions based on the Christian traditions, which include the categories "Orthodox," "Catholic," "Protestant," and "other Christian". Having in mind that a large segment of the population of Republic of Serbia declares themselves as religious, the main hypothesis assumed that the presence of religious themes in Rorschach inkblot tests would be substantial. The aim of this study was to, using quantitative content analysis, indentify the presence of Christian symbols in the Rorschach inkblot test that conducted during neuropsychological testing that took place at the Cabinet of Neurophysiology in the Clinical Center of Vojvodina in Novi Sad in the period between September 2012. and September 2013. (N = 80.54% women participants). In total, 11 participants indentified Christian symbols during testing. Cognitive and psychopathological status (derived from the original neuropsychological findings and results) were also included in the research as variables. The results of chi-square test showed that a greater number of women were present in the group of participants that identified symbols, while other demographic indicators (age, level of education, place of residence) and neuropsychological diagnostic parameters do not show significant difference. Low instance of

identification of Christian symbols is not in accord with the declared religious association of the population of Serbia, and the main hypothesis was shown to be incorrect.

Keywords: Rorschach inkblot test, Christian symbols, Census

.....

Marijana Šunjić^a, Ana Zovko^a, Anita Čuljak^b

^a *Filozofski fakultet, Sveučilište u Mostaru*

^b *Fakultet prirodoslovno-matematičkih i odgojnih znanosti, Sveučilište u Mostaru*

Email: marijana.sunjic@gmail.com

Neke karakteristike dobrovoljaca u istraživanjima ljudske seksualnosti

Stavovi o seksualnosti i vlastita seksualna ponašanja sigurno su najintimniji podaci koje pojedinac može podijeliti s nekim, a podložni su različitim društvenim kulturalnim, moralnim i zakonskim normama i ograničenjima. Međutim, rezultati većine istraživanja u području ljudske seksualnosti, od ispitivanja stavova o različitim domenama seksualnosti pa sve do laboratorijskih istraživanja (kao što je primjerice ono kojeg su proveli Masters i Johnson) dobiveni su na uzorcima sudionika-dobrovoljaca (najvećim dijelom se radilo o samoizvještaju). S obzirom na to, pitanje je u kojoj mjeri se dobiveni rezultati ovakvih istraživanja mogu generalizirati na opću populaciju, odnosno koje su karakteristike (uključujući spol, dob, prethodno seksualno iskustvo, dimenzije traženja uzbuđenja i dimenzije petfaktorskog modela ličnosti) izraženije kod dobrovoljaca u odnosu na one koji nisu dobrovoljci. Cilj ovog istraživanja je bio ispitati u kojoj mjeri su ispitanici spremni sudjelovati u različitim oblicima istraživanja seksualnosti, te koje su dimenzije ličnosti i obilježja prethodnog seksualnog iskustva sudionika povezane sa spremnošću na sudjelovanje u istraživanjima iz područja seksualnosti. Istraživanje je provedeno na inicijalnom uzorku od 241 sudionika. Njihovi rezultati su selektirani na osnovu rezultata na Skali tendencije socijalno poželjnog odgovaranja (nisu korišteni podaci sudionika s rezultatom većim od $M+1SD$), te su u konačnoj obradi korišteni podaci 159 sudionika (59 muškaraca i 100 žena), u dobi od 18 do 45 godina ($M = 24.88$, $SD = 5.82$). Za ispitivanje dobrovoljnosti sudjelovanja u anonimnim znanstvenim istraživanjima u području ljudske seksualnosti, korišteno je osam čestica-kratkih opisa istraživanja, gdje je zadatak sudionika bio procijeniti koliko su spremni sudjelovati u pojedinom obliku istraživanja. Za ispitivanje karakteristika ličnosti korišten je IPIP 50 (upitnik za procjenu velikih pet dimenzija ličnosti) i Zuckermanova Skala traženja uzbuđenja. Sudionici su također odgovarali na pitanja o različitim aspektima dosadašnjeg seksualnog iskustva. Rezultati pokazuju kako spremnost na sudjelovanje u istraživanjima u području ljudske seksualnosti prvenstveno ovisi o vrsti istraživanja, primjerice, radi li se o ispunjavanju upitnika ili sudjelovanju u laboratorijskom istraživanju. Spremnost na sudjelovanje je povezana i sa spolom - muškarci su nešto spremniji sudjelovati u ovakvim istraživanjima. Osobe s više prethodnog seksualnog iskustva izvješćuju o većoj spremnosti na sudjelovanje. Spremnost je također pozitivno povezana s dimenzijama traženja uzbuđenja (prvenstveno dimenzijom traženje novih iskustava), ekstraverzijom i

otvorenosti, dok je negativno povezana sa savjesnošću. Dobiveni rezultati ukazuju na moguća ograničenja pri generalizaciji rezultata dobivenih istraživanjima aspekata seksualnosti na dobrovoljcima.

Ključne reči: istraživanja seksualnosti, dobrovoljci, ličnost, iskustvo

Some characteristics of volunteers in sexuality research

The question of whether volunteers in sexuality research differ from non-volunteers has so far generated numerous research. This was expected, since it has an important impact on generalizability of results yield in field of human sexuality. The aim of this study was to examine willingness to participate in and characteristics of volunteers in sexuality research. A sample of 159 respondents (average age of 24.88 years) participated in the survey. Participants filled out questionnaire on willingness to participate in various types of sexuality research (e.g. filling out questionnaire vs. laboratory research), big five personality questionnaire and sensation seeking scale. Additional data was collected such as gender, age and different aspects of previous sexual experience. Willingness to participate was related to gender, but not to age. Participants more willing to be volunteers were generally more sexually experienced, had higher scores on sensation seeking dimensions, extraversion and openness and lower on conscientiousness.

Keywords: sexuality research, volunteers, personality, experience

.....

Mojca Svetek, Hana Hawlina, Ivan Jakovljević, Blanka Colnerič, Robert Masten

Faculty of Arts, University of Ljubljana

Email: mojcassvetek92@gmail.com

The psychological distress and willingness to participate in activities of students' counseling office

The primary objective of our study was to examine the connection between college students' general measure of psychological distress and their eagerness to participate in various activities related to counseling. Additionally, we inspected whether students with contrasting general health scores differ significantly in their expressed desire to take part in psychological counseling. A total of 412 college students (80% female), aged from 19 to 27 ($M = 21$ years), completed the General Health Questionnaire (GHQ-12), which showed good internal reliability on present sample (12 items; $\alpha = .91$). Students also completed a short questionnaire concerning their preferences for certain forms of activities offered by students' psychological counseling office (individual, group and online counseling, workshops and lectures on assorted psychological topics). We presumed that students who scored higher on GHQ would assert a greater interest for various forms of psychological counseling services. Results show that all correlations between GHQ score and

---

expressed wishes to participate in psychological counseling activities were positive and significant. The highest observed correlation was between GHQ score and the desire for individual counseling ($r = .34, p < .01$), which indicates that students who experience greater psychological distress are more inclined to partake in individual counseling. In contrast, the lowest (though still significant) correlation was attained between total GHQ score and the desire to attend lectures on various topics from the field of Psychology ($r = .13, p < .01$). Conjointly, our comparison of groups of students with lower, medial, and higher GHQ score show significant differences in eagerness to partake in diverse modes of counseling between the three groups. The greatest dissemblance in counseling preferences was observed between the group with the highest GHQ score and the other two groups. Our findings indicate that students who reported higher psychological distress are significantly more inclined to participate in all forms of counseling offered, especially individual counseling.

Keywords: students' counseling office, GHQ-12, counseling preferences, psychological distress

.....

Vinka Žunić, Jovanka Srdija, Marija Volarov

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

Email: vinkazunic.ps51_11@yahoo.com

Pol, obrazovanje i osobine ličnosti prema vp+2 kao prediktori učestalosti pretraživanja određenih sadržaja na internetu

Cilj ovog istraživanja je utvrđivanje relacija između preferencija u pretraživanju internet sadržaja i dimenzija ličnosti. Uzorak je činilo 196 učenika završnih razreda različitih srednjih škola (109 ženskog pola) i 384 studenata (202 ženskog pola, starosti od 19-27 god., 43% sa II god. studija) sa različitih fakulteta univerziteta u Srbiji. Nisu zabeležene polne razlike u odnosu na obrazovni nivo ispitanika ($\chi^2(1, N = 580) = 0.472; p = .492$). U istraživanju je korišćena kraća forma inventara za procenu ličnosti Velikih pet plus dva (Smederevac, Mitrović i Čolović, 2010) i Skala preferencija sadržaja na internetu (Dinić, 2012). Primenjena je multivarijatna analiza kovarijanse u kojoj su kriterijumi bili različiti sadržaji pretraživanja na internetu, kategorijalni prediktori pol i obrazovni nivo (srednjoškolci ili studenti), a kontinuirani prediktori – osobine ličnosti. Testiranjem modela u celini dobijeno je da su svi kriterijumi značajno objašnjeni setom prediktora, pri čemu se procenat objašnjenja varijanse kreće od 4 (za pretraživanje zabavnog sadržaja) do 16 (za pretraživanje naučno-obrazovnog sadržaja koji je vezan za obaveze u školi/na fakultetu). Rezultati pokazuju da društvene mreže češće pretražuju osobe ženskog pola, kao i osobe koje imaju višu Ekstraverziju, višu Pozitivnu valencu, a nižu Savesnost, što je u skladu sa ranijim istraživanjima koja su pokazala da se Ekstraverzija, Savesnost i Narcizam povezuju sa korišćenjem Facebook-a (Ryan & Xenos, 2011). Kada je reč o posećivanju blogova, dobijeno je da muškarci češće pretražuju ovaj sadržaj, kao i studenti, dok kada su u pitanju osobine ličnosti, marginalno značajan efekat ostvaruje

Otvorenost. U slučaju pretraživanja aktuelnosti, vesti i dešavanja, dobijeno je da studenti češće pretražuju ovaj sadržaj, potom osobe muškog pola i s višom Ekstraverzijom, pri čemu su efekti pola i Ekstraverzije marginalno značajni. Zabavne sadržaje (uključujući i YouTube, klipove...) češće pretražuju osobe s višom Otvorenošću i s nižom Savesnošću. Pored ove dve dimenzije, marginalno značajan efekat ostvaruje Ekstraverzija, dok pol i obrazovni nivo ne ostvaruju značajne efekte. Naučno-obrazovne sadržaje koji su vezani za obaveze u školi/na fakultetu češće pretražuju studenti, potom osobe s nižom Agresivnošću, kao i osobe s višom Savesnošću, Otvorenošću i Neuroticizmom. Naučno-obrazovne sadržaje koji nisu vezani za obaveze u školi/na fakultetu češće pretražuju, takođe, studenti, i osobe s višom Otvorenošću i Savesnošću, ali i osobe muškog pola, kao i osobe s višom Pozitivnom valencom, nižom Ekstraverzijom i nižom Negativnom valencom, pri čemu je efekat Negativne valence marginalno značajan. Na osnovu navedenih rezultata se može zaključiti da su dominantni prediktori pretraživanja različitih sadržaja na internetu Otvorenost, Savesnost i Ekstraverzija, pri čemu se smer predikcije menja u zavisnosti od pretraživanog sadržaja, a kada su u pitanju kategorijalni prediktori - obrazovni nivo.

Ključne reči: internet preferencije, VP+2, obrazovni nivo, pol

Gender, education and personality traits according to bf+2 as predictors of frequency of searching certain contents on the internet

The aim of this study was to examine relationships between preferences in searching internet contents and gender, education level and personality traits. Sample included 196 (109 females) high school students and 384 (202 females) university students. A short form of Big Five Plus Two personality inventory was used, as the Scale for internet contents preferences. The results showed that the dominant predictors of searching different internet contents were Openness to experience, Conscientiousness and Extraversion, but direction of prediction depending on the internet content. In a case of categorical predictors, educational level was the strongest predictor.

Keywords: internet preferences, BF+2, education level, gender

.....

Ivona Čarapina, Ana Marinović, Nikolina Stanković

Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet, Sveučilište u Mostaru

Email: carapina.ivona@gmail.com

Provjera metrijskih karakteristika Upitnika religioznosti

Pojmovi religije i religioznosti u definicijama međusobno se isprepliću, s tim da se religija više odnosi na društveno-kulturalni aspekt, a religioznost na individualno doživljajni aspekt. Cilj proučavanja religioznosti unutar psihologije jest razumijevanje načina na koji čovjek razvija

---

religiozni stav, kao i utjecaja tog stava na stil života i ponašanja pojedinca, odnosno uloge religioznosti u životu i funkcioniranju pojedinca. Cilj ovog rada bio je ispitati metrijske karakteristike Upitnika religioznosti (Ljubotina, 2002). Upitnik je primijenjen u elektronskoj formi na uzorku od 296 osoba katoličke vjeroispovijesti (67.57% žena, 32.43% muškaraca), dobi od 18 do 50 godina ($M = 25.40$, $SD = 6.99$). Navedeni se upitnik sastoji od 24 čestice. Sudionici svaku tvrdnju procjenjuju na ljestvici od četiri stupnja (0 = sasvim netočno, 1 = uglavnom netočno, 2 = uglavnom točno, 3 = sasvim točno) ovisno o tome u kojoj mjeri tvrdnja opisuje njihovo uobičajeno ponašanje. Ukupan rezultat na upitniku religioznosti dobiva se zbrajanjem rezultata sve tri dimenzije (dimenzija duhovnosti, obredna/ritualna dimenzija i dimenzija utjecaja vjere na ponašanje), te veći rezultat ukazuje na veću religioznost sudionika. Metodom glavnih komponentni uz varimax rotaciju ekstrahirana su 3 faktora, što je u skladu s rezultatima prethodnih provjera faktorske strukture skale. Prvi faktor koji predstavlja dimenziju duhovnosti čini 8 čestica ($\alpha = .90$), drugi faktor koji predstavlja obrednu (ritualnu) dimenziju religioznosti čini 7 čestica ($\alpha = .83$), a treći faktor nazvan dimenzija utjecaja vjere na ponašanje čini 9 čestica ($\alpha = .87$). Pouzdanost cijele skale iznosi ($\alpha = .84$). Nakon varimax rotacije s ova tri faktora objašnjeno je ukupno 58% varijance (prvi faktor = 25%, drugi faktor = 17%, treći faktor = 16%). Standardna devijacija i raspon ukazuju na zadovoljavajuću osjetljivost skale. S obzirom na tendenciju grupiranja rezultata, za sva tri faktora distribucija odstupa značajno od normalne, te je negativno asimetrična. S obzirom na metrijske karakteristike preporučuje se daljnja primjena navedene skale.

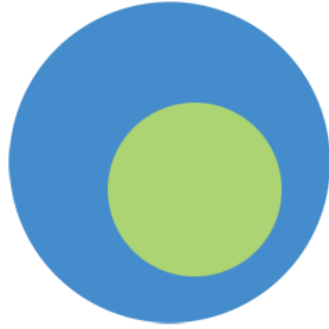
Ključne reči: metrijske karakteristike, validacija, religioznost

Validation of the religiosity scale

The aim of this study was to examine the psychometric characteristics of the religiosity scale (Ljubotina, 2002). The scale was applied in electronic form on a Catholic sample of 296 persons (67.57% women, 32.43% men), aged 18-50 years ($M = 25.40$, $SD = 6.99$). The scale consists of 24 items. Participants evaluate each statement on a scale of four levels from 0 to 3 (0 = completely false, 3 = very true). Three factors which explained 58% of the total variance, were extracted using the method of principal components with varimax rotation. Reliability of the scale is $\alpha = .84$. Descriptive parameters indicate a good sensitivity of the scale. These findings are in correspondence with previous research.

Keywords: psychometric characteristics, validation, religiosity

TRANSFEROV PODSKUP

PSIHOLOGIJA LIČNOSTI I PSIHOMETRIJA 1 I 2

Nikola Prpa

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

Email: nikolaprpa@yahoo.com

Tipologija u prostoru dimenzija upitnika HEXACO-PI-R

Osnovni cilj istraživanja bio je da se ispita da li osobine ličnosti HEXACO modela mogu predstavljati osnov za taksonomiju ličnosti. Učestvovalo je 415 ispitanika, studenata Univerziteta u Novom Sadu, od čega 169 studenata muškog i 241 student ženskog pola. Ispitanici su bili starosti od 18 do 44 godine, prosečne starosti 21, 12 godina. Primenjena su dva upitnika, HEXACO-PI-R, za merenje dimenzija ličnosti HEXACO modela i BRF koji sadrži različite mere ponašanja. Za obradu podataka korišćene su nehijerarhijska i hijerarhijska klaster analiza, kao i kanonička diskriminativna analiza za kriterijumsku validaciju klastera. Najinterpretabilnije rešenje je bilo sa tri klastera, koji su nazvani: Rezilijentni, Nepoželjni i Uzdržani. Izolovane su 2 statistički značajne diskriminativne funkcije. Prva, nazvana Proaktivnost, dobro razdvaja klaster Uzdržanih od druga dva klastera, a druga, nazvana Adaptiranost jasno odvaja Rezilijentne od druga dva klastera. Dobijeni rezultati su u skladu sa rezultatima ranijih istraživanja.

Ključne reči: tipologija, HEXACO, klaster analiza, diskriminativna analiza

.....

Tanja Babić^a, Joško Jurman^b

^a*Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet, Sveučilište u Rijeci*

^b*Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu*

Email: tanjababic@yahoo.com

Odnos sklonosti traženja uzbuđenja i socioseksualne orijentacije

Dosadašnja istraživanja dovode osobinu traženja uzbuđenja u vezu sa seksualnim ponašanjem te stavovima i preferencijama o seksualnosti. Veća sklonost traženju uzbuđenja povezivana je s permisivnijim stavovima o seksualnosti kao i s nerestriktivnijom socioseksualnom orijentacijom. Svrha ovog istraživanja bila je ispitati odnos traženja uzbuđenja i socioseksualne orijentacije. Istraživanje je provedeno online putem na prigodnom uzorku od 150 ispitanika, od čega je 85 žena, a 65 muškaraca. Pritom se za mjerenje osobine traženja uzbuđenja koristila Skala traženja

uzbuđenja – forma V, dok je za mjerenje socioseksualne orijentacije korišten Upitnik socioseksualne orijentacije.

Rezultati ukazuju na značajnu pozitivnu povezanost sklonosti traženja uzbuđenja i nerestriktivnije socioseksualne orijentacije i kod muškaraca i kod žena te na cjelokupnom uzorku. Multiplom regresijskom analizom utvrđeno je kako dimenzije sklonosti traženja uzbuđenja objašnjavaju 38,6% varijance socioseksualnosti. Provjera utjecaja spola na dobivene rezultate pokazala je kako dimenzije sklonosti traženja uzbuđenja bolje predviđaju socioseksualnu orijentaciju žena. Pritom je samo skala dezinhibicije značajan samostalan prediktor za oba spola. Ispitanici koji imaju veći stupanj dezinhibiranog ponašanja postizali su više rezultate na Upitniku socioseksualnosti, odnosno, bili su nerestriktivnije socioseksualne orijentacije.

Ovi rezultati su djelomično potvrdili naše pretpostavke, a komentirani su u kontekstu evolucijom potaknutih mehanizama koji utječu na ljudska ponašanja.

Ključne riječi: socioseksualnost, traženje uzbuđenja, spolne razlike

.....

Bojan Branovački, Marija Ćirić

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

Email: mc2i2r1@gmail.com

Socijalna poželjnost pridevskih opisa ličnosti: treća psiholeksička studija u Srbiji

U ovom radu predstavljeni su rezultati ispitivanja latentne strukture pridevskih opisa ličnosti, klasifikovanih na osnovu njihove socijalne poželjnosti. U istraživanju je korišćeno 385 pridevskih opisa ličnosti, ekstrahovanih iz rečnika srpskog književnog jezika. Studenti druge godine psihologije Filozofskog fakulteta u Novom Sadu su ocenjivali sve prideve na petostepenim Likertovim skalama određujući njihovu socijalnu poželjnost. Nakon podele, grafičkim kriterijumom je utvrđeno da se pridevi bimodalno ditribuiraju te su podeljeni u dve grupe, socijalno poželjne (183 prideva) i nepoželjne (202). U istraživanju je učestvovalo 1568 ispitanika od kojih su 57,8% (910) činile žene, a starost ispitanika kretala se od 18 do 60 godina sa aritmetičkom sredinom od 29,28 i SD = 11,74.

Za ispitivanje latentne strukture pridevskih opisa korišćena je analiza glavnih komponenti, te je ona primenjena na obe grupe prideva. Za konačan odabir broja komponenti korišćen je Scree kriterijum, koji sugerise da postoje 4 dimenzije socijalno poželjnih prideva koje objašnjavaju 28.84% varijanse i 6 dimenzija socijalno nepoželjnih prideva koje objašnjavaju 31.13% ukupne varijanse. Dimenzije socijalno poželjnih prideva su nazvane Prijatnost, Preduzimljivost, Privlačnost i Intelpekt. Dimenzije socijalno nepoželjnih prideva nazvane su Neuroticizam, Agresivnost, Negativna Valenca, Arogancija, Negativni Afektivitet i Impulsivnost. Promax faktori u domenu socijalno poželjnih termina okupljaju markere različitih osobina ličnosti, dok je situacija u domenu

socijalno nepoželjnih termina suprotna – ekstrahovane su komponente čiji indikatori po pravilu pripadaju isključivo jednoj osobini. Ovakav rezultat ukazuje da se određenim osobinama ličnosti po svoj prilici pridaje negativna konotacija, dok fenomen socijalne poželjnosti nije specifičan za određenu osobinu.

Ključne reči: psiholeksička hipoteza, komponentna analiza, socijalna poželjnost

.....

Marija Ćirić, Bojan Branovački

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

Email: mc2i2r1@gmail.com

Evaluativnost pridevskih opisa ličnosti u srpskom jeziku

Pri formiranju lista deskriptora ličnosti u psiholeksičkim studijama, istraživači se koriste različitim kriterijumima. Jedan od takvih kriterijuma je i evaluativnost, gde se pod evaluativnim terminom podrazumeva onaj koji ima jasno vrednosno određenje. Postoje neslaganja među autorima u leksičkoj paradigmi u pogledu uključivanja evaluativnih termina i njihove relevantnosti za leksičke studije.

U ovom radu ispitivana je faktorska struktura najevaluativnijih i najmanje evaluativnih deskriptora ličnosti u srpskom jeziku. Iz početnog skupa deskriptora, izdvojenih u okviru treće psiholeksičke studije u srpskom jeziku, izdvojeno je 95 najevaluativnih i 104 najmanje evaluativnih. Evaluativnost termina procenjena je putem petostepenih Likertovih skali, a procenjivači su bili studenti druge godine psihologije Filozofskog fakulteta u Novom Sadu. Kao najevaluativniji izdvojeni su termini sa vrednostima medijana 5, a kao najmanje evaluativni sa vrednostima medijana ispod 3. Zatim su sprovedene dve analize glavnih komponenti na terminima iz svake grupe. Uzorak za ove analize je činilo 1568 ispitanika (910 ženskog pola) prosečne starosti 29.28 godina.

Na osnovu Scree kriterijuma u obe analize, zadržano je po četiri komponente koje su rotirane u Promax rotaciju. Izdvojene komponente kod najevaluativnih termina ukupno objašnjavaju 33.85% varijanse i nazvane su Negativna valenca, Pozitivni afektivitet, Preduzimljivost i Dobrodušnost. Komponente koje su izdvojene iz analize najmanje evaluativnih termina objašnjavaju 25.50% ukupne varijanse i nazvane su Nekonvencionalnost, Pasivnost, Intelekt i Tradicionalizam. Rezultati ukazuju da se ni u jednom domenu ne replikuje neki od etabliranih modela ličnosti, što upućuje na neophodnost uključivanja evaluativnih termina u liste deskriptora ličnosti u psiholeksičkim studijama.

Ključne reči: evaluativnost, analiza glavnih komponenti, psiholeksička studija.

.....

Nikolija Rakočević, Ilija Milovanović, Vanja Jović, Karlo Bem

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

Email: ilijamilovanovic1@gmail.com

Procena ličnosti sa dva ajtema: mit ili realnost?

Instrumenti za procenu ličnosti obiluju brojem stavki koje produžavaju vreme trajanja testiranja ispitanika. Smanjivanjem broja stavki svakako se dobija na vremenu u testiranju te se u sve većoj meri koriste skraćene verzije upitnika. Jedan od takvih upitnika jeste i skraćena verzija Big Five upitnika za procenu ličnosti, odnosno BFI-10, kojim se procenjuje ličnost operacionalizovana kroz odgovore na ukupno 10 ajtema. Osobine ličnosti upitnika Big Five, odnosno Ekstraverzija, Neuroticizam, Prijatnost, Savesnost i Otvorenost ka iskustvu, se procenjuju uz pomoć dva ajtema. Upitnik BFI-10 pokazuje zadovoljavajuće metrijske karakteristike na engleskom i nemačkom uzorku ispitanika. Cilj istraživanja bio je proveriti faktorsku strukturu upitnika BFI-10 i utvrditi pouzdanost njegovih supskala. Uzorak je činilo 1068 studenata Univerziteta u Novom Sadu (23% muškaraca i 77% žena). Starost ispitanika se kretala od 19 godina do 36 godina, a prosečna starost ispitanika bila je 21 godina. U istraživanju je korišćen upitnik BFI-10. Rezultati paralelne analize pokazuju da se izdvajaju tri faktora ovog upitnika: Otvorenost ka iskustvu (16.37% objašnjene varijanse, KMO = .55), Neuroticizam (12.53% objašnjene varijanse, KMO = .50) i Ekstraverzija (9.47% objašnjene varijanse, KMO = .50). Faktori Savesnost i Prijatnost nisu ekstrahovani u istraživanju. Upitnik za proveru ličnosti BFI-10 ne pokazuje zadovoljavajuće metrijske karakteristike na nivou pojedinačnih subskala. Pošto faktori Savesnosti i Prijatnosti nisu izdvojeni, može se pretpostaviti da ovi faktori nisu adekvatno operacionalizovani u prostoru upitnika ličnosti BFI-10. Istraživanje pokazuje da priroda faktorske analize ne omogućava replikovanje očekivanih rezultata te da je ličnost kao konstrukt kompleksna i da se sa malim brojem ajtema ne može pouzdano proceniti.

Ključne reči: BFI-10, osobine ličnosti, pouzdanost

.....

Ilija Milovanović, Selka Sadiković

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

Email: ilijamilovanovic1@gmail.com

Relacije stilova odgovaranja sa osobinama ličnosti iz prostora upitnika Velikih pet plus dva

Stilovi odgovaranja predstavljaju tendenciju ka favorizovanju određenih kategorija odgovora na Likertovoj skali. Istraživanja sugerišu postojanje veze između određenih stilova odgovaranja i osobina Ekstraverzije, Prijatnosti i Anksioznosti. Cilj ovog istraživanja bio je ispitati stilove odgovaranja na upitniku ličnosti Velikih pet plus dva (VP+2) i njihove povezanosti sa osobinama

---

ličnosti. U istraživanju je učestvovalo 835 ispitanika (41.3% muškog pola) starosti od 18 do 68 godina. Od instrumenata korišćen je upitnik VP+2 koji je proizvod druge psiholeksičke studije u srpskom jeziku sa dimenzijama: Ekstraverzija, Neuroticizam, Savesnost, Agresivnost, Otvorenost, Pozitivna Valenca i Negativna Valenca. Početni skup varijabli činili su sume odgovora od 1 do 5 na svim stavkama VP+2. Za utvrđivanje stilova odgovaranja korišćena je k-means klaster analiza sa unutargrupnom sumom kvadrata kao kriterijumom za broj klastera. Za utvrđivanje relacija sa osobinama ličnosti korišćena je MANOVA. Klaster analiza je izdvojila 4 klastera stilova odgovaranja: ekstremni (najviše odgovora 1 i 5), umereni (najčešći odgovori 2 i 4), neodlučni (najčešći odgovor 3) i neupadljivi (nijedna kombinacija odgovora ne dominira). MANOVA ukazuje na statistički značajnu razliku između klastera u skorovima na dimenzijama ličnosti (iz kojih je parcijalizovana varijansa stilova odgovaranja) ($F(21, 2369.50) = 60.35, p < .000$; Vilksova Lambda = .29, $\eta_p^2 = .34$). Razmatranje zasebnog doprinosa dimenzija ličnosti u razlikovanju klastera pokazuje da se značajne razlike pojavljuju na svim dimenzijama ličnosti. Najveći doprinos u razlikovanju klastera pojavljuje se kod dimenzija Ekstraverzija ($\eta_p^2 = .598$) i Savesnost ($\eta_p^2 = .249$). Rezultati su u skladu sa rezultatima ranijih istraživanja veze stilova odgovaranja i osobina ličnosti.

Ključne reči: stilovi odgovaranja, VP+2

.....

Amar Avdić, Jelena Oršolić, Nevena Topalović, Sara Šaljić, Katarina Banov

Filozofski fakultet, Univerzitet u Sarajevu

Email: amaratc@gmail.com

Povezanost individualnih obilježja i filmskih i čitalačkih navika

Cilj ovog istraživanja bio je ispitati da li varijable kao što su crte ličnosti, ekonomski i bračni status, te mjesto boravka utječu na čitanje knjiga, gledanje filmova, te posjetu biblioteka i kina. Uzorak su sačinjavali studenti sa 3 univerziteta (Univerzitet u Sarajevu, Univerzitet u Istočnom Sarajevu, Univerzitet u Rijeci). U istraživanju je učestvovalo ukupno 275 ispitanika ($N = 275$), od čega je bilo 178 ženskih ispitanika ($Nž = 178$), 50 muških ($Nm = 50$) i 47 ispitanika koji nisu naveli spol. Korišteni su upitnik demografskih podataka, upitnik za ispitivanje filmskih i književnih preferencija, te IPIP 50. Rezultati su pokazali da postoje statistički značajne korelacije kada su u pitanju demografska obilježja, i to mjesta boravka i čitanja knjiga ($r = .141, p < .05$), te ekonomskog statusa i posjećivanja biblioteka ($r = -.124, p < .05$). Pored toga dobivene su značajne korelacije sa crtama ličnosti, povezanost ekstraverzije i čitanja knjiga ($r = -.121, p < .05$), zatim savjesnosti i gledanja filmova ($r = .159, p < .01$) i otvorenosti i čitanja knjiga ($r = -.178, p < .01$).

Ključne riječi: filmske i čitalačke navike, crte ličnosti, demografska obilježja

.....

Lana Bojanić

Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu

Email: lkb167@yahoo.com

Percepcija rodnih stereotipa s obzirom na gramatički rod koji koristi govornik

Cilj ovog istraživanja bio je provjeriti utjecaj gramatičke kategorije roda u hrvatskom jeziku na ispitanikovu percepciju kratkih situacijskih priča temeljenih na stereotipno maskulinim, odnosno femininim osobinama. Kao nezavisne varijable odabrani su: gramatički rod (muški/ženski) u kojem „govornik“ priča priču (varijabla podudaranja gramatičkog roda i rodnih stereotipa), spol, vrsta srednje škole koju ispitanik pohađa (gimnazija/strukovna škola) i rodna uloga ispitanika izmjerena PAQ upitnikom.

Rezultati su prikupljeni online, upitnikom koji su ispunjavali hrvatski gimnazijalci/gimnazijalke i učenici/učenice strukovnih srednjih škola. Upitnik se sastoji od demografskih čestica (dob, spol, vrsta škole), na hrvatski jezik prevedenog upitnika rodnih uloga PAQ (Spence, Helmreich & Stapp, 1973) i stereotipnih situacijskih priča baziranih na poželjnim i nepoželjnim stereotipnim osobinama muškaraca i žena, preuzetih iz istraživanja Ricciardelli & Williamsa (1995). Nezavisna varijabla kongruencije temelji se na kategoriji roda u hrvatskom, kao i u njemu sličnim jezicima i ispoljavanju istog pri sklonidbi glagola.

Rezultati pokazuju trend pozitivnije procjene ženske stereotipne situacijske priče. Također, značajna je razlika dobivena u procjeni pozitivnosti ženske stereotipne situacije kad je ispričana u muškom rodu; ispitanici procjenjuju pozitivnijom situaciju u kojoj muškarac ispoljava tipično feminine, ekspresivne osobine, nego kad to čini žena. Nadalje, dobiven je trend pozitivnije procjene učenika strukovnih škola za navodnog govornika s instrumentalnim, stereotipno muškim, osobinama, odnosno, manje pozitivne za onog sa ženskim. Istraživanje također razlaže problematiku metodologije istraživanja psihološkog konstrukta roda, tj. rodnih stereotipa i uloga.

Ključne riječi: rodni stereotipi, rodne uloge, gramatički rod, srednjoškolci, Personal Attributes Questionnaire

•••••

Filip Nenadić, Milan Jordanov, Milan Oljača

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

Email: fnenadic@gmail.com

Odnos stilova odgovaranja i osobina ličnosti na upitnicima BFI i VP+2

Stilovi odgovaranja ispitanika su sklonost ka biranju određenih odgovora na Likertovoj skali. Cilj ovog istraživanja bio je ispitati stilove odgovaranja na upitniku ličnosti BFI i njihovu povezanost sa osobinama ličnosti merenim tim upitnikom. Pored ovog, poređeni su dobijeni stilovi odgovaranja i

---

njihov odnos sa osobinama ličnosti sa onim dobijenim na upitniku VP+2 za iste ispitanike. U istraživanju je učestvovalo 835 ispitanika (41.3% muškog pola) starosti od 18 do 68 godina. Za potrebe istraživanja, korišćen je upitnik BFI, koji predstavlja operacionalizaciju modela „Velikih pet“ i upitnik VP+2 koji je proizvod druge psiholeksičke studije u srpskom jeziku. Na osnovu odgovora, za svakog ispitanika, utvrđena je učestalost odabira svake od ponuđenih alternativa. Koristeći k-means klaster analizu, sa unutargrupnom sumom kvadrata kao kriterijumom određivanja broja klastera, izdvojena su tri stila odgovaranja sa različitom učestalošću odabira pojedinih alternativa: ekstremni (1 ili 5), umereni (2 ili 4) i neodlučni stil (3). Za utvrđivanje razlika u osobinama ličnosti među klasterima, gde je iz osobina parcijalizovan udeo stila odgovaranja, primenjena je multivarijatna analiza varijanse (MANOVA), koja ukazuje na statistički značajnu razliku između grupa ($F(10, 1656) = 61.10, p < .000$; Vilksova Lambda = .534, $\eta_p^2 = .27$). Među klasterima postoji razlika u svim osobinama ličnosti, osim kada je u pitanju Prijatnost. Najveći doprinos razlici među grupama daje Ekstraverzija ($\eta_p^2 = .40$). Analiza korespondencije je pokazala visoku podudarnost među stilovima odgovaranja dobijenim na upitnicima BFI i VP+2. Ovo ukazuje na to da ispitanici imaju konzistentan stil odgovaranja na različitim upitnicima. Razlike među upitnicima u odnosu stila odgovaranja i osobina ličnosti najizraženije su kod dimenzija Prijatnosti i Ekstraverzije.

Ključne reči: stilovi odgovaranja, osobine ličnosti, BFI, VP+2

KOGNITIVNA PSIHOLOGIJA

Vedran Kolovrat

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Sarajevu

Email: kolovratvedran@gmail.com

Kognitivne sposobnosti u sportu

Elitni sportaši se razlikuju u velikom broju karakteristika od onih manje uspješnih. Cilj ovog rada je: (1) razmotriti kognitivne sposobnosti na kojima je pokazana razlika između sportaša eksperata i početnika, te načine mjerenja ovih sposobnosti, kao i metodološke poteškoće istraživanja na području sportske psihologije, (2) prezentirati vrste aktivnosti za koje se pretpostavlja da unapređuju ekspertnost i kognitivne vještine i postojeće modele razvoja ekspertnosti. Na temelju dosadašnjih spoznaja, kognitivne sposobnosti na kojima je pokazana razlika su: podijeljena pažnja i fokusiranje pažnje (Cox, 2005; Helsen & Starkes, 1999; Rose & Christina, 1990; Williams & Davids, 1998; Williams & Starkes, 2002), te napredno korištenje znakova (Abernethy, Gill, Parks, & Packer, 2001; Abernethy & Russel, 1987; Jones & Miles, 1978; Ward, Williams, & Bennett, 2002), prepoznavanja obrazaca (Allard & Starkes, 1980; Williams & Davids, 1995) i korištenje situacijskih vjerovatnoća (Ward & Williams, 2003), koje su u osnovi donošenja odluka i anticipacije (Cox, 2005; Tenenbaum & Eklund, 2007). Razlikovali smo dvije vrste stjecanja kognitivnih vještine i ekspertnosti: namjernu igru i namjernu vježbu. Istraživanja su pokazala da namjerna vježba u najvećoj mjeri poboljšava kognitivne i motoričke vještine (Baker, Côté, & Abernethy, 2003; Ericsson, Krampe, & Tesch-Römer, 1993; Loy, Hoffmann, & Holland, 1995), koje jesu u osnovi ekspertnosti, ali prerani početak ovakvih aktivnosti vodi smanjenju motivacije za bavljenje sportom i odustajanju (Côté, Baker, & Abernethy, 2003). Zaključci analizirane literature nisu konačni i potrebna su dodatna ispitivanja na području prirode i razvoja kognitivnih sposobnosti i ekspertnosti u sportu.

Ključne riječi: anticipacija, donošenje odluka, ekspertnost, kognitivne sposobnosti, sport

.....

Andrea Ritoša

Filozofski fakultet, Sveučilište u Rijeci

Email: ritosa.andrea@gmail.com

Broj opcija i zadovoljstvo opcijama prije i nakon donošenja odluke

Odluke reflektiraju naše preferencije, ali i utječu na njih. Promjena preferencija uslijed izbora je demonstrirana brojnim istraživanjima, eksperimentalnom metodom nazvanom 'paradigma

---

slobodnog izbora'. Donošenje odluke između dvije jednako atraktivne opcije utječe na preferencije na način da se procjene poželjnosti odabranih opcija povećaju, a neodabranih smanje. Ovaj fenomen je objašnjen teorijom kognitivne disonance. Do promjene subjektivne vrijednosti opcija dolazi kako bi se kognitivna disonanca smanjila. Cilj ovog istraživanja bio je ustanoviti razlikuje li se efekt promjene preferencija uslijed odluke s obzirom na broj jednako atraktivnih opcija ponuđen u zadatku odlučivanja. Istraživanje je provedeno na 57 studenata, od čega je 44 ženskih i 13 muških ispitanika, prosječne dobi 21.4 godine (SD = 5.06). Zadatak im je bio procijeniti 80 destinacija za putovanje. Na osnovu procjena, formirani su zadaci izbora, koji su se razlikovali s obzirom na broj ponuđenih opcija i lakoću izbora. U zadacima teškog izbora, ispitanici su odabrali jednu destinaciju između dvije, četiri ili šest destinacija prethodno procijenjenim jednako poželjnima. Kao kontrolni zadatak, ponuđen je i izbor između dvije nejednako poželjne destinacije. Nakon zadataka odlučivanja, ispitanici su ponovno procjenjivali sve destinacije. Uspoređivane su razlike u procjenama s obzirom na odabranost destinacije, broj opcija u zadatku odlučivanja i u situaciji sa 2 opcije - lakoću zadataka odluke. Računata se dvosmjerna ANOVA za ponovljena mjerenja sa razlikom između druge i prve procjene kao zavisnom, i brojem opcija pri odabiru (2, 4, i 6) te odabranošću destinacije (odabrana/ neodabrana) kao nezavisnim varijablama. Uz to, t-testom za jedan uzorak provjereno je da li se razlike između druge i prve procjene odabranih destinacija značajno razlikuju od nule. Rezultati su pokazali da u teškim izborima, odabrane opcije postaju atraktivnije nakon izbora. Što je veći broj ponuđenih opcija, promjena u procjenama je veća. Kod neodabranih opcija, atraktivnost neodabranih opcija se nakon izbora smanji. Što je više opcija ponuđeno, promjena u procjenama neodabranih destinacija je manja. Kod lakih izbora, razlike između prvih i drugih procjena ne razlikuju se značajno ovisno o odabranosti opcije. Nalazi idu u prilog tome da odluke ne samo reflektiraju, nego i utječu na preferencije, te da je utjecaj odluka na preferencije različit s obzirom na broj opcija između kojih se odlučuje.

Ključne riječi: odlučivanje, kognitivna disonanca, paradigma slobodnog izbora, promjena preferencija izazvana izborom, broj opcija

.....

Josip Razum

Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu

Email: josip.razumzg@gmail.com

Utjecaj kompjuterske tehnologije na kognitivni razvoj i akademska postignuća djece i adolescenata

Generacije djece rođene od 90-ih godina prošlog stoljeća nadalje često se nazivaju „internetskim generacijama“ i „digitalnim urođenima“. Pretpostavlja se da njihovo ekstenzivno korištenje različitih aspekata kompjuterske tehnologije (kompjuter, video-konzola, „pametnih“ telefona) dovodi do promjena u razvoju različitih aspekata kognitivnog funkcioniranja. Empirijske studije

često ipak nude kontradiktorne rezultate i manje veličine efekata od očekivanih. Tako se mnogi obrazovni programi sa ciljem inkluzije kompjuterskog podučavanja u učionice često pokazuju jednako ili manje učinkovitima od uobičajenog podučavanja, dok akcijske video igre uzrokuju poboljšanja u različitim aspektima pažnje i drugim kognitivnim sposobnostima. Druge pak studije pokazuju kako kompjuterska tehnologija može biti učinkovita u obrazovnim kontekstima, ukoliko se uz željeni sadržaj ponudi i vizualna atraktivnost i zanimljiva radnja. Efekti se također razlikuju s obzirom na ekonomske okolnosti u zemlji, pri čemu će korištenje prijenosnog računala afričkoj i južnoameričkoj djeci donijeti veće dobitke u kognitivnim sposobnostima i učenju nego što će to biti slučaj sa američkom i europskom djecom, koja su okružena sličnim uređajima. Tehnologija može imati i negativne učinke, pri čemu je posebno rizično prerano izlaganje djece istoj (dovodi do smanjenog napretka u verbalnim sposobnostima) i ekstenzivno igranje video igara, koje dovodi do pada u sposobnostima pisanja i akademskom uspjehu.

Ovaj rad predstavlja pokušaj pregleda najvažnijih spoznaja u vrlo mladom i slabije poznatom području istraživanja, koje mogu informirati te dati inspiraciju za provedbu daljnjih studija. Budući da se ovdje radi samo o prikazu, kvalitetno provedena meta-analiza bi zasigurno dala jasnije odgovore na istraživačka pitanja.

Ključne reči: kompjuterska tehnologija, kognitivni razvoj, akademsko postignuće

KLINIČKA PSIHOLOGIJA I MENTALNO ZDRAVLJE

Miša Bakan, Sanja Ćorić and Mojca Poredoš

University of Ljubljana

Email: mojca15@gmail.com

Biographical interview with the elderly: conditions and possibilities

There is an increasing growth of the population in the late adulthood (aged 65 or more), which means there is also an increasing growth of necessity to co-create quality living conditions for the elderly. Psychologists can and must influence status of the elderly in our society and also help developing their potentials, which are certainly not properly fulfilled. With focusing on this area of work we can also increase life satisfaction of this large and important share of population.

An appropriate method for inquiring information about the elderly is biographical interview. With this method we learn about the person's story - timeline of the important events which influenced individual's way of perception and evaluation of their environment. We also obtain important information on possible difficulties and an important insight in their lifestyle.

In our research we focused on developing and critically evaluating an instrument that can be used for collecting data on the elderly. At the same time we were interested in more detailed content analysis of different topics we covered in the interview. We focused on detailed analysis of different developmental tasks in chosen areas within different developmental stages. We assumed that social and historical events had had an important influence on the development of an individual. This assumption was confirmed. Conclusions of our research helped us prepare a set of valid questions which enable inquirer to capture the most important areas of an older person's life. We also prepared lists of possible responses for more economical data analysis.

Keywords: biographical interview, late adulthood, developmental tasks, developmental stages

.....

Marija Shterjovska

Univerzitet u Skoplju

Email: stermar86@gmail.com

Balanced time perspective and subjective well-being among Macedonian students

Previous findings suggest that psychological attitude toward time named time perspective seems to be relevant for some variables of positive functioning as subjective well-being (SWB). Recent

---

research showed that although some factors of time perspective such as past positive (PP), present hedonistic (PH) and future orientation (F) are associated with SWB, no separate relation is as strong as the one with balanced profile of time perspective (BTP). This ideal profile consists of high scores on PP, moderate to high scores on PH and F and low scores on Past Negative (PN) and Present Fatalistic (PF). The aim of this study was to examine the association between BTP and SWB among Macedonian students. For that reason t-test was applied as statistical procedure and operationalization of BTP was made according to cut-off-point approach. Participants were 236 female students with average age of 20. They completed ZTPI as instrument for time perspective, while for measuring SWB, SWLS and PANAS were used as indicators of the cognitive and affective aspect of SWB, respectively. Results show that small percentage (3.4%) of participants reached BTP which is in accordance with previous findings. It appeared that there is significant difference ($t(236) = 2.107, p < .05$) in SWB among participants with balanced profile in comparison with those with non-balanced profile. Having in mind that BTP defined as flexible switching of time perspectives according to individual needs and situational demands, contributes to optimal functioning of a person, it is clear why students with BTP are the beneficial group referring to SWB.

Keywords: time perspective, subjective well-being, BTP

.....

Katja Bilić, Mladenka Tkalčić, Dražen Domijan, Sanda Pletikosić, Mia Šetić

Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet, Sveučilište u Rijeci

Email: katja.bilic@gmail.com

Emocionalni Stroop efekt u pacijenata sa sindromom iritabilnog crijeva

Prema biopsihosocijalnom modelu, usmjeravanje pažnje na bolne senzacije igra važnu ulogu u etiologiji sindroma iritabilnog crijeva (IBS). Kronična bol kod pacijenata rezultira fokusiranjem pažnje na bol koja zatim dovodi do pojačavanja doživljaja boli i simptoma IBS-a. Cilj ovog istraživanja je bio ispitati promjene u distribuciji vizualne spacijalne pažnje u osoba s IBS-om. Proveden je eksperiment u kojem je sudjelovalo 27 osoba s dijagnozom sindroma iritabilnog crijeva. Korišten je tzv. emocionalni Stroop zadatak, u kojem su ispitanicima prezentirane četiri različite kategorije riječi: riječi povezane sa simptomima, emocionalne riječi, situacijski prijeteeće riječi i neutralne riječi. Rezultati su pokazali postojanje Stroop-ove facilitacije u slučaju situacijski prijeteećih riječi, što znači da su ispitanici najbrže odgovarali na riječi iz te kategorije. Dobiveni efekt je pozitivno povezan s dispozicijskom i visceralnom anksioznosti, dok s neuroticizmom nije povezan. Rezultati pokazuju da pacijenti nisu zabrinuti oko simptoma IBS-a kao takvih, već oko socijalnih posljedica njihove bolesti. Uz to, rezultati ukazuju na važnu ulogu usmjeravanja pažnje u razvoju abdominalnih simptoma i otvaraju mogućnost za kreiranje novih načina tretmana sindroma iritabilnog crijeva.

Ključne riječi: sindrom iritabilnog crijeva, Stroop efekt, situacijska prijetnja, anksioznost

---

.....

Bernarda Barbarić

Email: barbaric.bernarda@gmail.com

Fobija 21. stoljeća - nomofobija

Cilj ovog istraživanja jest ispitati učestalost nomofobije (engl. *no-mobile-phone phobia* odnosno, nemogućnost odvajanja od mobilnog telefona i strah od gubitka istog) na hrvatskoj populaciji te provjeriti postoje li dobne i spolne razlike u nomofobiji.

Metoda: 420 sudionika u dobi od 18 do 66 godina ispunilo je samokonstruirani upitnik koji se sastoji od demografskih podataka i 13 čestica samoprocjene pomoću kojih se mjeri stupanj nomofobije. Viši rezultat upućuje na jače izraženu fobiju, tj. veću ovisnost o mobitelu.

Rezultati: Dobiveni rezultati nedvojbeno upućuju na jasne dobne i spolne razlike. Mlade osobe do 30 godina iskazale su najveći stupanj ovisnosti o mobitelu. Žene su općenito iskazale nešto veću anksioznost ukoliko su negdje vani bez mobitela te imaju znatno veći strah od gubitka istog u usporedbi s muškarcima. Ipak, muškarci su skloniji koristiti mobitel tamo gdje je izričito zabranjeno (u bolnici, tijekom vožnje).

Zaključak: Možda i najbrže rastuća fobija na svijetu, nomofobija, još je nedovoljno istražena. Rezultati dobiveni u ovom istraživanju ukazuju na visoki postotak osoba koje potencijalno pate od nomofobije te impliciraju važnost njenog daljnjeg istraživanja.

.....

Tatjana Vuković, Nikola Samac, Marina Oros i Ivan Jerković

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

Email: tatjana.vukovic89@gmail.com

Značaj smanjene pažnje u ispoljavanju problema kod dece

Cilj istraživanja je ispitivanje razlika između dece sa izraženim i manje izraženim problemima u ponašanju pomoću Konersovih skala samoprocene, koje se sastoje od subskala: nepažnja, impulsivnost/hiperaktivnost, porodični odnosi, agresivnost i problem u učenju. U istraživanju je učestvovalo 415 dece (46% muškog pola, prosečne starosti 10 godina) koja su na osnovu T skorova na subskalama podeljena prema izraženosti problema u ponašanju na: decu kod kojih su problemi vrlo izraženi i na decu koja pokazuju manje problema. Na taj način, izolovano je 5 zasebnih grupa sa ili bez problema u ponašanju za svaku pojedinačnu subskalu (npr. deca sa visokom/niskom nepažnja, visokom/niskom impulsivnošću itd.) i sprovedeno je nekoliko kanoničkih diskriminativnih analiza, te je izdvojena je po jedna značajna diskriminativna funkcija u svakoj grupi. Rezultati pokazuju da su kod dece sa izraženim simptomima hiperaktivnosti, agresivnost i nedostatak pažnje najznačajniji problemi, u odnosu na grupu dece bez značajno izražene

---

hiperaktivnosti. Takođe, kod dece sa izraženim problemima u učenju, nedostatak pažnje predstavlja glavni značajan problem, dok su kod dece koja imaju problema u odražavanju pažnje, značajni svi problemi obuhvaćeni Konersovim skalama (a koje su ispitane u istraživanju). Takođe, agresivnija deca pokazuju probleme u održavanju pažnje i hiperaktivnost, dok deca koja imaju porodične probleme, ispoljavaju probleme u svim sferama, osim u domenu hiperaktivnosti. Može se zaključiti da smanjena pažnja predstavlja jedan od najznačajnijih problema kod dece ovog uzrasta, te da predstavlja zajednički problem koji se pojavljuje kod dece koja su prethodno prema T skorovima podeljena u različite grupe. Problemi istraživanja, kao i njegove implikacije su prodiskutovani.

Ključne reči: Konersova skala procene, problemi u ponašanju, diskriminativna analiza, nepažnja

.....

Nevena Berat, Milica Lazić, Jovana Jestrović i Darja Radović

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

Email: b_nevena@hotmail.com

Radoholizam i radna angažovanost kao prediktori sindroma izgaranja na poslu: Da li su isti ili ipak različiti?

Budući da mnogi autori kao bazičnu dimenziju sindroma izgaranja na poslu izdvajaju stanje fizičke, emocionalne i mentalne iscrpljenosti, brojna istraživanja su se bavila ispitivanjem kako prekomerni rad, odnosno manjak vremena za odmor utiče na pojavu ovog sindroma. Iako je prekomerni rad karakterističan za dve grupe zaposlenih, radoholičare i radno angažovane osobe, prethodna istraživanja su pokazala da je samo grupa radoholičara vulnerabilna za razvoj sindroma izgaranja. Ovo se objašnjava njihovom različitom motivacijom za rad. Cilj ovog istraživanja je upravo provera da li postoji razlika u predviđanju sindroma izgaranja u zavisnosti od toga da li je reč o radoholičaru ili radno angažovanoj osobi.

Na uzorku od 345 zaposlenih (66% ženskog pola), starosti između 20 i 64 godine ($M = 41.8$, $SD = 10.4$), primenjeni su upitnici: Holandska skala zavisnosti od posla (DUWAS), Utrehtova skala radne angažovanosti (UWES-9) i Skala izgaranja na poslu (WB).

Nakon što je utvrđena pozitivna veza između prekomernog rada i sva tri konstrukta (radne angažovanosti $r = .17$, $p < .01$; radoholizma $r = .65$, $p < .001$; izgaranja $r = .25$, $p < .001$), urađene su dve regresione analize kako bi se proverila prediktorska veza između radoholizma i radne angažovanosti sa jedne i izgaranja na poslu sa druge strane. Rezultati pokazuju da je radoholizam značajan prediktor ($\beta = .41$, $p < .001$), odnosno da su zaposleni koji postižu više skorove na skali radoholizma vulnerabilniji za razvoj sindroma izgaranja. Sa druge strane, radna angažovanost se izdvaja kao negativan prediktor ($\beta = -.29$, $p < .001$), te se može zaključiti da što je viši nivo radne angažovanosti kod zaposlenog manja je verovatnoća za razvoj sindroma izgaranja. Biće diskutovane teorijske i praktične implikacije ovih nalaza.

Ključne reči: radoholizam, radna angažovanost, sindrom izgaranja, prekomerni rad

---

•••••

Darja Radović, Nevena Berat, Milica Lazić i Jovana Jestrović

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu

Email: b_nevena@hotmail.com

Uloga rezilijentnosti u odnosu između negativnog afektiviteta kao crte i indikatora subjektivnog blagostanja

Brojna istraživanja ukazuju na uticaj crta ličnosti na svakodnevno funkcionisanje. Budući da je reč o stabilnim karakteristikama, mnoga istraživanja su usmerena na ispitivanje koji faktori, podložni menjanju, imaju zaštitnu ulogu. Upravo se uloga rezilijentnosti definisana u terminima sposobnosti oporavka od stresa, kao jednog od faktora otpornosti, pokazala značajnom u prethodnim istraživanjima, te je odredila predmet ovog rada. Cilj istraživanja je provera pretpostavke da rezilijentnost može da ima protektivnu ulogu kod osoba sa izraženom crtom negativnog afektiviteta.

Na uzorku od 317 učenika srednjih škola (52% ženskog pola), starosti između 16 i 18 godina, primenjeni su upitnici: Srpski inventar afekata baziran na PANAS-X (SIAB-PANAS), Kratka skala rezilijentnosti (BRS), Skala zadovoljstva životom (SWLS) i Skala depresivnosti, anksioznosti i stresa (DASS-21; korišćen je sumativni skor kao opšta mera distresa).

Nad podacima su sprovedene dve hijerarhijske regresione analize i provera moderacionog efekta rezilijentnosti na relaciju negativnog afektiviteta i indikatora subjektivnog blagostanja. Rezultati hijerarhijske regresione analize i analize moderacije sugerišu da rezilijentnost ima moderatorsku ulogu u vezi između negativnog afektiviteta i distresa ($\Delta R^2 = .019$, $p < .001$, $\beta = -.139$). Rezultati pokazuju da rezilijentnije osobe imaju niži nivo uznemirenosti bez obzira na izraženost crte negativne emocionalnosti. Efekti rezilijentnosti su izraženiji u slučaju postojanja visokog nivoa negativnog afektiviteta, te se može reći da rezilijentnost kod osoba sa izraženom crtom negativnog afekta predstavlja protektivni faktor u razvoju distresa. S druge strane, rezultati analize moderacije pokazuju da negativna veza između negativnog afektiviteta i zadovoljstva životom nije moderirana rezilijentnošću. Osobe koje imaju izraženu crtu negativne emocionalnosti ostvaruju niže skorove na skali zadovoljstva životom, nezavisno od nivoa rezilijentnosti. Biće diskutovane teorijske i praktične implikacije ovih nalaza.

Ključne reči: rezilijentnost, negativni afektivitet, zadovoljstvo životom, subjektivni doživljaj uznemirenosti

•••••

Milorad Kostadinović, Ana Šatara

Odsek za psihologiju, Univerzitet u Banjoj Luci

Email: mikimilorad@hotmail.com

Uticaj obrazaca afektivne vezanosti na konformizam

Teorija afektivne vezanosti nastoji da odgovori na pitanja o porijeklu i prirodi čovjekove osjećajnosti. Afektivna vezanost označava specifičnu vezu između djeteta i majke ili druge važne osobe koja se brine o djetetu. U zavisnosti od kvaliteta odnosa djeteta – majka u najranijem periodu života, ispoljavaju se različiti obrasci ponašanja i koriste se različite strategije nošenja sa stresnim situacijama. Konformizam je pojava u kojoj pojedinac mijenja svoje ponašanje ili uvjerenje prema grupi pod stvarnim ili zamišljenim pritiskom grupe. Ovo istraživanje ima za cilj da ispita u kojoj mjeri afektivna vezanost utiče na konformizam. Razumjevanje ovog odnosa doprinijelo bi kako individualnom radu sa ljudima različitih obrazaca afektivne vezanosti (klinički rad, rad u pedagoškim sferama itd), tako i u organizacijskom radu (u radnim kolektivima, školskom okruženju itd.). Kreirana je eksperimentalna situacija u kojoj su ispitanici kategorisani u obrasce afektivne vezanosti bili podvrgnuti klasičnom Ešovom zadatku, na osnovu koga je utvrđen stepen konformizma. Za utvrđivanje obrazaca afektivne vezanosti upotrebljen je upitnik za ocjenjivanje partnerskih odnosa (RQ). Pažnja je usmjerena na unutrašnje varijable koje doprinose konformisanju pojedinaca. Rezultati su pokazali da se obrasci afektivne vezanosti razlikuju u stepenu konformizma ($F = 3.197, p < .05$), te da se najviše konformiše izbjegavajući obrazac ($AS = 5.18, SD = 2.43$). U narednim istraživanjima bi bilo pogodno ispitanike izložiti situaciji koja nije toliko stresna poput eksperimentalne, te bi se konformizam mogao ispitati putem nekog od upitnika za ispitivanje stepena konformizma. Takođe, poželjno bi bilo u uzorak uključiti i ispitanike muškog pola.

Ključne riječi: afektivna vezanost, unutrašnji radni model, obrasci afektivne vezanosti, konformizam.

POSTER PREZENTACIJE

Nevena Topalović

Univerzitet u Istočnom Sarajevu

Email: n_topalovic@yahoo.com

Razlike između ekstroverata i introverata u smislu zadovoljstva životom

Prema Ajzenku (Eysneck), ekstraverzija-introverzija je dimenzija ličnosti koja predstavlja kontinuum od prvenstvene okrenutosti ličnosti prema spolja i prema drugima do prevashodne okrenutosti ka sebi i sopstvenim unutrašnjim preživljavanjima. Tipičan ekstrovert je socijabilan i impulsivan, aktivan je i teži promenama, otvoren je i komunikativan, u osnovi optimista i malo površan. Tipičan introvert je tih i povučen, rezervisan u kontaktima sa ljudima, introspektivan je i voli da čita, pouzdan je i savestan, ozbiljan i pomalo pesimističan. Zadovoljstvo životom je jedna od osnovnih komponenata ličnog blagostanja i određuje se kao globalna samoprocena kvaliteta života u odnosu na sopstvene kriterijume, nezavisno od konkretnih vrednosti, normi i ciljeva.

Cilj istraživanja jeste ispitati da li postoje razlike između ekstroverta i introverta u smislu zadovoljstva životom. Istraživanje je realizovano na uzorku od 100 ispitanika od čega je 66 učenika srednje škole i 34 studenta, od 15 do 34 godina ($AS = 24.5$). Instrumenti koji su korišteni u istraživanju su: Eysenckov upitnik ličnosti EPQ (ekstraverzija – introverzija) i Skala zadovoljstva životom, autora Penezića.

Rezultati su pokazali da postoje razlike u smislu zadovoljstva životom između ekstroverata i introverata, odnosno da su ekstroverti zadovoljniji životom od introverata. Dobijeni rezultati su u skladu sa do sada objavljenim istraživanjima, u kojima je ekstraverzija pozitivno povezana sa zadovoljstvom života. Dobijeni rezultati govore da je 49.0% ekstroverata visoko zadovoljno životom, 27,5% ekstroverata umjereno zadovoljno životom, a da 23.5% ekstroverata uopšte nije zadovoljno životom. Na osnovu dobijenih rezultata zaključujemo i da 42.9% introverata uopšte nije zadovoljno životom, 34,7% introverata je umjereno zadovoljno životom, dok je 22.4% introverata visoko zadovoljno životom.

Ključne riječi: ekstraverzija, introverzija, zadovoljstvo životom

•••••

Tijana Kavgić, Bojana Mikić

Departman za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Nišu

Email: tixykavgić@gmail.com

Erotični snovi i njihova povezanost sa seksualnim stavovima kod studenata prve i završne godine

Kelly (prema Pašić, 2003) naglašava da je shvatanje spavanja i sanjanja uvek bilo kritično za čovekov koncept o mentalnim procesima i svesti. Smatra se da san najpotpunije pomaže u proučavanju nesvesnog i spoznavanju samog sebe. Hipoteza kontinuiteta govori o tome da su snovi odraz dešavanja u budnom stanju. Cilj ovog istraživanja je produblјivanje razumevanja pojave erotičnih snova i njihove povezanosti sa stavovima u seksualnoj oblasti, koje ispitanici manifestuju u budnom stanju, ali i da li postoji značajna razlika u pojavi erotskih snova i seksualnih stavova između pripadnika muškog i ženskog pola. Uzorak je sačinjen od 132 ispitanika, iz Srbije, studenata Univerziteta u Nišu, i to 44 ispitanika muškog, a 88 ženskog pola, uzrasta od 19 do 28 godina. Instrumenti korišćeni u ovom istraživanju su: upitnik o erotičnim snovima (upitnik je konstruisan za potrebe istraživanja i sastoji se od 11 pitanja na koja ispitanik daje ocenu na sedmostepenoj skali Likertovog tipa) i upitnik stavova prema seksu (erotofilija/erotofobija) – Sexual opinion survey (SOS), White et al. (1977). Rezultati dobijeni ovim istraživanjem potvrđuju polaznu pretpostavku da će pojava erotičnih snova biti pozitivno korelirana sa seksualnim ponašanjem na javi (Spirman $\rho = .298$, $p < .01$). Rezultat Kolmogorov–Smirnov testa normalnosti distribucije pokazuje da se skorovi distribuiraju normalno ($p = .069$). Potom je t-testom potvrđeno da postoji značajna razlika u seksualnim stavovima odnosu na pol, gde muški ispitanici pokazuju veću otvorenost i zainteresovanost za seksualne teme od ženskih ispitanika ($p = .000$), ali da nije bilo statistički značajnih razlika u pojavi erotičnih snova i u seksualnih stavova.

Ključne reči: erotski snovi, seksualno ponašanje, stavovi prema seksu.

.....

Emilija Kostić, Milan Jovanović, Olivera Dimković, Aleksandra Rajić, Milica Mitić

Departman za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Nišu

Email: emilija.kostic91@gmail.com

Stilovi roditeljstva i afektivna vezanost u partnerskim odnosima kod srednjoškolaca i studenata

Prema teoriji afektivnog vezivanja, dete formira afektivnu vezu najpre sa osobom koja se njime najviše bavi, a to je roditelj. Individualne razlike u ponašanju afektivnog vezivanja odraslih su posledice očekivanja i verovanja koja su stvorili o sebi i sopstvenim bliskim vezama na osnovu

---

svojih afektivnih veza u prošlosti. Cilj ovog rada je ispitivanje da li način na koji percipiramo vaspitni stil roditelja ima uticaja na kasnije odnose u partnerskim vezama. Uzorak je činilo 110 ispitanika različitih po polu i godinama, a ujednačenih po stepenu obrazovanja. Instrumenti korišćeni u ovom istraživanju su: Upitnik o ponašanju roditelja (Parental Bonding Instrument, Parker et al., 1979) - PBI i Upitnik za procenjivanje partnerske vezanosti (PAVa) (Brenan, Clark, & Shaver, 1995). Rezultati ispitivanja opšte hipoteze, koja predstavlja povezanost između subdimenzija vaspitnih stilova roditelja (nega i prezaštićavanje) i subdimenzija obrazaca partnerske afektivne vezanosti (anksioznost i izbegavanje), pokazuju da je Anksioznost u statistički značajnoj i negativnoj korelaciji sa Negom i oca i majke (Spirman $\rho = -.231$ i $\rho = -.193$, $p < .05$), a u statistički značajnoj i pozitivnoj korelaciji sa Prezaštićavanjem i oca i majke (Spirman $\rho = .431$, $p < .01$ i $\rho = .219$, $p < .05$). Izbegavanje je u statistički značajnoj i pozitivnoj korelaciji sa Prezaštićavanjem majke (Spirman $\rho = .305$, $p < .01$). Rezultati istraživanja specifičnih hipoteza, koje pretpostavljaju postojanje povezanosti između pojedinih vaspitnih stilova i određenih obrazaca afektivne vezanosti, pokazuju da postoji povezanost između autoritarnog vaspitnog stila i izbegavajućeg obrasca afektivne vezanosti.

Ključne reči: stilovi roditeljstva, afektivna vezanost, teorija afektivnog vezivanja

.....

Kristina Randelović, Nataša Mladenović, Tijana Jović, Mina Dimitrijević, Danica Petrović

Departman za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Nišu

Email: najaa91@gmail.com

Razlika u agresivnosti kod nespportista i sportista koji se bave borilačkim veštinama

Agresija vodi poreklo od latinske reči *aggredi* – što znači napad, i predstavlja individualno i kolektivno ponašanje, akciju koja je usmerena na nanošenje fizičke i psihičke povrede da bi se uništio drugi čovek ili grupa ljudi. Osnovni cilj istraživanja je da se ispita da li postoje statistički značajne razlike u nivou agresivnosti kod grupe sportista koji se bave borilačkim veštinama i kod nespportista, u zavisnosti od starosne grupe kojoj pripadaju ispitanici. U jednom od često navođenih istraživanja koja to potkrepljuju (Trulson, 1986), jedino je u grupi koja se bavila borilačkim veštinama došlo do pozitivnih promena i to ne samo u vidu smanjenja agresivnosti i delinkventnog ponašanja već i u porastu samopoštovanja i socijalnih veština. Zato se ova vrsta sporta često preporučuje u savladavanju i suzbijanju agresivnog nagona (Trulson, 1986). Uzorak je činilo 142 ispitanika oba pola (71 muškaraca, 71 žena) podeljeni na podgrupe mlađi (od 14 do 20 godina) i stariji (od 20 godina pa naviše) koji su izražavali svoju (ne)saglasnost sa tvrdnjama Buss Perijeveg testa agresivnosti. Istraživanjem je utvrđeno da su nespportisti agresivniji od sportista na ispitivanom uzorku (Spirman $\rho = 0.682$, $p < 0.01$). Korišćenjem U- testa takođe je potvrđena jedna

od specifičnih hipoteza koja pretpostavlja postojanje razlike na poduzorku mladih ($p = .00$), kao i na poduzorku starijih nesportista i sportista koji se bave borilačkim vještinama ($p = .00$).

Ključne reči: agresivnost, borilačke vještine, nesportisti, mladi, stariji

.....

Damir Aljić, Matea Markota, Katarina Matuško. Ana Raguž, Martina Zovko

Departman za psihologiju, Filozofski fakultet, Sveučiliste u Mostaru

Email: damir.aljic@hotmail.com

Efekti fotografija različite emocionalne ugodnosti na razinu pobuđenosti kože

Rezultati dosadašnjih istraživanja ukazuju na nejednolične odnose između različitih emocionalnih sadržaja i pokazatelja pobuđenosti kože preko parametra elektrodermalne reakcije (SCR). Cilj ovog istraživanja bio je ispitati efekte slika različite emocionalne ugodnosti na razinu pobuđenosti kože.

Istraživanje se sastojalo iz dva djela. U prvom dijelu istraživanja, na prigodnom uzorku od 8 ispitanika, procijenjen je emocionalni sadržaj 90 fotografija. Set standardiziranih emocionalno pobuđujućih fotografija preuzet je iz internacionalne baze afektivnih fotografija (eng. International Affective Picture System, IAPS). Ispitanici su imali zadatak procijeniti stupanj ugodnosti fotografija na skali od sedam stupnjeva. Na temelju rezultata ovog djela istraživanja izabrano je po 10 fotografija ugodnog, neugodnog i neutralnog sadržaja. U drugom dijelu istraživanja sudjelovalo je 8 ispitanika koji nisu bili uključeni u prvi dio istraživanja. Ispitanicima je prezentirano ukupno 30 fotografija različitog emocionalnog sadržaja za koje je ispitivana subjektivna procjena ugodnosti fotografija i fiziološke promjene pobuđenosti kože mjerene uređajem AT 64 portable SCR. Svaka fotografija je prikazivana na ekranu računala u vremenskom intervalu od deset sekundi za vrijeme kojeg je mjerena razina pobuđenosti kože (SCR). Nakon toga bi uslijedio prazni interval u trajanju od 25 sekunda na početku kojeg bi ispitanik procjenjivao stupanj ugodnosti netom prezentirane fotografije. Prazni interval je služio za smanjenje eventualno povišene pobuđenosti izazvane prezentacijom te fotografije da bi se izbjegli njeni efekti na pobuđenost kože prilikom prezentacije sljedeće fotografije. S ciljem određivanja bazične mjere pobuđenosti, razina pobuđenosti je utvrđena prije početka prezentiranja fotografija (na početku ispitivanja) i nakon prezentiranja fotografija, odnosno na kraju ispitivanja (oba puta nakon intervala od 2 minute bez izlaganja slikovnim podražajima). Redoslijed pojavljivanja fotografija različite emocionalne ugodnosti rotiran je po principu latinskog kvadrata.

Obradom rezultata utvrđene su značajne razlike u pobuđenosti kože kod fotografija neugodnog i neutralnog sadržaja ($F = 6.13$; $p < .05$). Značajne razlike u pobuđenosti kože kod fotografija ugodnog i neutralnog, te ugodnog i neugodnog sadržaja nisu utvrđene. Što se tiče subjektivnih procjena ugodnosti fotografija, dobivene su značajne razlike između fotografija različitih

emocionalnih sadržaja ($F = 632.67$; $p < .05$). Također, između bazičnih mjera pobuđenosti s početka i kraja ispitivanja nisu utvrđene značajne razlike što upućuje na dobru organizaciju ispitivanja. Dobiveni rezultati idu u prilog evolucijskim postavkama o potencijalnim opasnostima negativnih događaja za ispitanika i većoj spremnosti organizma za reagiranje na negativne događaje.

Ključne riječi: provodljivost kože, emocionalna ugodnost, subjektivna procjena

•••••

Marija Tiosavljević, Maida Novalić, Harisa Šabanović, Dušanka Đurović

Državni univerzitet u Novom Pazaru

Email: marijat.np@gmail.com

Stavovi prema telesnom izgledu kod pokrivenih i nepokrivenih muslimanskih adolescentkinja

Problem ovog istraživanja je da li postoje razlike u stavovima prema telesnom izgledu i usvajanju standarda lepote koji nameću vitko i mršavo telo kao ideal lepote i privlačnosti, kod pokrivenih i nepokrivenih muslimanskih adolescentkinja.

Uzorak se sastojao od 150 učenica Medrese i Ekonomsko-trgovinske škole u Novom Pazaru (po 75 iz svake škole). Sve učenice su bile muslimanske veroispovesti, ali su se razlikovale po stilu odevanja zasnovanom na stepenu prihvatanja islamskih verskih pravila. Učenice Medrese nose „hidžab“ (pokrivenost tela odećom, izuzev lica i šaka), dok učenice Ekonomske škole prihvataju način odevanja u skladu sa evropskim standardima (nepokrivene). U istraživanju su primenjeni Upitnik o opštim podacima (godine, visina, težina, eventualno držanje dijete, zadovoljstvo izgledom i težinom); Skala za merenje zadovoljstva ili nezadovoljstva telom putem slikovnog materijala (Contour Drawing Rating Scale) i Upitnik za procenu društvenih uticaja na sliku tela i poremećaje ishrane, SATAQ-3 (Sociocultural attitudes towards appearance scale – 3).

Kod adolescentkinja iz Ekonomske škole registrovano je veće nezadovoljstvo telom i izgledom ($AS = 0.65$; $SD = 1.45$), kao i statistički značajano veće prisustvo usvojenih zapadnih standarda u kojima je mršavost ideal lepote i privlačnosti ($t = -5.761$; $p < .001$). Za razliku od njih, kod devojaka iz Medrese nije uočeno nezadovoljstvo izgledom ($AS = 0.55$; $SD = 1.28$), niti prisustvo doživljaja pritiska od strane medija koji favorizuju zapadne standarde lepote i privlačnosti. One su zadovoljne svojim telom i izgledom i kod njih ne postoji diskrepanca između trenutnog i željenog izgleda. Ovi rezultati potvrđuju ulogu socijalno kulturnih pritisaka kao značajnih faktora za pojavu nezadovoljstva telesnim izgledom, što je preduslov za nastanak poremećaja ishrane (anoreksija i bulimija), posebno u adolescentnom periodu.

Ključne reči: socijalno-kulturni uticaji, islamska veroispovest, zadovoljstvo telesnim izgledom

---

NAUČNO-STRUČNI SKUP
SAVREMENI TRENDVI U PSIHOLOGIJI 3
KNJIGA SAŽETAKA

PROGRAMSKI ODBOR
doc. dr Petar Čolović, *predsednik*
doc. dr Jasmina Pekić, *sekretar*
prof. dr Jasmina Kodžopeljić
prof. dr Snežana Smederevac
prof. dr Ljiljana Mihić
prof. dr Mikloš Biro
prof. dr Slobodan Marković
doc. dr Ivana Mihić
doc. dr Goran Opačić
doc. dr Vladimir Hedrih
doc. dr Veljko Jovanović

ORGANIZACIONI ODBOR
dr Boris Popov, *predsednik*
doc. dr Vladimir Mihić
doc. dr Dejan Pajić
mr Jelena Matanović
Bojana Dinić, MA
Marina Oros, MA
Jelena Radanović, MA

IZDAVAČ
Filozofski fakultet Univerziteta u Novom Sadu
Dr Zorana Đinđića 2, Novi Sad

ZA IZDAVAČA
prof. dr Ivana Živančević Sekeruš, dekan

DIZAJN I PRIPREMA
Dejan Pajić i Bojana Dinić

Novi Sad, 2013.

CIP – Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице Српске, Нови Сад

159.9(048.3)

**НАУЧНО-стручни скуп Савремени трендови у психологији (2013 ;
Нови Сад)**

Knjiga sažetaka [Elektronski izvor] / Naučno-stručni
skup Savremeni trendovi u psihologiji, Novi Sad, 11-13.
oktobar 2013.. - Novi Sad : Filozofski fakultet, 2013

Način dostupa (URL): <http://www.psihologija.edu.rs/skup>. -
Nasl. sa naslovnog ekrana. - Opis zasnovan na stanju na dan:
8.10.2013. - Rezimei na engl. jeziku uz većinu radova.

ISBN 978-86-6065-174-9

a) Психологија - Апстракти
COBISS.SR-ID 280936711